

Ege Üniversitesi Yayınları
İzmir Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayın No: 18

II. ABDÜLHAMİT DÖNEMİNDE İZMİR VE ÇEVRESİNDE EŞKIYA VE EŞKIYA YATAKLARI (HARİTALANDIRMA VE HARİTALARA ANALİTİK BİR YAKLAŞIM)

*Cihan Özgün
Elif Charlotte Nelson
İbrahim Hamaloğlu
Yasin Özdemir
Gizem Tunç*

Ege Üniversitesi Yayınları
İzmir Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayın No: 18

**II. ABDÜLHAMİT DÖNEMİNDE İZMİR
VE ÇEVRESİNDE EŞKIYA VE EŞKIYA
YATAKLARI
(HARİTALANDIRMA VE HARİTALARA
ANALİTİK BİR YAKLAŞIM)**

**Cihan Özgün
Elif Charlotte Nelson
İbrahim Hamaloğlu
Yasin Özdemir
Gizem Tunç**

İZMİR-2022

II. ABDÜLHAMİT DÖNEMİNDE İZMİR VE ÇEVRESİNDE EŞKIYA VE EŞKIYA YATAKLARI (HARİTALANDIRMA VE HARİTALARA ANALİTİK BİR YAKLAŞIM)

Cihan Özgün, Elif Charlotte Nelson, İbrahim Hamaloğlu,
Yasin Özdemir, Gizem Tunç

Editör: Olcay Pullukçuoğlu Yapucu

ISBN: 978-605-338-340-6

Ege Üniversitesi Yönetim Kurulu'nun 08.11.2021 tarih ve 06/20 sayılı kararı ile yayınlanmıştır.

© Bu kitabın tüm yayın hakları Ege Üniversitesi'ne aittir. Kitabın tamamı ya da hiçbir bölümü yazarının önceden yazılı izni olmadan elektronik, optik, mekanik ya da diğer yollarla kaydedilemez, basılamaz, çoğaltılamaz. Ancak kaynak olarak gösterilebilir.

Eserin bilim, dil ve her türlü sorumluluğu yazarına/editörüne aittir.

T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Sertifika No: 52149

Yayın İletişim

Ege Üniversitesi Rektörlüğü

İdari ve Mali İşler Daire Başkanlığı

Basım ve Yayınevi Şube Müdürlüğü Bornova-İzmir

Tel: 0 232 342 12 52

E-posta: basimveyayinevisbm@mail.ege.edu.tr

Web: <https://basimveyayinevi.ege.edu.tr/>

Yayınlanma Tarihi: Nisan 2022

Bu çalışma, Creative Commons Atıf 4.0 Uluslararası lisansı (CC BY 4.0) ile lisanslanmıştır. Bu lisans, yazarlara atıf yapmak koşulu ile metni paylaşmanıza, kopyalamanıza, dağıtmanıza ve iletmenize; metni uyarlamak ve metnin ticari kullanımına (ancak sizi veya eseri kullanımınızı desteklediklerini ileri sürecek şekilde değil) izin verir.

The work (as defined below) is provided under the terms of this creative commons public license ("ccpl" or "license"). This license allows reusers to copy and distribute the material in any medium or format in unadapted form only, for noncommercial purposes only, and only so long as attribution is given to the creator.

Bu çalışma Ege Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinasyon Birimi tarafından desteklenmiştir. Proje Numarası: 20620

This study is supported by Ege University Scientific Research Projects Coordination Unit.

Project Number: 20620

Önsöz

XIX. yüzyılda, İzmir ve çevresinde eşkıyalığın artarak büyük bir güvenlik sorununa dönüşmesi, değişen ve gelişen bir bölgede yeni durumlara alışma sürecinin toplum hayatı üzerindeki etkilerinden biri olarak görülebilir. Daha açık bir ifadeyle XIX. yüzyıl başlarından itibaren İzmir ve çevresinde büyük ivme kazanan modernleşme ve dönüşüm süreci, ağırlıklı olarak bölge ekonomisinde rol oynayan aktörlere ve kimi zaman da idari yönetime karşı şiddete dayalı bir tepki olan eşkıyalık olaylarına kapı aralamıştır. Yenilenen siyasi-ekonomik-yönetmel kurumların halk tarafından kabul edilmesinde yaşanan sancılar, batı ile ilişkilerde ortaya çıkan siyasi, ekonomik baskı, adaletin sağlanması konusunda bireysel tutum ve davranışlar, yeni sistemlerin yarattığı refah düzeyinin toplum içinde hakkaniyetli bir şekilde bölüşülememesinden kaynaklanan tepkiler, İzmir ve çevresinde görülen eşkıyalık hareketlerinin temel nedenlerinden sadece bir kaçıdır. Bu çalışmayla, İzmir ve çevre köy ve kasabalarında yapılan alan araştırmasından elde edilen bulgular, döneme ilişkin arşiv kayıtları, yabancı seyyahlar, yerli ve yabancı basında yer alan haberler ve araştırma- inceleme eserlerinden elde edilen bilgiler ışığında, eşkıyalık olaylarının ağırlıklı olarak coğrafya ile olan ilişkisinin incelenmesi hedeflenmiştir. Öte yandan Osmanlı devletinin son zamanlarında İzmir ve çevresinde eşkıyaların kullandığı güzergâhlar, saklandığı yerler, pusu kurdukları kesimler, güvenlik güçleri ve diğer eşkıya gruplarıyla çatıştıkları alanların belirlenmesi ve bunların haritalar üzerinde konumlandırılması da amaçlanmıştır. Ayrıca dönemin hava ve iklim koşullarının eşkıyalık faaliyetleri üzerindeki etkisi, çetelerin oluşumu ve iç dinamikleri, eşkıyalık ile yardım-yataklık ilişkisi, devletin eşkıyayı takip ve tenkil etme yöntemleri üzerinde tespitlerde de bulunulmuştur.

Bu çalışma, içinde bulunduğumuz yüzyılın en tehlikeli hastalığı ve toplum sağlığını doğrudan etkileyen Covid-19 salgını gibi çok ağır bir pandemi sürecinde, zor koşullar altında tamamlanmıştır. Bu çalışmayı en başından itibaren yürekte destekleyen Prof. Dr. Mustafa Mutluer'e, Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Doğan'a ve Tire Belediyesi'nde Tarih Danışmanı ve Tire Belediyesi Kent Arşivi Müdürü Ali Özçelik'e, çalışma kapsamında gerçekleştirilen alan araştırmalarında sundukları yardım ve katkıları nedeniyle Ege Üniversitesi Sağlık Kültür ve Spor Daire Başkanlığı'na, Türkiye Kuva-yı Milliye ve Mücahitler Derneği Ödemiş Şube Başkanı Mehmet Kudret Yeşilova'ya, Arıkbaşı, Birgi, Çaylı, Ertuğrulköy, Lübbey muhtarları başta olmak üzere İzmir'in mülki idarecilerine ve İzmir'in tüm köy ve kasabalarında çalışma ekibine en içten yaklaşım ve yardımları nedeniyle İzmir halkına çok teşekkür ederiz.

İÇİNDEKİLER

Özet	VII
Giriş	1
Genel Bilgiler	6
Gereç ve Yöntem	7
Bulgular	9
1. EŞKIYALIĞIN COĞRAFYA İLE İLİŞKİSİ	11
1.1. EŞKIYALIĞIN COĞRAFYASI	11
1.2. DENİZ EŞKIYALIĞI: KORSANLIK VE İZMİR KIYILARI	13
1.3. İSYANIN COĞRAFYASI: İZMİR VE ÇEVRESİNİN COĞRAFİ ÖZELLİKLERİ VE EŞKIYALIK	17
1.4. İZMİR'İN KIRSALINDA EŞKIYALIK	24
1.4.1. BEYDAĞ	24
1.4.2. ÖDEMİŞ: ÇAKIRCALI MEHMET EFE'NİN COĞRAFYASI	28
1.4.3. BAYINDIR	32
1.4.4. TİRE	35
1.5. EŞKIYALIĞIN İKLİMİ	38
2. İZMİR'İN DAĞLARINDA EŞKIYA OLMAK	43
2.1. ADIM ADIM EŞKIYALIK	44
2.1.1. KIZANDAN EFE'YE: ÇETE İÇİ DİNAMİKLER	47
2.1.2. "ÇAYDAN GEÇİRMEK": SADAKAT VE CEZA	51
2.1.3. "KAÇIR- REHİN AL- FİDYE İSTE": EŞKIYALIĞIN ÖTEKİ YÜZÜ	52
2.2. KARDA YÜRÜYÜP İZİNİ BELLİ ETMEMEK	54
2.2.1. ÇETE İÇİ HABERLEŞME VE KAMUFLE	55
2.2.2. "İKİ MEZAR ARASINDA KOPTU KIYAMET": ÇATIŞMA- TUZAK-BASKIN-PUSU'NUN İNCELİKLERİ	57
2.2.2.1. Pusu, Tuzak ve Çatışma	57
2.2.2.2. Silahlar	59
2.2.2.3. Kaderin Ters Dönmesi: Yaralanmak	64
2.3. EŞKIYANIN ŞEHİR-KASABA-KÖY İLİŞKİLERİ	66
2.3.1. RENKLERİN VE KUMAŞLARIN HİYERARŞİSİ: GİYİM-KUŞAM	68
2.3.1.1. Başlık	68
2.3.1.2. Beden	69
2.3.1.3. Şalvar ve Ayakkabı	70
2.3.2. ZEYBEK KAHVEHANELERİ	70
3. ÇIKARLAR, ZORUNLU İTTİFAKLAR: İZMİR VE ÇEVRESİNDE DEVLET- EŞKIYA-YATAK İLİŞKİSİ	75

3.1. İZMİR ÇEVRESİNDE TOPLULUKLAR VE AŞİRETLER	76
3.2. ZORUNLU İTTİFAKLAR: EŞKİYALIĞA YATAKLIK ETMEK.....	81
3.2.1. ORTAK TEHDİT	86
3.2.2. GÜVENSİZLİK.....	91
3.2.3. SEÇİM ZORUNLULUĞU: YA YATAKSIN YA DA MUHBİRSİN ..	94
3.2.4. YAŞAM ORTAKLIĞI	102
3.3. ÇIKAR İLİŞKİLERİ.....	103
3.3.1. SOSYOEKONOMİK İLİŞKİLER	103
3.3.2. AKRABALIK İLİŞKİLERİ	106
4. EŞKIYA VE EŞKIYA YATAKLARININ PEŞİNE DÜŞMEK	107
4.1. İTAATSİZ EŞKIYAYA KARŞI: “DEVLET, KÖYLÜ VE KORKU”	107
4.2. EŞKIYA VE YATAK TAKİBİ.....	110
4.2.1.KIRSALLA BÜTÜNLEŞMEK: “ETRAFI TANIMAK”.....	110
4.2.2.BİR TEDBİR YÖNTEMİ: “YATAĞI ARAMAK”	117
4.2.3. ÜSTÜNLÜK SAĞLAMAK: “SİLAH VE MÜFREZE TEMİNİ”	119
4.3. EŞKIYANIN ETKİSİZ HALE GETİRİLMESİ	125
4.3.1. PUSUYA YATMAK: “İHBAR VE TAKİP”	125
4.3.2. EŞKIYA VE YATAK KOVALAMACASINDA SON: “GÜÇ VE OTORİTE”	135
5. İZMİR VE ÇEVRESİNDE MEYDANA GELEN EŞKIYALIK OLAYLARININ HARİTA ÜZERİNDE KONUMLANDIRILMASI	145
5.1. ÇAKIRCALI MEHMET EFE'NİN İSTASYON BASKINI	146
5.2. KAMALI ZEYBEK'İN FAALİYETLERİ.....	149
5.3. ÇAKIRCALI MEHMET EFE'NİN FAALİYETLERİ.....	160
5.4. ÇAKIRCALI- KAMALI MÜCADELESİ.....	174
5.5. DİĞER EŞKIYALARIN FAALİYETLERİ	179
5.6. LEVANTENLERİN KAÇIRILMASI	189
SONUÇ.....	193
KAYNAKÇA	199

Özet

Osmanlı devletinin son zamanlarında İzmir ve çevresinin, başta coğrafi koşulların sunduğu imkânlar olmak üzere daha pek çok nedenden dolayı eşkıyalık sorunlarıyla karşı karşıya kaldığı anlaşılmaktadır. Bu çalışma II. Abdülhamit dönemine ait arşiv belgelerinden, yabancı seyyahlardan, yerel-yabancı basından başka, araştırma-inceleme eserlerinden eşkıyaların yatakları ve bu eşkıyaların coğrafya ve bölge halkıyla olan ilişkilerini tespit etmeyi hedeflemektedir. Çalışma kapsamında İzmir ve çevresinde alan araştırması yapılmış, bu çerçevede bölgede eşkıyalık ile eşkıyalığın ortaya çıktığı coğrafya ve toplumsal dinamikler arasındaki bağın detayları incelenmiştir. Öte yandan İzmir ve çevre coğrafyasının eşkıya grupları üzerindeki etkisi ve çete oluşumlarını nasıl etkilediğine ilişkin bazı tespitlerde de bulunulmuştur. Bununla birlikte buldukları coğrafyaya göre iç dinamikleri şekillenen eşkıya çetelerinin yapısal özellikleri, dağlarda edindikleri tecrübeleri, kendilerine has yaşam biçimleri üzerinde de durulmuştur. Eşkıyaya veya eşkıya çetelerine yardım ve yataklık edenlerin tutumlarından başka arşiv belgeleri ve araştırma eserlerinden tespit edilen yatak köylerinin tespit edilmesine çalışılmış, eşkıyaya yataklık etmek konusunda sosyo-ekonomik, coğrafi koşullar ve akrabalık ilişkilerinin etkisi incelenmiştir. Eşkıyanın etkisiz hale getirilmesi konusunda devletin aldığı tedbirler incelenmiş, devletin eşkıya ile mücadelesinde uyguladığı takip ve tenkil metotları üzerinde durulmuştur. Özellikle de İzmir ve çevresinde eşkıyalık olaylarının ortaya çıkmasında fiziki coğrafyanın ve iklimin etkisi, eşkıyaların hangi bölgelerde faaliyet gösterdikleri, hangi güzergâhları kullandıkları döneme ilişkin resmi yazışmalar, hatıralar, periyodik yayınlar başta olmak üzere çeşitli kaynaklar kullanılarak tespit edilmeye çalışılmış, konuya ilişkin bu veriler haritalar üzerinde konumlandırılarak tartışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: İzmir, Eşkıya, Güvenlik, Coğrafya, Yardım-Yataklık

Abstract

It is understood that in the last days of the Ottoman state, Izmir and its surroundings faced banditry problems for many reasons, especially the opportunities provided by the geographical conditions. This work aims to identify the hideaways of the bandits and the relations of these bandits with the geography and the people of the region from the archive documents of the period, foreign travelers, local and foreign press as well as research and study works. Timeline of this work is era of Abdulhamid II. Within the scope of the

work, a field study was carried out in İzmir and its surroundings, and within this framework, the details of the link between banditry and the geography and social dynamics where banditry emerged in the region were examined. On the other hand, some determinations were made regarding the impact of İzmir and its surrounding geography on bandit groups and how they affected the formation of gangs. In addition, the structural features of the bandit gangs, whose internal dynamics are shaped according to their geography, their experiences in the mountains, and their unique lifestyles are also emphasized. Apart from the attitudes of those who aided and abetting bandits or bandits, the hideaway villages identified from archive documents and research artifacts were identified, and the effects of socio-economic, geographical conditions and kinship relations were examined. The measures taken by the state to neutralize the bandits were examined, and the methods of pursuit and banishment applied by the state in its fight against the bandits were emphasized. Especially in İzmir and its surroundings, the effects of physical geography and climate on the occurrence of banditry events, the regions in which the bandits were active, the routes they used were tried to be determined by using various sources, especially official correspondence, memories and periodical publications, and these data related to the subject were discussed by positioning them on maps.

Keywords: İzmir, Bandit, Public Order, Geography, Aiding and Abetting.

Giriş

İnsanlık tarihinde, genellikle tarih yazıcısının tercihiyle, “başkaldırı”, “direniş”, “isyan”, “eşkıyalık” sözcükleriyle tanımlanan hareketler vardır. Her sözcük benzer anlamları içerir, başkaldırı ve direniş otorite karşısında daha haklı gerekçeleri ima ederken, eşkıyalık daha farklı bir çerçevede ele alınabilir. Bulunduğu dönemin sosyal, siyasal ya da ekonomik açıdan yıpratıcı gelişmelerinden ya da devlet otoritesinin boşluğundan faydalanarak ortaya çıkan eşkıyalık olayları, zarar vermek, çalmak, düzeni bozmak, haksız yoldan kazanç sağlamak, merkezi ya da yerel idarenin kontrolüne girmemek gibi pek çok amaçla ortaya çıkmıştır. Suhte ayaklanmaları ve Celali isyanları başta olmak üzere Osmanlı devletinin hemen her döneminde birçok iç güvenlik sorunu ve isyan hareketleri ortaya çıkmıştır. Bastırılması kimi zaman uzun, kimi zaman kısa süren bu eşkıyalık hareketleri, devlet için ciddi bir sorun olarak varlığını devam ettirmiştir. Osmanlı devletinin son döneminde özellikle de XIX. başlarından itibaren iç güvenlik sorunları ve eşkıyalık hareketleri oldukça ciddi bir problem halini almıştır. XIX. yüzyıl başlarında Osmanlı devletinin genelinde olduğu gibi İzmir ve çevresinde de büyük ivme kazanan modernleşme ve dönüşüm süreci, ağırlıklı olarak bölge ekonomisinde rol oynayan aktörlere ve kimi zaman da idari yönetime karşı şiddete dayalı bir tepki olan eşkıyalık olaylarına kapı aralamıştır. Yenilenen siyasi-ekonomik-yönetimsel kurumların halk tarafından kabul edilmesinde yaşanan sancılar, batı ile ilişkilerde ortaya çıkan siyasi-ekonomik baskı, yeni sistemlerin yarattığı refah düzeyinin toplum içinde hakkaniyetli bir şekilde bölüşülememesinden kaynaklanan tepkiler genellikle eşkıyalık hareketlerinin temel nedenlerini oluşturmuştur. Devlet, eşkıyalık yapana şaki dediği gibi, kimi zaman da haydut, kanun tanımaz, ahlaksız adam, serseri, berduş gibi daha pek çok kavramla da nitelemiştir. Eşkıyalığı tanımlamada kullanılan her sözcüğün yükledikleri anlamda ortak nokta, içinde buldukları faaliyetlerin kanunsuz ve yerleşik düzeni bozan özellikleri olması ve sıradan halk için tehlike yaratmasıdır. Serseri ve berduşların ileride örgütsüz birer *haydut* ve *çapulcuya* dönüşme ihtimalleri de yüksektir. Oysa eşkıyalık biraz daha örgütlenmiş bir faaliyettir. XIX. yüzyılda İzmir ve çevresinde yaşanan eşkıyalık hareketleri bölgenin türkülerinde yer alacak kadar toplum, gündelik yaşam ve kültürünün dokusuna adeta işlemiştir. Dahası söz konusu bu durum eşkıya tipinin incelendiği birçok akademik araştırmanın da konusu olmuştur.

Resmi otorite için yol kesen, adam kaçırıp fidye isteyen, hırsızlık, soygunculuk, yağma yapan yani kanuna karşı gelen eşkıya grupları,

buldukları bölgede yerel halk açısından farklı bir algı içinde değerlendirilmiştir. Dahası yerel halkın bu grupları çeşitli açılardan destekleyerek yardımcı olduklarına ilişkin çok sayıda örnek söz konusudur. Batı Anadolu'da resmi otoritenin eşkıya olarak tanımladığı grubun liderlerinden olan bazı karakterler, bölge halkı tarafından kimi zaman "efe" olarak da adlandırılmıştır. Eşkıya çetesinin ele geçirdiği ganimetin paylaşımında, yerel halk desteğinin karşılığını maddi olarak alabilir. Birçok toplumun kültüründe "zenginden alıp fakire veren" efsane kahramanlar bulunur. Ancak efe ya da eşkıyanın hedefinde toplumun tamamı için büyük ideallerinin olduğunu kesin bir şekilde iddia etmek zordur. Çünkü hareketleri yöresel ve kendileri hayatta olduğu sürece kalıcıdır. Bu tanımlamaların ışığında eşkıya, merkezi ve yerel otoritenin ayrıca hukukun koyduğu kuralların dışında eylemler içinde, aslında toplum için *zararlı* bir kavramdır. Ama eşkıya olarak nitelenen İzmir ve çevresindeki kanun karşıtı kimi gruplar hem bölge toplumunun içinden çıkarlar ve hem de halk tarafından, zannedildiği gibi pek "*korkunç*" kişiler olarak algılanmazlar. Bu yüzden bu konu üzerine çalışan araştırmacıların çoğu eşkıyalığı sosyal bir isyan kadar, sosyal bir hareket olarak da kabul etme eğilimi içine girerler.

Batı Anadolu coğrafyasının eşkıya için mükemmel sayılabilecek bir ortamı hazırlamış olması bölgede tarihsel bir süreç içinde zaten var olan bu iç güvenlik sorununun çözümünü oldukça zorlaştırmıştır. İzmir ve çevresinin coğrafi özellikleri devlet tarafından yasadışı kabul edilen eylemlerin yani eşkıyalığın gerçekleştirilmesi için uygun bir yapıya sahiptir. Gediz ovası ile Küçük Menderes ovasını ayıran Bozdağların aniden dikleşen, derin yarıklar oluşturan yapısı eşkıyaların ihtiyaç duyduğu gizliliği sağlamaktadır. Bunun yanı sıra sık bitki örtüsü ve yeteri derecede var olan bol su kaynakları eşkıyalar için dağ yaşamını daha rahat hale getirmiş olmalıdır. İzmir'in güneyinde yer alan, Küçük Menderes ve Büyük Menderes havzalarını birbirinden ayıran Aydın Dağları da Bozdağlar gibi oldukça yüksek ve girintili yapıya sahiptir. Nitekim döneme ilişkin bazı yabancı seyahat notlarında bölgeye "Anadolu'nun İsviçre'si" denilmesi coğrafyanın dağlık yapısına işaret etmektedir. Bu dik dağlık arazinin derinliklerinde yüksek yaylalar ve geçitler yer almakta, bu durum eşkıyaların hareket alanını genişletmesine olanak sağlamaktadır. Bölgede faaliyet gösteren eşkıya, yörenin dağlarını, sarp geçitlerini iyi bilmenin verdiği avantaj ve kendilerine özgü geliştirdikleri kamufle teknikleriyle, izlerini çok kısa sürede kaybettirebilmişlerdir. İzmir ve çevresinin elverişli iklim koşulları ve coğrafi şartları sayesinde Ege kıyılarında ve Anadolu'nun iç kesimlerinde ticaretin

dinamik bir akışta olması eşkıya çetelerinin bu bölgedeki varlıklarını yoğunlaştırmalarına sebep olmuştur. Eşkıya çeteleri, bu yolla gerek şehir merkezinden ve gerek ticari gemilerin uğradığı sahillerden ihtiyaç duydukları ekonomik kaynakları elde edebilmişlerdir. Öte yandan ticari akışın verdiği avantajla, kaçakçılık gibi faaliyetlerle de kendilerine bir geçim kapısı oluşturmuşlardır.

Ayrıca eşkıya gruplarının faaliyet gösterdikleri coğrafyanın insanı olmaları, aynı toplumun içinden gelmeleri, aile ve akrabalarının bölgedeki varlığı çevreden destek almalarını çoğu zaman mümkün kılmıştır. Eşkıya yatağı olmak tehlikeli olsa da yerel halk tarafından reddedilmemiştir. Bu durum çete faaliyetlerinin uzun ömürlü olmasının da nedenidir. Eşkıya gruplarının faaliyetlerini devam ettirebilmeleri, çoğunlukla kurdukları yatak ağına bağlıdır. Yatakların gerektiğinde eşkıya ve adamlarını saklaması, yiyeceğini, silahını ve gerekli istihbaratı ulaştırması beklenmiştir. Eşkıyanın hayatta kalması için gerekli olan bu işleri yapacak kişilerin kuşkusuz sağlam ve güvenilir insanlar olması gerekmektedir. Bu durum eşkıyaların eylemlerini gerçekleştirdikten sonra kaçıp saklandıkları yatakları tarafından karşılıklı bir çıkar ilişkisinin de kapısını aralamıştır.

İzmir ve çevresindeki eşkıyalık hareketleri özellikle son yıllarda tarihçilerden toplum bilimcilere ve edebiyatçılara kadar çok geniş bir yelpazede, sosyal bilimlerin farklı disiplinlerinde çalışan farklı araştırmacıların ilgi duyduğu bir konu olmuştur. Bu doğrultuda eşkıyalık farklı açılardan ele alınan bir kavramdır ve eşkıyalığa dair genelde olumlu ve olumsuz olmak üzere iki bakış söz konusudur. Bunlardan ilki, eşkıyalığı yücelten, bir tür direniş olarak gören, toplum ve halk için haklı bir hareket gibi kabul eden romantik görüş; ikincisi ise eşkıyalığı, devletin çatısı altında, devlete rağmen hareket eden, halkla çatışan ve devletten çok halka zarar veren kişi ve grupların yasadışı hareketi olarak kabul eden görüştür. Romantik görüşü savunan ve bunu kuramsallaştıran en etkili isim, ünlü İngiliz tarihçi Eric Hobsbawm'dır. Eşkıyalık olgusunu sosyal tarih araştırmaları çerçevesinde, geniş çapta ve dünya ölçeğinde ele alan Hobsbawm, bu doğrultuda "toplumsal/sosyal eşkıyalık" kavramını ortaya atmıştır. Hobsbawm'ın eşkıyalığa bakış açısı pek çok araştırmacı tarafından benimsenmekle birlikte ciddi itirazlarla da karşılaşmıştır. Hobsbawm'ın sosyal eşkıyalık hakkındaki görüşlerine dair eleştiriler daha çok onun eşkıyalığa bakış açısının destansı ve sosyal gerçeklikten çok romantik olduğu yönündedir. Bu doğrultuda kimi araştırmacılar eşkıyalığa soylu bir direniş yerine toplum düzenini bozan bir tehdit olarak bakmaktadır. Her ne kadar literatürde eşkıyalık,

genellikle sosyal ve adi eşkıyalık olarak iki temel kategoride ele alınmakta ise de incelenen dönem ve coğrafya açısından buna bir de “siyasî eşkıyalığı” eklemek doğru olacaktır.

Eşkîyalık üzerine Türkiye’de yapılan ilk çalışmalar yerel tarihçiler tarafından daha çok anı, hatıra tarzında biyografi çalışmalarını oluşturmakta ve daha öteye gidememektedir. Bunlar arasında Munis Armağan Küçük Menderes Havzası’ndaki eşkıya yatakları ve eşkıyalığın faaliyet bölgesi hakkında bilgi vermiştir. Şeref Üsküp ise eşkıyanın hayatını öyküleştiren anlatmıştır. Hatta Yaşar Kemal’in 1950’li yıllarda ünlü eşkıya Çakırcalı Mehmet Efe’nin anılarından faydalanarak bir roman kaleme almıştır. Eşkîyalık tarihi üzerine dünyada yapılan ilk çalışmalar Eric Hobsbawm tarafından başlatılmış ve eserinde “sosyal eşkıyalık” kavramı dünyanın birçok bölgesinde ortaya çıkan ve halk tarafından desteklenen hareket için aydınlatıcı bir tanım olmuştur. Sosyal eşkıya tanımlamasını İzmir ve çevresi ile Çakırcalı Efe üzerine uyarlayan Sabri Yetkin’in ardından sosyal eşkıyalık kavramını temel alan başka çalışmalar da yapılmıştır. Karen Barkey ise bu tanıma karşı çıkarak “adi eşkıyalık” kavramını ileri sürmüştür.

Bu çalışmada, II. Abdülhamit döneminde, İzmir ve çevresinde yaşanan eşkıyalık olaylarının toplum ve coğrafya ile olan ilişkisi ön plana çıkarılmaya çalışılmıştır. Ayrıca çalışma kapsamında yapılan alan araştırmasıyla bölgedeki eşkıyalık hareketlerinin yoğunlaştığı bölgelerdeki çatışma alanları tespit edilmeye ve GPS sistemleri ile harita üzerinde gösterilmeye çalışılmıştır. Çalışma süresince döneme ait arşiv belgelerinden, yabancı seyyahlardan, yerel-yabancı basından başka, araştırma-inceleme eserleri, hatıra türü kaynaklar ve ağırlıklı olarak alan araştırmasından elde edilen bulgulardan yararlanılarak eşkıyaların yatakları ve bu eşkıyaların coğrafya ile ilişkilerinin saptanmasına gayret gösterilmiştir.

İzmir ve çevresinde görülen eşkıyalık faaliyetleri hakkında yapılan çalışmaların yalnızca tek bir disiplin üzerinden değerlendirilmesi, konunun çok yönlü olarak aydınlatılamamasına sebep olmuştur. Eşkîyalığın coğrafya ve iklim koşulları ile etkileşimi üzerinde duran ve bunların sosyal ve ekonomik hayattaki etkileri hakkında bir çalışma mevcut değildir. Ayrıca önceki çalışmaların çok önemli bir bölümü arazinin dışında ve daha çok arşiv malzemesi ve biyografi, anı, hatıra gibi basılı kaynaklar kullanılarak yapılmıştır. Bu da günümüz anlayışı içinde eksik sayılabilir, belgelerde anlatılan bölge, köprü, çeşme vb. görülmesi ve fotoğraflanması çalışmanın özgünlüğünü pekiştirdiği gibi kültürel mirasın hızla eridiği ortamlarda gelecek kuşaklara somut bilginin aktarılması da büyük

önem taşır. Bu anlayışla, disiplinler arası çalışmaların öneminin arttığı bir dönemde, tarih, sanat tarihi, arkeoloji, coğrafya, klimatoloji, mimarlık alanlarına hizmet edecek veriler bilim dünyasının hizmetine sunulmuştur. Günümüz modern teknolojisinin mümkün olduğunca kullanılmaya çalışıldığı bu süreçte, İzmir ve çevresindeki eşkıyalık faaliyetlerinin coğrafya ve iklim koşulları ile etkileşimi üzerinde durulmuş, bunların sosyal ve ekonomik hayattaki etkileri hakkında bilgiler verilmiştir. Bununla birlikte çalışma kapsamında bölgede eşkıyanın faaliyet gösterdiği alanların çatışma, takip, yatak, beşerî kaynaklara uzaklık ya da yakınlık gibi değişik açılardan ve seçili örneklerden harita üzerinde konumlandırılması da sağlanmıştır.

Bugüne kadar yapılan çalışmalar içinde Ercan Uyanık ve Ali Özçelik'in çalışmaları dışında pek başvurulmayan bu yöntem bölgeyi hem coğrafi hem de kültürel açıdan daha yakından tanımayı olanaklı kılmıştır. Bölgenin kültürel dokusunun ayrılmaz bir parçası, tarihinin de başat bir gerçeği olan eşkıyalık hareketlerinin varlığının coğrafi açıdan sorgulanması gerçekleştirilmiş ve bu kültürün günümüzdeki yansımaları alan araştırma ekibinin çalışmaları sonucunda aydınlatılmaya çalışılmıştır. Dünyada benzerine rastlanmayan bir kültürün İzmir ve çevresinde coğrafyanın tamamına veya bir kısmına etkisi ve günümüzde nasıl bir kültürel, sosyal ve ekonomik kazanıma olanak sağlayabileceği sorusunu da değerlendirmeye sunmak mümkün olmuştur.

Bu çerçevede birinci bölümde, İzmir ve çevresinde eşkıyalık ile eşkıyalığın ortaya çıktığı coğrafya arasındaki bağ üzerinde durulmuş, coğrafyanın eşkıya grupları üzerindeki etkisi ve çete oluşumlarını nasıl etkilediğine ilişkin bazı tespitlerde bulunulmuştur. Özellikle de İzmir çevresinde eşkıyalığın en yoğun görüldüğü Beydağ, Ödemiş, Tire ve Bayındır'ın dağlık arazi yapısının ve İzmir'in iklim koşullarının Batı Anadolu'daki eşkıyalık faaliyetleri ile doğrudan ilişkisi incelenmiştir. İkinci bölümde, eşkıya çetelerinin yapısal özellikleri, dağlarda edindikleri tecrübelerini nasıl pratiğe döktükleri, kendilerine has geliştirdikleri tedavi yöntemlerinden kıyafetlerinde kullandıkları renk ve materyallerin taşıdığı anlamlara kadar eşkıya tipinin genel özellikleri üzerinde durulmuştur. Üçüncü bölümde, eşkıyalık hareketinin başarıya ulaşması ve devam edebilmesindeki en önemli etken olan yatak ağı konusu incelenmiştir. Konu incelenirken öncelikli olarak bölgenin Türkler, Rumlar, Ermeniler, Yahudiler, Arnavutlar ve Çerkezlerden oluşan çok etnikli yapısı ve bu grupların eşkıyalık hareketindeki rolleri açıklanmıştır. Arşiv belgeleri ve araştırma eserlerinden tespit edilen yatak köyleri harita üzerinde gösterilmiş ve ilgili köylerin neden yatak olarak seçildiği açıklanmaya çalışılmıştır. Ayrıca

eşkîyaya yataklık etmek konusunda sosyo-ekonomik, coğrafi koşullar ve akrabalık ilişkilerinin etkisi de incelenmiştir. Dördüncü bölümde, eşkîya ile mücadelede Osmanlı güvenlik güçlerinin aldıkları önlemler, muhbirlerle ilişkileri, devriye hizmeti, keşif ve pusu tertibatları gibi çok sayıda etkisiz hale getirme yönteminden başka eşkîya ile çatışma ve devletin eşkîya ile mücadelesinde uyguladığı takip ve tenkil metotları üzerinde durulmuştur. Son bölüm olan beşinci bölümde ise, eşkîyalık olaylarının ortaya çıkmasında fiziki coğrafyanın ve iklimin etkisi, eşkîyaların hangi bölgelerde faaliyet gösterdikleri, hangi güzergâhları kullandıkları döneme ilişkin resmi yazışmalar, hatıralar, periyodik yayınlar başta olmak üzere çeşitli kaynaklar kullanılarak tespit edilmeye çalışılmış, konuya ilişkin bu veriler haritalar üzerinde tartışılmıştır.

Genel Bilgiler

Günümüze değin yapılan pek çok araştırmada Osmanlı devletindeki eşkîyalık hareketleri, incelendikleri döneme ait kaynakların da kullanılmasıyla tarihsel, ekonomik ve sosyal boyutları itibarıyla ele alınmıştır ancak eşkîyalık hareketlerinde yer şekilleri ve coğrafi koşulların önemine yeteri kadar vurgu yapılmadığı anlaşılmaktadır. Bu çalışmada eşkîyanın nasıl örgütlendiği, eylemini gerçekleştirirken hangi yöntemlere başvurduğu, kasaba, köy ya da şehir merkezlerinde kendilerine yardım ve yataklık yapanlarla nasıl iletişim kurduğu, devletin güvenlik güçleri karşısında hangi tutum ve davranışları sergiledikleri gibi ayrıntılara yer verilmiştir. Ayrıca, çalışma kapsamında gerçekleştirilen alan araştırması ile Osmanlı devletinin son zamanlarında İzmir ve çevresinde görülen eşkîyalık hareketlerinde coğrafya faktörünün etkisi yerinde gözlemlenmiş, eşkîyalık faaliyetlerinden bazıları örnek alınarak, eşkîya eylemlerinin gerçekleştiği alanlar harita üzerinde konumlandırılmıştır. Son dönem Osmanlı devletinde İzmir ve çevresinde görülen eşkîyalık hareketlerine karşı devletin aldığı önlemlerin çoğu zaman yetersiz kalmasında söz konusu bu coğrafya faktörü hayli önemlidir. Öte yandan bir iç güvenlik sorunu olarak ciddi boyutlara ulaşan eşkîyalığın, devleti çok uzun süre uğraştırmasında, eşkîyanın aldığı yardım yataklık, çete örgütlenmesindeki iç disiplin, eşkîyanın yöre halkı üzerinde korku ve sindirme yöntemiyle kurduğu psikolojik üstünlük, güvenlik güçlerinin takip ve tenkil etme yöntemleriyle başa çıkabilme stratejilerini geliştirmiş olmaları da göz ardı edilemez. Bu nedenle Osmanlı güvenlik güçlerinin eşkîyalık sorunuyla mücadelede öncelikle eşkîyanın faaliyet gösterdiği coğrafyayı, iklimi, arazi durumunu tanıması, incelemesi ve buna ilişkin hazırlıklar yapması gerekmiştir. Dahası, eşkîyanın daha çok dağlık,

ormanlık alanlar, sarplıktaki kaynak başları, dere mecraları, mandıralar, kulübeler ve bazen değirmenlere yakın bölgelerde dolaştığı da göz önünde bulundurulursa; eşkıyanın etkisiz hale getirilmesinde coğrafya, arazi durumu, yardım yataklık ilişkilerinin tespiti, çete disiplininin ve eşkıyayı takip ve tenkil etme yöntemlerinin belirlenmesi gibi aşamaların önemi kendiliğinden ön plana çıkmaktadır.

Bu kapsamda gerçekleştirilen çalışmada öncelikle İzmir ve çevresinde görülen eşkıyalık hareketlerinin coğrafya ile olan yakın ilişkisi üzerinde durulmuş, eşkıya çetelerinin iç örgütlenmesi, aldıkları yardım ve yataklıklar sayesinde hangi bölgelerde faaliyet gösterdikleri, buna karşılık devletin bu çeteleri hangi yöntemlerle takip ve tenkil etmeye çalıştığı döneme ilişkin resmi yazışmalar, hatıralar, periyodik yayınlar başta olmak üzere çeşitli kaynaklar kullanılarak tespit edilmeye çalışılmış, konuya ilişkin elde edilen veriler haritalar üzerinde tartışılmıştır.

Gereç ve Yöntem

Çalışma kapsamında öncelikli olarak literatür taraması yapılarak elde edilen kaynaklar tasnif edilmiştir. Bu doğrultuda konuya ilişkin yazılan kitaplar, makaleler, kitap bölümleri, tez çalışmaları incelenmiş, son dönem Osmanlı devletinde İzmir ve çevresinde meydana gelen eşkıyalık olaylarının gerçekleştirildiği bölgeler, eşkıyalık olaylarının nedenleri, gelişimi, sonuçlarına ilişkin bulgular tespit edilerek listelenmiştir. Çalışma kapsamında incelenen ve taranan kaynaklardan biri de döneme ilişkin arşiv tasnifleri olmuştur. T.C. Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü tarafından dijital ortama aktarılan belgelerden yararlanılmış, Başkanlık Osmanlı Arşivi (BOA) içerisinde yer alan tasnifler kullanılmıştır. Özellikle, Dâhiliye Nezareti Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti ve Yıldız Tasnifi başta olmak üzere Sadaret Umum Vilayet Evrakı, Bab-ı Ali Evrak Odası, Dâhiliye Kalem-i Mahsus, Dâhiliye Mektubi Kalemi, Dâhiliye Şifre Kalemi, Hatt-ı Hümayun, Yıldız Askeri Maruzat, Yıldız Kamil Paşa Evrakı, Mütevenni Maruzat gibi tasniflerden yararlanılmıştır. Arşivden alınan belgeler, Osmanlıcadan günümüz Türkçesine aktarılarak, araştırma inceleme eserleri ile karşılaştırılmıştır. Araştırma aşamasında kullanılan bir diğer kaynak ise döneme ait süreli yayınlar olmuştur. Söz konusu çalışma son dönem Osmanlı devletinde İzmir ve çevresini kapsadığından yerel basından yararlanılmıştır. Bu kaynaklar İzmir Büyükşehir Belediyesi bünyesinde yer alan Ahmet Piriştina Kent Arşivi ve Müzesi'nde (APİKAM) bulunmaktadır ve dolayısıyla İzmir yerel basınına ilişkin zengin bir arşiv sunmaktadır. Özellikle Ahenk, Köylü, İttihad, Zeybek ve Efe

gazetelerinde konuya ilişkin köşe yazıları taranmıştır. Bunun yanı sıra 1934 tarihli İzmir Postası gazetesinde Zeynel Besim Sun'un kaleme aldığı Çakıcı Efe isimli tefrikasından da faydalanılmıştır. Çalışmada yer verilen bazı görsel malzemeler Şehbal Gazetesi (1329), Ödemiş Yıldız Kent Arşivi ve Müzesi, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı (Talat Albayrak Koleksiyonu), Osman Hamdi Bey (Safi Ozan Koleksiyonu) gibi veri tabanları ve kurumlardan destek alınarak temin edilmiştir. Döneme ilişkin resmi kaynaklar ya da basın, araştırma ve inceleme eserlerinde tespit edilen eşkıyalık olaylarından öne çıkan örnekler, çalışma kapsamında yapılan alan araştırmasıyla yerinde tespit edilerek incelenmiş ve fotoğraflanmış, elde edilen bulgular çalışma ekibi tarafından hazırlanan haritalar üzerinde gösterilmiştir.

Çalışmanın zaman aralığı göz önünde bulundurularak araştırma konusu olarak belirlenen bölgeye ilişkin, Charles Dudley Warner, Charles Thomas Newton, Henry Tozer, Samuel Green Wheeler Benjamin, William Cochran gibi seyyah ve yazarların gezi yazıları, hatırat (anı) ve günlük türleri incelenmiştir. Döneme ilişkin bu türden kayıtlardan elde edilen verilerin ışığında eşkıyalık olaylarının gerçekleştiği yerlerin arazi durumu, olası çatışma alanları, pusu kurulan ya da sığınakların bulunduğu mevkiiler yerinde tespit edilerek belirlenmiş ve fotoğraflanarak kayıt altına alınmıştır. Bununla birlikte yurt dışı yabancı basın da taranmış, Hampshire Telegraph, Illawarra Mercury, Lincolnshire Chronicle, Pall Mall Gazette, Portadown News, South Wales Daily News, The Dundee Evening Telegraph gibi gazetelerde İzmir ve çevresinde meydana gelen eşkıyalık olaylarına ilişkin haber ya da röportajlar incelenmiştir.

Basılı ve dijital kaynaklardan tespit edilen eşkıyalık olaylarının ve eşkıya yataklarının yoğunlaştığı Ödemiş, Tire, Kemalpaşa, Bozdağ, Bayındır, Beydağ, mevkilerine gerçekleştirilen alan araştırmaları sırasında Ege Üniversitesi Sağlık, Kültür ve Spor Daire Başkanlığı'ndan temin edilen araçlar kullanılmıştır. Gerçekleştirilen alan araştırmasında çalışmanın kapsamı gereğince eşkıyaların faaliyet alanları ve coğrafi uygunluğu araştırmacılar tarafından bizzat sahada analiz edilmiştir. Yılın farklı zamanlarında gerçekleştirilen alan araştırmalarında profesyonel fotoğraf makinesi kullanılmıştır. Bu makine araştırmacılar tarafından hâlihazırda olan bir makinadır. Aracın giremediği yerlere yürüyerek gidilmiştir. Örneğin Tire'ye bağlı Ovacık'ta bulunan Karaçamur yaylasına arazi araçlarıyla çıkmak mümkün olmadığı için çalışma ekibi tarafından tırmanış gerçekleştirilmiştir. Araştırma inceleme eserlerinden ve arşiv kayıtlarından toplanan verilere göre bir noktadan diğerine eşkıyaların izlediği yol takip edilmeye çalışılmıştır. Örneğin, Bozdağ konumu nedeniyle Küçük Menderes,

Büyük Menderes ve Gediz vadileri arasındaki trafik için aşılması gereken bir güzergâh üzerindedir ve sözü geçen güzergâh tarih boyunca da bu geliş-gidişler için yolcu veya yük taşımacılığında da kullanılmıştır. Bozdağ'a çeşitli yollardan ulaşmak mümkündür, bu yollar tarihsel açıdan hem eşkıyalar hem de onları takip eden Osmanlı güvenlik güçleri tarafından da kullanılmıştır. Ödemiş'ten Birgi yolu ile Salihli'den Yuntalanı yolu ile Bayındır-Kayaköy yolu ile Gölcük yaylasına ve Bozdağ'a ulaşmak mümkündür. Bu güzergâh incelenirken hava durumuna ilişkin veriler de toplanmıştır. Her ne kadar birçok yöreyi birbirine bağlayan bir güzergâh da olsa kış aylarında aynı güzergahlarda yürüyüş gerçekleştirmenin zorluğu çalışma ekibi tarafından anlaşılmıştır.

Alan araştırması tamamlandıktan sonra basılı ve dijital kaynaklardan elde edilen veriler ve alan araştırmasında tespit edilen veriler ışığında Google Earth uygulaması kullanılarak haritalandırma çalışması gerçekleştirilmiştir. Bu haritalandırma çalışmasında alan araştırması sırasında tespit edilen bulgular kullanılarak eşkıya ile Osmanlı güvenlik güçlerinin karşı karşıya geldikleri yerler, takip, çatışma ve pusu alanları, eşkıyanın kaçış yolları, yardım ve yataklık aldıkları mevkiiler/konumlar işaretlenmiş, araştırma inceleme eserlerinden, süreli yayınlardan ve arşiv kaynaklarından elde edilen bilgilerden yararlanılarak, eşkıyanın faaliyet gösterdiği alanlar da sözü edilen uygulama kullanılarak harita üzerinde konumlandırılmıştır.

Bulgular

Çalışma kapsamında araştırılan konular beş ana bölümde ele alınmaktadır. Her bölüm ise bulgularına göre çeşitli alt başlıklara ayrılmaktadır. Ele alınan ilk konu eşkıyalığın coğrafya ile olan ilişkisidir. Bu çerçevede birinci bölümde, İzmir ve çevresinde eşkıyalık ile eşkıyalığın ortaya çıktığı coğrafya arasındaki bağ, ikinci bölümde, eşkıya çetelerinin yapısal özellikleri, üçüncü bölümde, eşkıyalık olaylarında yardım ve yatak faktörü, dördüncü bölümde, eşkıya ile mücadelede Osmanlı güvenlik güçlerinin aldıkları önlemler ve son bölümde de eşkıyalık olaylarının yaşandığı coğrafya ve arazinin incelenmesiyle elde edilen bulgular harita üzerinde gösterilmiştir.

II. Abdülhamit Döneminde İzmir ve Çevresinde Eşkiya ve Eşkiya Yatakları
(Haritalandırma ve Haritalara Analitik Bir Yaklaşım)

1. Bölüm

EŞKIYALIĞIN COĞRAFYA İLE İLİŞKİSİ

1.1. EŞKIYALIĞIN COĞRAFYASI

Güvenlik sorunlarını ele alırken *mekânsal* yapının incelenmesi ile birçok soruya yanıt bulunmuş olur. Örneğin; asırlardır değişmeyen mekân yani Batı Anadolu'da hep var olan eşkıyalık hareketleri merkeze bu kadar yakın olmasına rağmen neden ortadan kaldırılamamıştır? Bu sorunun yanıtı İzmir ve çevresinin coğrafi yapısının incelenmesiyle ortaya çıkar. Elbette ki tek neden coğrafi özellikler değildir ancak en önemli etken olduğu ileri sürülebilir. Özellikle dönemin en önemli ticaret merkezlerinden biri olan İzmir limanı ve çevresinde ekonominin dışına itilmiş bireyler/köylüler gelir elde etmek için yasa dışı yollara başvurmuşlardır.

Eşkıyalığın ortaya çıkışı öncelikle sosyal ve ekonomik nedenlerden ileri gelmektedir. Ancak eşkıyalığın varlığını sürdürebilmesinin ya da belli bölgelerde kümelenmesinin temel nedeni coğrafi yapının uygunluğu ile ilişkilidir. Güvenlik sorununun, merkezden uzaklık veya merkeze yakın olsa da ulaşımı zor yerler ile ilgili olması tesadüf değildir. İsyanın genellikle dağlık, su kaynağı bol dolayısıyla bitki örtüsü sık olan coğrafyalarda gerçekleştiği görülür. Eşkıyaların dağlar, yüksek ovalar, ormanlar, dar geçitli engebeli bölgeler gibi uzak ve ulaşılması zor yerlerde görülmekte ve endüstrileşme öncesi gelişmemiş yollarda kol gezdiği bilinmektedir¹. Anadolu'da tarih boyunca eşkıyalığın varlığını sürdürmesinde coğrafi yapısının etkisi oldukça büyüktür. Aynı durum Balkan coğrafyası için de geçerlidir. Baron de Tott anılarında "En çetin yerler her zaman özgürlüğün sığınağı olmuştur" der². Braudel ise eserinde isyanın coğrafya ile ilişkisi hakkında şunları aktarmaktadır: "Osmanlıların zavallı despotluğu! yolların, dağ eteklerinin, kentlerin, ovaların efendisi olan Türkler böylece Balkanların ve aynı şekilde Yunanistan ve Epir'in Skafioteler tepelerden XVII. yüzyıldan itibaren bütün otoriteleri reddettikleri, daha sonraları Tepedelenli Ali Paşa macerasının yaşanacağı Arnavutluk'un yüksek bölgeleri için ne ifade etmekteydiler?"³. Arnavutluk'un sık bitki örtüsü ve engebeli coğrafyası otoriteye karşı gelenler için iyi bir sığınak oluşturmaktaydı.

¹ Hobsbawm 1995, 15; Yapucu 2017, 350.

² Braudel 1990, 11; Yapucu 2017, 350.

³ Braudel 1990, 11.

Nitekim Balkan terimi, ağaçlarla kaplı dağlar silsilesi anlamına gelen Türkçe bir kelimedir⁴. Yani yarımada oldukça dağlık olmakla birlikte zengin su kaynaklarına da sahiptir. Bu durum eşkıyalık için elverişli bir ortam yaratmaktadır. Zor geçitleri olan bölgede özellikle batıda iletişimi güçleştirecek kadar sarpdır. Bu nedenle kültür, dil ve gelenekler arasında bir bütünlük söz konusu değildir. Bu durum farklı dile sahip grupların merkezi otoriteye karşı rahatlıkla direnç göstermesini sağlamış aynı zamanda bu grupların birbirleriyle olan ilişkisini de belirleyen bir özellik olarak karşımıza çıkmaktadır.

Balkan coğrafyasının bu yapısı otorite ile sorunu olan kimseler için sığınak olma özelliği göstermektedir. Örneğin; Manastır Kaymakamlığından alınan bir telgrafta Ohri kazasına Debre'den geçen eşkıya çetelerinin gayet çetin sarp Balkan dağlarında ve ormanlarda dolaşıp gizlenmeleri nedeniyle askerlerin ve zaptiyelerin çeteleri engelleyememişlerdir. Mevcut zaptiyelerin de zaten yeterli bulunmadığından bahisle günlük birer kıyye ekmek ile 50 nefer zaptiye istihdam edilmesine ihtiyaç duyulduğu aktarılmıştır. Bu neferlerin masrafları ise halk tarafından karşılanacak, silahlarını da kendileri temin edeceklerdir⁵.

Yeryüzü şekilleri ve coğrafi yapı eşkıyalara sığınak sağlarken, kolluk kuvvetlerini olumsuz etkilemektedir. Selanik Vilayeti jandarma alayının ikinci seyyar taburunun piyade birinci bölük zabitan efradı eşkıya takibi için istihdam edilmiştir ancak neferler sürekli sarp dağlık ve sık ormanlık alanlarda gezdiklerinden bunlara yıllık verilen birer çift çizme bir ay dayanmakta kendileri ayakkabısız kalmaktadırlar. Bu bölüğe mahsus olmak üzere yıllık ikişer çift çarık verilmesi önerilmiştir. Ayrıca merkeze 50-60 saat mesafesi olan mahallerde eşkıya baş gösterdiği haberi alındığı anda derdestleri için sevki lazım gelen müfrezelerin kara yoluyla gönderildiği dolayısıyla oralara vusulüne kadar eşkıyanın bir hayli yol aldığı aktarılmıştır. Müfrezenin daha hızlı hareketini sağlamak amacıyla trenle sevk edilmelerinin mecbur olduğu bu nedenle bilet masraflarının karşılanması⁶ da önerilmiştir. Güney Doğu Anadolu ise eşkıyaların daha kalabalık gruplar halinde örgütlenebildiği ve yayan olmak yerine atlı olabilmelerini sağlayan bir coğrafi yapıda olduğu görülmektedir. Burada da eşkıya takibini hızlandırmak için özellikle İran sınırını aşarak gelen yabancı eşkıyaya karşı bazı önlemler alındığı görülür. Hakkâri sancağı ahalisinin İranlı eşkıyalardan yıllardır çektikleri Van ile Hakkari arasındaki yolun şoseye çevrilmesinin eşkıya takibini hızlandıracağı kayıtlara geçmiştir⁷.

⁴ Jelavich 2013, 1.

⁵ B.O.A., DH.MKT 1424/110 M.8/06/1887.

⁶ B.O.A., ŞD 630/14 M. 31/08/1892.

⁷ B.O.A., Y.PRK.UM 56/134. H. 27/7/1319.

Buna karşılık Batı Anadolu bölgesi eşkıyaların 7-8 kişilik gruplar halinde örgütlenerek yayan hareket etmek zorunda bırakılmaktadır. Örneğin XIX. yüzyılda İzmir'in güvenlik sorunları Avustralya basınında yer bulmuştur: "Efes'te, yedi kişilik ünlü bir çete olan Kilizanoğlu'nun (Chilzanoglou) liderliği ile terör estiriliyor; Efes ve Balatçık arasında biri beş ve diğeri yedi kişilik iki çete varken, on sekiz kişilik yeni bir çete Balatçık'ın doğusundaki tepelerin eteklerinde ortaya çıkmıştır. İzmir'in banliyöleri de aynı derecede güvensiz durumdadır."⁸ Nitekim Ödemiş çevresinde Çakırcalı Ahmet, dokuz kişilik kuvvetli çetesiyle Küçük Menderes çayırlarında Bozdağ ve Arslan dağlarında faaliyet göstermiştir⁹.

İsyan kültürü yüzyıllar öncesine dayanan Ege Bölgesi sosyal ve coğrafi özellikleri açısından eşkıyalara ev sahipliği yapmaya son derece elverişli bir konuma sahipti. Büyük menderes nehrinin kuzeyi ile güneyinde 1700 metre yüksekliğindeki Çamlı, Malgaç, Cevzli, Karıncalı, Madran, Gökbel, Beşparmak ve Çubuk dağları sıralanmaktadır. Üstelik bu dağların çam ormanlarıyla kaplı olması buraları eşkıyalar için doğal birer sığınak haline getirmişti. Dolayısıyla bölgenin ormanlarla kaplı dağlarında ve dar geçitli engebeli arazilerinde müfrezelerin eşkıya çetelerini ele geçirmeleri hiç de kolay olmuyordu¹⁰. XX. yüzyılın başlarında Aydın dağları her milletten kaçakçılarla kaynıyordu. Reji kolcularına yakalanmamak için dağ geçitlerini kullanan bu kaçakçılar silahlıydılar ve kolcularla karşılaştıklarında çatışmaya girmekten kaçınmazlardı. Bu kişiler bütün kaçakçılığı sırasında ileride mensup olacakları çetelere uyum sağlayabilecek tecrübeyi ve dayanıklılığı kazanıyor, eşkıyalık stajı görüyorlardı¹¹. Peşlerindeki zaptiyelerden canlarını kurtarabilmek için Bozdağlar, Madran, Karıncalıdağ ve Beşparmak dağlarında gizlilik içinde süratle hareket edebiliyorlardı. Dağa çıkmadan önce kaçakçılık yapılırsa kendilerine yataklık edebilecek kişilerle tanışıyorlar, bölgenin topoğrafyasını yakından tanıyarak gizli patikaları öğreniyorlardı¹².

1.2. DENİZ EŞKIYALIĞI: KORSANLIK VE İZMİR KIYILARI

Eşkivalığın farklı türleri bulunmakla birlikte tarih boyunca farklı isimlerle adlandırıldıkları görülür. Izbandut, meşgel, rehzen, şaki, kutta-ı tarik, harami, çapulcu gibi farklı isimlerle nitelendirilen eşkıyaların karada faaliyet gösterenleri, halkların kaleler ve surlarla korunduğu dönemlerde gerçekleştirdikleri eylemler sonrası sığınmak için dağ geçitlerini ve sarp kayalıkları tercih ettikleri anlaşılmaktadır. Denizlere açılan eşkıyalar ise, küçük teknelerle sahilleri basıp

⁸ Hamaloğlu- Özgün 2019, 141- 142.

⁹ Dural 1999, 25.

¹⁰ Yapucu 2007, 180; Uyanık 2017, 53- 54; Özçelik 2019 (a), 14.

¹¹ Uyanık 2017, 79-81.

¹² Uyanık 2017, 81.

II. Abdülhamit Döneminde İzmir ve Çevresinde Eşkya ve Eşkya Yatakları
(Haritalandırma ve Haritalara Analitik Bir Yaklaşım)

insan kaçırmaya veya küçük çaplı soygunlar yaparak güvenli koylara saklanmayı tercih etmişlerdir¹³. Akdeniz'in bir deniz yolu olarak tarih sahnesinde yer almaya başlamasıyla eş zamanlı olarak İzmir kıyıları sahip oldukları doğal ve korunaklı limanları sayesinde hem merkezi güçler hem de korsanlar için kaçınılmaz bir jeo-stratejik öneme sahip olmuştur¹⁴. Ele geçirilmelerinin zorluğu nedeniyle, özellikle liman kentlerinde yaşayanlar açısından karadakilere göre çok daha tehlikeli olan deniz eşkıyaları Batı Anadolu'da yüzlerce yıl varlıklarını sürdürmüşlerdir. Erken dönemlerde, ünlü denizci Piri Reis deniz levendlerinin eksik olmadığı İzmir kıyılarının korsanlar tarafından tercih edilmesini şu cümlelerle dile getirmiştir: "Sığacık Köyü Aydın sancağına bağlıdır. Buradan Kesre (günümüze Özdere) kıyılarına varıncaya kadar deniz kenarları alçak ve denizi yufka sudur. Bu kıyılar oldukça sığ olup harami levent kayıkları gizlenirler. Kesre'nin gündoğusu, Ilıca önünde bir adacık vardır, ol adacığın küçük gemilere günbatısı emin eyü yataktır..."¹⁵

Resim 1: Deniz Eşkiyalarının faaliyetleri için uygun koşullara sahip kıyı şeritlerinden Sığacık- Özdere arasını gösterir harita.

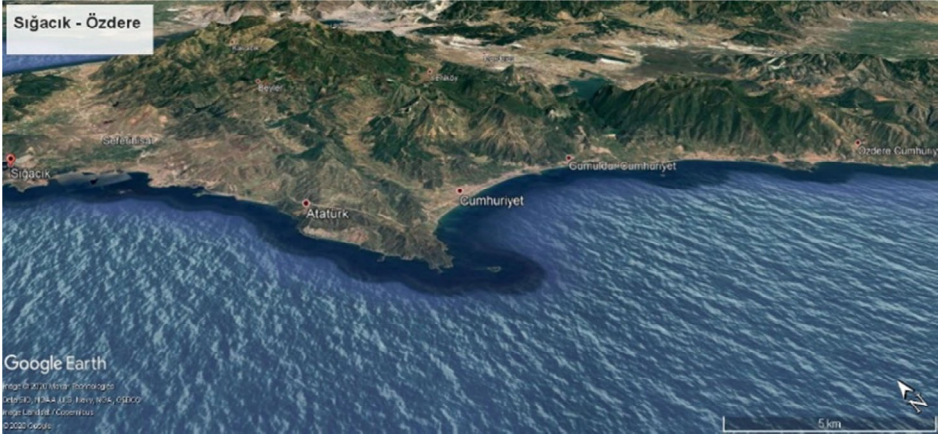
İzmir'in kıyıları da en az dağları kadar eşkıyalığa elverişli bir coğrafi yapıya sahiptir. Adaların ve anakaranın girintili çıkıntılı, karayolundan ulaşılması neredeyse imkânsız bir coğrafi yapıya sahip olması bölgede faaliyet gösteren deniz eşkıyaları için sayısız güvenli sığınak, yağmalar için uygun pusu noktalarının varlığı anlamına gelmektedir. Bunun dışında Doğu Akdeniz'in

¹³ Özçelik 2019 (a), 1.

¹⁴ Aslan-Tüner Antik dönemden itibaren özellikle Güney Batı Anadolu kıyılarının korsanlığa ev sahipliği yapması konusunda detaylı bilgiler sunmaktadır. Bakınız: Aslan-Tüner 2011, 189-206.

¹⁵ Cezar sayfa 123'ten aktaran Özçelik 2019 (a), 5.

ticaret merkezlerinden biri olması korsanların burada faaliyet göstermesinin bir diğer nedenidir¹⁶. Doğu Akdeniz’de var olan hatırı sayılır nüfusun ve bunun beraberinde getirdiği ticari etkileşimin varlığı, deniz eşkıyalarının bu hareketlilikten pay elde etme arzusunu kabartmaktaydı. Nitekim Akdeniz’de korsanlık tarih kadar eskidir ve bunun yasaları kuralları, yaşayan gelenekleri bulunmaktadır¹⁷. İskenderiye’yi Rodos ve Kıbrıs üzerinden Batı’ya yani Venedik ticaret güzergâhına bağlayan yol, Doğu Akdeniz korsanları için oldukça iştah açıcıydı. Ayrıca Mısır, Anadolu sahili, Selanik, Eğriboz ve Mağrip ile Mısır arasındaki gidiş gelişler de bölgeyi korsanlar açısından oldukça çekici bir bölge haline getirmiştir. Korsanlık Rodos adasına ekonomik canlılık sağlaması açısından da önemli bir rol oynamıştır¹⁸.

Resim 2: Deniz Eşkivalılarının saklanmak için kullandıkları Seferihisar – Sığacık - Özdere kıyı şeridi ve Doğanbey Burnu’nun güneyden Sisam Adası’ndan görünümü.

İzmir kıyılarında yüz yıllardır boy gösteren tehlike XIX. yüzyılda da devam etmekteydi. Özellikle İzmir Körfezi’nin Dilek Yarımadası’ndan antik Foça topraklarına kadar uzanan geniş kıyıları, Ege Adaları, Teselya ve Yunanistan’dan gelen Yunan korsanlar tarafından taciz edilmekteydi¹⁹. Vurgun yaptıktan sonra Yunan karasularına çekilen korsanların yakalanması mümkün olmuyordu. Bunlar arasında Kaptan Andreya XX. yüzyılın başında oldukça ses getiren eşkıyalık faaliyetlerinde bulunmuştur. Sadece denizde değil aynı zamanda karada da eylemlerini sürdüren Kaptan Andreya ve çetesi Seydiköy’ün Oğlananası Çiftliği civarında Richard Whittall’in damadı Baron Van

¹⁶ Özçelik 2019 (a), 5- 6.

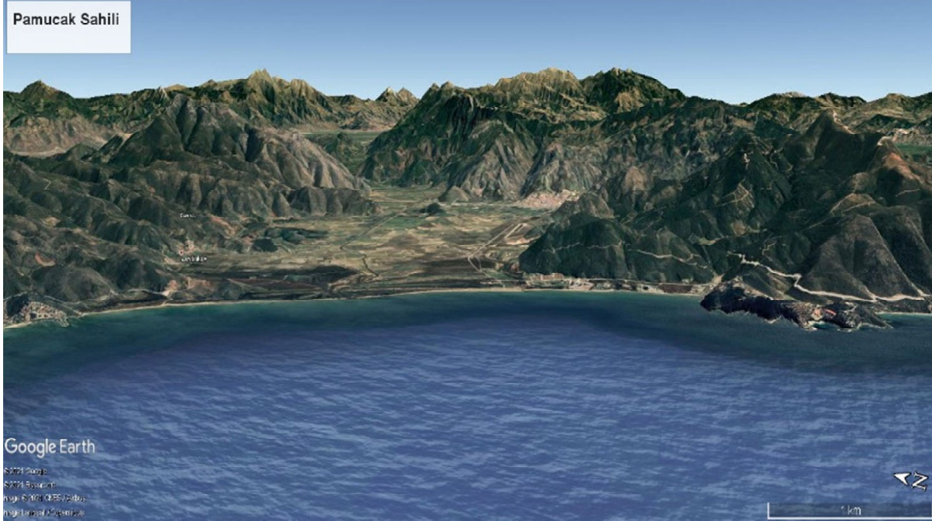
¹⁷ Braudel 1990, 191.

¹⁸ Vatin 2004, 60, 73 ve 79- 129.

¹⁹ Özçelik 2019 (a), 61.

II. Abdülhamit Döneminde İzmir ve Çevresinde Eşkiya ve Eşkiya Yatakları
(Haritalandırma ve Haritalara Analitik Bir Yaklaşım)

Hemstra'yı 1907 yılında dağa kaldırmıştır²⁰. Kaptan Andrey'a'nın sadece Seydiköy civarında eşkiyalık yapmadığı anlaşılmaktadır. 1905 yılında Parsa köyü civarında olduğu bilgisi alınmış ve Akhisar'a bağlı Beyoba Köyünün tarla ve ormanlıklarını tarayan müfreze Kaptan Andrey'a'nın yoldaşlarından Kosta'yı ele geçirmeyi başarmıştı²¹.

Resim 3: Yunanistan ve Ege Adalarından gelen Rum çetelerin İzmir çevresinde karaya çıkmak için kullandıkları Pamucak sahil şeridinin ve Abalıboğaz Mevkii'nin Kuşadası Körfezi'nden görünümü.

Yunanistan'dan ve Ege Adaları'ndan gelen Rum çeteler, Sisam Adası üzerinden Kuşadası sahillerinde faaliyet göstermekteydiler. Nitekim Ayvalık'tan Fethiye'ye kadar olan mesafe üzerinde bulunan kasaba ve köyler nüfusunun %80'i Rum milletinden olarak bunlar Yunan taraftarı oldukları için ve içlerinden birçoğu hizmet ya da ziraat sektöründe çalışmak üzere Yunan Adalarından gelip yerleşen kimseler oldukları için Yunanistan ya da Ege Adalarından gelen eşkiyaya yardım ettikleri anlaşılmaktadır²². Örneğin, Çanlı (Güzelçamlı) köyü üzerinden Sampson Dağı'nı aştıktan sonra kolaylıkla Söke, Balat ve Milas üzerine gidebiliyor; Menderes'i geçerek karşıdaki köylere, hatta Menderes güzergâhından Aydın'a kadar faaliyet alanlarını genişletebiliyorlardı²³. Yeterli kıyı güvenliğinin olmaması eşkiyaların sahile çıkar çıkmaz bölgenin ormanlık

²⁰ Uyanık 2017, 65.

²¹ Uyanık 2017, 65- 66.

²² B.O.A., Y.EE. 79/105. (M. 16 Eylül 1880)

²³ B.O.A., Y.PRK.ASK 233/8 (M. 27 Eylül 1905); Yapucu 2007, 161; Uyanık 2017, 63; Başaran-Özçelik 2019, 86.

arazilerinde gözden kaybolmalarına imkan tanıyordu. Özellikle Çanlı gibi Rum köylerinin çetelere yataklık yapması, eşkıyaların firarını kolaylaştırmaktaydı. Ancak resmi kayıtlar göstermektedir ki Yunanistan'dan gelen eşkıyalar çetelerine Arnavut ve yerli halkı da dahil etmektedir²⁴. Çevredeki manastırlardan yardım alan deniz eşkıyaları Beşparmak Dağları'nda birçok mağarada barınıp saklanabilmekteydi. Adalardan gelip kıyı köylerini ve hatta kıyıda kilometrelerce içerdeki köyleri vuran Rum çetelerini alt etmek için ise karadan ve denizden sevk edilen kuvvetler yeterli olmamıştır²⁵. Bölgenin coğrafi yapısı adalara geçişi kolaylaştırmakta, kaçakçılık gibi faaliyetlerin de eşkıyalığın yanı sıra devam etmesine neden olmaktadır. Sahil şeridinin oldukça uzun olması kolluk kuvvetleri tarafından denetimi zor hale getirmektedir²⁶. Bu durum Müslüman eşkıyalara oranla Rum suçluların yakalanma yüzdesini düşürüyordu. Çünkü Rum eşkıyalarla mücadelede yetersiz kalınmasının en büyük nedenlerinden biri çetelerin Ege Denizindeki adalardan bölgeye gelmesiydi. Suç işlemek için bölgeye gelen çeteler, eylemlerini gerçekleştirdikten hemen sonra adalara kaçıyor, bu da onların ele geçirilmelerini oldukça güçleştiriyordu²⁷.

Yunanistan'dan gelen ve liderlerine "Kaptan" denilen çetelerin Ege kıyılarına çıkarak çevrede gerçekleştirdiği eylemler Aydın Vilayetinin asayiş sorunları arasında yer alıyordu. Gündüzleri kayıkçılık yapan bu eşkıyalar gözlerine kestirdikleri bireyleri dağa kaldırıyorlardı. Bu çete reislerinin en meşhurları; Kaptan Andrey, Kaptan Aleko, Kaptan Ulaho, Kaptan Foti, Kaptan Sokrat ve Kör Mina idi. Özellikle Aydın Vilayetindeki Levanten ailelerin servetleri, Rum eşkıyaların oldukça dikkatini çekmiştir. Örneğin; 24 Eylül 1887 tarihinde, Bornova'da İzmir'in ünlü Levanten aileleri Whittall ve Wilkinsonlar'ın 4 çocuğu ile 2 yardımcısı Kaptan Foti çetesi tarafından dağa kaldırılmıştır. Çete elindeki esirler için 800 lira fidye istemiş, kılavuzlar aracılığıyla yapılan pazarlıkta 750 liraya anlaşılıp paranın Maliye'den ödenmesi kararlaştırılmışken Rişar Whittall gizlice parayı çeteye götürüp çocukları kurtarmıştır²⁸.

1.3. İSYANIN COĞRAFYASI: İZMİR VE ÇEVRESİNİN COĞRAFİ ÖZELLİKLERİ VE EŞKIVALIK

Küçük Menderes Havzası Kuzeyde Bozdağlar ve Güneyde Aydın Dağları ile çevrilidir. Bu dağların ortalama yükseltisi 1200 m civarındadır. Ova düzlüğü

²⁴ B.O.A., Y.PRK.ASK 229/44. (M.23 Mayıs 1905)

²⁵ Uyanık 2017, 63.

²⁶ Uyanık 2017, 66.

²⁷ Yetkin 2003, 59; Uyanık 2017, 68.

²⁸ Başaran-Özçelik 2019, 86-87.

ile doruklar arasında yaklaşık 2000 m yükselti farkı vardır ve dağların yamaçları oldukça dik ve eğimlidir²⁹. Küçük Menderes, Ege Bölgesi'nin merkezî kısmında, önceleri tek bir kütle olan Bozdağlar ile Aydın Dağları'nın ortasında yer alır. Yüzölçümü 3280 km kare olan bu havzanın kesin hudutları şu şekildedir:

Kuzeyde Dağkızılca'nın kuzeydoğusunda Nif Dağı'ndan(1506 m) başlamak üzere doğuya doğru Mahmut Dağı(1382 m), Çal Dağı(1407 m), Çatmadağ, Keldağ(1372 m), Bozdağ(2159 m), doğuda Bozdağların güneydoğu uzantısında Ayı Dağları(en yüksek yeri Hacılikarlığı tepe 1839 m), güneye doğru Değirmen ve Höyük dağları Gökgedik(1244 m) tepesi ile güneyden ise Aydın Dağları kütleleri içinde yer alan doğudan batıya doğru Karlık Dağı (Üç Kayalar 1520 m, Arapyeri 1568 m, Avlanbaba 1516 m tepeleri), Hacetdede Dağı(Hacet tepesi 1831 m), Tire güneyinde Kümedağ(1150 m), Serbest Dağ(1000 m), Boncuk Dağı (750 m) ve en güneybatıda Selçuk ilçesi güneybatısında Meryemana çevresinde Madendağı(650 m)'nin batı uzantıları ile Ege Denizi'ne ulaşır. Batıda ise sınır Torbalı batısı ile Selçuk Boğazı ve ovasını kuzeyden sınırlayan 780 m yüksekliğini bulan Kocadin Dağı ve Ege Denizi ile son bulur. Bu coğrafya içine İzmir iline bağlı Kiraz, Ödemiş, Tire, Bayındır, Selçuk ilçelerinin tamamı ile kuzeybatı kesimde birkaç köy dışında Torbalı ilçesi de dâhildir³⁰.

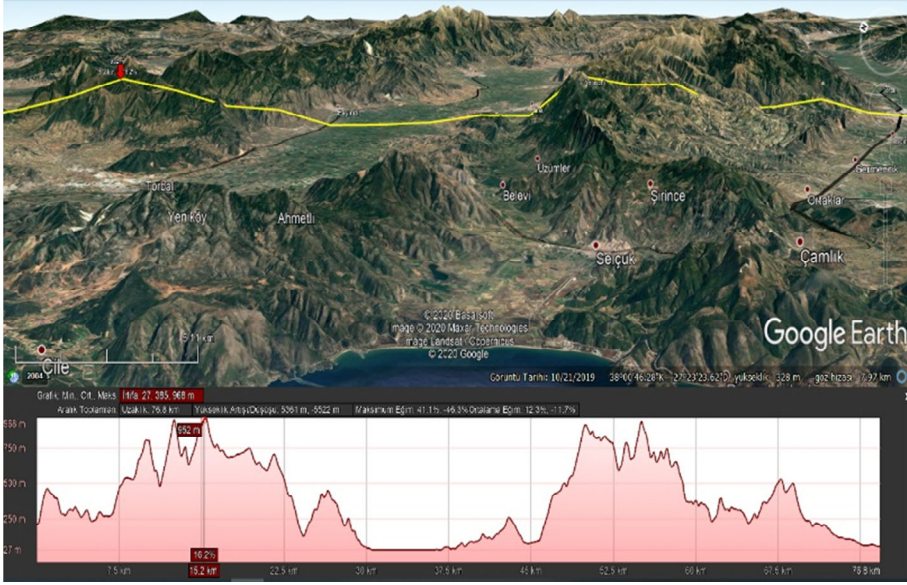
Topoğrafik özellikleri bakımından Küçük Menderes havzası otoriteye karşı gelenler için ya da gözlerden uzakta olmak isteyenler için oldukça elverişli bir yapıya sahiptir. Aniden dikleşen tepelere, derin yarıklara, dar boğazlara sahip olmasının yanı sıra hemen her tepeden Küçük Menderes Nehri'ni besleyen küçük derelerin varlığı ayaküstü kaçanlara su kaynağı sağlaması bakımından oldukça önemlidir.

Resim 4'te görüldüğü üzere Pamucak sahilinden doğuya Küçük Menderes havzasına doğru baktığımızda etrafındaki dağların birden dikleştiği görülmektedir. Resim 4'ün alt kısmında yer alan kesit kuzeyden güneye alınmış, ovayı doğu ve batı olarak ikiye bölmüştür. Burada havzayı çevreleyen dağların engebesi, yüksekliklerin aniden artıp azaldığı açıkça gözükmemektedir. Oldukça önemli bir ticaret merkezine bu kadar yakın olunmasına rağmen eşkıyalık faaliyetlerine son verilememesi ve güvenliğin sağlanamaması Küçük Menderes etrafındaki coğrafi yapının eşkıyalık için doğal bir sığınak niteliği taşıması ile ilgili bir durumdur³¹.

²⁹ Vardar 2013, 246.

³⁰ Akın Özcan 2009, 3.

³¹ Hamaloğlu 2018, 364-365.

Resim 4: İzmir ve Çevresinde eşkıyaların yoğunlukla faaliyet gösterdiği Küçük Menderes Havzasının topoğrafyasını ve engebeli arazisini göstermek üzere yapılan harita.

Nitekim İzmir ve çevresinin iklim ve coğrafi şartlarının yaşamak için uygun olması resmi kayıtlara da yansımıştır: Batı Anadolu ölçülü su kaynakları ve seçkin hava koşullarına sahiptir. Bu nedenle ahali bolluk içinde yaşamaya malik/sahip ve ormanlık mahallerde sakin olanlar çiftçilik ve çobanlıkla uğraşmakta ve tamamı silah kullanabilmektedir. Ancak “zeybek” olarak bilinen ve öteden beri çevik kıyafetleri bulunan birtakım delikanlıları özellikle Ödemiş, Tire Bayındır, Nazilli, Çine ve Milas taraflarındaki yüksek dağların eteklerinde sakin halktan ibaret olup bunlardan bazıları geçmişten beri birbirlerine taarruz etmekte ve bu çarpışmalar son bulmamaktadır. Bu nedenle eşkıyalık salgın bir hastalık gibi yayılmaktadır³². Her ne kadar bireylerin eşkıyalığa soyunmasının sosyal ve ekonomik nedenleri olsa da fiziki coğrafyanın bu eşkıyalığın sonlandırılmamasında etkisi çöktür. Batı Anadolu, doğu-batı doğrultusunda uzanan dik ve birbiriyle birleşen dağlarla kaplıdır. Dağların çok yüksek olmamakla birlikte oldukça sarp ve keskin olması iniş-çıkışları zorlaştırmakta, bu durum da eşkıya çetelerinin üzerine büyük askeri birliklerin sevkini neredeyse imkânsız hale getirmekteydi. Askeri birliklerin takiplerinin zorlaşması ise çete sayısının hiçbir zaman azalmamasına neden olmaktadır³³.

³² B.O.A., Y. EE. KP 38/3746; Özçelik 2019 (a), 15; Aydın Vilayetinde özellikle Ödemiş taraflarında eşkıyalığın bulaşıcı bir hastalık gibi büyük bir hızla yayıldığı dile getirilmiştir. Uyanık 2017, 58.

³³ Özçelik 2019 (a), 14.

Batı Anadolu'da tarım ve ticaretin gelişmesi, bölgedeki yatırımların da artmasını sağlamıştır. Osmanlı topraklarında ilk demiryolunun burada inşa edilmesi tesadüf değildir. Endüstrileşme ile modern ulaşım ağlarına ilişkin yatırımların Batı Anadolu'da yoğunlaştığı görülür. Eşkiyalığa karşı mücadelede devletin izlediği politikalar arasında bayındırlık işleri de yer almaktadır. Yolların ıslah edilmesi, yeni yollar yapılması özellikle II. Abdülhamit saltanatının ilk yıllarında eşkiyalıkla mücadelede geliştirilen çok yönlü politikaların bir sonucudur³⁴. Demiryolları üretilen ürünleri limanlara aktarırken aynı zamanda eşkiya takibi için yönlendirilen müfrezelerin hızlı hareket etmesini sağlayacak bir ulaşım aracıdır. Düzgün ve modern yolların yapımı çoğunlukla eşkiyalığın fark edilir ölçüde azalmasına yol açar. Nitekim XIX. yüzyılda Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun eşkiya sorununu yıkılmaya yüz tutan ve merkezi otoritesi zayıflayan Osmanlı İmparatorluğu'ndan daha başarılı bir şekilde halletmesi bir rastlantı değildir³⁵.

Arazi yapısının eşkiyanın faaliyet alanı çerçevesinde incelediğimizde, sık bitki örtüsü, ormanlık alanlar ve mağara oluşumlarının eşkiyalar için uygun sığınaklar oluşturacağı düşünülebilir. Ormanlık alanlar aynı zamanda eşkiya çeteleri için faaliyetlerini gizlice yürütme imkânı sağlamaktadır. Bu doğrultuda Eşkiya çeteleri sık bitki örtüsünden faydalanarak hedefe görünmeden yaklaşabilmekte ya da takip müfrezelerinden kaçmak için coğrafi yapıyı avantaja çevirebilmekteydiler. Nitekim dönemin Jandarma kuvvetleri buldukları yerden ancak yatay açıda gözetleme yapabiliyor, önlerine çıkan her doğal örtü eşkiyaların tespitinde kolluk kuvvetlerinin işini zorlaştırıyordu³⁶.

Örneğin, 3 Aralık 1887 tarihinde Avustralya'da çıkan gazetenin "İzmir'in Eşkiyalarıyla Bir Hafta, Tutsaklardan Biriyle Bir Röportaj" başlıklı haberine göre: Aralık ayı başlarında İngiliz bir genç birkaç gün esir tutulduktan sonra eşkiyalar tarafından fidye karşılığında salıverilmişti. Bu haberin ayrıntılarında şu bilgiler aktarılmıştır: "...Şimdi Bay William Wilkins tarafından tutsaklardan biri için verilen bir ödemeyi gönderdim. Dediğine göre: "Aydın 24'ü yani Cumartesi akşamı, çıktığımız kekkik avından, katırlarla, katırcımız ve avlak bekçimiz olan Leonhidi ile birlikte Bornova'ya dönüyorduk. Akşam karanlığı bastırırken Çiçekliköy Palamut Vadisi civarlarından geçiyorduk 2 adamın arkamızdan koşarak bağırdığını duydum. Leonhidi'ye bunlar kim diye sordum daha cevabı duyamadan önümüzdeki ağacın arkasından 2 adam daha önümüze fırlamış ve "Teslim ol" diye bize bağıryorlardı. Hemen yanlarında 2 soyguncu daha belirmişti. Arkamızdan koşanlarda bize yetişince etrafımızı 6 adet kızgın bakışlı

³⁴ Kuzucu 2017, 377; Özgün 2019, 99.

³⁵ Hobsbawm 1995, 15; Hamaloğlu 2020, 61-72.

³⁶ Cömert 2019, 44; Hamaloğlu- Özgün 2019, 137.

şehir eşkıyası sarmış durumdaydı.” Gerçekleştirilen alan araştırmasında Çiçekli Köy ve Yaka köy çevresindeki bitki örtüsünün sıklığı dikkati çekmiştir. Çam ağaçlarının dibinde yer alan çalılar yer yer insan boyunu aşmaktadır. Antik yol çevresi sık bitki örtüsü ile kaplıdır ve su kaynakları oldukça fazladır. Bu durumda eşkıyalar kendilerini fark ettirmeden hedeflerine ulaşmış olmalılardır ki olayın seyri bunu desteklemektedir.

Resim 5: Eşkivaların faaliyetlerini gizlilik içinde sürdürmesine imkân sağlayan Çiçekli Köy civarındaki Akdeniz tipi bitki örtüsü (Bu fotoğraf çalışma kapsamında gerçekleştirilen alan araştırması sırasında çekilmiştir.)

Eşkivaların fark edilmeden bu kadar hızlı ilerliyor olmaları rehineri şaşırtmıştır. Bu nedenle silahlı oldukları halde eşkıyalara karşı herhangi bir direniş sergilememişlerdir. Rehin alındıkları ilk geceyi açık havada Yakaköy taraflarında bir platoda vadiyi izleyerek geçirmişlerdir. Bölgeye oldukça hâkim olan eşkıyalar kaçırılma eyleminin ardından peşlerinden gelecek takip müfrezelerinden her zaman bir adım önde olmaları gerektiğinden bu konumu tercih etmiş olmalıdırlar. Hızlı hareket etmek için yanlarında kendilerine yetecek kadar bile erzak olmaması eşkıyaları köye inmeye zorlamıştır.

II. Abdülhamit Döneminde İzmir ve Çevresinde Eşkya ve Eşkya Yatakları
(Haritalandırma ve Haritalara Analitik Bir Yaklaşım)

Resim 6: İzmir Çevresinde eşkıyaların görüldüğü yerlerden biri olan Kemalpaşa çevresindeki sık bitki örtüsü ve oldukça eğimli arazi (Bu fotoğraf çalışma kapsamında gerçekleştirilen alan araştırması sırasında çekilmiştir.)

Resim 7: İzmir Çevresinde kolluk kuvvetlerinin eşkıya takibi için kullanabileceği su kaynağının kenarında bulunan bu patika Kemalpaşa Nazar Köyden Güneye doğru devam etmektedir. (Bu fotoğraf çalışma kapsamında gerçekleştirilen alan araştırması sırasında çekilmiştir.)

Rehineler biraz erzaktan yedikten sonra tüm pazar gününü geçireceği Bozdağ'a doğru yürüyüşe çıkmışlardır. Yol üzerinde iki Yörük ile karşılaşmış ve çete reisi bu kişilerle görüşmek istemiştir. Korkup kaçan Yörüklerin arkasından ateş etmişlerdir. Bu karşılaşma sonrasında çete kampını bozup harekete mecbur kalmıştır. Rehinenin aktardığına göre gün ortasında Dermen Vadisi'ni geçip Manisa Dağı'na gece yarısı ulaşmışlardır. Fidyeyi istemek için rehinelere birini serbest bıraktıktan sonra başka bir saklanma yeri olan Dede Tekke Alan'a ulaşmışlardır: "Burası Karagöl'e çok uzak değildi. Burada geceyi geçirdik. Eşkivalar, bizi yağmur ve sisten korumak için çok özen gösterdiler. Bu eşkivaların ve tepelerin arasında benim için zor bir geceydi ve tabii ki çok uyuyamadım. Tutsakken yiyecek çok az erzakımız vardı."³⁷ Aralık ayında gerçekleşmiş bu kaçırılma olayı sırasında rehinelere de ifade ettiği gibi hava koşulları çok uygun olmamakla birlikte, dondurucu bir soğuk olmadığı anlaşılmaktadır.

Eşkivaların İzmir kırsalında rahatlıkla hareket edebilmelerinde coğrafyayı erken yaşta öğrenmeleri etkilidir. Her ne kadar eşkivalar doğdukları coğrafyanın dağına çıksa da çocuk yaşta dönemin popüler mesleklerinden biri olan kaçakçılık sayesinde bölgeyi iyi tanıma fırsatı elde etmekteydiler. Kaçakçılıktan eşkivalığa geçiş konusunda çarpıcı bir örnek verecek olursak; 1908 yılında çıkarılan genel af sonrası pek çok eşkıya, katil, hırsız ve kaçakçı tahliye edilmiştir. Genel af sonrası İzmir Hapishanesi'nden tahliye edilen eski eşkıya reislerinden biri olan Adagideli Yanık Hüseyin de 10 Ekim 1908 tarihinde, silahlı altı adamıyla birlikte Tire-Uzgun (Başköy)'da görülmüştür. "Yanık Hüseyin'in çete teşkil ederek Tire ovalarına çıktığı" hakkındaki ihbarın akabinde "bunların bir fikr-i şekavetle dağ yolunu tutmuş oldukları" şüphesi hâsıl olmuş ve takipleri için Tire'den jandarma ihtiyat efradı iki müfreze, Uzgun köyüne sevk edilmiştir. Köye gelen müfrezeler, Yanık Hüseyin ve adamlarının iki gündür Uzgunlu Dervişoğlu Alioğlu İbrahim'in evinde kaldıklarını ancak kısa zaman önce köyü terk ettiklerini öğrenmişlerdir. Yapılan kısa bir tahkikat neticesinde de Yanık Hüseyin reisliğindeki grubun eşkivalık değil tütün kaçakçılığı yaptıkları Uzgun'dan ayrıldıktan sonra Aydın-Yenipazar'a geçtikleri ve orada bir miktar tütün sattıktan sonra yine tütün tedarik etmek için Çine'ye yöneldikleri ortaya çıkmıştır. Hükümet kaçakçıların yakalanması için Aydın Germencik'e ve Ödemiş'e takip kolları yönlendirmiştir. Tütün kaçakçılığı suçtu ancak müfrezelerin bu denli ısrarcı davranmasının nedeni, kaçakçılıktan eşkivalığa geçişin çok çok zaman almaması ve yine tütün kaçakçılığının; cinayeti,

³⁷ Hamaloğlu-Özgün 2019, 147-149.

yaralamayı ve soygunu bünyesinde barındıran eşkıyalığa göre ahaliye daha az zarar vermesidir³⁸.

Bölgenin coğrafi yapısına kolluk kuvvetleri tarafından yeterince hâkim olunmaması, eşkıyalığın varlığını sürdürmesini sağlamaktadır. Bunun farkında olan merkezi yönetim bu açığı kapatmak için bazı yeni tedbirler alma yoluna gitmiştir. Örneğin, Batı Anadolu'daki eşkıyaları ele geçirmek için hükümetin aldığı tedbirler arasında çeteyi ölü ya da diri ele geçirenlere büyük para ödülleri vermek bulunmaktadır. Bir diğer önlem ise gönüllülerden oluşan bir müfreze oluşturmaktır. Bunun için 150 gönüllü genç toplanmıştır ancak araziye tanımayan bu gençler hiçbir sonuç elde edememiştir³⁹. Buna karşılık düze inen çeteler dağdaki çeteleri yakalama konusunda oldukça başarılı olduğu gözlenmiştir. Hükümet de af ile dağdan düze indirdikleri çeteleri takip için kullanma yoluna gitmiştir. Örneğin Çakırcalı affa uğradıktan sonra Kamalı Mustafa çetesini kısırarak tamamını ortadan kaldırmıştır. Ancak Çamlıcalı Hüseyin çetesi dağa çıkar çıkmaz Çakırcalının kız kardeşini ve oğlunu öldürmüştür. Buradaki amaç Çakırcalının kendisini takip etmesini sağlamaktır. Kır serdarı olan Çakırcalı takipte başına gelebilecekleri bilerek iki takip kolu ile Çamlıcalı çetesinin peşine düşmüştür. Çıkan ilk çatışmada da Çakırcalı'nın gözdelelerinden Küçük Osman öldürülmüştür⁴⁰. Bu durumda her iki çete de araziye çok iyi bildiğinden üstünlük kurulamamıştır.

1.4. İZMİR'İN KIRSALINDA EŞKIYALIK

II. Abdülhamit'in saltanatının ilk yıllarında yaşanan 1877- 1878 Osmanlı-Rus Savaşı'ndan sonra eşkıyalık hareketlerinin arttığı, Ödemiş, Tire, Bayındır, Nazilli, Çine ve Milas bölgelerinde yoğunlaştığı görülmüştür⁴¹. Aydın Valiliği ile Dâhiliye Nezareti arasındaki yazışmalarda, vilayetteki hapishanelerden tahliye edilen suçlulardan sadece "Ödemiş kazasında 800 kadar caninin silah-bedest olarak her bir fenalığa müheyya bulunduğu", vilayet genelinde ise beş binden fazla eşkıyanın yasa dışı faaliyete hazır olduğu belirtilmektedir⁴².

1.4.1. BEYDAĞ

Coğrafyanın asayişin sağlanamamasındaki etkisini daha önce açıklamıştık. Sık bitki örtüsünün olduğu ya da dar geçitlerin olduğu dağlık bölgeler 'otorite ile sorunu olan kimseler' için oldukça önemlidir. Eşkîyaların

³⁸ Özçelik 2018 (b), 33-34.

³⁹ Yetkin 2003, 93.

⁴⁰ Yetkin 2003, 98- 99.

⁴¹ İnce Erdoğan 2017, 478.

⁴² Yaşar 2015, 45.

aradığı ulaşılmazlığı sağlayan coğrafyalardan biri de Beydağ ilçesidir. Aydın dağlarının Beydağ ilçesi içerisinde bulunan kısmının yüksekliği deniz seviyesinden yaklaşık 1358 m yüksekliktedir. Aslan Dağı eteklerinde yer alan bu ilçenin fiziki özellikleri XIX. yüzyılda ve XX. yüzyılda merkezi otorite ile sorunu olan kişiler için uygun bir faaliyet alanı olmuştur. Dağlık olmasının yanı sıra bitki örtüsünün ağaçlık/ çalılık olması eşkıyalar için uygun kriterleri sağlamaktadır. Beydağ'ın ova tabanı yönünde meşe ve kestane ağaçları ve bazı maki türü bitkiler yer almakta iken daha yüksekte yer alan güney kesimleri ise kızılçam ve karaçam koruları ile kaplıdır. Nitekim Evliya Çelebi de “andan kalkub kible canibine ağaçlı dağlar içre yokuş yukarı nim saat gidüp...” satırları ile coğrafyasının ağaçlık ve dağlık olduğunu aktarmıştır⁴³. Eşkivalık faaliyetlerinin Beydağ'da oldukça eskiye dayandığı gözlenmektedir. Bu durumda Beydağ ve çevresinin engebeli arazisi, ormanlarının sık olması, uzun yolların buradan geçmemesi rol oynamıştır. Örneğin; 1657 yılında Keles, Sultanhisar, Arpaz ve Balyambolu kazalarında adamları ile yol kesip, köy ve kasaba soyan Kara Mehmet isimli bir eşkıya 1660 ya da 1662 yılına kadar havzada faaliyetine devam etmiştir. 1672 yılında Bölükbaşılar, Balyambolu ve Birgi'ye gelip birçok kişiyi öldürdükleri gibi yağma da yapmışlardır. 1690 yılında ise Balyambolu kazasında Kara Mehmet, Hacı İsaoglu, Sünger Bölükbaşı adlı eşkıyalar 200'er kişi ile dolaşip ev basıp erzak almışlar ve birçok kişiyi de öldürmüşlerdir⁴⁴.

Resim 8: Eşkivalığın sıklıkla görüldüğü Beydağ Çukuru ve yakın çevresinin dağlık arazi içerisindeki konumunu göstermek için oluşturulmuş harita

⁴³ Nelson 2017, 124.

⁴⁴ Yıldız 2000, 7; Nelson 2017, 125.

II. Abdülhamit Döneminde İzmir ve Çevresinde Eşkîya ve Eşkîya Yatakları
(Haritalandırma ve Haritalara Analitik Bir Yaklaşım)

Beydağ çevresinde XIX. yüzyılda ve XX. yüzyılın başlarında gerçekleşmiş eşkıya kaynaklı asayiş sorunlarının çoğunlukla bölgenin coğrafi konumundan faydalanmak isteyen çeteler tarafından gerçekleştirildiği görülmektedir. Resim 8'de görüldüğü üzere hem dik ve dağlık hem de derin yarıklara sahip olan engebeli arazinin eşkıyalara sağladığı korunma ve gizlilik Beydağ'ı eşkıyalar için çekici kılmıştır.

1850 yılının Mart ayında göre ortaya çıkan eşkıyayı def etmek üzere bölgeye sevk edilen birlikler Aydın ve çevresinde soygun gerçekleştirmekte olan sekiz nefer eşkıyaya Beydağ kazası civarında Odacık nam mahalde denk gelerek teslim olmaları konusunda uyarılmışlardır. Ancak bunu kabul etmeyen eşkıyalar ile kolluk kuvvetleri arasında yarım saat kadar çatıştıktan sonra eşkıyalar kaçmaya yeltenmiş fakat içlerinden dört kişi ayrılıp Beydağ'a iki saat mesafede bulunan bir sebze bahçesine kadar takip edilmişlerdir. Kaza müdürünün bilgisi dahilinde üzerlerine bir miktar zaptiye gönderilmiş ancak eşkıyalar yine silaha sarılıp ateş etmişler ve zaptiye de misli ile karşılık vermiştir. Sonuç olarak iki eşkıya firar etmiş, birine kurşun isabet ederek ölmüş ve Ali namında birisi de yaralı bir halde yakalanmıştır⁴⁵.

Beydağ çevresinde gerçekleşen eşkıyalığa bir diğer örnek ise Sultanhisar kazasına tabi Demirhanlı karyesinde İlyas oğlu Hüseyin ve kardeşi Mustafa ve refiki köse Ahmet oğlu diğer Hüseyin silahlı oldukları halde gasp edilmişlerdir. Beydağ'ın Nazilli Caddesi üzerindeki dağda yedi kişi yolcuların önüne çıkıp gasp ettikleri esnada tesadüfen Hacı Hasan oğlu Mehmet, Yusuf oğlu Hüseyin ve Hacı Kara oğlu Mehmet'in bu olaya şahit olmuşlardır. Ancak bu olay için yeterli kanıt olmadığı, olaya şahit olanlarla birlikte yolcular on kişi olup dört eşkıyanın bu kadar adam karşısında eşyalarını gasp etmeye pek de cesaret edemeyeceği düşünülmüştür. Yine de Beydağ'da bu tür eşkıyalık olayları sık sık gerçekleştirildiğinden olayın incelenmesi istenmiştir⁴⁶.

II. Abdülhamit döneminin en meşhur eşkıyalarından Çakırcalı Mehmet Efe'nin de Beydağ ve çevresinde birtakım faaliyetlerde bulunduğu anlaşılmaktadır. Nitekim Küçük Menderes Havzasının en ücra köşesinde yer alan Beydağ ve Kiraz'da eşkıya takibi hayli zor oluyordu. Bu durumda coğrafyanın etkisi olduğu kadar yerel yönetimin işlevsizliği de resmi kayıtlara yansıyan bir diğer nedendir. Ödemiş ve çevresinin asayışı ile ilgili Kamil Paşa'yı bilgilendirmek amacıyla kaleme alınan raporda ilk olarak bölgedeki nahiye müdürlerinden bir tek Kiraz Nahiye müdürünün işini hakkıyla yaptığı ve diğerlerinin yok hükmünde oldukları dile getirilmektedir. Beydağ ve Birgi'ye

⁴⁵ B.O.A., A.MKT.UM 34/55. (18 Mart 1850)

⁴⁶ B.O.A., A. MKT. UM 494/91. (27 Ağustos 1861)

hakikaten namusu bozulmamış birer müdür lazımdır⁴⁷. Beydağ ve çevresinin eşkıya kaynaklı bir suç merkezi haline gelmesinde arazi ve iklim koşulları etkilidir. Örneğin Çakırcalı on iki himayesiyle şekavete devam ettiği ve jandarma ile Beydağ'ın üstünde meydana gelen çatışmada jandarmadan birinin şehit ve birinin yaralı olduğu ve takibata devam edildiği bildirilmiştir⁴⁸. Bir diğer örnek ise Devendeli Mustafa ve refiki Cafer'in bir karyenin barut imalathanelerini basıp alet, edevat ve barutlarını ele geçirmesi üzerine Karaman Karyesinde oldukları istihbaratı alınmış ve gerekli miktarda jandarma ile baskın düzenlenip iki saat süren çatışma sonunda Mustafa adlı eşkıyayı ölü olarak, refiki Cafer ve himayelerindeki Ahmet'in de yaralı olarak ele geçirildiği kayıtlara geçmiştir⁴⁹. Aynı yıl Ödemiş kaymakamlığından gönderilen yazıda Tokalı oğlu Halil İbrahim ve üç silahlı kişi Beydağ'a bağlı Alakeçili Karyesinden Mehmet'in hanesini basmıştır⁵⁰. 13 Eylül 1905 tarihinde Balyanbolu'da Çakırcalı ile Jandarma arasında çatışma olmuştur. Jandarma takip müfrezesi Çakırcalının Kayaköy denilen gayet sarp bir yere 12 adamıyla sığındığını iletmiştir⁵¹.

Eşkuya takibinde en önemli unsurlardan biri zamanında haberleşmedir. Haberleşmenin yetersiz olduğu durumlarda müfrezeler için ortaya çıkan zaman kaybı eşkıyanın yararına olmaktadır. Bu durumu önlemek için ilk olarak Ödemiş eşkıyayı cezalandırma merkezi haline getirilmiştir. Ödemiş'e haber akışını hızlandırmak için Beydağ'a ve Kiraz'a birer telgraf merkezi kurulması gündeme gelmiştir. Coğrafi olarak Beydağ'ın Nazilli'ye, Kiraz'ın da Alaşehir'e yakın olması telgraf hattının buralara uzatılması önerilmiştir. Eşkuya takibinde daha iyi sonuç alabilmek için; tebligatın zamanında ulaştırılması, gereken mahallere gönderilmesi ve gerçekleşen olayların haberinin bir an önce merkeze iletilmesi mühimdir. Oysa Ödemiş'in Nazilli ve Alaşehir kazalarıyla iletişimi İzmir ile birçok merkezden geçen bir tele mahsur kalması haberleşmeyi kısıtlamaktadır. Bu doğrultuda Beydağ ve Kiraz nahiyelerine birer telgraf merkezi kurularak Beydağ'dan Nazilli'ye ve Kiraz'dan Alaşehir'e birer hat uzatılması eşkıya takibinde elzem olan hızlı haberleşmeyi sağlayacaktır. Eşkuya takibi kumandanı Mirliva Hakkı Paşa'nın yaptığı hesaplara göre bir defaya mahsus olarak Avrupa'dan getirilecek aletleri nakli ile birlikte toplam 8102 Frank ile 89.150 kuruş ve merkezlerin yıllık masrafı için de 32.200 kuruş sarf edileceği ön görülmektedir⁵². Telgraf hattı kurulması için bu iki ilçenin ticaret merkezi olduğu

⁴⁷ B.O.A., Y.EE.KP. 26/2566. (9 Kasım 1905)

⁴⁸ B.O.A., Y.PRK.ASK, 232/ 80. (14 Eylül 1905)

⁴⁹ B.O.A., Y.PRK.ASK, 237/100. (17 Mart 1906)

⁵⁰ B.O.A., Y.EE.KP, 29/2884. (11 Haziran 1906)

⁵¹ Uyanık 2017, 124.

⁵² B.O.A., DH.MKT 1156/63 (1 Nisan 1907); BEO 3078/230825 (16 Haziran 1907)

iddia edilmişse de bunun gerçek olmadığı ve hatların sadece eşkiya takibi sırasında haberleşmeyi hızlandırmak için ihtiyaç duyulduğu anlaşılmıştır. İlçelerin engebeli arazisi nedeniyle hattı uzatmak hayli masraflı olacağından ne kadar gerekli olduğu tartışılmıştır. 12 Aralık 1908'de Aydın Valisinin bildirdiği üzere maddi imkanların yetersizliğinden bu telgraf hattının uzatılmasının vilayet bütçesinden karşılanamayacağı iletilmiştir. Bu doğrultuda telgraf hattının açılıp açılmayacağı kararının Dahiliye Nezaretine bırakıldığı kayıtlara geçmiştir⁵³. 1909 yılına ait bir kayıta ise Posta ve Telgraf Nazırı Ali Galip Bey bahsedilen hattın uzatılması için gerekli eşyanın gönderildiğini ve yerine ulaşınca uzatma işleminin gerçekleştirilebileceğini Dahiliye Nezaretine ve ayrıca Aydın Vilayetine bildirmiştir⁵⁴.

1910 yılına gelindiğinde Beydağ'a telgraf merkezi kurulması ile ilgili hala ilerleme kaydedilmediği görülür. Gerçekleştirilen keşifler sonucunda Aydın'ın Birgi nahiyesine bir telgraf merkezinin açılacağı ve Beydağ gibi yerlerin bir sonraki yılın bütçesine dahil edilebileceği sonucu ortaya çıkmıştır. Ancak Aydın Valisi Mahmut Muhtar Paşa, Beydağ'a bir telgraf merkezinin açılmasının ne kadar gerekli olduğu konusunda ısrarlarını sürdürmüştür. Özellikle eşkiya takibinde haberleşmenin hayati önemine vurgu yapan vali, meydana gelen bir olayın ardından en erken 24 saat içinde haberleşmenin gerçekleştirilebildiğini ve gerekli kuvvetlerin toplanıp asayişin sağlanabilmesinde Beydağ'ın coğrafi konumunun önemine binaen hiç olmazsa olağanüstü durum harcamalarına karşılık buraya bir telgraf merkezi kurulmasının lüzumunu ortaya koymuştur⁵⁵. Beydağ'ın eşkiya ile mücadelede oldukça stratejik bir konumda olduğu bu kayıtlardan anlaşılmaktadır.

1.4.2. ÖDEMiŞ: ÇAKIRCALI MEHMET EFE'NİN COĞRAFYASI

Ödemiş ilçesi doğusunda Beydağ ve Kiraz, batısında Tire ve Bayındır ilçeleri bulunmaktadır. Ödemişin Kuzeyinde Manisa ili güneyinde ise Aydın ili bulunmaktadır. İzmir iline uzaklığı 113 km olan ilçenin en yüksek noktası 2157 metre ile Bozdağlardır. Ödemiş'in kuzeyinde yer alan bu dağlar, sık bitki örtüsü, zengin su kaynakları ve engebeli arazisi ile gözden uzakta kalmak isteyenler için tercih noktasıdır. Nitekim gerçekleştirilen alan araştırmasında Bayındır'a kıyasla Ödemiş'in coğrafi özelliklerinin eşkiyalığa daha yatkın olduğu tespit edilmiştir. Bayındır'ın bitki örtüsü zeytinlik ve arazisinin eğimi Ödemiş'e göre daha az eğimlidir. Ödemiş'in bitki örtüsü dağlarda meşe, kestane ovada ise

⁵³ B.O.A., DH.MKT 2699/92. (31/12/1908)

⁵⁴ B.O.A., DH.MKT 2744/4. (19/02/1909)

⁵⁵ B.O.A., DH.MUİ 67/54. (14/03/1910)

ceviz, incir, zeytin ya da meyve ağaçları bulunmaktadır. Bunun yanı sıra aniden dikleşen ve derin yarıkları olan bir araziye sahiptir. Bu nedenle dönemin eşkıyalık faaliyetlerinin yoğunlaştığı bir bölgedir. 1907 yılında eşkıyalığı anında yargılama ve cezalandırma merkezi seçilmiştir⁵⁶. Buna rağmen Meşrutiyet sonrasında dahi eşkıyalığın en yoğun yaşandığı yer Ödemiş kazası ve çevresi olmuştur. Afla birlikte serbest kalan eşkıyaların işlediği suçlar o dereceye varmıştı ki, artık kazada bulunan takip müfrezeleri eşkıya ile mücadelede yetersiz kalmakta bu nedenle Ödemiş'e çevre kazalardan takip müfrezeleri sevk edilmek zorunda kalmıştır⁵⁷.

Çakırcalı Mehmet Efe'nin doğup büyüdüğü coğrafya olan Ödemiş, Çakırcalının en çok faaliyet gösterdiği bölge olma özelliğini taşımaktadır. Babasının intikamını almak için gerçekleştirdiği eylem sonrasında Bozdağ'a 'çıkıştır'. Nitekim bildiği en yakın coğrafya kendi güvenliği için mantıklıdır. Gerçekleştirdiği faaliyetlerin çoğu Bozdağ ve çevresinde olmuştur. Örneğin, Mustafa Ağa'nın çiftliğini basması, Bozdağlı zenginleri tehdit etmesi ya da Ödemiş'te yaşayan Kızıoğlu Mehmet Ağa'yı dağa kaldırması sırasında tecrübe kazanırken yakalanmamış olması bildiği güvendiği coğrafyada olması doğru bir seçim olduğunu kanıtlar niteliktedir⁵⁸. Örneğin Çakırcalı dört zeybeği ile birlikte 19 Haziran 1901 tarihinde Ödemiş'e bağlı Bozdağ'ın Çavdar yaylasını basıp bir köylüyü esir almıştır⁵⁹. Çakırcalı Mehmet Efe'nin dağa çıktıktan sonra babasının intikamını alması heyecan yaratmıştır. Nitekim bu olay da Ödemiş'e bağlı Kaymakçı Köyü mezarlığında gerçekleşmiştir. Çakırcalı Mehmet Kaymakçı mezarlığında, içinde Boşnak Hasan Çavuş'un da bulunduğu müfrezeye pusu kurmuştur. Çakırcalının açtığı ateş sonucu kurşunlardan biri Hasan Çavuş'un sağ kulağından girip sol kulağından çıkmış ve kafatası parçalanmıştır. Çoban Mehmet'in attığı bir kurşun da at üzerindeki Jandarma mülazımı Hüsnü Bey'in kalça kemiğini parçalayarak göbeğinden çıkmıştır. Ardından çete havaya ateş ederek dağa kaçmıştır⁶⁰. Mezarlığın fiziksel koşulları pusu kurmaya oldukça elverişlidir. Engebeli arazisi yanı sıra gizliliği sağlayabilecek bitki örtüsüne sahiptir. Kurulduğu tepenin arkasında dik bir sırt bulunmakla birlikte kaçış için birçok yöne başvurulabilir olduğu gözlenmiştir.

⁵⁶ B.O.A., DH.MKT 1156/63 (1 Nisan 1907); BEO 3078/230825 (16 Haziran 1907)

⁵⁷ Yaşar 2015, 50.

⁵⁸ Çakırcalı Mehmet Efenin ilk eşkıyalık faaliyetleri için bakınız: Uyanık 2017, 85- 88.

⁵⁹ Uyanık 2017, 88.

⁶⁰ Uyanık 2017, 7.

II. Abdülhamit Döneminde İzmir ve Çevresinde Eşkiya ve Eşkiya Yatakları
(Haritalandırma ve Haritalara Analitik Bir Yaklaşım)

Resim 9: Çakırcalı Mehmet Efenin Boşnak Hasan Çavuş'a pusu kurduğu Kaymakçı Köyü Mezarlığı'nın engebeli arazisinin çalışma ekibi tarafından tespiti.

Resim 10: Eğimli bir tepede yer alan Kaymakçı Köyü Mezarlığından kuzey yönündeki Tilkini ile Evkaya Tepeleri arasında kalan eşkiyanın sık kullandığı Evkaya Sırtları'na güneyden bir bakış (Bu fotoğraf çalışma kapsamında gerçekleştirilen alan araştırması sırasında çekilmiştir.)

Hasan Çavuş'un öldürülmesi üzerine Çakırcalı peşinden gönderilen takip müfrezelerine Dadbey ve Lübbey Köyleri arasında yer alan Karaçamlık mevkiinde pusu kurmuştur⁶¹. Ödemiş'e bağlı Dadbey ve Lübbey köyleri oldukça dik uzanan bir vadi etrafında bulunmakla birlikte bitki örtüsü zeytin ağaçlarından

⁶¹ Uyanık 2017, 89- 90.

oluşmaktadır. Ulaşımı çok da kolay olmayan bölgede gerçekleştirilen alan araştırması sırasında aniden derinleşen yarıklar olduğu gözlenmiştir.

Meşrutiyet sonrasında da eşkıyalığın en yoğun yaşandığı yerlerin başında gelen Ödemiş kazasında afla birlikte serbest kalan eşkıyaların işlediği suçlar o dereceye varmıştı ki, artık kazada bulunan takip müfrezeleri eşkıya ile mücadelede yetersiz kalıyordu. Bunun için Ödemiş'e çevre kazalardan takip müfrezeleri sevk edilmişti⁶². Nitekim Vali Rauf Paşa ve Ödemiş Kaymakamı, eşkıyalığın en çok görüldüğü yer olan Ödemiş ve çevresinde idare-i örfiye ilan edilmesini teklif etmiştir. Ancak bu Meclis-i Mebusan'ın itirazı ile karşılaşacağı gerekçesiyle reddedilmiştir⁶³. Ödemiş ve çevresinde meydana gelen eşkıyalık faaliyetleri öyle bir boyuta gelmişti ki köylüler köylerini terk ederek daha güvenli olduğunu düşündükleri kaza merkezine göç ediyordu. Ödemiş'in bazı köylerinden yirmi köylü tarafından Harbiye Nezaretine çekilen bir telgrafta da eşkıyanın şerrinden kurtulmak için köylerini terk ettiklerini bildiriliyordu⁶⁴.

Ödemiş ve çevresinde faaliyet gösteren tek çete Çakırcalı değildir. Küçük Menderes havzasında etkinlik gösteren çetelerin sayısı toplamı XX. yüzyılda 21'e ulaşmıştır⁶⁵. O dönemde çeteler hakkında araştırma yapan Müfettiş Haydar Bey, üç önemli çetenin kimlerden oluştuğuna dair bir liste hazırlayarak Dâhiliye Nezaretine göndermiştir:

1. Çakırcalı Mehmed Çetesi: Ödemiş'in Ayasuret köyünden çete reisi Çakırcalıoğlu Mehmed bin Ahmed, reis-i sani Kışla köyünden Hacı Mustafa, Kışla köyünden Koca Hasan oğlu Mehmed, Balyanbolu(Beydağ) nahiyesinden Çoban Mehmed, Ödemiş'in Çamlıca köyünden Mehmed Ali, Bezdegüme köyünden Aboş, Kaymakçı köyünden Kürd'ün oğlu Kör Ali, Bayındırlı köyünden Hacı Hasan, Kerim oğlu İsmail, Kaymakçı köyünden Yapucu oğlu Ali, ve Kurucaovalı Kürdoğlu Ali olmak üzere toplam on bir kişi.

2. Tekelioğlu Mehmed Çetesi: Reisi, Ödemiş'in Hamidiye köyünden Sarıtekeli aşiretinden Sarıtekeli oğlu Mehmed, Ömerli köyünden Kongaz Mehmed, Uzundere köyünden Kuyucu oğlu Mehmed Ali, Akhisar'ın Doğanlı Köyünden Zenci Ahmed olmak üzere dört kişiden oluşmaktadır.

3. Şaki Alioğlu Ali Çetesi: Çete Reisi Keles'in Yemişler Köyünden Alioğlu Ali, Ödemiş'in Bezdegüme köyünden Toygar Oğlu Ali, Keles'den (Kiraz) Muhacir Osman ve Bergama'nın Himmetbaba mahallesinden Kırşakal oğlu Mehmed olmak üzere dört kişiden oluşmaktadır⁶⁶.

⁶² Yaşar 2015, 50.

⁶³ Yaşar 2015, 70.

⁶⁴ Yaşar 2015, 77.

⁶⁵ Çetelerin isimleri ve üyeleri için bakınız: Güneş 2019, 209-211.

⁶⁶ Yaşar 2015, 145-146.

Çamlıcalı Hüseyin, Hacı İlyasoğlu Çolak, Kamalı Mehmet, Gökdelioğlu Mehmet, Küçük İsmail, İnce Mehmet, Kör Ali ve Musa oğlu Hüseyin Ödemiş dağlarında dolaşan diğer çete reislerindedir. Yetkin Avdın Vilayetinde 400 civarında eşkıya çetesi tespit etmiştir⁶⁷. Her ne kadar çeteler birbirlerinin kolları olsa da aralarında düşmanlık bulunmaktadır. Ödemiş dağlarının bu kadar çok çeteyi bünyesinde barındıracak kadar müsait bir coğrafyaya sahip olduğu anlaşılmaktadır.

1.4.3. BAYINDIR

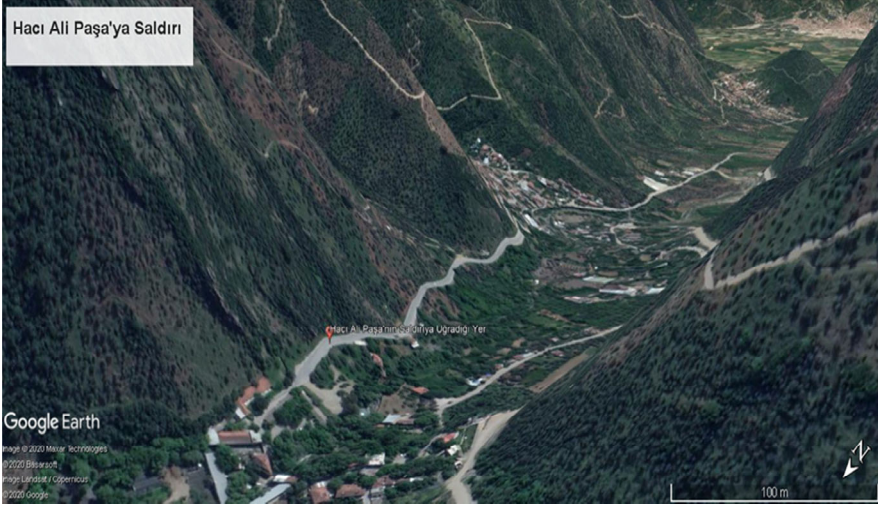
1887 yılının sonlarında Bayındır kazasında bazı damları soyup sonra da yakmasından dolayı beş buçuk yıl kürek cezasına mahkûm edilen Kürt Halil, cezasını tamamladıktan sonra tekrar Bayındır'a geri dönerek topladığı dört adam ile bir çete teşkil edip Bayındır'da tekrar eşkıyalığa başlamıştır. Bu yeni çetenin ihbar edilmesiyle harekete geçen takip müfrezeleri, Kürt Halil ve adamlarını Torbalı civarında etrafını sarmıştır. Çatışma sonunda iki çete üyesi ele geçirilmiş, eşkıya reisi Kürt Halil ve diğer iki adamı ise kuşatmayı yaparak kaçırmayı başarmışlardır⁶⁸.

Bayındır'da meydana gelen bir asayiş sorunu ise II. Abdülhamit'in Küçük Menderes Havzasındaki en gözde adamlarından biri olan Tireli Hacı Ali Paşa, 3 Temmuz 1886 tarihinde öldürülmesidir. Az sayıda koruması ile Bayındır'a kaplıcaya gitmiş, dönüş yolunda ise Vasili Çetesinin pususuna düşmüştür. Paşa, Rum eşkıyaların açtığı çapraz ateş sonucunda bir hayli kurşun yarası almış ve olduğu yerde ölmüştür. Söz konusu saldırının üzerine yoğun bir takip başlasa da müfrezeler eli boş dönmüş, katillerin izine ise ancak bir yıl sonra rastlanabilmiştir⁶⁹. Aynı olayı Evening Journal gazetesi ise 2 Ekim 1886 tarihli nüshasında "eşkîya cinayetleri" başlığı altında haberi paylaşmıştır. Gazete haberine göre; "Hacı Ali Paşa, Tire'li, iyi bilinen, varlıklı biriydi. Bir gün Bayındır kaplıcalarına gitmek için eşi, kızı ve bir hizmetçisiyle iki at arabasıyla birlikte yola koyulmuş zeytin ağaçları ve meyve bahçeleriyle bezeli Manisa yoluna çıkmışlardı. Burada martini tüfekleri ve yatağanla donanmış bir grup eşkıya tarafından saldırıya uğradılar. Paşa şoförüne arabayı hızlı sürmesi için bağırmış ve eşkıyaları arkasında tutma amacıyla altıpatlarını kullanmaya başlamıştı. Fakat eşkıyalar arabayı ele geçirmiş Ali Paşa'yı dağlara götürme planı yapıyordu. Bu sırada paşa karısından ve kızından yardım alarak diğer vagona atladı. Yine de bu çabalar boşa çıktı ve üçünün yaralanması uzun sürmemiştir.

⁶⁷ Yetkin 2003, 89.

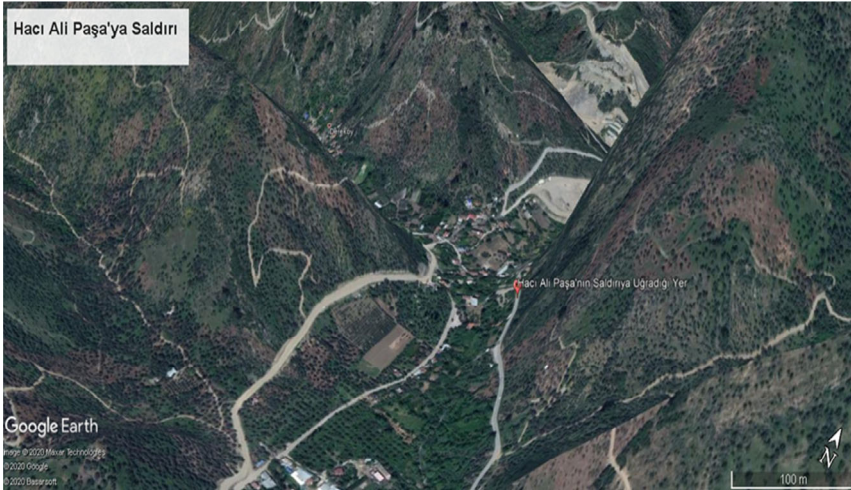
⁶⁸ Özçelik 2019 (a), 56.

⁶⁹ Ali Özçelik 2019b, 343.

Resim 11: Eşkialar tarafından Hacı Ali Paşa'ya yönelik saldırının gerçekleştiği yerin alan araştırması sırasında tespit edilen konumuna kuzeyden bakış

Paşa ağır yaralanmıştı öyle ki eşkiya onu öldü sanıp bırakıp gitmişti. Olay hizmetçi tarafından Bayındır'a bildirilince jandarma birlikleri eşkiyalara takibat başlattı. Talihsiz aile eve götürüldü ve Ali Paşa birkaç güne ölmüştü. Kızı da ağır yaralara yenik düşüp öldüğü sırada eşkiyalar yakalanmıştı⁷⁰.

Resim 12: Eşkialar tarafından Hacı Ali Paşa'ya yönelik saldırının gerçekleştiği yerin alan araştırması sırasında tespit edilen konumuna güneyden bakış

⁷⁰ Hamaloğlu, Özgün 2019, 152.

II. Abdülhamit Döneminde İzmir ve Çevresinde Eşkîya ve Eşkîya Yatakları
(Haritalandırma ve Haritalara Analitik Bir Yaklaşım)

Tireli Hacı Ali Paşa'nın pusuya düşürüldüğü yerde aniden dikleşen kayalık bölge oldukça sık bitki örtüsü ile kaplıdır. Düzlükte duran bireylerin güneş ışığının da yansımalarıyla yukarıda olan bireyleri görmesi mümkün değildir. Bu doğrultuda ateşin nereden geldiğini kestirmek sadece ses ile mümkündür. Ancak yörenin coğrafi şekilleri seslerin de yankılanmasına neden olmaktadır. Pusu kurmak için oldukça uygun olduğu anlaşılmaktadır.

Resim 13: Hacı Ali Paşa'nın saldırıya uğradığı yer. (Bu fotoğraf çalışma kapsamında gerçekleştirilen alan araştırması sırasında çekilmiştir.)

Resim 14: Hacı Ali Paşa'nın saldırıya uğradığı konumda tespit edilen muhtemel pusu alanları (Bu fotoğraf çalışma kapsamında gerçekleştirilen alan araştırması sırasında çekilmiştir.)

Resim 15: Hacı Ali Paşa'ya yönelik saldırıda eşkıyaların pusu kurduğu arazinin ve arazi yapısının çalışma ekibi tarafından tespit edilmesi. (Bu fotoğraf çalışma kapsamında gerçekleştirilen alan araştırması sırasında çekilmiştir.)

1.4.4. TİRE

Küçük Menderes Havzasının güneyinde yer alan Tire ilçesi sık bitki örtüsü, bol su kaynakları ve engebeli araziye sahip bir bölgedir. İlçe sınırları içerisinde bulunan Güme Dağları 1646 m yüksekliğindedir. Bu dağın etekleri kestane ve ceviz ağaçları ile örtülüdür. Bu ilçenin coğrafi özellikleri Tire'yi eşkıyalar için bir cazibe merkezine dönüştürmüştür. Burada faaliyet gösteren eşkıyalar arasında Kamalı Mustafa⁷¹, Çakırcalı Ahmet, Küçük Cerit Mehmet, Büyük Cerit Mustafa, Çakırcalı Mehmet gibi dönemin en meşhur eşkıyaları yer almaktadır.

Çakırcalı Ahmet Efe kalabalıklaşan çetesini bölmüş böylece kendine bağlı muavin çeteler ortaya çıkmıştır. Buna göre kendisi Ödemiş çevresinde faaliyet gösterirken, Koca Cerit Mustafa İzmir-Bayındır-Ödemiş arasında faaliyet gösterirken, Küçük Cerit Mehmet İzmir-Tire'de yol kesip haraç almaya başlamıştır⁷².

Çakırcalı Ahmet'in zeybeklerinden Ödemiş doğumlu Küçük Cerit Mehmet Tire çevresinde faaliyet göstermiş, 1882 yılında devlet tarafından affedilmiştir.

⁷¹ Ödemiş ile Tire Kahrat arasında tütün kaçakçılığı yapmıştır: Özçelik 2019 (a), 92.

⁷² Özçelik 2019 (a), 16.

Ancak kısa bir süre sonra tekrar dağ yolunu tutmuş, hatta Güllük Baskınına adamlarıyla birlikte dâhil olmuştur. 1883 yılında tekrar affedildikten sonra Tire'nin Manda (Kırtepe) köyüne yerleşmiş ve kır serdarlığı yapmaya başlamıştır⁷³.

Coğrafi elverişliliği nedeniyle erken dönemlerden beri eşkiyalar için cazip bir faaliyet alanı olan Tire'de etkisini gösteren bir diğer eşkiya ise Tatar Ali'dir. Tire dağlarında dolaşmaya ve yol kesmeye başlayan Ali'nin diğer eşkiyalardan farklı olarak bir süre dağlarda gezdikten sonra hükümet tarafından çıkarılan genel af fırsatını kaçırmayarak dağdan inmiştir⁷⁴. Önceleri çiftlikte çalışmaya başlamış dürüstlüğü ile öne çıkmıştır. Daha sonra çiftlik sahibinin kızı ile evlenen Tatar Ali artık nüfuzlu bir toprak ağası olmuştur. Osmanlı'da merkezi otorite özellikle Ödemiş ve Tire çevresinde faaliyet gösteren eşkiya çetelerinin ortaya çıkardığı sorunların çözümü için Tatar Ali'den yardım alma yoluna gitmiştir. Hükümet ile eşkiyalar arasında iletişim kurarak arabuluculuk yapmış, pek çok eşkiya ile kaçakçının daha fazla zarar vermeden teslim olmasını, sonrasında da affedilmesini sağlamıştır⁷⁵.

Tire'de faaliyet gösteren bir diğer eşkiya çetesi ise Küçük Zeybek çetesidir. Cezasını bir süre çektikten sonra af ile memleketine dönen Küçük Zeybek etrafına topladığı adamlarla haraç toplamaya başlamıştır. İlk olarak Tireli Yusufaki Efendi'nin çiftliğine haber göndermiş ve 150 lira vermediği takdirde kendisini öldüreceğini bildirmiştir. Ancak Tireli bu tehdit karşısında sessiz kalmamış ve durumu vilayete bildirmiştir. Bunun üzerine takip için müfrezeler harekete geçmiş ve Küçük Zeybek Çetesinin Tire'nin Akkoyunlu köyünde saklandığını tespit etmişlerdir. Tespit edildiği üzere Akkoyunlu köyü dağ yamacında yer almaktadır. Eşkiyalara kaçış imkânı sağlayan bu durumda işler yolunda gitmemiştir.

Tire Jandarması köyün etrafını sararak pusuya yatmıştır. Sabaha doğru Küçük Zeybek ve bir adamının uzaktan görülmesiyle kovalamaca başlamıştır. Küçük Zeybek ile adamı Akkoyunlu civarındaki bir dereye sıkıştırılmıştır. Teslim olmayı reddeden iki eşkiya, yaşanan çatışmada öldürülmüştür⁷⁶. Jandarmanın coğrafi özellikleri kendi lehine kullanması ile eşkiyalar yakalanabilmiştir.

Küçük Menderes havzasının hemen her karışında faaliyet gösteren Çakırcalı Mehmet Efe, Tire'de bilinen ilk büyük eylemini 1903 yılında Gülcüoğlu Konağı'na yaptığı baskınla gerçekleştirmiştir. Bu konak Tire merkezinde yer

⁷³ Özçelik 2019 (a), 40.

⁷⁴ Özçelik 2019 (a), 17-18.

⁷⁵ Özçelik 2019 (a), 18.

⁷⁶ Özçelik 2019 (a), 50.

almakla birlikte yokuş üzerinde olup dağın yamacına oldukça yakın bir konumdadır. Çakırcalı, Tire'nin bu önde gelen ailesinin konağını, yatsı vakti zeybekleriyle birlikte sarmış ve yanına aldığı kâfi miktarda adamıyla içeriye girip Gülcüoğlu Hacı Mehmet Efendi ile kardeşi Halim Bey'in toplamda 4.000 lirasını gasp etmiştir. Ardından da Güme Dağı'na doğru çıkarak gece karanlığında izini kaybettirmiştir⁷⁷.

Çakırcalı Mehmet yine 1903 yılında Tire'de bir baskın daha gerçekleştirek Tire zenginlerinden birisini dağa kaldırmıştır. Söz konusu olay yabancı basında da yankı uyandırmıştır. Bu baskın Indianapolis News gazetesinde: "İzmir'den gelen haberlere göre, kırsalda eşkıyalık ciddi boyutlara ulaşmıştır. Bir çete (Çakırcalı) eylemlerini gerçekleştirdiği bu bölgede mutlak hâkimiyet sağlamıştır. Bu çete geçen hafta, yaklaşık 10.000 kişinin yaşadığı Tire kentini basarak, zengin bir Türk'ü 15.000 liralık fidye için kaçırmıştır. Sonrasında eşkıyalardan biri yakalanmıştır..."⁷⁸ şeklinde haber olmuştur. Eşkıya çetesinin Tire'de mutlak hakimiyet kurduğuna vurgu yapılması dikkat çekicidir.

Çakırcalı Mehmet Efe'nin, Tire'de bu tarz soygun ve haraç alma gibi eylemleri olsa da, asıl ses getiren vukuatları her daim Arnavutlar'a gerçekleştirdiği saldırılar olmuştur⁷⁹. Çakırcalı, 1 Aralık 1903 tarihinde Tire yolundaki Doyranlı Çiftliği'ni basıp Kâhya Arnavut Ali'yi, kardeşi Cafer'i ve sürülerin başında bulunan beş Arnavut çobanı öldürmüştür⁸⁰.

Kamalı Mustafa çetesi ise 1904 yılının Haziran başında Tire'ye bir baskın düzenlemiştir. 8 Haziran 1904 tarihinde, Kamalı Mustafa, 20 zeybeğiyle birlikte İtalyan Levantenlerden Alyoti'lerin Tire'deki çiftliğini basıp çalışanları darp etmiş ve dört gün sonra göndereceği adamına 100 lira ile 500 martini fişeği verilmesini söyleyerek bölgeden uzaklaşmıştır. Kolluk kuvvetlerinin durumu öğrenerek pusu kurmuştur. Ancak tecrübeli ve yatak ağı geniş bir eşkıya reisi olan Kamalı Mustafa durumu haber almış ve adamını çiftliğe göndermeyerek çetesini korumuştur⁸¹.

1906 yılında ise Kara Sait Paşa'nın takibe çıkması Çakırcalı çetesinin nakit ihtiyacını arttırmıştır. Önce Tire'yi basarak zengin kimselerden yüklü miktar gelir elde etmiş oradan Alaşehir'e geçmiştir⁸². Tire'den 103 km uzaklıktaki Alaşehir'e Bozdağ'ın arkasından dolaşarak ulaşmak en kestirme yoldur.

Yukarıda sıralanan örnekler Tire'nin eşkıyalar için önemli bir gelir merkezi olduğunu kanıtlar niteliktedir. Coğrafi yapısı ovada tarımla uğraşan birçok çiftlik

⁷⁷ Özçelik 2019 (a), 96.

⁷⁸ Özçelik 2019 (a), 96.

⁷⁹ Özçelik 2019 (a), 96.

⁸⁰ Özçelik 2019 (a), 98.

⁸¹ Özçelik 2019 (a), 108.

⁸² Yetkin 2003, 106.

sahibi zengin bireylerin olması, sulak, sık bitki örtüsü ile kaplı engebeli arazisi de sığınak oluşturması eşkıyaların burada faaliyet göstermesine neden olmuştur. Nitekim gerçekleştirilen alan araştırması dik yokuşlu, dar boğazlı, sulak olması nedeniyle sık bitki örtüsü ile kaplı Tire'nin eşkıyalar tarafından neden tercih edildiğine dair ipuçları sunmaktadır. Örneğin Karaçamur yaylasına tırmanırken etrafın kestane ve incir ağaçları ile kaplı olması yiyecek sıkıntısı çekilmesi halinde kullanılabilir enerji kaynakları olarak karşımıza çıkmaktadır. Ekim 2019 ayında gerçekleştirilen alan araştırması sırasında oldukça engebeli, yürüyerek tırmanması zor bir araziye sahip olduğu gözlenmiştir. Aniden dikleşen veya derin yarıkları olan aynı zamanda oldukça sulak ve sık bitki örtüsüne sahip Tire eşkıyalık için uygun bir coğrafyaya sahiptir.

Resim 16: Çalışma ekibi tarafından gerçekleştirilen alan araştırması sırasında İzmir çevresinde eşkıyalığın en yoğun olduğu bölgelerden biri olan Tire'de bulunan eşkıyaların geçiş güzergahındaki Karaçamur yaylasında çekilen bu fotoğrafta güneyden Küçük Menderes Ovası görünmektedir.

1.5. EŞKIYALIĞIN İKLİMİ

Küçük Menderes havzasında Akdeniz iklimi hakimdir. Yazlar sıcak ve kurak kışlar ılık ve yağışlıdır. Yıl içinde yağış miktarı Ekim ayının ikinci yarısından itibaren artmakta, Mayıs ayına kadar devam etmektedir. Ortalama yağış miktarının en yüksek olduğu aylar ise Aralık, Ocak ve Şubat'tır⁸³. Meteoroloji Bülteninden alınan uzun yıllara ait verilere göre ortalama sıcaklıklar İzmir'de 8.5° C ile 27.5° C arasında mevsimsel değişiklik göstermekte yıllık

⁸³ Demirtaş 2007, 14.

ortalama sıcaklık ise 17.6° C'dir⁸⁴. Hava koşullarının yaşama uygun oluşu daha önce de belirtildiği gibi resmi kayıtlara da yansımıştır⁸⁵. Hem tarıma elverişli bereketli topraklar hem seçkin hava koşulları Küçük Menderes ovasının bir üretim merkezi olmasını sağlamıştır. Ticarete yönelik tarımsal üretimin gerçekleştiği bu bölge aynı zamanda ekonomik zenginliğin yoğun olduğu bir yerdir. Bu durum üretim dışına itilen köylülerin yasa dışı yollardan para kazanmasına neden olmuştur. Kaçakçılık ve eşkıyalık gibi yollara başvuran bireyler bölgedeki ekonomik zenginlikten pay elde etmeye çalışmışlardır. Özellikle Batı Anadolu'da eşkıyalık faaliyetlerinin artmasında bu dönemde servetlerini büyük ölçüde arttırmış olan yabancı tüccarlar ile gayrimüslim araçılara karşı duyulan tepki oldukça etkili olmuştur. Bu tepkinin sonucu eşkıyalığın hasat zamanlarında artması sosyal ve ekonomik yaşama büyük darbeler indirmiştir. Hasat döneminde gerçekleşen eşkıyalık faaliyetleri köylüleri korkutarak eve kapanmalarına neden olmuştur⁸⁶. Soğuklar bastırmadan daha fazla gelir elde etme arzusunun eşkıyaları daha çok baskın, soygun ya da kaçırma eylemi gerçekleştirmesine neden olduğu ileri sürülebilir. Hasat zamanı eşkıyalık faaliyetlerinin artmasında mağdurların yıl içerisinde en çok gelire sahip olduğu dönem olması diğer etkenler arasında sayılabilir.

Küçük Menderes'te gerçekleşen eşkıyalık olaylarının ağırlıklı olarak her yıl Mart ayı ortasından Kasım ayı sonuna kadar süren soygunlar ve yağmalar şeklinde yoğunlaştığı anlaşılmaktadır⁸⁷. Nitekim aşağıda verilen 1760-2020 yılları arası tahmini hava sıcaklıkları grafiğinden anlaşılacağı üzere geçen iki yüzyılda hava sıcaklıkları pek değişmemiştir. Ekim 2019'da gerçekleştirilen alan araştırması sırasında hava sıcaklığı İzmir'in Ekim ayı ortalamasından yüksek idi. Örneğin Ekim ayında Tire Karaçamur yaylasına tırmanırken hava sıcaklığı 26°C idi. Buna karşılık Mart ayının başında Ödemiş 17°C civarında idi.

İklim özellikleri, eşkıyaların faaliyetlerini yakından ilgilendirmektedir. Özellikle Batı Anadolu'nun yumuşak ikliminin eşkıyalık açısından değerlendirilmesine ilişkin Braudel ilkbahar ve yaz mevsimlerinde yaşamın hızlandığına, tarlalarda son sürüm işlerinin tamamlanmakta olduğuna dikkat çekmektedir. Kısa bir süre içinde hızlı bir ritimle tarlalardan ürün kaldırmalar birbiri ardına dizilmektedir; buğday hasadı Haziran'da, incirler Ağustos'ta, bağ bozumu Eylül'de, yaz aylarının gelmesi ile birlikte zenginlik dönemi başlamakta

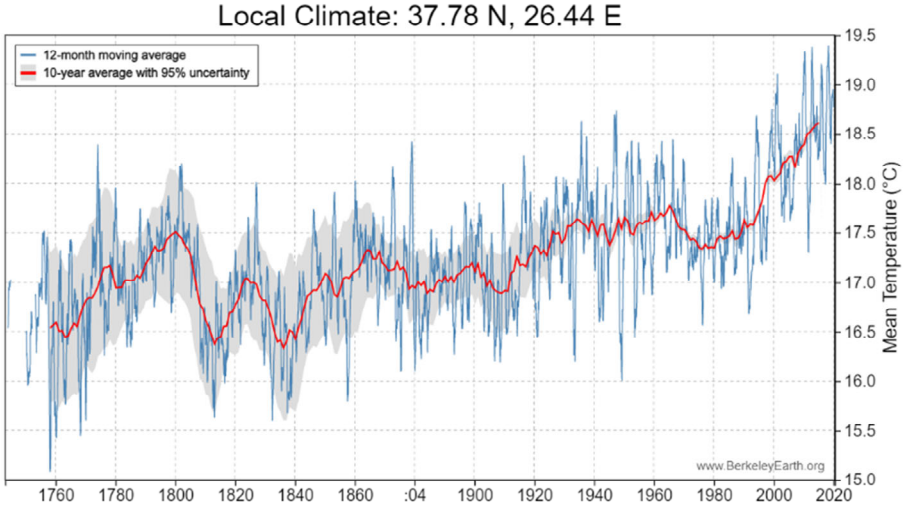
⁸⁴ Özel ve Diğ., 2006, 5.

⁸⁵ B.O.A., Y. EE. KP 38/3746.

⁸⁶ Uyanık 2017, 50.

⁸⁷ Hamaloğlu, Özgün, 2019, 137.

beraberinde mücadeleyi de getirmektedir⁸⁸. Bu doğrultuda, Batı Anadolu eşkiyalığı bahar aylarında başlamakta, kış aylarının başlangıcından itibaren azalmaktadır. Eşkiyalar genellikle kış aylarında kılık değiştirerek yatak adı verilen destekçilerinin yardımlarıyla saklanmakta idi. Mevsimin tekrar mağaralarda kalmaya elverişli hale gelmesi ile dağ yolunu tutmakta gecikmemektedirler. Elbette bu süreçte dağda yaşamını sürdüren çeteler de vardır. Ancak Batı Anadolu'da, kışın bahar aylarına kıyasla eşkiyalık faaliyetleri bir hayli yavaşladığı anlaşılmaktadır⁸⁹.

Resim 17: 1760-2020 yılları arası İzmir ve çevresinin iklim grafiği.

Nitekim eşkiyalık faaliyetlerinin bahar aylarında başlayarak, yaz aylarında arttığı ardından kış aylarının başlangıcına kadar devam ettiği resmi kayıtlara da yansımıştır⁹⁰. Örneğin Mart ayı sonunda Çakırcalı'nın kızanlarından Çoban Mehmet Ödemiş'in Balyanbolu (Beydağ) Nahiyesi yakınındaki köyüne gitmiştir. Alınan istihbarat üzerine, köy abluka altına alınmış ve çatışma başlamıştır⁹¹. Soğuk kış aylarından dolayı bölgede eşkiyalık faaliyetleri azalmış olsa da bahar mevsiminin gelmesi ile eşkiyaların tekrar hareketleneceğini tahmin etmek çok zor değildir. Çoban Mehmet'in bir ihbar sonucunda takip müfrezeleri tarafından öldürülmesi üzerine Çakırcalı, ihbarı yapan kişinin Kireli köyü muhtarı İbrahim Çavuş olduğunu öğrenmiştir. Çakırcalı çetesi ile 1 Mayıs 1911 günü İbrahim

⁸⁸ Özçelik 2019 (a), 6.

⁸⁹ Özçelik 2019 (a), 7.

⁹⁰ Yetkin 2003, 119.

⁹¹ Kişi 2017, 111.

Çavuşun evini yakmış, yangından kaçan İbrahim Çavuşu, eşini ve oğlunu kurşuna dizmiştir⁹².

Eşkivalar bölgenin jeolojik özelliklerini çok iyi kullanmanın yanı sıra faaliyet gösterdikleri yerlerde günlük değişen hava koşullarını da kendi lehlerine kullanabilmişlerdir. Örneğin, Karacasu'ya bağlı Çamköy üzerindeki ormanda başlayan çatışma sırasında kolluk kuvvetleri oldukça güçlükle Çakırcalı çetesinin bulunduğu yere yaklaşabilmişlerdir. Çünkü 17 Kasım günü bu tepenin bulutlarla kaplı olduğu, göz gözü görmediği dönemin basınına yansımıştır⁹³. Çakırcalı'nın gerçekleştirdiği sıra dışı bir faaliyet ise oldukça kalabalık bir köyü gündüz vakti basmasıdır. Kasım ayında meydana gelen bu olay üzerine takip müfrezeleri ile Karıncalı Dağ'da çatışma başlamıştır⁹⁴. Kamalı Mustafa çetesi ise gündüz vakti Alaşehir'e girerek Helvacı Çeltikoğlu'nun çocuklarını dağa kaldırmış, Gökdeli Çetesi ile birleşerek Ödemiş'in Bademiye köyünü basmıştır⁹⁵. Eşkivalar çoğu zaman baskınlarını gece gerçekleştirir. Çünkü olası bir aksilikte en ince ayrıntısına kadar bildikleri arazide gecenin karanlığından faydalanarak kaçmak mantıklıdır. Bir diğer çatışma hilesi ise gece karanlığında çuvallara insan süsü vererek söz konusu yerden uzaklaşmaktır. Gece karanlığında sıkışık vaziyette kurtulmanın diğer bir yöntemi de çalılırla kamufle olarak hareket etmektir. Bir köyde kuşatma halindeyken ahaliden birinin eline bir tüfek ve yanına yeterli derecede cephane bırakarak tehditle ateş ettirmek ve bu sayede sıvışmak da efelerin kurnazlıkları arasındadır⁹⁶. Eşkivaların coğrafi koşulları kendi avantajlarına yönelik kullanmasına bir diğer örnek ise karlı ve çamurlu zamanlarda çarıkların ters giyilerek takipte olan kolluk kuvvetlerini yanıltmaktır⁹⁷. Eşkiva grubunun beş katı kadar jandarma müfrezesi sevk edilmiş olsa bile, eşkiya sisli havadan ve ormanlık araziden faydalanarak kaçmayı başarmıştır⁹⁸.

Eşkivalık mevsiminin gelmesi ile birlikte hükümetin af pazarlıkları da Nisan ayında yoğunlaşmıştır. Ancak o sırada bölgede bulunan çeteler faaliyetlerine hız kazandırmışlardır. 4 Nisan 1906 tarihinde Koca Ali çetesi Tire'de Subaşı çiftliğini basmış, 5 Nisan'da ise Koca Hüseyin çetesi Alaşehir civarında bir köy basmış, 6 Nisan'da ise Ali Molla çetesi takip kolları ile çarpışmıştır⁹⁹.

⁹² Hızal 2018, 36-37.

⁹³ Coşar 1973, 5.

⁹⁴ Yaşar 2015, 276.

⁹⁵ Yetkin 2003, 98.

⁹⁶ Altın 2012, 115-116.

⁹⁷ Altın 2012, 115.

⁹⁸ Özgün-Haykıran 2017, 425.

⁹⁹ Yetkin 2003, 109.

II. Abdülhamit Döneminde İzmir ve Çevresinde Eşkîya ve Eşkîya Yatakları
(Haritalandırma ve Haritalara Analitik Bir Yaklaşım)

Eşkîyalığın kış aylarında neredeyse hiç gerçekleşmediği düşünülse de Aralık ya da Şubat aylarında gerçekleşmiş olaylar da mevcuttur. Daha önce bahsedilen Kaptan Dhimo tarafından gerçekleştirilen kaçırılma olayı Aralık ayında gerçekleşmiştir. Nitekim Çiçekli Köy civarında yaşanan bu olay sırasında hava koşulları yağmurlu ve sislidir. Şubat ayında meydana gelen bir diğer olay ise Çolak çetesi ile takip müfrezesi arasında meydana gelen çatışmadır. Çakırcalı'nın çetesi ile Çolak çetesine yardıma gelmesi üzerine birçok kolluk kuvveti ve eşkîya ölmüştür¹⁰⁰.

¹⁰⁰ Uyanık 2014, 7.

2. Bölüm

İZMİR'İN DAĞLARINDA EŞKIYA OLMAK

Küçük ve Büyük Menderes'in sarmalanarak içinden geçtiği Aydın Vilâyeti'ne bakıldığında¹⁰¹; genellikle dağ eteklerinin tercih edildiği şehir, kasaba ve irili ufaklı köylerin oluşturduğu bir yaşam bizi karşılamaktadır. Kırsal hayatın daha baskın olduğu bu coğrafyada, yerleşik toprak düzeni içerisinde aykırı bir tavır sergileyen ve bunu devletin nazarında da illegal yollarla yapan yerel bir topluluğun varlığı görülür¹⁰². Devletin belirlediği hukuk ve asayiş düzenine karşı yapılan her eylem suç olarak nitelendirilmiş ve bu suçu işleyen kişi veya kişilerin imasında “şaki” ve benzer anlamlar içeren ifadeler kullanılarak “kanun tanımazlıkları” vurgulanmıştır¹⁰³. Daha romantik bir taraftan bakıldığında bu kişilere “efe-zeybek” tanımı altında “halkın koruyucusu” misyonu ile birlikte yerel bir gömlek giydirildiği göze çarpmaktadır. “*Hakikati kimse bilmiyor. Hakka taptıkları ve haksızlığa isyan ettikleri için zalim ve rüşvetçi memurlar tarafından âleme şaki olarak tanıtıldı*”¹⁰⁴ ifadeleri yerel anlatımlarda vurgulanarak, eşkıyaların koruyucu, yiğit, fakara-severlikleri de bu yolla meşrulaştırılmaya çalışılmıştır. Yine de kırsalda elinde silahıyla ve zorbalıklarla kendini var eden bu sosyal oluşumun, Osmanlı reayasının huzur ve güvenliğini tehdit ederek onlar için “baş belasına” dönüştükleri de gözden kaçırılmamalıdır¹⁰⁵.

Dağlarda kolayca saklanabilen, beslenmek, barınmak, kendini finanse etmek için dağ köylerini yatak edinen ve bunu da takibi zor olacak şekilde kendilerine özgü stratejik kurallarla oluşturan eşkıya çeteleri, 1826'da Yeniçeri Ocağı'nın da kaldırılmasıyla Menderes Havzalarının veya genel bir tanımla Ege bölgesinin sarp dağlarında varlıklarını sağlamlaştırdıkları ve devletin de bölgeye odaklanarak asayişin teminine mesai harcamasına sebep olduğu bilinmektedir¹⁰⁶. Her şeyden evvel, dağları yuva edinen, kendini gelenekselleşmiş ananelerle var eden eşkıyalar veya yerel bir deyişle efeler, kırsala ait yerleşim yeri olan köyün bir parçasıdır. 1838 Balta Limanı

¹⁰¹ Darkot- Tuncel 1978, 81.-90.

¹⁰² Hobsbawm 1995, 26 ve 27.

¹⁰³ Özgün 2017, 159.

¹⁰⁴ Zeybek Gazetesi, 23 Teşrin-i Sani 1334 (23 Kasım 1918).

¹⁰⁵¹⁰⁵ Boran 1992, 36.

¹⁰⁶ Yetkin 1997, 52-53.

Antlaşmasının Batı Anadolu'daki etkilerinin bir sonucu olarak köy ve şehir arasındaki vergi eşitsizlikleri, kırsal kesimin şehre oranla tarımsal üretim kaynaklı ticaretten faydalanamama gibi durumlar kırsaldaki yaşamı olumsuz etkilemiştir¹⁰⁷. Kırsalda yaşanan ekonomik kriz ve işsizlik “*Kurt bunalırsa ovaya iner, kul bunalırsa dağa çıkar*” sözünün de altını çizerek eşkîya kültürünü beslemiştir. Bu sebeple bazen zorbalıklarla bazen de fakara-severlikleriyle bölgede edinebilecekleri şöhretin de desteğiyle kendilerini daha rahat finanse edebilecekleri bir yola meyletmeleri gibi bir durum yaratmıştır¹⁰⁸.

Çalışmanın bu bölümü, Eşkîyalığın doğasında hangi özellikler bulunur? Bir çetenin parçası nasıl olunur ve bu çetenin özellikleri nelerdir? Edindikleri tecrübelerle dağdaki askeri stratejilerini nasıl pratiğe dökerler? Rengârenk kıyafetleriyle kahvehanelerde, düğünlerde salınırken bizlere nasıl mesajlar vermektedirler? gibi soruların cevaplarını aramaya odaklanmayı hedeflemektedir.

2.1. ADIM ADIM EŞKİYALIK

Eşkîya kelimesi “şaki”nin çoğuludur ve “haydutluk, serkeşlik vadisine kapılan adam¹⁰⁹” manasına gelen olumsuz bir anlam barındırır. Daha açıklayıcı olmak gerekirse var olan düzene boyun eğmeyi reddeden ve kendini diğer köylülerden ayırtıran, geçimini farklı iş kolları ve kanun dışı sayılan eylemlerle sağlayan bir topluluğu imler. Eşkîya'nın toplumdaki bu duruşu onu, yaptığı zorbalık sebebiyle hem korku duyulan hem de yaşadığı bölgenin dağlarını, gizli geçitlerini, kamufle yerlerini avucunun içi kadar iyi bilen ve bunu derbentçilik, muhafızlık, kahvehane işletmeciliği gibi iş kollarıyla da avantaja çeviren birey haline getirir. Kır toplumunun genç ve bağımsız bireyleri, köy hayatının gerektirdiği sabit ve düzenli bir yaşamın kurallarına uymak yerine, daha az iş gücüyle farklı geçim yollarına yönelmişlerdir. Böylelikle dağlarda ve otlaklarda özgürce hareket etmek istemişlerdir. Bu durumda kimler eşkîya olabilir veya kimler eşkîya olmak ister gibi sorulara cevap aradığımızda genç, dinamik, kural dışı hareket etmeye cesaret eden ve stabil bir yaşamı reddeden, kendini toplumun kırsal kesiminden ayırarak özgün kuralların işlediği *ayrı bir dünyaya*¹¹⁰ dahil olmak isteyen bir profil karşımıza çıkar¹¹¹. Eşkîyanın asıl amacının mevcut devlet düzenine karşı koyan politik bir gayeye mi sahip yoksa eşitlik ve adaletin tesisinin sorumluluğunu üstlenen aykırı toplumsal oluşumlar mı olduğunun kritiği pek çok araştırmada büyük bir yer kaplamaktadır.

¹⁰⁷ Kasaba 1993, 81-84.

¹⁰⁸ Öztürk 2006, 39.

¹⁰⁹ Sami 2014, 612.

¹¹⁰ Barkey 2011, 182.

¹¹¹ Hobsbawm 1995, 43-44.

Devletin nezdinde eli silahlı, haydutluk yapan bu grupların halk kültüründe efelik ve zeybekliğe karşılık geldiğini söylemek mümkündür. Daha genel bir tabirle “dağcı, dağda yaşayan” olarak nitelendirilen eşkıyalar Batı Anadolu ve bilhassa İzmir, Aydın ve Manisa bölgelerinde halk kültürüne özgü bir gelenek olan Efelikle ilişkilendirilir¹¹². Buna karşılık Ege bölgesindeki eşkıya kavramının korku ve hayranlığın arasındaki ince çizgide gidip geldiği de yadsınamaz bir durumdur¹¹³.

Resim 18: “Aydın Zeybeklerinden Birkaç Numune”, Şehbal Gazetesi, 15 Mart 1329.

Eşkîya ve efe kavramları çoğu zaman aynı anlama gelecek şekilde iç içe kullanılsa da halkın belleğinde çok ince bir çizgiyle ayrıldığını ve ikisinin birbirinden farklı niteliklere sahip olduğunu çeşitli anlatılarda rastlıyoruz. Efelik olgusu halkın belleğinde “Daima fakire yardım eden, köprü yaptıran, mezarlıkların bakımını sağlayan, taze ağaçların kesilmesini önleyen, doğayı koruyan ve köylerin çoğunu eşkıyalardan kurtaran¹¹⁴” olarak yer edinirken, mala, cana, ırza, namusa göz dikenlere ise eşkıyalığı imleyen “Çalıkakıcı” denilmiştir¹¹⁵. Kişi veya kişilerin çalıkakıcı mı yoksa efe mi olduğu, buldukları bölgede yarattıkları algıyla ilişkili olmuştur¹¹⁶. Zeybek ile eşkıya tanımlamalarına

¹¹² G.Leiser 2005, 493.

¹¹³ Barkey 2011, 185.

¹¹⁴ Çubukçu, Atalay, Nevzat 2007.

¹¹⁵ M.Serçinlioğlu 1972, 14; Işık- Türk 2013,123.

¹¹⁶ Yapucu 2019, 75.

dair bu ayırım pek çok edebi eserde de göze çarpmaktadır. Örneğin; Çakırcalı Mehmet Efe'nin hayatını biyografik olarak kaleme alan Yaşar Kemal "*Dağların eşkiya ile dolması halkı canından usandırmıştı. Bunların hepsi küçük çalılıkacılar idi. Çakırcalı gibi olamazlardı ki... İşleri güçleri fakir fukarayı soymaktı. Çocukları da eşrafın hoşuna gitmiyordu*"¹¹⁷ cümleleriyle halkın nazarındaki zeybek ve eşkiya arasındaki ayırma gönderme yaptığı görülmektedir. Devletin nazarında silah taşıyıp, toplumun güvenliğini tehdit eden kişi veya kişilere eşkiya denilmiş olmasına rağmen, Millî Mücadele döneminde bu algının yerel basın aracılığıyla kırılmaya çalışılmıştır. İzmir (Kemeraltı) menşeli Gazetesi¹¹⁸'nin 1.sayısında yer alan Zeybekler, Efeler başlığında şu ifadelerle yer verilmiştir;

*"Zeybeklik, Efelik ruh asaletinin, cömertliğin, sadakatın, sözde ve özde doğruluk, misafirperestlik, merhamet ve himayenin, haksızlıklara karşı isyanın izzet-i nefsin, ve'l-hasıl bütün insanlık ve mertlik meziyetlerinin bir arada toplandığı yüksek dağlar şahsiyetidir... Osmanlıların her çeşit hükümetleri esnasında zeybekler, efeler hakka taptıkları ve haksızlığa isyan ettikleri için-müstebid, zalim ve rüşvetçi memurlar tarafından aleme sırf birer hayırsız, birer şaki olarak tanıtılmış idi. Ne yalan ne iftira!"*¹¹⁹

Bunun yanı sıra Ziya Şakir'in, kimler dağa çıkar ve eşkiya olur sorusuna daha derli toplu bir yanıt aradığını görmekteyiz. Ziya Şakir;

"Zeybekler üç çeşit idi;

-Vaktiyle derebeylerin, sonra da hükümetin zulüm ve istibdadına tahammül edemeyerek, şahsi hürriyetini kurtarmak için silahlarına sarılarak dağlara çıkanlar.

-Herhangi bir sebeple elinden bir cinayet çıkararak, kanuni takibattan kurtulmak için dağ başlarında yaşamaya mecbur kalanlar.

*-Soygunculuk peşinde koşanlar"*¹²⁰.

Ege bölgesindeki Çakırcalı Ahmet Efe, Çakırcalı Mehmet Efe, Yörük Cerit Osman, Koca Cerit Mustafa, Atçalı Kel Mehmet Efe, Kamalı Zeybek gibi ünlü isimlerin dağa çıkarak eşkiya olma sebeplerine baktığımızda hemen hemen benzer gerekçeler su yüzüne çıkmaktadır. Zeybek gazetesinin 23 Teşrin-i Sani 1334 tarihli nüshasında; "*Kendi şahsının teşebbüs ve cesaretine güvenip, hamisiz kalan her hukukun yalnız başına müdafaa olan silahına sarılarak yalçın*

¹¹⁷ Kemal 2007, 85.

¹¹⁸ Zeybek Gazetesi hakkında detaylı bir çalışma için bkz. Çetin-Özdemir 2014, 1-19.

¹¹⁹ Zeybek Gazetesi, 23 Teşrin-i Sani 1334.

¹²⁰ 3.madde yukarıda da bahsettiğimiz çalılıkacıları kapsayan bir tanımlamadır. Şakir 1950, 217.

*kayalara tırmanan, gün görmez ormanların karalıklarına dalan o bazı talimsiz yiğitler, hayırsızlık veya eşkıyalık için dağa çıkmış değil, hakkını çalan, ırzını ayaklar altında çiğneyen bir veya birkaç namert alçağı bi-hak geberettikten sonra çaresizlikler içinde o yolu tutmuştur*¹²¹.” cümleleriyle eşkıyaların dağa çıkma sebepleri daha toplumcu bir taraftan ifade edilmiştir.

Çakırcalı Mehmet Efe, öldürülen babasının intikamını alma isteğiyle hükümetçe yakalanmamak¹²², Atçalı Kel Mehmet Efe, ırgatlık yapan bir köylü iken, insafsız ve zalim yönetici ve mültezimlerin baskısı altındaki yoksul kesimi kurtarmak¹²³, Köselioğlu Mehmet Efe (Toscalı) namus meselesinden dolayı kaçarak dağa çıkması gibi çeşitli gerekçeler sıralanabilir¹²⁴. Buna benzer dağa çıkarak eşkıya olma hikâyeleri namus meselesi, kan davası, adam öldürme, hak savunma gibi siyasi¹²⁵ gerekçesi olmayan sosyolojik bir arka planı vardır.

Hepsinin dağa çıkma sebepleri arasındaki ana ortak nokta kaynakların da vurguladığı üzere hükümetin askeri güçleri tarafından yakalanmaktan kaçınmaktır. Yörenin dağlarını, ovalarını, sarp geçitlerini çok iyi bilen eşkıyalar için bu mekânlar, gizlenmenin ve takip edilememenin zorlu ama güvenli yollarından birisidir. Bunun yanı sıra iç bölgelere kadar ulaşabilen bu ılıman iklim yapısı Ege dağlarının insan yaşamı için elverişli haldedir. Dağlarda bulunan elverişli iklim yapısı eşkıya çetelerinin dağlardaki konforunu doğrudan etkilemiş ve dağlardaki kalış sürelerini artmasını sağlamıştır. Aynı iklim ve coğrafi şartlar sayesinde tarımsal gelişim ile üretilen ürünler, kolaylıkla Ege kıyılarına ve Anadolu'nun iç bölgelerinde bulunan pazarlara ulaştırılmıştır. Doğal olarak oluşan bu ticaret yolu eşkıya çetelerini bu bölgeye doğru çekmiştir. Çünkü eşkıya çetelerinin varlığını sürdürebilmek için ihtiyaç duyduğu ekonomik kaynaklar bu yol üzerinden geçen ticaret kervanlarından rahatlıkla elde edilmiştir¹²⁶.

2.1.1. KIZANDAN EFE'YE: ÇETE İÇİ DİNAMİKLER

Klasik bir çete; efe, baş zeybek ya da baş kızan, kızanlar ve zeybeklerden oluşan hiyerarşik bir düzene sahiptir. Çetenin lideri, efedir. Batı Anadolu'nun kuzey ve orta bölgelerinde kullanılan bir hitap tarzı olmasının yanında, efe, eylemi planlayan ve organize eden, tüm karar süreçlerinde

¹²¹ Zeybek Gazetesi, 23 Teşrin-i Sani 1334.

¹²² Uyanık 2014, 5.

¹²³ Başaran, Sarıbey Haykıran 2009, 159.

¹²⁴ Kız kaçıрма, toprak meselesi gibi sebepler de çoğaltılabilir. Bkz. Dural 2005, 99.

¹²⁵ Ödemiş'te jandarma tarafından yakalanan belli başlı eşkıya çetelerinin siyasi amaç taşımadıkları vurgusu devletin resmi kayıtlarına geçmiştir. Bkz. DH.ŞFR./601-101 (8 Teşrin-i Evvel 1334)

¹²⁶ Cömert 2019, 39-41.

bireysel hareket eden her anlamda bir reis konumundadır¹²⁷. Bir kişi bir kez efelik şanına erişen kişi artık dağlardan inse yani eşkıyalığı bıraksa dahi efe olarak anılmıştır¹²⁸. Efenin kızanlarını kaybederek başka bir çeteye girmesi de bu durumu değiştirmemektedir. Çetede bulunan hiçbir zeybek ve kızan onun bilgisi ve isteği dışında hiçbir eyleme girişemez, ondan habersiz hiçbir iş yapamaz. Bu yönüyle efe, bir ağadır¹²⁹. Dağda yaşamak ve sürekli hareket halinde olmak rahat bir yaşam kategorisinde düşünülemez. Dağa çıkan bu insanlar gerekirse, insan ayağının değmediği âtil yerlerde yatmakta ve sürekli gezmektedir. Bu yüzdendir ki dağdakiler dağın çetin yaşam koşullarına ayak uydurabilecek kadar dirayetli ve zorluk karşısında pratik çözümler üretebilen bir lidere de ihtiyaç duymuştur.

En fazla sekiz kişiden oluşan bir çetenin lideri, diğer üyelerin kendisinden korkup çekindiği karizmatik bir karakter olmalıdır. Çünkü çete üyelerinin hepsi eli silah tutan cevval kişilerdir. Bu kişilerin de bir arada tutulup zapt edilmesi kolay olmadığından çete liderinin yani efenin sert bir mizaca sahip olması gerekmektedir. Efenin cesur bir duruş sergilemesinin yanında çete üyelerini her türlü durumda koruyup kollaması gerekirdi. Zira çete üyeleri her ne kadar liderlerine itaat etseler de, hepsi cesur ve eli silahlı kişilerdir. Bu sebeple liderleri olan efenin yanında yalnızca çekindikleri ve korktukları için değil, aynı zamanda korunup kollandıklarının bilincinde oldukları için de yer almışlardır¹³⁰. Çete lideri olan efenin adaleti sağlamak gibi önemli sorumlulukları bulunurdu. Örneğin, kızan ve zeybekler arasında yiyecek, para gibi metaların paylaşılması esnasında birini diğerinden ayırmamaya dikkat ederdi, aksi takdirde eli silahlı bu adamların arasında çok ciddi bir problem yaşanabilirdi. Buna dair çalışma kapsamında yapılan alan araştırmasında şöyle bir anlatıya tesadüf edilmiştir; *“Mesela Yörük Ali Efe Nazilliyi gezerken adamın ninesi Yörük Ali Efenin yatağıymış. Yörük Ali Efeyi bir kere görüyor. Diyor ki sabaha karşı 16 tane ekmek alacağım senden ama diyor ki bunlardan ne biri birinden büyük ne de küçük olacak. 16’sı da eşit olacak diyor. Neden? Adamların arasında ayrılık gayrlılık çıkmasın. Efe yok sana büyük ekmek verdi efe seni daha çok seviyor diyip kıskançlık olmasın diye. Herkes eşit yesin diye. Yiyeceğe bile dikkat ediyorlar. Çünkü bu kadar gözü dönmüş adamı zapt etmek kolay değil.”*¹³¹

¹²⁷ Efe Gazetesi 13 Nisan 1335.

¹²⁸ Avcı 2004, 447.

¹²⁹ Öztürk 2006, 105-107.

¹³⁰ Çalışma kapsamında 23 Ekim 2019 tarihinde gerçekleştirilen alan araştırmasından elde edilen verilerden derlenmiştir.

¹³¹ Çalışma kapsamında 23 Ekim 2019 tarihinde gerçekleştirilen alan araştırmasından elde edilen verilerden derlenmiştir.

Çete içerisindeki para hukuku da hiyerarşik düzene bağlıydı. Çete lideri daha fazla alırken, diğer üyeler biraz daha az alırdı. Bütün parayı yanlarında dolaştırmak yerine belirledikleri gizleme yerlerinde saklardı. Genelde çete pusuya düşürüldüğünde veya hapse düştüğünde, o hazine de dağda kalır böylece kazançlarını muhafaza etmiş olurlardı¹³².

Resim 19: Aydın'da İsmail Efe ve adamları¹³³

Çete'de Efe'den sonra gelen ikinci önemli kişiye baş zeybek denirdi. Günümüzde efe ve zeybek sözcüğü aynı anlama gelecek şekilde ifade edilse de zeybek, efeye yardım eden, onun güvendiği yardımcısına verilen bir isimdir. Efenin sağ tarafında oturan güvenilir ve en deneyimli kişiye *sağ kol*, efenin sol tarafında oturan kişiye de *ikinci zeybek* ya da *sol kol* denirdi. Herhangi bir durumda efenin vekili baş zeybek olurdu. Efe ve baş zeybek yüze indiklerinde ise sorumluluğu sol kol zeybek üstlenirdi¹³⁴. Çetenin diğer üyeleri ise kızanlardan oluşurdu. Cerit Osman veya Yörük Osman gibi efeler, maiyetlerinde yirmi beş yaşından büyük kızan bulundurmazlardı¹³⁵. Eşkîyalık geleneğince hiçbir kızan efeye soru soramaz, fikir beyan edemezdi. Efe bir şey soracak olursa o zaman cevap verebilirlerdi. Efenin sözünden çıkan kişi haklı bile olsa kurşunlanırdı¹³⁶. Kızanlar, çetenin günlük işlerini görür, köy, kasaba ve şehirlerle ilişkilerini genellikle bunlar yürütürlerdi.

¹³² Çalışma kapsamında 23 Ekim 2019 tarihinde gerçekleştirilen alan araştırmasından elde edilen verilerden derlenmiştir.

¹³³ Atatürk Kitaplığı, Talat Albayrak Koleksiyonu.

¹³⁴ Karpuz, Gaddar, 2013, 30.

¹³⁵ Dural 2005, 37.

¹³⁶ Kemal 2007, 35.

Bir çete liderinin maiyetinde olup kahraman olmak, fakirlikten kurtulmak gibi sebeplerle pek çok ünlü efenin kapısı çalınırdı. Cinayet işleyip cesurluğunu kanıtlamak uğruna Zeynel Besim Sun'un deyişiyle "anasının memesini kesenlere"¹³⁷ dahi rastlanırdı. Çetelerin Ege dağlarında yoğun faaliyet gösterdiği 1800'lü yıllarda, asker kaçağı olup çeteye girmek isteyen çoktu. Örneğin, Çakıcalı Mehmet çetesinin kızanlarının çoğu asker kaçağıydı¹³⁸. Dağa çıkmak, Efe'nin onayını alıp bir çetenin parçası olabilmek ilk etapta öyle kolay bir iş değildi. Her şeyden önce güvenilir bir yerden kefilin bulunması gerekirdi. İnce elenip, sık dokunurdu¹³⁹. Bu sebeple çeteye girmek isteyen kişi evvela soruşturulurdu. Soruşturulan kişi, tanıdık bir referansa sahip olsa dahi, hemen çeteye dâhil edilmezdi. Örneğin Gökçen Efe, 12 yaşında bir çobanken, yakın akrabası olan Çakırcalı'nın yanına gelerek çeteye dâhil olmak istemesine rağmen¹⁴⁰ Arpacılı Osman'ın hakkına topladığı istihbarat sonucunda çeteye alınıp zeybek kıyafeti giyebilmiştir¹⁴¹.

Günümüzde eşkıyalıkla ilgili yapılan çoğu araştırmada, eşkıya adaylarının defne ağacının altında yapılan bir çeşit ritüelle ve okunan yeminle çeteye kabul edildikleri anlatılmıştır.

Kaynaklarda, *"tanyeri ağarırken efe grubu dağa çıkarak, defne ağacının yanında halka olarak diz çökerlerken kızan adayı ayakta durur. Yatağanını çekerek üçer kez öpüp, efenin önünde diz çöker ve sorulan sorulara yanıt verir. Ardından efe, kızanın yatağanını defne ağacına saplar ve kızan efesine sadakat yeminini ettikten sonra yatağanın altından geçer. Efe, kızanın alnından öper, defne ağacının tohumları tüfeklere sürülür. Böylece kızan, çeteye kabul edilir."*¹⁴² gibi epik bir anlatıma yer verilse de bununla alakalı yerel efsaneler dışında güçlü bir veriye sahip değiliz.

Çalışma kapsamında 23 Ekim 2019 tarihinde gerçekleştirilen alan araştırmasında *"Bir kişiyi çeteye gireceği zaman hemen almıyorlar. Buna bakıyorlar önce buna görev veriliyor. Bu görevi yerine getirirse çeteye dâhil oluyor ve zeybek kıyafeti giydiriliyor. Eğer ki o görevi yerine getiremezse çeteye alınmıyorlar. Anlatıyorlar ya dualar falan varmış tören yapılmış yok öyle bir şey. Bu adam cahil. Okuma yazması yok. Bu adam o yemini nasıl ezberleyecek. Bu adamın tek amacı; dağda yaşamak. Hangi lider bizi iyi yaşatır, onun yanındadır"*¹⁴³ bilgilerine ulaşılmıştır.

¹³⁷ Sun 1934.

¹³⁸ Yetkin 1997, 31.

¹³⁹ Avcı 2004, 97-98.

¹⁴⁰ Çetin, Ertekin 2014, 2.

¹⁴¹ Çalışma kapsamında 23 Ekim 2019 tarihinde gerçekleştirilen alan araştırmasından elde edilen verilerden derlenmiştir.

¹⁴² Veren 2014, 1-10; Köksal, 2014, 1-11.

¹⁴³ Çalışma kapsamında 23 Ekim 2019 tarihinde gerçekleştirilen alan araştırmasından elde edilen verilerden derlenmiştir.

2.1.2. “ÇAYDAN GEÇİRMEK”: SADAKAT VE CEZA

Bir eşkıya çetesinin içerisinde barınmanın ve var olmanın başlıca ve hayati kurallarından biri, çeteye ve lider olan efeye sonsuz sadakat içerisinde olmaktır. Çünkü efelik kurumunun halk söyleminde en büyük özelliklerinden biri dürüst ve cömert olmaktır. Çeteye dâhil olan veya olacak olan kişilerde de bu özellik aranmıştır. Hangi geçitler kullanılır, nasıl kamufle olunur, istihbarat, barınma ağları neresidir, kimlerdir gibi bilgiler bir eşkıya çetesinin mahremidir ve dağlarda istikrarlı bir biçimde barınabilmesi için bu bilginin saklanması hayati önem taşımaktadır. Bunun yanı sıra yataklık eden kişilerden de aynı sadakatin gösterilmesi beklenirdi. Örneğin, 1908 tarihli bir belgede Aydın'da Çakırcalı'ya yataklık eden belli başlı yüz kişinin jandarma takip müfrezeleri tarafından tespit edilmelerinin ardından, Çakırcalı hakkında soruşturma yaparken bu kişilerin malumat vermekten çekindikleri bilgisi verilmiştir¹⁴⁴. Kuvvetle muhtemel, bu kişiler eşkıya çetesi tarafından korunuyor olsalar da herhangi bir sadakatsizlik veya ifşa durumunda, eşkıya çeteleri tarafından çeşitli yollarla cezalandırılacaklarının bilincindeydiler. Buna rağmen cesur davranan Köşk nahiyesine bağlı Akçaköylü Hacı Süleyman oğlu Ahmed, hükümete Çakırcalı Mehmed Çetesine mensup eşkıyalarla alakalı bilgi verdiği için daha sonra Çakırcalı tarafından evi basılarak yakılmış¹⁴⁵ ve böylece eşkıyalara göre yaptığı cezasız kalmamıştır.

Çete içerisindeki kurallar gereği bir zeybek, lideri olan efesini vurduğunda düşman çetelerden olan liderler dahi zeybeği yaşatmazdı. Çünkü hiçbir zeybek efesinin sözünden çıkamadığı gibi efesini de vuramazdı. Haber salınır. “Şu adam efesine ihanet etmiştir” denir, zeybek çetesi çatışmayı bırakır, o adamın peşine düşerdi. Adam öldürmek efelik geleneğinin şanından görülürdü fakat ırz ve namus düşmanlığı kabul edilebilir bir durum değildi. Çakırcalı Mehmet Efe'nin dahi dağa çıkıp eşkıya olmasının sebebi, babasının öcünü almak ve annesinin namusunu temizlemektir. Namus kavramının büyük bir hassasiyetle karşılandığı çetede, kadına kıza yan gözle bakarlara da bu sebeple ağır cezalar verirlerdi¹⁴⁶.

Çalışma kapsamında 23 Ekim 2019 tarihinde gerçekleştirilen alan araştırmasında¹⁴⁷, eşkıyalarla ilgili anlatılan bir hikâyeye tesadüf edilmiştir;

“Mesela yaylada yaşadığımız bir olay, dedemden duyduğum (Hacı Halil Efe) bir olaydı. Çakıcı döneminde çadıra geliyor, çadırdaki kalıyor, böyle sizin gibi

¹⁴⁴ B.O.A., Y.MYV.296/178

¹⁴⁵ B.O.A., DH.MKT. 1171/42

¹⁴⁶ Altın 2012, 116.

¹⁴⁷ Çalışma kapsamında 23 Ekim 2019 tarihinde gerçekleştirilen alan araştırmasından elde edilen verilerden derlenmiştir.

genç bir kız, Yörük kızı yani. Kahve ikram ediyor, herkese kahve veriyor. Çakıcının kızınının bir tanesi diyor ki kıza; “Kahve de senin kadar güzel olmuş” diye. Çakıcı bunu duyuyor tabi. Oradan (çadırdan) çıkıyorlar. Çadırdan çıktıktan sonra, orada bitiriyorlar (kızının) işini. Yani namusla ilgili en ufak bir saldırı, en ufak bir şeyde kesinlikle efeler gözünün yaşına bakmıyor¹⁴⁸”

Çakırcalı Ahmet'in adamlarından olan Koca Cerit Mustafa Efe'nin infazı da namus meselesinden olmuştur. Anlatıya göre; Koca Cerit Mustafa Efe, kendi yatağının evine gittiği sırada ev sahibinin ablası kahve ikram etmiş ve o esnada kahveyi alırken parmağına dokunmuştur. Ablası, o gittikten sonra kardeşine durumu anlatmasının ardından Koca Cerit Mustafa öldürülmüştür.

Eşkîyalık kanunlarınca; herhangi bir suçtan dolayı infazın gerçekleştirilmesine dair verilen karara “çaydan geçirmek” ismi verilmiştir. Eğer çete lideri, adamlarına “çaydan geçir” talimatını veriyorsa, infaz edilsin, öldürülsün manasına gelmektedir. O esnada infaz gerçekleştirilmemişse dahi kişinin gelip-gittiği güzergâh takip edilir, pusu kurulur ve öldürülerek cezası verilmiş olurdu.

2.1.3. “KAÇIR- REHİN AL- FİDYE İSTE”: EŞKİYALIĞIN ÖTEKİ YÜZÜ

İzmir ve çevresine ilişkin eşkîya eylemleri, genellikle adam kaçırmak, adam öldürmek, gasp, hırsızlıktan başka hane basarak eşyalara el koymak kervanların ve belli bir kafile ile yola koyulan kişilerin değerli eşya ve paraların alınması; eşyalara ve kümes hayvanlarına el konulması şeklinde kendisini göstermiştir.

1855 yılında Charles Thomas Newton'un İzmir'de tanıklık ettiği bir eşkîyalık olayı, alışılmışın dışında bir eylem olarak değerlendirilmiştir. İzmir haydutları olarak anılan bir grubun Bornova'daki hastasını muayene etmek için yola çıkan zavallı Doktor Mc. Craith'i esir alarak dağa çıkardıklarını belirten seyyah, 500 pound karşılığında serbest bırakılacağı duyurulan doktor için dönemin İzmir İngiliz Askeri Hastanesinden sorumlu Albay Storcks'un, paşanın huzuruna çıkarak bu durumun çözülmesi için çözüm yolları üretmesini istediğini ifade etmiştir. Fidyenin 20.000 pounda çıkarıldığı bilgisini veren seyyah Newton, paşanın 200 asker gönderip olayı çözdüğü bilgisini vermiştir¹⁴⁹.

Yine zengin, bölgenin varlıklı ailelerinin hanelerinin sıkça eşkîya tarafından basıldığı dönemin Türk basınından da takip edilebilmiştir. Üstelik

¹⁴⁸ Çalışma kapsamında 23 Ekim 2019 tarihinde gerçekleştirilen alan araştırmasından elde edilen verilerden derlenmiştir.

¹⁴⁹ Newton 1865, 20. XIX. yüzyıl içerisinde İzmir ve çevresine ilişkin seyyahların karşılaştıkları güvenlik sorunları için bkz. Hamaloğlu 2021 (a), 57-79.

eşkîyanın sadece ev basıp mal ve eşya gasp etmekle kalmayıp, kimi zaman hane sahiplerinin eşlerini yanlarına alıp dağa çıktıklarına ilişkin örnekler de söz konusudur¹⁵⁰. 1880 yılında bölgeye gelen seyyah Samuel Benjamin'in notlarına göre, eşkıyaların rehin tuttıkları kişinin yakınlarına fidyenin ödenmesi için 24 ile 48 saat arasında bir süre verdiklerini ve bu süre zarfında fidyenin ödenmesi durumunda rehinenin çoğunlukla serbest bırakıldığı belirtilmiştir. Fakat bu sürede fidye ödenmezse rehinenin eşkıyalar tarafından önce bir kulağı diğer bir gün de öbür kulağı kesilirken, fidyenin ödenmediği üçüncü ve dördüncü günlerde ise eller ve kolların, sonraki günlerde ise rehineden umudun kesildiği düşünülerek başın kesilmesine kadar vardığı aktarılmıştır¹⁵¹.

Eşkîyaların varlıklı veya yabancı uyruklu kişileri kaçıırıp dağa kaldırmaları diplomatik birtakım krizlere de sebep olmuştur. 29 Mayıs 1914 tarihinde Tire yakınındaki Çıplak köyünde çiftçilik yapan Belçikalı Lucien Tak, Tire'ye dönerken yanında Osmanlı Devleti'nin tahsis ettiği bir jandarma olmasına rağmen "Gülükçe" diye bilinen bir eşkıya tarafından kaçırılmıştır. Belçika Sefareti, vatandaşının eşkıyalar tarafından dağa kaldırılması üzerine derhâl devreye girip Osmanlı Hükümetine başvurmuş, eşkıyanın takibata alınması durumunda vatandaşının hayatının tehlikeye gireceğini bildirmiş, sağ olarak kurtarılması talebi Dâhiliye Nezaretinden Aydın Valiliğine iletilmiştir¹⁵². Belçika Sefiri, durumu derhâl hükümetine bildirerek bilgi verdikten sonra, 2 Haziran'da Hariciye Nezaretine başvurup Mühendis Lucien Tak'ı dağa kaldıran eşkıyanın sefaretten fidye olarak 6.000 Osmanlı altını talep ettiğini bildirmiştir. Ayrıca Belçika Hükümeti, vatandaşlarının hayatı tehlikeye düşmeden önce Osmanlı Devleti'nce kurtarılması için gerekli tedbirlerin alınmasını istemiştir. Vali Rahmi Bey, 4 Haziran tarihli cevabî yazısında İzmir'deki Belçika Konsolosunun Mösyö Tak'ın kurtarılması için Osmanlı ve Belçika Hükümetlerince bir miktar para verileceğinin belirtildiğini ifade etmiştir. Ayrıca söz konusu konsolos, konsolosluk kasasında bulunan birkaç bin Franga ilave olarak Mösyö Tak'ın bu yıllık gelirini birleştirip, mühendisin eşine verilecek bu parayla eşkıya ile pazarlık yapılarak esirin kurtarılmasına çalışılacağını bildirmiştir. Vali Bey yine aynı yazısında, eşkıya tarafından bir aracının gönderilmesinin beklendiğini belirterek eşkıyanın yakalanabilmesi için her türlü güvenlik önleminin alındığını, fakat Osmanlı Hükümeti'nin eşkıyaya fidye vermesinin kötü örnek teşkil edeceği gibi eşkıyanın yakalanmasının da garantisinin olmadığını bildirmiştir. Rahmi Bey ayrıca Gökçe Hüseyin'in çetesi olduğu bildirilen eşkıyanın Lucien Tak'ın eşine

¹⁵⁰ Hamaloğlu – Özgün 2019, 150.

¹⁵¹ Benjamin 1880, 44-52.

¹⁵² B.O.A., DH.ŞFR.,41/119; B.O.A., DH.ŞFR., 41/136 .

gönderdiği ikinci bir mektupla fidyeyi 4.000 liraya düşürdüğünü de ilave etmiştir¹⁵³. Fidyeye talep edilmesine rağmen Tak'ın maddi gücünün yeterli olmaması sebebiyle eşkıyalarla pazarlık yaparak Yerli Belçikalılar topluluğu tarafından 2700tl fidye verilince serbest kalmıştır¹⁵⁴.

Devlet, savaş gibi durumlarda ihtiyaç duyduğu askeri temin edebilmek ve savaş esnasındaki eşkıyalık sorununun önüne geçebilmek amacıyla 1877 yılında genel bir af ilan etmiştir. Eşkîyalar genel af haricinde, yaşlandıkları, takip müfrezeleriyle olan mücadelelerden yoruldukları ve düşmanlarının rahat vermemesi sebebiyle, devletin af dileyerek Kır Serdarlığı görevine talip olmuşlardır¹⁵⁵. Cochran'ın *"Eşkîyalık dönemlerinde arsızca şantaj yaptıkları köylüye, koruyucu olarak geldikleri bu seferde de aynı tarifeyi uyguladılar; hem de giydikleri üniformanın arkasına saklanarak. Sonuçları şüphesiz ki daha hafifti ve herhangi bir yaşam kaybı olmadı ancak o kadar sık olay yaşanıyordu ki şikayetler kısa sürede genel merkeze ulaşmıştı"*¹⁵⁶ şeklinde ifadelerinden tespit edildiği üzere, kır serdarlığı dahi eşkıyaların faaliyetlerinde herhangi bir yumuşamaya sebebiyet vermemiştir.

2.2. KARDA YÜRÜYÜP İZİNİ BELLİ ETMEMEK

Çetin yaşam koşullarının var olduğu bu dağlarda, eşkıya çetesinin lideri, edindiği tecrübeler ışığında dağın kendine özgü kanunlarına uyum sağlar ve çetenin üyelerine de öğretmekle yükümlüdür. Bir çete için görünürlük çekinilen bir durumdur ve yakalanma, pusuya düşürülme riski vardır. Bir eşkıya tüm bu riskleri önceden hesaplar ve dağların hangi noktalarından ne zaman geçileceğini bilirdi. Geçiş güzergâhı olarak bir yol belirlemez, aksine izini kaybettirmek için çoğunlukla farklı yolları tercih ederdi. Kısacası bir eşkıya çetesi, dağlarda korkusuz ve rehavete kapılmadan her an yakalanacakmışçasına temkinli olmak zorundaydı. Çetenin lideri, güvendiği adamlarıyla birlikte yiyecek, giyecek gibi ihtiyaçlarını temin etmek veya ailesini görmek üzere "yüz"e inerken¹⁵⁷, özellikle gece vaktini tercih eder, konakladığı yataklarda dahi güvendiği bir adamıyla birlikte aynı odada kalır, herkesin elinden de su içmezdi¹⁵⁸. Yani bir eşkıya için temkinli olmak, hayatta kalmanın altın kurallarından biriydi. Bunun yanı sıra dağda gezen eşkıya için, yiyecek, silah ve para temin edebileceği kaynak olmalıydı, çeteyi geçindiren bunlardı.

¹⁵³ Yaşar, 2015, 322- 325.; B.O.A., BEO, 4290/321743; B.O.A., DH. ŞFR., 666/3.

¹⁵⁴ Schmidt 1926, 5.

¹⁵⁵ Uyanık- Özçelik 2014, 7.

¹⁵⁶ William 1888, 353- 354.

¹⁵⁷ Yüze inmek ve yüze çıkmak terimlerine dair ayrıntılı bilgi için bkz. Uyanık-Özçelik 2014, 4.

¹⁵⁸ Yapucu 2019, 83.

Eşkîyalık geleneğinde *yatağı çürük olan uzun süre yaşayamaz, yatak eşkıyanın canıdır*¹⁵⁹ anlayışı hâkimdir. Bu nedenle eşkıyalar dağa çıkar çıkmaz geniş, sağlam ve güvenilir bir yatak örgütü oluşturmak zorundadır¹⁶⁰. Eşkîyalar, başlarına bir iş geldiğinde dahi yataklarını kimseye belli etmezlerdi. Yatak belli olduğunda, sürekli izleneceğinden ve gözaltında tutulacağından dolayı zeybeğe gerekli yardımı yapamazdı. Bundan dolayı oldukça geniş yatak ağı kurulur ve gizliliğe çok önem verilirdi. Eşkîyanın bulunduğu yeri en güvendiği iki-üç yatak bilir, onlardan başkası belirli kişileri tanır ve yataklara da haber onlar aracılığıyla giderdi¹⁶¹. Kısacası eşkıyaları ayakta tutan şeylerden biri yataklardı ve bunlardan biri çözülsünse çetenin yaşam şansı da düşüyordu.

2.2.1. ÇETE İÇİ HABERLEŞME VE KAMUFLE

Bir eşkıya çetesi için dağda görünmemenin ve kamufle olmanın zorlu ama birçok yolu vardır. Bunun için doğanın kanunlarına uymak ve her zaman tetikte olmak gerekiyordu. Üzerindeki kıyafetlerden, yürüyüş tarzlarından, yanlarında taşıdıkları materyallere kadar hepsinin doğayla bir uyumu vardı. Çete günlük faaliyetlerinde kendilerine has bir yürüyüş tarzıyla sürekli hareket halinde olurdu. Bu yürüyüş, koşar adımdan ziyade belli bir tempoda ve durmaksızın kondisyon gerektiren tempolu bir yürüyüştü. Bunun yanı sıra kendilerini yavaşlatabileceği veya kamufle olmalarını engelleyeceği için at gibi benzer hayvanları yanlarında taşımazlardı¹⁶².

Çete dağlarda gezerken yalnızca güvenli buldukları yerlerde ateş yakmayı tercih ederdi. Konaklayacakları veya geçecekleri yerlerin güvenli olup olmadığını, takip müfrezesinin gelip gelmeyeceğine dair haberleri, kızanlar aracılığıyla istihbarat yataklarından alırlar ya da gözcü gönderirlerdi. Çeteye istihbarat akışını sağlayan kişiler, genellikle çobanlar olurdu. İstihbarat yatakları olan kişiler akşamları evlerinde lamba yakarak, çeteye birtakım mesajlar verirler ve çete de ona göre köyün boş olup olmadığını anlardı.

Bir başka haberleşme yolu ise temel besin ihtiyaçlarını karşıladıkları sebze bahçelerine ait suyollarının bozulmasıdır¹⁶³. Halk anlatılarında geçtiği üzere eşkıyalar "Biz bıçağını, ekmeğini yiyen, bazı aç bazı tok gezen

¹⁵⁹ Kemal 2007, 33.

¹⁶⁰ Eşkîya yatağı konusu çalışmanın bir başka bölümünde detaylıca ele alınacağı için, bu konu içerisinde kısa tutulması uygun görülmüştür. Bkz. 3. Bölüm; Çıkarlar, Zorunlu İltifaklar: İzmir ve Çevresinde Devlet-Eşkîya-Yatak İlişkisi.

¹⁶¹ Avcı 2004, 448.

¹⁶² Çalışma kapsamında 23 Ekim 2019 tarihinde gerçekleştirilen alan araştırmasından elde edilen verilerden derlenmiştir.

¹⁶³ Yapucu 2019, 83.

insanlarız.” anlayışıyla yaşardı. Yazın çalılıklarda ve kayalıklarda yatarlar, mağara gibi yerlerde gizlenmek için Eğridere civarındaki mevkileri tercih ederlerdi¹⁶⁴.

Çeteler aynı zamanda kendi aralarında kuş ötüşü gibi çeşitli hayvan seslerini taklit ederler, bazı özel haberleşme işaretleri ve yeri geldiğinde yalnız kendilerinin anladığı söz ve deyimler kullanır ve güvenlik amacıyla günlük parolalar tespit etmişlerdir. Haberleşmek için kullandıkları bir diğer yöntem ise ısıktır. Birinci ısıklık, *çemberi daraltın*, ikinci ve kesik kesik çınlayacak iki ısıklık (pusu kurulan) *kişinin son yerini tespit edin*, üçüncü ısıklık ise *atışa hazırlanın* anlamına gelirdi¹⁶⁵. Böylece yerlerini, kimliklerini ve varsa kuracakları pusunun anlaşılmasını sağlardı¹⁶⁶. Benzer ifadeler 1880 yılında şehre gelen Samuel Green Benjamin’in notlarında da rastlanmaktadır. Benjamin, eşkıyaların Küçük Menderes Havzası’nda iyi bir gözcü sistemine sahip olduğunu belirterek, bir yolun kenarındaki çalının içinde bulunan gözcünün, koyun sesi çıkararak gelenlerin dost, tilki sesi çıkararak ise düşmanın geldiğini haber verirken, karga sesi çıkararak dikkatli olunması gerektiğini belirten işaret ve işaretçilere sahip olduklarını belirtmiştir¹⁶⁷.

Eşkîyalar, yönlerini gizleme ve şaşırtma sırasında çoğu zaman takipçileri çekmek istedikleri yön doğrultusunda işaret bırakmayı, muhbirler kullanmayı da ihmal etmezlerdi. Bu işaretler genellikle ekmek parçaları, mendil ya da kendilerinden herhangi bir malzeme olurdu. Çevirmelerde ve pusularda çoğu zaman gece karanlığından faydalanarak takip müfrezelerini alt ederlerdi. Aydın vilayetinden gönderilen şifreli bir telgrafta, bu taktiğin takipçi müfrezeler tarafından çok sonra anlaşıldığı ve bu sebepten, müfrezelerin gündüz yerine geceleri takibe devam etmeleri gerektiği belirtilmişti¹⁶⁸. Çete, bölgeyi avucunun içi kadar iyi bildiği için zifiri karanlık, yağmurlu, tipili, fırtınalı anları lehine çevirerek deşifre olma durumunu en az indirirdi¹⁶⁹.

Çetenin bir parçası olan eşkıyalar aynı ortamda bulduklarında, yalnızca kendi aralarında ne manaya geldiği anlaşılan beden dilleri geliştirmişlerdir. İki eşkıya diz kırıp otururken dahi kendi aralarında belirledikleri silah tutuş şifreleri vardır. Eğer ki bir eşkıya silahını diğer eşkıyaya doğru tarafa tutuyorsa bu “seni

¹⁶⁴ Çalışma kapsamında 23 Ekim 2019 tarihinde gerçekleştirilen alan araştırmasından elde edilen verilerden derlenmiştir.

¹⁶⁵ Toy 1970, 150.

¹⁶⁶ Avcı 2004, 447.

¹⁶⁷ Benjamin 1880, 44-56.

¹⁶⁸ B.O.A., D.H.H. 142/2

¹⁶⁹ Avcı 2004, 448.

öldüreceğim”, silahı önüne tutuyorsa “seni görmüyorum” manasına gelmekteydi. Çakırcalı dahi Poslu Mestan Efe’yi “otururken namlusu bana dönüktü. Bu adama ben güvenmem” diyerek gece uykusunda öldürmüştür¹⁷⁰.

2.2.2. “İKİ MEZAR ARASINDA KOPTU KIYAMET”¹⁷¹: ÇATIŞMA-TUZAK-BASKIN-PUSU’NUN İNCELİKLERİ

2.2.2.1. Pusu, Tuzak ve Çatışma

Bir çetenin maharetini gösterebildiği en muazzam sahalardan biri çatışma sırasında uyguladıkları taktikler ve sessiz sedasız kurdukları tuzaklardır. Bu durum faaliyet gösterdikleri mevzilerde ise güvenlik ve asayişin sağlanamaması gibi problemlere yol açmıştır. Charles Dudley Warner 1829 yılında Batı Anadolu’daki seyahatinde, Efes’ten döndüklerinde beraberindeki görevlinin olası eşkıya saldırılarına karşı “*akşam saat 8’den sonraya kalmayın*” şeklindeki uyarısıyla tedirgin olduklarını ve aceleyle geri dönmek için uğraştıklarını belirtmiştir¹⁷².

Bir eşkıya çetesinde tabiatıyla tüm üyeler silah kullanmak konusunda yeteneklidir. Bu kişiler yeteneklerini kendilerine özgü geliştirdikleri saldırı teknikleriyle harmanlayarak hayatta kalırdı. Eşkîya çetelerinin savaşma sistemleri; organize hareket etmek, bilhassa gizlenerek pusuya yatma ve vur kaç gibi hamlelerden oluşurdu. Esasen bir zeybek kanlı canlı çatışmaya girmektense, geride durarak, pusu yoluyla intikamını alırdı. Bu onun; *intikam soğuk yenen bir yemektir* anlayışına sahip olduğunu göstermekteydi. İntikam alacakları zaman bile acele etmeden en uygun zamanı kollar, düşmanın evvela ne zaman yemek yediğini, alkol aldığını hesaplar ve saati geldiğinde de pususunu kurardı. Örneğin; Gökçen Hüseyin Efe, evlendiği zaman Güme dağında konaklarken, “İlk gece en zayıf anım. Baskın yerim” diyerek sabaha kadar nöbet tutmuştur. Yerel anlatılarda da bu taktiği Çakırcalı Mehmet Efe’den öğrendiği rivayet edilmektedir¹⁷³.

¹⁷⁰ Çalışma kapsamında 23 Ekim 2019 tarihinde gerçekleştirilen alan araştırmasından elde edilen verilerden derlenmiştir.

¹⁷¹ Bu başlık Ödemiş’e ait “*Kaymakçıdan Çıktım Başımda Selamet*” türküsünden alıntılanmıştır.

¹⁷² Warner 1879, 257.

¹⁷³ Çalışma kapsamında 23 Ekim 2019 tarihinde gerçekleştirilen alan araştırmasından elde edilen verilerden derlenmiştir.

Resim 20: “Osman Hamdi Bey’in Pusuda Zeybek Tablosu”¹⁷⁴

Yapılacak olan baskın, tuzak, dağa kaldırma, saldırı gibi eylem planları, çetenin karar mercisi olan efenin görüşleri çerçevesinde oluşturulurdu. Tasarlanan eylem planı, son ana kadar kızanlara söylenmezdi. Bu da muhtemelen deşifre olmamak için alınan küçük ama etkili önlemlerden biriydi. 8-10 kişiden oluşan zeybek grubu vur-kaç denilen bir sistemle önce saldırır sonra dağılarak belirlenen noktada buluşurlardı. Etrafları sarıldığı zaman, çeşitli oyalama taktikleriyle zaman kazanır, ardından izlerini kaybettirirlerdi¹⁷⁵.

Çatışma noktasında eşkiya çeteleri arasında en bilinen tuzağa düşürme yöntemlerinden biri sözlü kışkırtma idi. Bu tuzak karşıt grubun açık vererek gafil avlanması mantığı üzerineydi. Sabırsız olanlar -ki bunlar genellikle acemi kızanlar olurdu- ayağa ilk kalkıp cevap veren vurulurdu. Zeynel Besim Sun, *Çakıcı Efe* isimli tefrikasında buna dair bir anlatıya yer vermiştir; “...Bir gün evvel vaziyet berbat iken müfrezelerin içinden İdris Çavuş isminde birisi sesini yükseltmişti;

-Çakıcı Mehmet! Ben Ödemiş'ten geliyorum. Karını hep beraber güzelce oynattık. Kahpe amma da göbek atıyor. Ulen bunun böylesini nasıl buldun deys?

¹⁷⁴ Osman Hamdi Bey, Gustave-Radolphe Boulanger'in 1857 yılında sergilediği Arap İzciler isimli tablosundan esinlenerek “Pusuda Zeybek” isimli çalışmasına hayat vermiştir. Osman Hamdi Bey, tablosunda zeybek karakterine tiyatral bir hava katmak yerine zeybeğin doğal akışında, olduğu gibi gerçekçi bir hava içerisinde tasvir ettiği görülmektedir. Bkz. Eldem 2019, 38.

¹⁷⁵ Özbilgin 2013, 89.

*Çakıcı da kan beyne hücum etmişti. Fakat bu hile; öteden beri bilinen adi hilelerdendi. Bir adamı sinirlendirip hedef verdirmek Çakıcı Efenin öteden beri yaptığı işlerdendi. Bu sebeple aldırış etmedi*¹⁷⁶.

Buna dair bir diğer anlatı da yine Çakırcalı Mehmet'e aittir. Çakırcalı'nın meşhur Salihli baskını sırasında karşı taraftan birine "Sen koca ayısın, ne anlarsın bu işten, peşimize takılmışsın" dediği sırada kışkırtmaya karşılık veren biri öne atılmış ve Çakırcalı tarafından orada öldürülmüştür¹⁷⁷. Bir çetenin çarpışma ardından kullandığı taktiklerden biri de farklı bir yöne kaçtıklarına dair karşı tarafa verdiği izlenimdir. Ya da Atçalı Kel Mehmet'in Beydağ silsilesinde tehlike gördüğünde Ödemiş ovasından Bayındır dağlarına giderken izini kaybettirmek için zikzaklı bir yürüyüş yapması da örnek gösterilebilir¹⁷⁸.

Çete bazen de kasti olarak gittiği yolu müfrezelere gösterir, ardından saklanır ve düşmanını arkalarından gelerek gafil avlarlardı. Bu da Çakırcalı'nın bilinen ve o civarda kullanılan yaygın olan Kuyruk Savurma pususudur¹⁷⁹. Kuyruk savurma taktiğinden sonra da giydikleri sağı solu belli olmayan ve kalıp izi çıkararak düztabanlı ayakkabılarla izlerini rahatça kaybettirirlerdi.

Bir eşkıya çetesi; kaçma kurtulma, şaşkırtma, püskürtme, yarma ve oyalama gibi taktikler uygulayarak, istemleri dışında girdikleri çatışmalarda veya düştikleri pusulardan kurtulurlardı. Uyguladıkları çatışma taktikleri içerisinde şaşkırtmayla kaçıp kurtulmaya *silkme*, oyalama atışlarına *yığdırma*, havaya açılan ateşe *dikleme*, karşı çeteyi geri püskürtmek için yapılan seri atışlara da *çalımlı* denirdi¹⁸⁰. Eşkîyalar çatışma esnasında, üzerlerinde silah taşıdıkları için diz üstü veya yana kaykılarak savaşırlardı. Eşkîyaların çatışma sırasındaki hayati mühimmatı silahlarıydı. Bir eşkıya yanında, yürüyüşünde ve çatışmada ona engel olacak hiçbir şeyi taşımazdı. Bu sebeple kullandıkları mühimmatların boyutları da ona göre idi.

2.2.2.2. Silahlar

En bilindik silahları, boğaz kesmek için kullandıkları Kama idi. Kama, ateşli silahların icadına kadar orduda dahi kullanılan ve taşınması pratik mühimmatlardan birisidir. Bir kabza ve onu takiben uca doğru incelererek sivrileşen keskin formda bir bıçaktır¹⁸¹. Kama, bir zeybeğin yalnızca çatışmada

¹⁷⁶ Sun, 1934.

¹⁷⁷ Çalışma kapsamında 23 Ekim 2019 tarihinde gerçekleştirilen alan araştırmasından elde edilen verilerden derlenmiştir.

¹⁷⁸ Uyanık- Yetkin 2013, 38.

¹⁷⁹ Köylü Gazetesi, 15 Ağustos 1326.

¹⁸⁰ Avcı 2004, 448.

¹⁸¹ Büngül 1979, 144

II. Abdülhamit Döneminde İzmir ve Çevresinde Eşkîya ve Eşkîya Yatakları
(Haritalandırma ve Haritalara Analitik Bir Yaklaşım)

veya gündelik hayatında sürekli elinin altında olan bir silah değil, aynı zamanda kıyafetini tamamlayan bir aksesuarıdır. Kama, bele sokularak taşındığı ve ilk bakışta dışarıdan kabza gözüktüğünden dolayı, taşıyan kişi genellikle kabzayı fildişi, gümüş veya som altın gibi materyallerle süsleyerek itibarını görüntüsüyle pekiştirirdi¹⁸². Bu durum zeybekler arasında da yaygındı. Çetede kullanılan bir diğer bıçak türevi silah ise yatağanı. Yatağan, klasik kılıçtan daha kısa ve iç bükey kısmı keskin olan ve kınları genellikle altın ve gümüş işlemlerle süslenen bir silahtı. Belde taşınırken ki görüntüsüne bakıldığında dış bükey kısmı üstte bulunduğu ve yatan bir nesneyi anımsattığı için, Aydın civarındaki zeybeklerin bu silaha “yatağan” ismini verdikleri rivayet edilmiştir¹⁸³. Fakat esasen yatağan, ismini 1200’lü yıllardan beri ev tipi silah imalatının adresi olan Denizli’nin Yatağan yöresinden aldığı ve eşkıyaların yatağanı bu yöreden temin ettikleri için aldığı belirtilmiştir.

Resim 21: Belinde kaması, tabancası, yatağanı ve martini tüfeğiyle poz veren bir eşkıya¹⁸⁴

¹⁸² Eralp 1993, 72.

¹⁸³ Eralp 1993, 71.

¹⁸⁴ İstanbul Atatürk Kitaplığı, Talat Albayrak Koleksiyonu.

Kama ve Yatağan, eşkıyanın dağlarda gezerken gündelik ihtiyacına veya ufak çapta cinayet aracı olsa da hararetli çatışmalarda ve müdafaalarda ateşli silahlara ihtiyaç duyarlardı. Eşkîyalığın doğası gereği silahlarla haşır neşir olan çete üyeleri çatışma esnasında yaptıkları isabetli atışlarla, yayılım ateşleriyle ve şaşırtdımacalarla tüm maharetlerini gösterirler ve hatta içlerinden ustaca silah kullanabilenler şöhret bile kazanabilirlerdi. İleri teknolojiyle donatılmış Mavzer, Martini, Snider, Winchester gibi silahlardan evvel, tek mermi atan, doldurmalı piştov/piştov diğer bilinen adıyla kubur tabancası kullanılırdı. Toplu tabancaların yapılmasıyla birlikte bunların yerine Kocabeşli, Altıpatlar isimli tabancalar kullanılmaya başlamıştır¹⁸⁵. Batı Anadolu'nun meşhur iş kollarından biri olan kaçakçılık sayesinde eşkıyalar, Avrupa menşeli tüfek ve tabancalara rahatlıkla erişiyorlar ve hatta bu yolla silah teknolojisini de yakından takip ederek, kullandıkları silahları sürekli yenileme imkânı da buluyorlardı. Osmanlı ordusunun tüfek ihtiyacını karşılayabilmek için Almanya'nın Obendorf şehrinde tesis edilen Mauser Silah Fabrika'sından Mauser/Mavzer siparişine İzmir, Kuşadası gibi önemli ticaret limanlarında aktif olan tüccar-eşkîya ilişkisi sonucunda ortaya çıkan kaçakçılığın da eklenmesiyle birlikte Batı Anadolu'da faaliyet gösteren eşkıyaların çoğunda bu silahlara rastlandığı görülmektedir¹⁸⁶. Bunun yanı sıra ticaretin demiryolu ile yapılması sebebiyle eşkıya çeteleri buralara dadanarak türlü soygunlarla bu silahları temin edebilmekteydiler¹⁸⁷.

Silahların Batı Anadolu dağlarına kadar ulaşabilmesindeki en büyük kolaylıklardan biri yabancı bandralı gemilerin, sahil şeritlerindeki jandarmaların sayıca azlığı sebebiyle gerektiği gibi denetlenememiş olmasıdır. Eşkîyaların buradaki aktif tüccarlarla kurduğu ilişkiler düşünüldüğünde, bu silahlara kolayca ulaşmaları mümkün olmuştur. Bunun yanı sıra İzmir merkezli silah kaçakçılarıyla da içli dışlı olan çeteler, Arnavutluk, Selanik gibi yerlerden illegal yollarla getirilen silahlara da ulaşabiliyorlardı¹⁸⁸. Çeteler, silah ihtiyaçlarını yalnızca kaçakçılık vasıtasıyla değil aynı zamanda soygunculukla da karşılıyorlardı.

Diğer bölümlerde bahsettiğimiz üzere soygunculuk yapan Çalıkakıcılar, yol keserek veya hane soyarak çeşitli silahlar edinebiliyorlardı. Örneğin; Ekim 1855 yılında Ödemiş'te faaliyet gösteren 3 kişilik bir eşkıya çetesinin 4 farklı haneyi soydukları ihbar edilmiş ve buradan 1 Piştov tabanca, çakı ve bir miktar

¹⁸⁵ Karpuz, Gaddar 2013, 35.

¹⁸⁶ Mete 2012, 52; Özgün-Sarıbey Haykıran 2017, 425-439.

¹⁸⁷ Özgün 2017, 167.

¹⁸⁸ 1888 yılında Arnavutluk ve Selanik'ten gelen martini silahların, İzmir'de Demir Han'da replika silah imaliyle uğraşan Arnavud Süleyman tarafından taklit edilerek Ödemiş, Samsun, Bandırma gibi yerlere gönderildiği fakat yapılan bir ihbarla bu silahlar toplanıp askeriyeye teslim edildiği bilgisi verilmiştir. Bkz. B.O.A., DH.MKT. 1597/29.

II. Abdülhamit Döneminde İzmir ve Çevresinde Eşkîya ve Eşkîya Yatakları
(Haritalandırma ve Haritalara Analitik Bir Yaklaşım)

nakdi para çaldıkları tespit edilmiştir. Müfrezeler tarafından yakalandıklarında da üzerlerinden Kara Takım iki tüfek, Sarı Takım iki Piştov tabanca ve iki bıçak çıkmıştır. Üzerlerinden oldukça çeşitli silahlar çıkan bu ekibin, girdikleri evlerden kahve takımı ve değirmeni, ipek iplik, şal, yelek, koyun başı gibi para eder şeyleri beraberinde götürdükleri dikkati çekmektedir¹⁸⁹.

Resim 22: Elinde tüfeği ile poz veren bir eşkıya

Eşkîyaların silah kullanma konusunda hayli becerikli oldukları göz önünde bulundurulduğunda, hükümet tarafından bölgeye gönderilen jandarma takip müfrezelerinin mavzer kullanma konusunda eğitilmiş olmamaları bölgedeki eşkıyalık hareketlerinin önlenememesine ve hükümetin bu konuda iyileştirilmelere eğilmesine neden olmuştur¹⁹⁰. Batı Anadolu'daki eşkıya çetelerinin kullandığı bir diğer silah çeşidi ise Martini idi. 1872 yılında İngiltere'de popüler olan ve dönemin en mükemmel iğneli tüfeği olarak ünlenen

¹⁸⁹ B.O.A., MVL .216/14

¹⁹⁰ Özgün 2017, 166; "Eşkîya takibinde bulunan asker-i şahane mavzer tûfengi istîfmaletini bilmediklerinden eşkıya ise fevkalade mahir atıcı bulunduğundan geçen gün Çakırcalı çetesiyle vukubulan müsademede üç yüz hatveden bile hiçbir iş görmedikleri eşkıya ise asakir-i şahaneden birini şehid ve üçünü mecruh etdikleri bilâhare tebeyyün etmiştir. Takibde bulunan efrad-ı mülükane istimal ettiklerini bilmek için aralık aralık endahat talimi etmeleri lazım ise de emr ü ferman. Fi 27 Safer 325" bkz. B.O.A., Y..PRK.ASK. 247/70

Martini Henry tüfeklerinin Osmanlı piyasasına girmesinden önce Amerikan J.Snider'in geliştirdiği kuyruktan dolmalı ve 1.300 metreye kadar atış yapabilen Snider Tüfekleri, Osmanlı topraklarında görülmeye başlamıştır. Özellikle Avrupa'da İngiliz ve İtalyan ordularında kullanılan ve isabetli atış mekanizmasına sahip olan bu tüfeğin maliyeti bir hayli külfetliydi. Bu sebeple Bab-ı Âli, ithal edilen Enfield silahların Snider'e dönüştürülmesine 1867'de karar verdi. Sniderlerin Osmanlı ordusunun ihtiyacını karşılamak üzere yeterli sayıda üretilmesine odaklanılmışken, daha üst bir teknolojiyle tasarlanmış olan ve 1.800 metreye kadar atış yapabilen Martini tüfekler piyasada dönüp durmaya başlamıştır¹⁹¹. Bir şekilde kaçak yollarla Osmanlı ülkesine giren Martini tüfekler Osmanlı ordusuna dâhil olmadan evvel, Batı Anadolu zeybek çetelerinin ustalıklı kullandıkları bir silah haline gelmiştir.

Batı Anadolu'da faaliyet gösteren çetelerin ellerindeki diğer silahlardan biri de Amerikan menşeli 1.300 metreye kadar seri ateş yapan Winchester marka silahtır. 1872 yılında özel Amerikan Şirketi Winchester Repeating Arms Company ile yapılan silah kontratından sonra Osmanlı topraklarında görülmeye başlamıştır¹⁹². Esasen Ödemiş ve civarında faaliyet gösteren Çakırcalı gibi çetelerin Winchester'ın çalışma mekanizmasına sahip silahlar kullandıkları ve genellikle de Mavzeri tercih ettikleri rivayet edilmektedir¹⁹³.

Resim 23: “Soldan İtibaren; Belçika yapımı Altı Patlar, Martini, Çift Horozlu (İki Patlar) Tabanca, Amerika yapımı Bolt¹⁹⁴

¹⁹¹ Soyluer, 2018, 297-298.

¹⁹² Satış 2011, 301.

¹⁹³ Çalışma kapsamında 23 Ekim 2019 tarihinde gerçekleştirilen alan araştırmasından elde edilen verilerden derlenmiştir.

¹⁹⁴ Ödemiş Yıldız Kent Arşivi ve Müzesi

Eşkiya çetelerinin, hükümet tarafından görevlendirilen takip müfrezelerinin karşısında, buldukları bölgeyi iyi bilmelerinin getirdiği avantajın yanında askerin elinde olmayan Mavzer, Martini, Gırra, Piştov gibi silahlara sahip olmaları ve bunları maharetle kullanabilmeleri sayesinde başarılı oldukları bilinmektedir. Zira devletin resmi kayıtlarında pek çok kez, takip müfrezelerinin ellerindeki silahların yetersiz olduğu ve martini, mavzer gibi uzun namlulu silahların talep edildiği görülmektedir¹⁹⁵. Çeşitli yollarla elde ettikleri kazançlarını çoğunlukla silah teminine harcayan bu çeteler, silah teknolojisini de takip etmeleri sebebiyle, jandarmaların her zaman bir tık önünde oluyorlardı. Örneğin, Çakırcalı çetesi son model mavzer tüfeklerle donanmışken, takip müfrezelerinin elinde Enfield silahlardan devşirilmiş olan Sniderlerin bulunması çatışma sonucunu da olumsuz yönde etkiliyor ve bu durum resmi yazışmalarda sık dile getirilen bir sorun olarak ortaya çıkıyordu¹⁹⁶. Takip müfrezelerinin gösterdiği başarısızlığa tanık olan çeteler ise çatışmalarda daha cesur davranarak tabiri caizse dağların sahibi olduklarını ilan ediyorlardı¹⁹⁷.

Resim 24: "Ödemiş ve civarında kullanılan Yivli Tüfekler"¹⁹⁸

2.2.2.3. Kaderin Ters Dönmesi: Yaralanmak

Dağda olmanın getirdiği açlık, konfordan uzak olmak ve her zaman tetikte olmanın verdiği tedirginliğin yanında hastalık veya yaralanma gibi durumlarla başa çıkabilmek de eşkiyaların yüz yüze kaldığı problemlerden biridir. Hastane,

¹⁹⁵ B.O.A., Y.EE.KP. 22/2102

¹⁹⁶ Özçelik 2019 (a), 101.

¹⁹⁷ Yetkin 1997, 78.

¹⁹⁸ Ödemiş Yıldız Kent Arşivi ve Müzesi.

doktor gibi profesyonel tedaviden uzak olan eşkıya çeteleri, doğanın koşulları neyi gerektiriyorsa ona uyum sağlamak zorunda kalmışlardır. Bu sebeple kullandıkları tedavi yöntemlerini kâh kendileri öğrenmiş kâh belirli yataklardan temin ettikleri merhem ve ilaçlar sayesinde iyileşebilmişler veya günü kurtarabilmişlerdir.

Çeteler, daima dağda oldukları için üzerlerinde taşıdıkları her malzeme onlar için hayati önem taşıyan şeyler olurdu. Kendisini yavaşıatacak, gereksiz hiçbir eşyayı üzerinde bulundurmazdı. Acem Şalı olarak adlandırılan kuşağının içerisinde silahından, maşasına kadar türlü malzemeler taşırdı. Pamuk (yapağı), yün gibi maddelerini yaralarını sarmak, derin yaraları dağlayıp mikrop kapmasını önlemek için de tereyağı bulundururlardı. Bulundurdukları bu tereyağını ateşte kızdırarak, bir ucu halkalı, diğer ucu çatal dilli bir demir çubuk olan maşa ile yaralarını dağlardı¹⁹⁹. Yılan, akrep gibi zehirli hayvan sokmalarında ise katran kullanırlardı. Bunun yanı sıra iyi ilişkilerde buldukları Yahudi, Rum eczacılardan da tıbbi ilaçları temin ediyorlardı.

Resim 25: "Gümüş işlemeli Hamaylı²⁰⁰"

Bilindiği üzere eşkıyalık geleneğinde Hamaylı kullanma alışkanlığı vardır. Hamaylı sözcüğü köken itibarıyla Arapça'dan gelen muska/ nüsha kelimesinin değişmiş halidir ve omuzdan bele doğru çapraz olarak asıldığı için Hamaylı denmiştir²⁰¹. İçerisinde ilahi bir koruma gücü barındırdığına inanılan bir kâğıda yazılmış dua saklıdır ve evvelden gelen inanışa göre, bu dua insanı afetlerden,

¹⁹⁹ Karpuz-Gaddar 2013, 34.

²⁰⁰ Turizm Folklor Araştırma Kurumu Derneği Gençlik Kulübü
(<http://www.tufak.org.tr/zeybekyoresi.html>)

²⁰¹ Yeşil 2015, 51-52.

II. Abdülhamit Döneminde İzmir ve Çevresinde Eşkîya ve Eşkîya Yatakları
(Haritalandırma ve Haritalara Analitik Bir Yaklaşım)

hastalıklardan ve yaralardan korumaktadır. Eşkîyalar arasında da bu inanç hüküm sürmüştür. Öyle ki imamlar tarafından hazırlanan bu hamaylıyı takan kişiye kurşun işlemediğine inanmışlardır. Bu tarz efsanelerle eşkıyalar, meşruiyetlerini güçlendirebilmişlerdir. Buna örnek olarak; Koca Cerit'i öldürmek isteyen Cevizalanı köyüne mensup Sarının Ali bu isteğini Birgi Müdürü İsmail Efendi'ye ilettiğinde "Ülen Sarı Oğlu! Epeyce kendine güvenirsin de sen duymadın mı, halk arasında Koca Cerit'e kurşun batmazmış diyorlar! Onun boynunda tılsımlı nüsha, koltuğu altında hamaylısı varmış. Hakkından gelemezsen başımıza bela olur sonra"²⁰² cevabını almıştır.

Eşkîyalar azat edildiği için uğur getirdiklerine inandıkları afro bireyleri çetede bulundurlardı. Görüntüleri itibarıyla Batı Anadolu insan profiline çok uzağında olmaları toplum içerisinde onları mistik yapan özelliklerden biriydi. Bunun yanı sıra güçlü, iri yarı vücut yapıları sayesinde çetede ihtiyaç duyulan fiziksel özelliklere sahiptiler. Afro zeybekler, ten renklerinden ötürü Arap lakabıyla anılmışlardır²⁰³. Parmaksız Arap, Arap Mercan gibi isimler bölgenin meşhur afro zeybekleridir.

Resim 26: "Belinde Yatağan bıçakları ve tüfekleriyle poz veren Afro-zeybekler"

2.3. EŞKİYANIN ŞEHİR-KASABA-KÖY İLİŞKİLERİ

Çalışmanın diğer bölümlerinde eşkıya ve eşkıya gruplarının kendi içlerinde nasıl organize olarak faaliyetlerini sürdürdükleri ve bu faaliyetlerde

²⁰² Dural 2005, 46.

²⁰³ Karademir 2015, 42-43; Özçelik 2021, 414-415.

uzmanlaşmalarını destekleyen faktörlerden bahsedilmiştir. Hali hazırda Batı Anadolu coğrafyasında, eşkıyalar folklorik bir ifadeyle zeybek olarak kabul edilse de devletin resmi kayıtlarında eşkıya olarak tanımlanmışlardır. 19.yüzyılın sonlara ait resmi kayıtlarda ise zeybek eşkıyası olarak ifade edilmesi bu grupların genel bir eşkıya tanımından uzak, kendilerine has bir topluluk olarak kabul edildiğine de işaret etmektedir²⁰⁴. Bu sebeple çalışmanın bu bölümünde, eşkıyaların Batı Anadolu'daki folklorik tanımı olan zeybek ifadesinin kullanılması uygun görülmüştür.

Zeybekler dağlarda yaşamının kurallarını kullandıkları materyallerden, yiyecek-içecek teminine kadar her şeyi düşünerek ve kendilerine faydalı olacak şekilde belirlemişlerdir. Bu durum onların kıyafetlerine de yansımıştır. Onları yavaşlatabilecek giysi veya aksesuardan kaçınmışlardır. Bellerine sardıkları geniş şallarla silahlarını, yaşam malzemelerini üstlerinde taşımışlardır. Ani bir baskın karşısında veya kaçmak zorunda oldukları bir durumda, üzerindeki kıyafetlerini onlara kolaylık olacak şekilde diktirmişlerdir. Giydikleri düşük bel şalvarlar, tuvalet ihtiyaçlarını giderirken ani bir baskın sırasında silahlarını çıkarmak zorunda kalmamaları ve seri hareket edebilmeleri için tasarlanmıştır. Yerel zeybek fotoğraf ve gravürlerinde gördüğümüz çizmelerini esasında, sosyal hayata karıştıkları zaman giymişlerdir. Bunun yerine bilekleri esneyen ve tulumbacı çarığı olarak adlandırılan sağı solu olmayan babet formunda ayakkabıları dağlarda kolay ve konforlu olabilmeleri için tercih ederlerdi. Çalılıklar, sarp kayalar arasında seri olmaları gerekirdi ki bu da onların konforlu olmalarıyla mümkün olabilmiştir.

Zeybekler şehir merkezinde bulunan terzilere de hususi kıyafet diktirmişlerdir. Ödemiş'in en ünlü terzilerinden olan Adalı Kazanasmas isimli Rum bezirgân başlıca tercihleri olmakla birlikte, en dayanıklı, cafcaflı ve kaliteli kıyafeti diktirmek için çarşının tüm Rum terzilerinden faydalanmışlardır. Çuha kumaşlarından dikilen kıyafetlerindeki çiçek işlemlerin iplikleri Fransa'nın meşhur Lloyn fabrikasından temin edilmiştir. Yalnızca tabiatın renklerini başlarında taktıkları fesleri çevreleyen oyaları Türk köylü kızları hazırlardı²⁰⁵.

Görüntülerinde tercih ettikleri bu ince detaylar ve kullandıkları canlı renklerle arz-ı endam ettikleri yerlerde mertebelerini gösterircesine salınmışlardır.

Kıyafetler her ne kadar zeybeklik geleneğinin önemli bir parçası olsa da bu kıyafetlerin devletin nezdinde yasaklanabilecek kadar problem yarattığı, yayınlanan fermanlardan anlaşılmaktadır. Eşkîyalığın doğasında olan kamuffenin bir diğer ayağı olan kılık değiştirme, bölgede faaliyet gösteren Hristiyan-Rum çetelerinin de kullandığı bir yöntem olmuştur. Zeybeklerin

²⁰⁴ B.O.A., A.MKT.UM. 140-25 /162-97; B.O.A., HAT. 534-26263 /497-24401.

²⁰⁵ Dural 2005, 93-94.

yarattığı asayişsizlik evvelden beri devletin uğraştığı problemlere ek olarak bölgede Hristiyan ve Müslüman ahaliye yaptıkları eziyetlerle bu kıyafetleri giyerek zeybeklerin üzerine yıkmasıyla durum farklı bir nitelik kazanmıştır²⁰⁶. Devlet bu faaliyetler karşısında zaten tam anlamıyla kontrol sağlayamadığı zeybek çetelerini, kıyafet yasağıyla dizginleyeceğini düşünerek buna yönelik yasakları Aydın valiliğine bildirmiştir.

2.3.1 RENKLERİN VE KUMAŞLARIN HİYERARŞİSİ: GİYİM-KUŞAM

Zeybeklik geleneğinde kıyafetler mertebeye göre kimi farklılıklara sahiptir. Efe giyiminde zeybek ve kızanların ki arasında bu rütbe farkını gösterecek detaylar söz konusudur. Efe, görüntü itibarıyla diğerlerine göre en şaşalı ve bol aksesuarlı olandır. Zeybek ve kızanlar ise daha sade bir profil çizmektedirler.

2.3.1.1. Başlık

Efeler başlarına çiçekli işlemelerden ve birkaç parça kumaşın sarılmasıyla meydana gelen narçıçeği renginde *kuzunlu başlık* denilen bir çeşit fes takarlardı. Zeybekler ise kabalak denilen kırmızı ve keçeden yapılmış külah formda bir başlık kullanırlardı. Bu başlık terlik adı verilen keçe kaplı bir parçanın üzerine *çember* adı verilen bir püsküllü parçadan oluşurdu. *Koza* adı verilen bu püsküller tercihen ipekten yapılmış bir formda, sağından solundan, önünden ve arkasından sarkacak şekilde fese iliştilmiştir. Çemberin detaylarında bölgenin kendine has çiçeklerini andıran oylar takıldığı görülürdü. *Koza* denilen bu püsküller Efe’de daha uzun tutulurken, zeybeklerin ki kısa olur, Kızanların başlıklarında ise püskül bulunmazdı²⁰⁷.

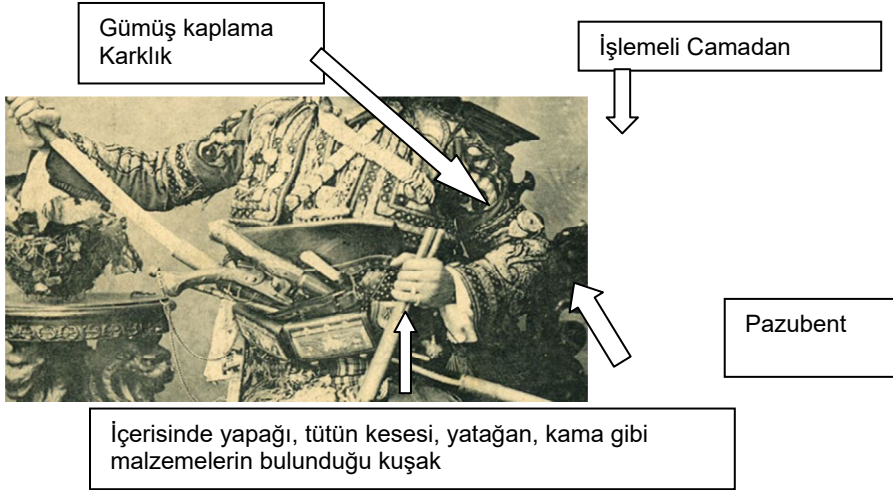
Resim 27: Kozunlu Başlıklarıyla İki Zeybek

²⁰⁶ B.O.A., DH.KMS. 52/50

²⁰⁷ Öztürk 2006, 105.

2.3.1.2. Beden

Efeler ve zeybekler üzerlerine bürümcük denilen ipekten dokunan ve yakasız, kol ve boyun kenarları işlemeli içlik denilen bir gömlek giyerlerdi. Bu gömleklerin bazılarında yılan dili, halkaşeker, eğretili, indimbindim denilen yöreye özgü oylar bulunurdu²⁰⁸. Gömleğin üzerine zıbın, *mintan* ya da *alakiye* denilen, kırmızı ya da mor üzerine beyaz çizgili ipek dokuma giyerlerdi. Kıyafet hiyerarşisi burada da kendini gösterirdi. Efeler bu gömleğin ön yakasını açarlarken, zeybeklerin ki kapalı olmak zorundaydı. Kızanların giydikleri mintanlar ise uzun kollu ve önü kapalıydı. Bunun yanı sıra *cepken* ve *camadan* adı verilen mavi, lacivert, kırmızı renkli bir çeşit yelek giyerlerdi²⁰⁹. Üzerinde işlemler bulunan camadan, Efelerde siyah renk iken zeybek ve kızanların ki sırma işlemelerle kaplıydı. Efe ve zeybeklerin tüm hayati fonksiyonlarını sakladıkları en önemli aksesuarlarından biri Acem şalı denilen bir kumaş üzerine sardıkları kuşaktır. Charles Texier de “*Zeybekler, çok uzun bir sarık, bütün bir silah fabrikası halini almış geniş bir kuşak sararlar. Bu kuşağın arasında tabancalar, yatağanlar, hançerler olduğu gibi çubukla maşa da vardır*”²¹⁰ cümleleriyle kıyafetin en dikkat çekici noktasını betimlemiştir. Bu kuşağın içerisinde yatağan, gümüş tütün kesesi, kehribar ağızlık, çakmak, para kesesi, mendil, yapağı, silah, maşa gibi ihtiyaç mahsulleri bulunur. Efeler kollarına gümüş kaplamalı *pazubentler* takarlardı. Boyunlarında muska ya da çapraz formda takılan hamaylı bulunurdu. Aynı şekilde fişeklerini de *karklık* denilen üzeri gümüş işlemeli bir askıda muhafaza ederlerdi.

Resim 28: Zeybek kıyafetindeki üst kısım aksesuarları

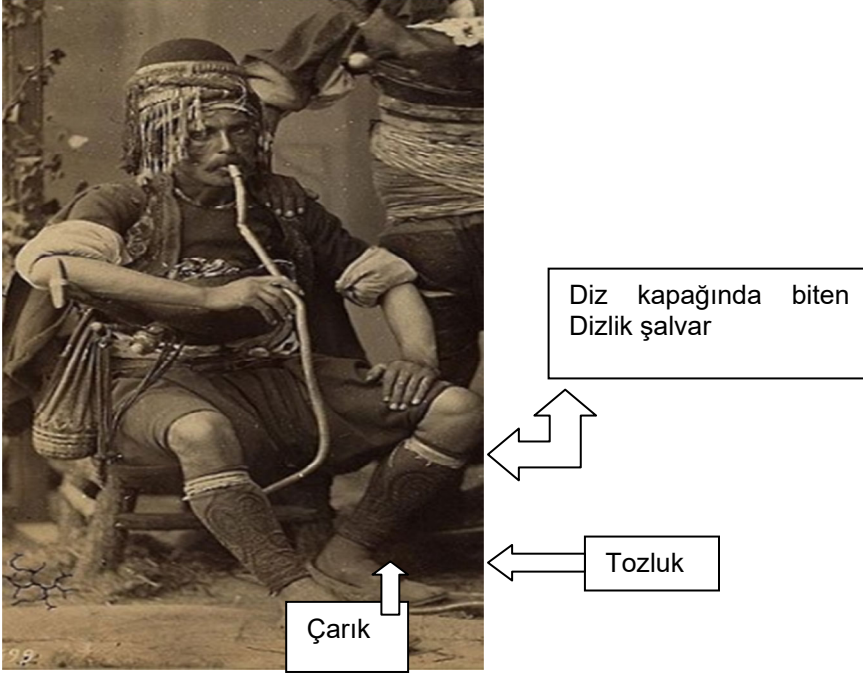
²⁰⁸ Karpuz- Gaddar 2013, 33.

²⁰⁹ Karademir 2016, 29.

²¹⁰ Texier 2002, 103-104.

2.3.1.3. Şalvar ve Ayakkabı

Zeybekler, rahat hareket etmelerini sağlayan, ağ kısmı geniş ve diz kapağında biten ve *Dizlik* denilen kısa şalvar giymişlerdir. Dağlardayken giyip-çıkarma esnasında kolaylık sağlaması için düşük ve geniş belli olmasını istemişlerdir. Şalvarın belinin düşmemesi için kuşağa tuttururlardı. Baldır kısmında cepken kumaşından yapılmış ve düz bir formdan oluşan tozluk takmışlardır. Gravür ve fotoğraflarda görüldüğü üzere Efelerin ayaklarında *Kayalık* denilen çizme vardır. Fakat esasen yürüyüş kolaylığı sağlaması için çarık giymişlerdir²¹¹.

Resim 29: Zeybek kıyafetindeki alt kısım aksesuarları

2.3.2. ZEYBEK KAHVEHANELERİ

Osmanlı kahvehanelerinin müşteri profili incelendiğinde kadınların ve çocukların izole edildikleri ve erkeklerin “adam” olduklarını gösterdikleri bir çeşit maskülen mekânlar olduğu anlaşılmaktadır. Thevenot’un da belirttiği üzere kahvehaneler, din ve makam farkı gözetilmeksizin herkesin gelebildiği

²¹¹ Karademir (b) 2015, 28- 29.

mekânlardır. Kimileri sohbet etmek için kimileri ise hava almak için, kimileri de kahvehane sahibinin angaje ettiği çalgılarıyla gelen âşıkları dinlemek için gelirdi²¹². Köylü, şehirli, rütbeli, rütbesiz, okuma yazma bilen-bilmeyen her kesimden insanların uğrak noktası olan bu kahvehanelerin Batı Anadolu'da farklı bir işlevi daha vardır.

Resim 30: "Tavla Oynayan Zeybekler"²¹³

Klasik bir köy kahvehanesinden içeriye girdüğümüzde, Osman Hamdi Bey'in fırçalarıyla anlatmaya çalıştığı bir sahne bizi karşılamaktadır. İki zeybek, en süslü kıyafetleriyle, bellerindeki kamaları ve köşe başlarına koydukları tüfekleriyle arz-ı endam ederken resmedilmiştir. Tabloda, tavla oynayan iki zeybeğin arkalarına dikilmiş oynadıkları oyunu seyreden ve sanki mekânın sahibiymiş gibi rahat bir duruş sergileyen meraklı bir kişinin resmedildiği görülür. Bu kişi sıradan bir kahve sahibinden ziyade, belindeki kuşağına iliştirdiği yatağanı, kırmızı başlığı ve dizine uzanan şalvarıyla bir zeybeektir. Ve bu kahvehane de onun kahvehanesidir. Gerçekten de zeybekler gündelik hayatlarında bu mekânlarda oturarak gümüş işlemeli tüfekleriyle, ayak

²¹² Thévenot 1978, 91.

²¹³ Osman Hamdi Bey, Safi Ozan Koleksiyonu.

II. Abdülhamit Döneminde İzmir ve Çevresinde Eşkya ve Eşkya Yatakları
(Haritalandırma ve Haritalara Analitik Bir Yaklaşım)

ayaküstünde başlarından geçen maceraları anlatarak, köy delikanlılarını kahraman olmaya heveslendirirler ve burada vakit geçirirlerdi²¹⁴. Bu aşamada, kahvehanelerin, zeybekler için yalnızca arz-ı endam mekânları olmadığını vurgulamak gerekir. Kır bekçiliği, derbentçilik gibi iş kollarının yanında kahvehane işletmeciliği yoluyla da hem geçimlerini hem de istihbarat akışını buradan sağladıkları da görülür²¹⁵. Aralarında birer saatlik mesafe bulunan İzmir-Aydın- Kuşadası-Manisa yolları üzerinde bu kahvehaneleri işleten zeybekler, yollardan gelip geçenlerin istirahatlerini sağlar, bu hizmetin karşılığında da yük başına beşer para, üzüm, incir, kuruyemiş, peynir, sadeyağ, zeytinyağından yarımşar kıyye, koyun sürülerinden beşer para, atlardan ise onda kıyye adıyla yedişer para alarak geçimlerini sağlarlardı²¹⁶. Kahvehanelerin buldukları mahallerin de stratejik önemleri vardı. Örneğin Akçakmak kahvesinin bulunduğu mahalde Çakırcalı Ahmet Efe, bölgeye gelen davacıları burada bulunan karargâhında dinler, ellerinden bir miktar para alır, hırsızların cezasını verirdi. Bu sebeple Akçakmak mevkii “Seyyar Hükümet” olarak ünlenmiştir²¹⁷.

Resim 31: Zeybek Kahvehanesi

²¹⁴ Bayar 1992, 16-17.

²¹⁵ Başaran- Sarıbey Haykıran 2009, 158.

²¹⁶ Yılmaz 2018, 48.

²¹⁷ Dural 2005, 47.

Zaman zaman zeybeklerin kahve işletmeciliğinde hakkı gelenden fazla para talep etmeleri sebebiyle şikayetler yapılmıştır. Bu şikayetler doğrultusunda 1792, 1793 ve 1821 yıllarında çıkarılan fermanlarla kahvehaneleri kapatarak, zeybeklerin fazladan para almalarının önünü kesmeye çalışmıştır. Bunun yanı sıra, 1826 tarihli Yeniçeri Ocağı'nın lağvedilmesini ilan eden bir fermanla, kahvehanelerin sonu gelmiş ve geçimlerini bu mekânlar üzerinden sürdüren zeybekler ellerinde silahlarıyla işsizlikle burun buruna gelmiştir.

1828-1829 Osmanlı-Rus savaşının cereyan etmesiyle devlet, asker ihtiyacını işsiz kalan zeybeklerden karşılamaya çalıştığıında, pek çok zeybek ordudan kaçarak dağlara çıkmış ve artık Batı Anadolu'daki eşkıya çetelerinin varlığında yeni bir dönem başlamıştır²¹⁸.

²¹⁸ Yetkin 1997, 53-54.

II. Abdülhamit Döneminde İzmir ve Çevresinde Eşkiya ve Eşkîya Yatakları
(Haritalandırma ve Haritalara Analitik Bir Yaklaşım)

3. Bölüm

ÇIKARLAR, ZORUNLU İTTİFAKLAR: İZMİR VE ÇEVRESİNDE DEVLET- EŞKIYA-YATAK İLİŞKİSİ

Eşkıyalık dünyanın birçok yerinde ve çeşitli zamanlarında görülmüş bir isyan hareketi türüdür. Nedenleri arasında adaletsizlik, ekonomik zorluklar, kıtlık gibi sorunlar yer alır ve eşkıya kendince haklı nedenleri ile bu isyan hareketini sürdürmeye çalışmıştır. Ancak bulunduğu çevrede kendisinin rahatsızlık duyduğu durumları benzer insanlar da yaşayabileceği için genelde bir bölgede birden fazla eşkıya faaliyet göstermiştir. Bu da eşkıyaların sadece devlet ile değil diğer çeteler ile de çatışmalarına neden olmuştur. Sabri Yetkin, eşkıyalığın toplumsal açıdan, kabile ve akrabalık düzeninin evrimsel aşaması ile modern kapitalist ve sanayi toplumu arasında bulunduğunu ifade etmiştir; ancak ona göre eşkıyalık, akrabalığa önem veren ve kapitalist tarıma geçiş aşamalarını da içeren tüm toplum tiplerinde görülmüştür²¹⁹.

Dünya tarihinde eşkıyalık hareketinde bulunanların sayısı ve niteliği değişiklik göstermiştir. Avcı-toplayıcı dönemden beri insanlık yağma ve eşkıyalık hareketlerinde bulunmuştur. Sanayi öncesi dönemlerde bireyselliğin tam anlamı ile oluşmadığı yerlerde bir topluluğun içerisinde yer almak zorunluluk gibi hissedilmiştir. Bu da kolektif insanların eşkıyalık faaliyetlerinde bulunan yakınlarına neden destek verdiklerini açıklamaktadır. Eşkıyaya destek verenler sadece yakın çevresinden kişiler olmamıştır. Eşkıyadan yardım alması karşılığında adalet, korunma, maddiyat gibi beklentilerle birçok insan eşkıyalara yardım etmiştir. Sonuçta tarihin her döneminde daha özgür olmak, kolay kazanç elde etmek gibi fikirler insanlarda gözlemlenmiştir. Bu tür duygular hem eşkıyalarda hem de onlara yataklık edenlerde var olan duygulardır. Kısacası kendi isteklerini özgürce belirleyen bu kişilere halk sempati beslemeye, yardım etmeye, kahramanlık hikâyelerini anlatmaya ve hatta adlarına türküler yazmaya başlamışlardır.

İzmir ve çevresi yüzyıllar boyunca eşkıya faaliyetlerinin görüldüğü bölgelerin başında gelmiştir. Deniz kıyısının hemen ardında yer alan verimli

²¹⁹ Yetkin 2003, 9.

ovaları halkı zenginleştirdiği için Antik Çağ korsanlarından, XX. yüzyıl eşkiya çetelerine kadar bölge her dönem bu hareketliliğini korumuştur. Bu faaliyetlerin sayısının fazla olmasının bir diğer nedeni ise coğrafyanın eşkiyalığa müsait olmasından kaynaklanmıştır. Yüksek dağlarla çevrili bölge, verimli ovaları ile birçok topluluğun akınına uğradığı için bölgeye yerleşen ve konargöçer olan topluluklar bazen kendilerini bu türden akınlardan korumak için devlete başvurmuştur. Kimi zaman ise bu topluluklar, devletin yaptığı baskılara karşı eşkiya çetelerinden yardım istemişlerdir. Her iki durumda da halk başvurduğu kişiye yardım etmek zorunda kalmıştır. Bu bölümde eşkiyalara yataklık, devlete muhbirlik edenlerin özellikleri ve nitelikleri değerlendirilecektir. Ancak öncesinde bölgede etnik yapı ve bu toplulukların nasıl yataklık yaptığı üzerine birkaç söz söylemek yerinde olacaktır.

3.1. İZMİR ÇEVRESİNDE TOPLULUKLAR VE AŞİRETLER

8000 yıllık geçmişi ile İzmir ve çevresi verimliliği nedeniyle birçok devletin akınına uğramış ve bünyesinde çeşitli toplulukları barındırmıştır. Antik Yunan ve Roma'nın ardından Doğu Roma'da kalan bu topraklarda Rumların her zaman bir nüfusu olmuştur. Bu Rum nüfus 1922'ye kadar sayıları zamanla artarak bölgede hayatlarını sürdürmüşlerdir. Özellikle XVIII. yüzyıldan itibaren artalanındaki bereketli ovalarda çalışmak üzere birçok adalı ve Batı Anadolu Rumlar, önce mevsimlik işçi ardından kalıcı olarak bölgeye yerleşmişlerdir. Geçim kaynağı sıkıntılı olan bu adalarda insanların bir kısmı korsancılıkla yaptıkları yağmalarla geçinmişlerdir. Bu insanların Batı Anadolu'da yerleşik hayata geçmesiyle birlikte korsan faaliyetleri de karaya ayak basmış ve çetecilik faaliyetlerine dönüşmüştür. XIX. ve XX. yüzyıllarda Batı Anadolu'da ortaya çıkan Katırcı Yanni, Çeşme-Alaçatı bölgesinde, Karabacak Gülbahçe'de, Karayotoğlu Nikola Bayındır'da, Hambrikooğlu Panayot Menemen-Seyrekköy civarında Nikola ve Kaptan Andrea gibi birçok Rum çetesinin büyük bir kısmı bölgedeki Megali İdea'ya hizmet etmiştir²²⁰. Bölgede yaşayan Rumlar da bu çetelere yataklık yapmıştır. Bu çetecilik faaliyetleri 1919'da Yunanistan'ın İzmir'i işgali ile son bulmuş ve 1922'de Millî Mücadele ve Mübadele anlaşmasına göre Rumlar bu bölgeden ayrılmışlardır²²¹.

Bölgede varlıklarını sürdüren bir diğer grup ise Türklerdir. Selçuklu döneminden beri bölgeye yerleşen konargöçer Türkmenlerin bir kısmı yerleşik hayata geçmiş bir kısmı ise konargöçer hayatlarını devam ettirmiştir. Orta Asya'dan Avrupa'nın içlerine kadar geniş bir coğrafyada yaşamış olan göçebe

²²⁰ Özçelik 2019 (a), 59-73.

²²¹ Özgün- Çınar 2021, 69-72.

Türkmen aşiretleri, Osmanlı Devleti'nde de siyasi, sosyokültürel ve ekonomik anlamda etkin unsurlardan biri olmuştur. Osmanlı yönetimi, Türkmenleri denetim altında tutup onları mevcut Osmanlı sistemi ile bütünleştirmeye çabalamıştır. Göçebelerin yaylak ve kışlak güzergâhlarını önceden tayin edip onları bu rotanın içinde tutmak ve gelirlerini ayrıntılı bir şekilde kaydederek onları devlete tabi iyi birer vergi mükellefi yapmaya çabalanmıştır. Vergi sistemi hem devletin hem de aşiretin karşılıklı olarak birbirlerinin meşruiyetini tanımlarını sağlamıştır. Aşiret, vergisini vererek devletin himayesini temin etmiş ve böylece meşru şekilde mevcudiyetini sürdürebilmiştir²²².

Osmanlı'nın kuruluş döneminde yeni fethettiği yerlerde nüfus dengesini sağlamak üzere kullandığı Türkmenler, sınır boylarına dağıtılarak devletin gelişmesine yardımcı olmuşlardır²²³. Osmanlı'dan önceki dönemde bile Türkmen aşiretleri İzmir ve çevresine yerleşmişlerdir. Selçuklu ve Beylikler döneminde Tire, Birgi başta olmak üzere birçok yerleşim yeri Türklerin eline geçmiş ve bu bölgelere çeşitli Türkmen aşiretleri yerleştirilmiştir. Kütükoğlu, yaptığı çalışmada İzmir merkezinde kuzeyden güneye yerleşen Türkmen aşiret ve cemaatlerini anlatmıştır. Bu aşiretler yerleştikleri köylere kendi cemaat ve oymak adlarını vermişlerdir. Sonu "-lu, -lı, -li" eki ile biten yer adları genelde aşiret isminden gelmektedir. Bunlardan biri Bayraklı semtine adını veren ve Halep Türkmenlerinin bir kolu olan *Bayraklı* aşiretidir. Bornova civarında yer alan *Hamidlü* (Günümüzdeki Doğanlar), *Hacılar*, *Şeyhler* gibi birçok yerleşim adı bize Türkmenlerin bölgeye yoğun olarak yerleştiğini göstermektedir. Kütükoğlu, Türkmenlerin Urla ve Bornova gibi eski yerleşim bölgelerine yerleştiklerini bu tür yer isimlerinin yoğunluğundan yola çıkarak tespit etmiştir²²⁴. Yusuf Halaçoğlu, 1453-1650 yılları arasındaki Türkmenler ve aşiretler üzerine yaptığı çalışmada sadece Küçük Menderes havzasında Karacakoyunlu, Akkoyunlu, Ak Keçeli, Çullıyan, Gacal, Teke Türkmenleri, Bayındır, Çepni, Yuvalı, Marzem, Avşar boylarına bağlı çok sayıda cemaat ve oymak grubu saptamıştır²²⁵. Küçük Menderes'te bulunan yüze yakın köy aşiret köyüdür²²⁶. Ömer Lütfi Barkan yaptığı bir çalışmada, Aydın sancağında 1520-35 tarihleri arasında 6692 göçebe hanenin bulunduğunu ifade etmektedir. 1570-80'de ise bu sayı 3693

²²² Usta 2012, 50.

²²³ Usta 2012, 50.

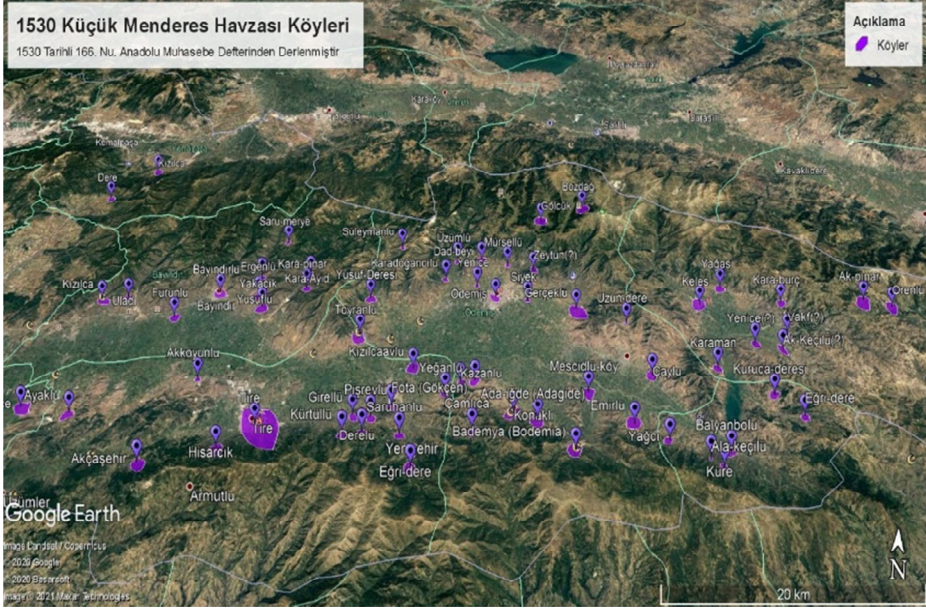
²²⁴ Kütükoğlu 2000, 63.

²²⁵ Halaçoğlu 2009.

²²⁶ 1530 tarihli Anadolu Muhasebe Defteri'ne göre bölgede tespit edilen yerleşim yerleri için Resim 32'ye bakabilirsiniz. Bu köylerin tam listesi için bkz. Özçelik 2015, 89-109.

II. Abdülhamit Döneminde İzmir ve Çevresinde Eşkiya ve Eşkiya Yatakları (Haritalandırma ve Haritalara Analitik Bir Yaklaşım)

haneye düşmüştür²²⁷. Bu düşüşün nedeni olarak Türkmenlerin yerleşik hayata geçişi gösterilmiştir²²⁸.

Resim 32: 1530 tarihli 166. Numaralı Anadolu Muhasebe Defteri'ndeki bilgiler ışığında, çalışma kapsamında güncellenerek yeniden oluşturulan haritadır.

XVI. ve XVII. yüzyıllarda Osmanlı köylülüğünün son derece hareketli olduğu iddia edilmiştir²²⁹. Aşiretlerin nerelerde yaylayıp kışladıkları genel olarak bilinse de özellikle XVII. yüzyılda Türkmen nüfusu, doğudan batıya doğru ilerlemiş, hatta Rodos, İstanköy gibi Ege adalarına dahi yerleşmiştir²³⁰. Bu aşiretlerin bazıları hayvancılık, bazıları tarım (hatta ticari tarım), bazıları ise her ikisiyle de uğraşmıştır. Anadolu'nun bütününde yağmura bağlı tarım yapılabildiği ve sulama sistemine çok gerek olmadığı için dönem dönem koyunculuktan tarıma, tarımdan koyunculuğa geçen bu aşiretler özellikle suyun bol olduğu İzmir ve çevresinde her daim bulunmuştur. 1844 yılında Aydın Sancağı'nda yapılan sayımda kimilerinin kökenleri üç yüz yıl öncesine kadar giden Horzum, Karamanlı, Mucan, Caber, İçel, Durcalı, Bulacalı, Tekeli, Karacumalı, Eski Yörük, Gacar, Saçıklaralı, Yahya Elçisi, Çakal, Bürhan, Efracı Çakal, Karaçakal, Emir Dağlı, Cerid, Bozcayakalı, Karatekeli ve Sarıkeçili gibi 54 aşiret tespit

²²⁷ Barkan 1957, 30.

²²⁸ Çelik 2020, 29.

²²⁹ Faroqhi 2011, 329.

²³⁰ Usta 2012, 54.

edilmiştir²³¹. Cevdet Türkay'ın eserinde ise 150'ye yakın cemaat adı yer almaktadır. Bunlardan bazıları, Gündüslü, Dünderli, Boynuyoğun, Cebe, İbn-i Hatab, İngazi, İpekçi, Manda, Mısırlı, Musalar, Palmut, Rahmanlar, Yeğimli, Abdülvehab, Ağarlı, Ahi İmam, Alihan, Badılı, Bayındırlı, Burhan'dır²³².

Resim 33: İzmir'de yaşayan Yörükler. İzmir Ahmet Pıştina Kent Arşıvı ve Müzesi Fotoğraf Koleksiyonundan.

Celali isyanları döneminde hareketli olan Türkmen aşiretleri çeşitli eşkiyalık faaliyetlerine girişmişler ve eşkiya gruplarına yataklık etmişlerdir. Celali hareketlerinin insan kaynağı konusunda yapılan tartışmalarda Cengiz Orhonlu, Anadolu kırsalının düzensiz askeri güçleri olarak sekban ve sarıca kuvvetlerini besleyen kaynaklar arasında konar-göçerlerin de yer aldığını ifade etmektedir²³³. Çağatay Uluçay ise XVII. yüzyılda Manisa'daki eşkiyalık hareketinin en yoğun yaşandığı yeri, yoğun Türkmen nüfusunun yaşadığı Yund Dağı olarak ifade etmiş ve sükûnetin ancak Türkmen aşiretlerinin yerleşik hayata geçmesiyle sağlandığını belirtmiştir²³⁴. Mehmet Emin Ünere'nin yapmış

²³¹ İl. Abdülhamit'in saltanat yıllarında Aydın, Saruhan ve Karesi'de yaşayan Yörük oymaklarından en önemlileri şunlardır: Karatekeli (İzmir yakınlarında, Karesi, Aydın ve Saruhan yörelerinde), Hayta (Aydın yöresinde büyük bir oymaktır), Saçıkarcalı, Karaçakal, Bulacalı (Aydın yöresinde), Kaçar (Aydın, Söke), Horzum, Gökmüsâlı (Saruhan), Kızılkeçili, Sarıtekeli (Nazilli-Denizli arasında), Burhanlı (Karesi Sancağı'nda birçok köyde yerleşmiştir), Eskiyörük, Harmandalı, Kocabeyli (Aydın ve Bursa sancaklarında), Kılaz (Karesi Sancağı'nın birçok köyünde), Kubaş (büyük bir oymak olup Karesi'de yerleşik hayata geçmiştir), Yağcıbedir (Karesi Sancağı'nın Sındırgı, Kepsut, Bigadiç, Ayazment kazalarına bağlı köylerde yerleşmiştir). Bkz. Sarıbey Haykırın 2017, 264.

²³² Daha ayrıntısı için bkz. Türkay 2001; Sarıbey Haykırın ve Avcı 2018, 263-276.

²³³ Orhonlu 1963, 7-8.

²³⁴ Uluçay 1955, 70-71.

olduğu çalışma ise özellikle Urfa civarında yaşayan aşiretlerin eşkiyalık faaliyetlerinin boyutları hakkında çarpıcı bilgiler vermektedir. Özellikle kitabın üçüncü bölümünde aşiretler arasında yaşanan savaşlar, aşiretlerin yerleşik halka yönelik faaliyetleri hakkında ayrıntılı bilgi verilmiştir²³⁵.

Resim 34: İzmir'de yaşayan Yörükler. İzmir Ahmet Piriştina Kent Arşivi ve Müzesi Fotoğraf Koleksiyonundan.

Bazen gönüllü bazen zorunlu olan bu iskânlar, göçebelerin yerli halkla ve farklı aşiret gruplarıyla sorunlar yaşamasına neden olmuştur. Bu yüzden insanlar kendi aşiretlerine daha bağlı hale gelmişlerdir. Göçer olanlar hayvancılığın dışında hem yerli halka hem de diğer göçer aşiretlere saldırılar düzenleyerek yağma faaliyetlerinde bulunmuşlardır. Osmanlı yönetimi bu türden sorunlarla her zaman uğraştığı için aşiretleri yerleşik hayata geçirmeye uğraşmıştır. Örneğin; Danişmendli aşireti Halep ile Adana arasında otururken bir süre sonra konar-göçer hayata geçerek yerlerini terk etmiş ve özellikle Aydın civarına yerleşmişlerdir. Hatta halkın yaylaklarına giderek rastladıkları köy ve kasaba halkının ekinlerini, ürünlerini ve hayvanlarını gasp etmişlerdir. Bu arada birçok insanı öldürmüşler ve bölgede ciddi zararlar vermişlerdir²³⁶. XVII. yüzyılda yaşanan bu olayların benzeri XIX. yüzyılda da yaşanmıştır. 19 Ekim 1855'te Meclis-i Vâlâ'da görülen bir davada Yörüklerin bölgenin yerlileri olmadıkları halde dışarıdan gelip Ödemiş ovasında ve civarında bölge halkına karşı işlediği suçlar tartışılmıştır. Yörükler yoldan geçen birçok insanı soydukları gibi bu kişilerin sahip olduğu hayvanlara ve ekinlere zarar vermişlerdir. Soyguna

²³⁵ Üner 2009.

²³⁶ Orhonlu 1963, 68.

uğrayan 5 kişi Ödemiş'e gelerek kayıplarını bildirmişler ayrıca bölge halkı da Yörüklerin topraklarından defedilmesini talep etmişlerdir. Yörüklerin bölgeden uzaklaştırılması için kır serdarı olan iki zaptiye ve zaptiyelerin adamları görevlendirilmiş, suçlu olduğu tespit edilen 40 kişi tutuklanmıştır²³⁷.

1883'te Aydın vilayetinde yapılması gereken reformlarda üzerinde durulan konuların başında, eşkıyalık yaparak arada dağa adam kaçıran, sayıları 4 bini aşan ve genelde asker kaçağı olan Yörükler gelmiştir. Bunların tek tek yok edilmesi uzun zaman alacağı için bu kişilerin buldukları aşiretlerin iskân edilmesinin de saldırıların önüne geçmek için tek yol olduğu vurgulanmıştır²³⁸. 1884'te ise daha önceden Kula'da konargöçer olarak yaşayan Burhanlar aşireti isyan etmiştir. 15 bin kişilik bu aşiret üzerine gönderilen 3 veziri de alt edince, Padişah bunların kahramanlığına hayran olmuş ve devlete hizmet ederler umuduyla Aydın'a yerleştirmiştir²³⁹.

Bölge halklarından olan Ermenilerin, Yahudilerin ve Levantenlerin ise çetecilik faaliyetlerinde bulduklarına dair bir bilgi mevcut değil ancak bu topluluklardan bazı kişilerin Müslüman ve Rum eşkiya çetelerine yataklık ettikleri bilinmektedir.

3.2. ZORUNLU İTTİFAKLAR: EŞKIYALIĞA YATAKLIK ETMEK

Eşkıyalık üzerine çalışan bütün yazarlar eşkiyalar için yatakların taşıdıkları hayati öneme vurgu yapmaktadır. Yetkin, eşkiyanın dağda varlığını sürdürmesinin yatakların sağlamlığına ve kurduğu istihbarat ağına bağlı olduğunu yani eşkiya demenin "yatak" ve "organizasyon" demek olduğunu ifade etmiştir²⁴⁰. Yaşar Kemal'in Çakırcalı Efe romanında, eşkiya ile yatak ilişkisinin nasıl olması gerektiği edebi bir şekilde tarif edilmiştir. Çakırcalı hapisten kaçtıktan sonra babasının tanıdığı olan Hacı Eşkiya'nın köyüne gitmiştir ve Hacı Eşkiya Yörük obalarına haber salmıştır. Beşparmak Dağları'na vardığında Çakırcalı'yı, Veli Mehmed karşılamış ve kendisine, yataklarının "eşkiyanın canı" olduğunu, "yatağını belli eden eşkiyanın yaşayamayacağını" söylemiştir. Hatta "Baban öldü gitti, onun dostu kim, yatağı kim kimse bilmez, esas yatakların kimse, Allah'tan başka kimse bilmeyecek. O kadar çok yatağın olacak ki, ikinci, üçüncü, dördüncü derece yatağın... Esas yatağın kim, herkes, hükümet,

²³⁷ B.O.A., MVL, 216/14.

²³⁸ B.O.A., İ.DH., 893/71084.

²³⁹ Özgün 2017(a), 172.

²⁴⁰ Yetkin 2003, 12.

birbirine karışacak...” diyerek eşkiya için yatağın ne kadar hayati olduğunu anlatmış ve “yatağı çürük eşkiyanın yaşayamayacağını” vurgulamıştır²⁴¹.

Eşkiyalara yataklık edecek kişiler genelde tanidik, güvenilir insanlar arasından seçilmiştir. Bu bakımdan eşkiyalar öncelikli olarak kendi etnisitesinden kişileri seçmeye gayret etmişlerdir. Rum eşkiyalar Rumları yatak olarak alırken²⁴², çoğunluğu Türkmen aşiretlerden olan Müslüman eşkiyalar ise Türkmen aşiretlerden yatak seçmeye gayret etmişlerdir. Bölgeye işçi olarak gelen ancak sonradan çetecilik faaliyetlerinde bulunan Arnavutlar ve 1864 Büyük Sürgünü ile bölgeye yerleşen, genelde eşkiya takibinde görev alan Çerkezler de oluşturdukları takip kollarına kendi soydaşlarını seçmişlerdir. Ancak buna rağmen eşkiyalık faaliyetlerinin yanında eşkiyalığın mücadele boyutuna ve niteliğine göre ağalar, beyler, yerel yöneticiler, muhtarlar, zenginler, mülkî amirler hatta güvenlik güçleri yer almıştır²⁴³. Eşkiyaya yataklık etmekten tutuklanan insanlara baktığımız zaman baba-oğul, kardeşlerin yahut bütün aile bireylerinin varlığı dikkat çekmektedir²⁴⁴. Eşkiya yataklarının sayısı çetenin sayısına göre 20-30 kişiyi bulmuştur²⁴⁵. Ancak Serasker Rıza'nın hükümete gönderdiği bir raporda sadece Çakırcalı'nın, Aydın vilayeti dâhilinde belli başlı 100 kişiden fazla yatağı olduğunu ve bunların takip müfrezelerine bilgi vermekten kaçındıklarını bildirmiştir²⁴⁶.

Her ne kadar eşkiyaların meskeni dağlar olsa da bu kişilerin şehirle bağlantısı olmak zorundadır. Bu ilişkiyi de yataklar aracılığıyla sürdürmüşlerdir. Örneğin eski eşkiyalardan birinin oğlu ve devlet görevlisi olan Refik Bey'in Çakırcalı'ya yataklık ettiği ve Çakırcalı'nın tutuklanan adamlarını hapishaneden kaçırma planı yaptığı gerekçesiyle görevinden alınması istenmiştir²⁴⁷.

Millî Mücadele öncesi dönemde çetelerin bazıları karma yapıda olduğu gibi yatakların da farklı etnisitelerden oluştuğu görülmektedir. Örneğin Çakırcalı'nın yataklarından biri de Kel Yahudi yahut Kel Hayim olarak bilinen Menahim Duenyas'tır. Kendisi birkaç defa jandarmalar tarafından sorguya alınmış, konuşması için falakaya yatırılmış ancak Çakırcalı hakkında bilgi vermemiştir²⁴⁸. Aydın Rum Metropoliti Tarasos Efendi dahi Çakırcalı'nın önemli

²⁴¹ Kemal 2014, 32-33.

²⁴² Özgün ve Sarıbey Haykıran 2017, 425-441. Kuşadası ve çevresindeki Rum eşkiyalık faaliyetlerinin benzerleri İzmir ve çevresinde de yaşanmaktadır. Katırcı Yanni'ye yollardaki bütün hancı, bakkal, kahvecilerin yardım edip muhbirlik yaptığı ve çetenin aldıkları bilgiler çerçevesinde hareket ettiği Zeynel Paşa tarafından hükümete bildirilmiştir. B.O.A., İ.DH., 277/17393.

²⁴³ Yapucu 2007, 177.

²⁴⁴ B.O.A., Y.EE..KP, 21/2083, DH.EUM.6.Şb., 19/21.

²⁴⁵ Özçelik 2019 (a), 14.

²⁴⁶ B.O.A., Y.MTV., 296/178.

²⁴⁷ B.O.A., Y..EE..KP, 27/2642.

²⁴⁸ Özçelik 2019 (d), 29.

yataklarından biri olmuştur. Tarasos Efendi aynı zamanda keskin bir Megali İdeacı olup, örgüt işlerini siyasi amaçlar için yapmış ve bölgedeki asayişsizliği arttırmak için uğraşmıştır²⁴⁹.

Eşkıyaya yataklık yapan gruplardan biri ise Levanten aileler olmuştur. Levant Company'in İzmir'e gelmesi ve yabancı devletlere verilen imtiyazlar sayesinde bölgeye yerleşen Levanten aileler uzun süre iç bölgeden getirilen ticari metalleri satın alarak Avrupa'ya ihraç etmiştir. 1825'te Levant Company'nin tüccarların çıkarları için kendini feshetmesi, Balta Limanı Ticaret Anlaşması ve yabancıların Osmanlı'da mülk edinme hakkını kazanması ile sermaye sahibi olan bu gruplar İzmir ve artalanındaki yeraltı ve yerüstü zenginliklerinin olduğu arazileri satın almışlar ve kazançlarını arttırmışlardır. Levanten gruplar arazilerinde çalışmak üzere bölge halkından, adalardaki Rumlardan yahut Afrika'dan getirilen kölelerden yararlanmışlardır. Ancak bu ekonomik sistemin dışında kalan nüfus, çeteciliğin potansiyel insan gücü olmuş, bu insanlar kendi topraklarındaki fakirleşmelerinin sorumlusu olarak devleti, yerel yönetimleri ve onların uzantısı olan ağa, eşraf gibi grupları göstererek isyan etmişler yahut bu tür eylemlerde bulunanları desteklemiştir. Ortaya çıkan bu güvensizlik ortamında sermaye sahibi olan bu kişiler ürünlerine, tarlalarında çalışan kişilere zarar gelmemesi için silahlı muhafızlar tutmaya başlamıştır²⁵⁰. Ancak bu önlemler başarılı olmayınca eşkıyalara yataklık etmeye başlamışlardır.

Levantenlerin desteklediği eşkıyalardan biri Katırcı Yanni'dir. 1848'de 12 kişiden oluşan bir çete ile tüccar ve çiftçileri dağa kaldırmış, yüklü miktarda fidyeler almış, kervanlara saldırmış ancak en çok posta baskınlarıyla ün salmıştır. Yaptıkları saldırılardan en çok etkilenen ise kuşkusuz Levantenlerdir. Bu aileler büyük ihtimalle kendilerine zarar vermemesi için eşkıyaya destek vermeye başlamışlardır. 1853'te yakalanan Katırcı Yanni sorgusu sırasında İzmir ve civarındaki bazı İngiliz tüccarların kendisine yardım ettiğini hatta onların Buca ve İzmir'deki evlerinde konuk olduğunu söylemiş ancak kimlikleri hakkında bilgi vermemiştir. Katırcı Yanni'nin yakalandığını duyan Levantenlerin yanı sıra, İzmir'deki konsoloslar ve tercümanları vilayet binasına gelerek çete reisini ziyaret etmiştir²⁵¹.

Çakırcalı'nın ise İzmir'de yaşayan ünlü İngiliz Levanten aile Whitaller ile arasında büyük bir yakınlık olduğu bilinmektedir. Bozdağlardan sümbül soğanı toplayarak bunları Avrupa'ya ihraç eden ve Ödemiş civarında cıva madeni işleten bu aile, Çakırcalı'ya silah ve cephane tedarikinde yardım edenlerin

²⁴⁹ Yetkin 2003, 61.

²⁵⁰ Özgün 2017(a), 160-161.

²⁵¹ B.O.A., İ.DH., 281/17639. Yetkin 2003, 56.

başında gelmiştir. Ayrıca dağlarda sümbül soğanı toplayan Whitall'in adamları çeteye kılavuzluk etme görevini de üstlenmiştir²⁵².

Yatakların görevleri çeşitlidir. Kimi faaliyet dönemlerinde çeteye yiyecek taşıırken bazıları silah, cephane bazıları haber, bazıları ise eşkıyanın adam kaçıırma, gasp, haraç yahut soygun yoluyla elde ettiği ganimeti nakde dönüştürmek ile görevli olmuştur. Örneğin Kel Hayim, İzmir'deki Frenk tüccarlarıyla silah alışverişinde yahut haraç, soygun gibi faaliyetler sonucunda elde edilen altınların nakde dönüşmesinde Çakırcalı'ya yardım etmiştir. Ödemiş civarında eşkıyalar tarafından soyguna uğrayan kişilerin çalınan mallarının listesi yapılmıştır. Örneğin, Helvacının oğlu Hacı Hüseyin'in piştovu, yeleği, giysileri ve dört koyunu dışında büyük ihtimalle nakit paraya çevrilmek üzere bir aynası da alınmıştır²⁵³. Yine Ödemişli Değirmenci Osman'ın evini basan eşkıyalar nakit para ve çeşitli giysilerinin dışında kahve takımı ve kahve değirmenini de çalmışlardır²⁵⁴.

Yatakların nasıl yardım ettiği konusunda en ilginç örneklerden biri kuşkusuz Yusufderesi köyü imamı Salih Efendi'nin çetelere nasıl yardımcı olduğudur. Yatsı namazından sonra odasındaki lambayı eğer pencerede yakıyorsa, köyde hükümet kuvvetlerinin olduğu, lamba kısık ise hükümet kuvvetlerinin köye gelip gittiklerini ve eğer pencere lambasız yani karanlık ise köyün boş olduğunu, kimsenin gelmediğini eşkıyaya bildirmiştir. Haberleşmede kullanılan bir diğer yol ise suyollarıdır. Çete köye gireceği veya yiyecek ihtiyacı olduğu zaman sebze bahçelerinin dağdaki suyollarını bozmuştur. Yataklar durumu fark edince, daha önce anlaştıkları yerde bekleyen çeteye yiyecek götürmüştür²⁵⁵. Yataklardan bazıları ise doğrudan çetenin yanına gitmektense belli noktalarda bulunan heybelere yiyecekleri bırakmışlardır.

Yatakların bir görevi de eşkıya çetesinin pek faaliyet göstermediği kış aylarında çetenin saklanmasına yardım etmek olmuştur. Eşkîyalar, bu tatil sürecinde çatışmalarda aldıkları yaraları iyileştirmeye çalışmışlar, çetede eksilme olmuşsa, takviye etmenin yollarını aramışlardır. Ayrıca çete, vurgun ganimetlerini pazarlayarak elde ettiği parayla yataklarını ve adamlarını besleyerek, gelecek sezonun organizasyonunu da ihmal etmemiştir²⁵⁶. Celal Bayar, ünlü zeybeklere yataklık etmenin bir şeref ve aynı zamanda bir kazanç meselesi olduğunu belirtmiştir²⁵⁷. Eşkîyaların bir kısmı korku ile halkı kendine

²⁵² Yetkin 2003, 61.

²⁵³ Ayna o dönem için nakit değeri olan bir eşyadır.

²⁵⁴ B.O.A., MVL, 216/14.

²⁵⁵ Dural 2005, 221-222. Pullukçuoğlu Yapucu 2019, 82.

²⁵⁶ Yetkin 2003, 17.

²⁵⁷ Bayar 1997, 16.

bağlama yolunu seçmiş olsa da²⁵⁸ yatakların büyük bir kısmı eşkıyaların elde ettikleri ganimetten pay almışlar bu da çete reisine olan sadakati arttırmıştır.

Eşkîyaya yataklık etmenin birçok artısı olsa da çoğu kişi yatak olmak zorunda kalmıştır. Celal Bayar bu konuda İzmir'deki bir hâkimin eşkıyaya yemek vermek ile suçladığı birinin cevap olarak, kendisinin yatak olmadığını ancak yemek verdiğini itiraf etmiştir. "Sen o kadar kabadayı isen gel, dağ başında benim çadırda otur da bu heriflerin dediğini yapma... O zaman göreyim seni, başına neler gelir?" cevabını vermiş ve hâkim beraat kararı almıştır²⁵⁹. Ödemiş mirlivası Sait Paşa'ya gönderilen bir yazıda, Çakırcalı'ya yardım eden Kel Yahudi'nin tutuklandığını ancak eşkıyalara yataklık yapan kişilerin bunu zorla mı yoksa keyfi mi yaptığının iyice araştırılması istenmiştir. Eğer eşkıyaya yardım etmekten başka çaresi olmayan kişiler varsa bunların boş yere tutuklanmaması ve mağdur edilmemesi tavsiye edilmiştir²⁶⁰. Ancak yine de suçsuz yere insanlar tutuklanarak mağdur edilmiştir. Tire'nin Eğridere köyünde yaşayan Koyuncuoğlu Mehmed ve Abdullah bu kişilerden ikisidir. Yazdıkları dilekçede beş altı aydır suçsuz yere merkez kazada her türlü hakarete maruz kaldıklarını ve ailelerinin köylerinde perişan olduklarını belirtmiş ve yapılan tahkikat sonucunda tahliye edilmişlerdir²⁶¹. İzmir'de yaşayan ünlü İngiliz Levanten aile Whitaller, Çakırcalı'nın af şartlarını konuşmak için Çakırcalı tarafından görevlendirilmiştir²⁶².

Ödemiş Divan-ı Harp kitabetine tayin edilen Hilmi Efendi 10 Ağustos 1910 tarihli Aydın Valiliğine sunduğu raporda "*Yörük, Çepni ve Tahtacıların öteden beri şekavete meluf hangi eşkıya çetesi olursa olsun hükümet takibatından gizlemeyi her türlü himaye ve muhafazayı ahkâm-ı diniyyeleriymiş gibi bilad-ı echel halkın fikirlerini öyle dört beş ay zarfında hükümet tarafına meylettirmek pek kolay değildir*"²⁶³.

Eşkîyalık etmek için tertibatta bulunanlar yani eşkıyalık yapanlar ve bu eşkıya çetesini idare edenler idam edileceklerdir²⁶⁴. Çakırcalı çetesi için bu, yeterli değildir. Bunun yanı sıra, Çakırcalı 14 senedir bu vilayette bulunmaktadır ve her yeri bellemiş, tanımış, köylülerin hepsiyle dost olmuştur²⁶⁵.

²⁵⁸ Özellikle Çakırcalı'nın bu konuda izlediği politika için bkz. Özgün 2017(a), 166.

²⁵⁹ Bayar 1997, 17.

²⁶⁰ B.O.A., Y.EE..KP, 31/3049.

²⁶¹ B.O.A., Y.EE..KP, 27/2650.

²⁶² Yetkin 2003, 61.

²⁶³ Demir 2018, 234.

²⁶⁴ Ahenk, "Aydın Divan-ı Harbi'nin Beyanname-i Umimisidir", 27 Teşrin-i Evvel 1909.

²⁶⁵ Ahenk, "Çakırcalı Çetesi Hakkında Bir Mülakat", 21 Teşrinisani 1910.

3.2.1. ORTAK TEHDİT

XVI. yüzyıl boyunca dünya büyük bir değişim yaşamıştır. Yeni kıtaların keşfi, nüfus artışı, büyük devalüasyonlar dünyanın her bölgesini etkilemiş ve Osmanlı'da da büyük isyan hareketlerine neden olmuştur²⁶⁶. Halil İncılık, yaptığı bir çalışmada bu dönemdeki askeri isyanların ortaya çıkmasını nedeninde sosyoekonomik bunalımın rolünü azaltarak, devletin işleyiş sistemine vurgu yapmıştır²⁶⁷. Suraiya Faroqhi ise vergi verenler ve toplayanlar arasında yaşanan sorunlara dikkat çekmiştir. Özellikle XVI. yüzyılın sonu ve XVII. yüzyılın başına ait Mühimme Defterlerinin yerel yöneticilerce usulsüz olarak toplanan vergi şikâyetleri ile dolu olduğunu belirtmiştir²⁶⁸.

Osmanlı İmparatorluğu'nda çoğunluğu çiftçi olan halk, özellikle merkezi hükümetin yerini yerel güçlere devretmesinden itibaren mültezimlerin, ayanların insafına kaldıkları için iktidar ve onun uzantılarına karşı eşkıyaların yaptıkları direnişi kendi seslerini duyurmak için de bir şans olarak görmüşlerdir. XVI. yüzyılın ikinci yarısından itibaren taşra idarecilerinin hizmetindeki askerler, vergi toplama ve soyguncuları cezalandırma bahanesiyle Anadolu kırlarında çeteler halinde dolaşmışlar ve halka çeşitli zulümler yapmışlardır. İşverenlerinin yer değiştirmesi ile işsiz kalan bu kişiler çeteler halinde soygun ve yağma yapmaya başlamıştır²⁶⁹. Devlet, levent vb. grupların saldırılarından korumak için halk arasından seçilen bir "yiğitbaşı" ve ona tabi köy delikanlılarından oluşan 30-40 kişilik "il erleri" ile reayayı korumaya çalışmışlardır²⁷⁰.

XVI. yüzyıldan itibaren idari yapıda yaşanan yozlaşmalar, sosyal ve iktisadi yapıda yaşanan sorunlarla birlikte gün geçtikçe artmıştır. Rüşvet, suiistimal ve vergi adaletsizliklerinden muzdarip olan halk ve kişiler, adaleti başka mercilerde aramaya başlamıştır. 1829'de Aydın ve Saruhan'da ortaya çıkan Atçalı Kel Mehmed'in isyanının nedenleri üzerine devlet tarafından yürütülen bir incelemede nedenlerden biri olarak bölgedeki Voyvodaların halka yaptıkları zulüm gösterilmiştir. Bu da eşkıyaların kısa sürede halkın desteğini nasıl kazandığını açıklamaktadır²⁷¹.

1880'de Mithat Paşa, valiliği sırasında hükümete yazdığı bir raporda bölgedeki suçların önüne geçmenin çok zor olduğunu belirtmiştir. Buna neden

²⁶⁶ Özellikle ekonomik sıkıntıların etkisi için bkz.; Akdağ 1975, 33-61.

²⁶⁷ İncılık 1980, 286-287.

²⁶⁸ Yazar ayrıca, taşra yönetimi temsilcilerinin bölgelerine girmesine engel olmasını Anadolu köylüleri için alışılmadık bir durum olmadığını bu yüzden insanların özellikle Celali isyanları döneminde vergi ödemekten kaçmak için de bu türden şikâyetlerde bulunabileceklerini söylemiştir. Faroqhi 2016, 115.

²⁶⁹ Faroqhi 2011, 334.

²⁷⁰ Akdağ 1975, 89.

²⁷¹ Özçelik 2019 (a), 275.

olarak zaptiye teşkilatının ve idare memurlarının yetersizliği ve sorumsuzluğunu göstermiştir²⁷².

Mehmed Kâmil Paşa, iki aylık geçici İzmir valiliği sırasında hazırladığı raporda bölgedeki asayiş probleminin temel nedenlerinden birinin mülki idarecilerin yaptıkları yolsuzluklar olduğunu belirtmiştir. Bu kişiler olayları önemsememişler ve bu yüzden de gerekli önlemleri almamışlardır²⁷³. Önlemler alınmaya başlandığında eşkiya ile nizamiye askerleri arasındaki farklar nedeniyle eşkiyalık faaliyetlerine bir türlü son verilememiştir. Düzenli ordularla çarpışmak üzere yetiştirilen nizamiye askerlerine karşılık eşkiyalar çeteci yöntemler kullanmıştır. Geceleri hareket eden ve gündüzleri saklanan eşkiyalara karşılık, takip müfrezeleri sadece gündüz hareket etmiştir. Eşkiyaların ellerinde bulunan silahlar, nizamiye askerlerinden çok daha iyi olduğu için eşkiyaları yakalamak hiç kolay olmamıştır. Söz konusu pek çok nedenden ötürü, gayr-i nizami usullerle hareket edecek başıbozuk gruplar maaş karşılığı göreve getirilmiştir²⁷⁴.

Eşkiya takibi için devlet öncelikli olarak diğer eşkiya gruplarından faydalanmıştır. Çakırcalı bile yüze indiğinde devlet için kır serdarlığını ilk kez kabul etmiş ve Kamalı Mustafa'nın çetesini dağıtmıştır. Keza Çakırcalı'nın Karıncalıdağ'da hayatını sona erdiren çatışmaya ise Çamlıcalı Hüseyin ve çetesi destek vermiştir²⁷⁵.

Eşkiya takibi için oluşturulan kuvvetler hem çetelerle hem de bölge halkı ile birçok sorun yaşanmasına neden olmuştur. Bunlardan ilki Arnavutlardır. Dağ coğrafyasına aşina olmaları ve silah kullanmaktaki maharetleri nedeniyle, ayanlar arasındaki hizip savaşlarında kullanılan Arnavutlar, ayrıca eşkiyalık faaliyetlerinde de bulunmuştur. 1880'li yıllarda Arnavut Ali, 1900 yılında Kör Bayram gibi eşkiya çeteleri bölgedeki birçok yerleşik ve konargöçer gruplara baskın ve yağmalar yapmıştır²⁷⁶. İmparatorluk içerisinde birçok yerde iş imkânı bulan ve çetecilik ile alakası olmayan Arnavutlar, kâhyalık, çobanlık, tellaklık gibi çeşitli işler yapmışlardır. İzmir ve çevresinde de birçok Arnavut bu işlerde çalışmıştır. Özellikle Çakırcalı, Türklerin ellerinden bu işleri aldıkları ve doğal olarak kendi istihbarat ağlarına zarar verdiği gerekçesi ile Arnavutları sindirmeye çalışmıştır. 1903'te Çakırcalı, Reji Memuru Nikolaki Efendi'nin koyun çobanı olan Arnavut Kazım'ı ve yol güzergâhında rastladığı beş Arnavutu

²⁷² Arıkan 1986, 139.

²⁷³ Yetkin 2003, 68.

²⁷⁴ Tütün kaçakçısı kılıfına girip Çakırcalı'yı yakalayacağını söyleyen Kırkağaç Kazası Hacı Ümmetli Köyü'nden Süleyman Ağa'ya masraflar için para verilmesi için bkz. B.O.A., DH.MUİ., 124/3.

²⁷⁵ Özçelik 2019 (d), 28,32.

²⁷⁶ Özçelik 2019 (c), 98-99.

II. Abdülhamit Döneminde İzmir ve Çevresinde Eşkiya ve Eşkiya Yatakları
(Haritalandırma ve Haritalara Analitik Bir Yaklaşım)

öldürmüştür. Bu durum iki grup arasında misillemelerin olmasına neden olmuştur. Kasım 1903'te Arnavutların, Yörük aşiretinden bir kadına tecavüz etmeleri üzerine Çakırcalı sekiz yoldaşını alarak yolda rast geldiği Arnavutları öldürmeye ve Arnavutları istihdam edenlerden ellişer lira haraç almaya başlamıştır. On günlük sürede ölen Arnavutların sayısının yirmiyi geçtiği bildirilmiştir²⁷⁷. 1 Aralık 1903'te Tire yolundaki Doyrıanlı Çiftliği'ni basan Çakırcalı, Kâhya Arnavut Ali'yi, kardeşi Cafer'i ve sürülerinin başında bulunan beş Arnavut çobanı öldürmüştür. Ardından Küçük Menderes Çayı'nı geçerek Kahrat-Adagüme-Adagide hattında, aynı gün içerisinde 28 Arnavutu daha öldürmüştür²⁷⁸. Ardından İzmir'den Ödemiş'e 40 Arnavut asker gönderilmiş ancak bunlar uzun sürede başarılı olamadığı gibi, eşkiya takip bahanesiyle halkı gasp etmişlerdir²⁷⁹.

Resim 35: İzmir'deki Arnavut Aşiret Reisleri

İzmir basını, yüksek maaş almalarına karşın vilayete yararlı bir sonuç getiremeyen ve halka kötü davranan gönüllü takip müfrezelerine karşı söylemlerini arttırmış ve "sarhoş alayı" olarak nitelendirerek eleştirilerde bulunmuştur²⁸⁰. Hatta Ahenk gazetesinde yer alan bir habere göre Arnavut takip kuvvetlerinin, Çakırcalı'nın eşini dağa kaldırdığına dair bir haberin şehirde

²⁷⁷ B.O.A., Y..EE..KP, 20/1941.

²⁷⁸ Özçelik 2019 (a), 98.

²⁷⁹ Özçelik 2019 (b), 27.

²⁸⁰ "...Muvakkat Jandarma diye toplanılarak birkaç yüz guruş maaşla takibe memur edilmiş 'serserilerin' yapacağı hizmet, zarardan başka bir şey değildir. Bu muvakkat jandarmalara şimdiye kadar hazine yüzbinlerce kuruş verdiği halde buna mukabil kendilerinden ne faide istihsal eyledi?". İttihad, "Vilayetin Dertleri ve Hükümetin Halleri", 10 Ağustos 1911.

yankılandığı bildirilmiştir²⁸¹. 1910'da Köylü gazetesinde Çakırcalı'nın yakalanamaması üzerine yazdığı bir yazıda, gayet seçme Arnavutlardan oluşan bir ekibin Çakırcalı'yı yakalamak için jandarmaya kaydolduğu belirtmiştir. Belirli bir maaş verilmesine rağmen bu kişilerin jandarmalık yerine eşkiyalık ettiklerini ve soymadık köy bırakmadıklarını, sonunda Çakırcalı sayesinde halkın bu Arnavut çetelerinden bir nebze de olsa kurtulduğunu söylemiştir²⁸².

Başıbozuk müfrezelerle ilgili şikâyetler, Men-i Şekavet Kanunu'nun uygulanması sırasında daha da artmıştır. Men-i Şekavet Kanunu'yla birlikte eşkiyalık veya eşkiyaya yataklık yapan birçok kişi cezalandırılmış, ailelerinin mallarına el konulmuş ve çoğu da sürgüne gönderilmiştir. Eşkiya takip kuvvetleri Çakırcalı ve diğer eşkiya gruplarını tasfiye etmeye çalışırken sert önlemler içeren kanundaki sınırları aştıklarına ilişkin şikâyetler artmıştır. 20 Kasım 1911'de Meclis-i Mebusan'da yaptığı konuşmada İsmail Sıtkı Bey, başıbozuk müfrezelerin Aydın'da halka yaptıkları zulmün, eşkiya çetelerinin saldırılarıyla hemen hemen aynı düzeyde olduğunu iddia etmiştir²⁸³.

Bölgede eşkiyalar ile mücadele içinde olan bir diğer grup ise Çerkezlerdir. 1860'larda Çerkez sürgünleri ile İzmir ve çevresine yerleşen bu halk, Tire, Bayındır, Ödemiş gibi bölgelere ve özellikle ova köylerine iskân edilmiştir²⁸⁴. Bunlardan biri yol ağının merkezinde bulunan Harık Başı (Arıkbaşı) diğeri ise Ödemiş-Çaylı arasındaki yol güzergâhında bulunan Ertuğrul köyüdür. Henry F. Tozer, seyahat ettiği bölgedeki Çerkez varlığından bahsederken topraklarının Ruslar tarafından işgal edilmesiyle Anadolu'ya gelen bu toplumun, kendi aralarında iki gruba ayrıldığını söylemiştir. Bir bölümünün devletin kendilerine gösterdikleri bölgelere yerleşerek yaşamlarını sürdürdüklerini, diğer grubun ise Anadolu'ya girişleri sırasında kendilerine müsaade edildiği miktarda silahlandıkları için kendi sistemlerini kurmaya çalıştıklarını belirtmiştir. Bu silahlanma nedeniyle civar yörelerde sıkıntılara neden olduklarını bundan dolayı Anadolu'da yapılacak gezilerde mutlaka koruma ile yola çıkılması gerektiğini söylemiştir²⁸⁵. Çerkezler, iskân edildikleri bölgelerde tarımla uğraştıkları için

²⁸¹ "Takib-i eşkiya ile muvazzaf Arnavutlardan bir takımının bir çete tertib ile şaki Çakırcalı'nın zevcesini dağa kaldırdıklarına dair şehrimizde bir şayia devran ediyor." Ahenk, "Çakırcalı'nın Ailesini Kaldırmışlar", 26 Eylül 1909.

²⁸² "Gayet seçme birçok Arnavutlar getirip Çakırcalı için jandarma kaydetmişlerdi. Bunların her birine üçer dörder lira maaş veriliyordu. Fakat o vakit devr-i istibdat olduğundan ve bu adamlarda pek yabancı bulunduğundan jandarmalık edecek yere eşkiyalık etmişler, soymadık köy bırakmamışlardı. Nihayet Çakırcalı iki saat içinde bunlardan otuz altı tanesini öldürdü de halk şerrinden kurtuldu idi." Köylü, "Çakırcalı Niçin Tutulamıyor", 12 Haziran 1910.

²⁸³ Yakut 2012, 140.

²⁸⁴ Taşkesiği, Harık Başı, Kızılca karyeleri civarındaki 4 bin dönüm arazi Çerkez muhacirlerin iskânı için ayrılmıştır. B.O.A., A.MKT.UM., 413/96.

²⁸⁵ Tozer 1881, 148.

yöredeki Türkmenlerle genelde arazi anlaşmazlıkları yaşamıştır. Yaşanan bu anlaşmazlıklar üzerine köylüler daima kalabalık ve silahlı olarak dolaşmaya başlamışlardır²⁸⁶. Muhacir olarak gelen Çerkezler, iyi at ve silah kullanmaları nedeniyle özellikle eşkiya takibinde görevlendirilmiştir. Eşkiya takibinde görevlendirilmeleri, Türkmen aşiretleri ve eşkiyalar ile husumetlerin başlamasına neden olmuştur. 30 Kasım 1907'de Ödemiş'teki Çerkez yerleşimleri olan Burhaniye ve Ertuğrul köylerinin temsilcileri Ödemiş Kaymakamlığına bir dilekçe vermişlerdir. Bu dilekçede köylüler, babası Çakırcalı Ahmed'in tasfiyesinde yarar göstermeleri nedeniyle Çakırcalı Mehmed'in intikam almak amacıyla bu köylere saldırı hazırlığında olduğunu bildirmişlerdir²⁸⁷. Bu saldırılardan biri 1911'de yaşanmıştır. 1911'de Çakırcalı'nın Çerkez köyü olan İhsaniye'de tarlada çalışan ırgat kadınlar gibi davranarak, bir anlamda pusuya düşürdüğü Çerkez Mahmud'u ve kaçarken önlerine çıkan iki Çerkez'i öldürmesi hem dönemin belgelerinde hem de günümüz toplumsal hafızasında yerini korumaktadır²⁸⁸. 1911'de hükümet Balıkesir-Manyas ve Kocaeli taraflarından gönüllü Çerkezler toplamış ve bunları silahlandırıp Ödemiş'e göndermiştir. Tek görevi Çakırcalı'yı öldürmek olan ve sayısı 800'ü bulan bu kişilere 500 kuruş maaş tahsis edilmiştir. Oysa asayiş sağlamak üzere görevli olan jandarmaların maaşı 140 kuruştur²⁸⁹.

Resim 36: Çerkezler

²⁸⁶ Uyanık 2014, 39.

²⁸⁷ B.O.A., BEO, 3219/241375.

²⁸⁸ Çakırcalı Mehmed ile Çerkezler arasında yaşanan yatışmalar ve Çerkez Mahmud'un öldürülmesi için bkz. Yetkin 2003, 162-164.

²⁸⁹ Özçelik 2019 (a), 285.

Bir yandan devlet güçlerinin baskıları, bir yandan Türkmen aşiretleri arasında yaşanan savaşlar, Rumların Megali İdea fikirleri ile giriştikleri mücadeleler, Balkanlardan gelen Arnavutlar ve Kafkaslardan gelen Çerkezlerin bölgeye yerleşmeleri ile yaşanan sorunlar bölge halkının çok kutuplu bir yapı oluşturmasına, kişilerin bu gruplardan birini yahut birkaçını seçmelerine neden olmuştur.

3.2.2. GÜVENSİZLİK

Eşkıyalara yataklık etmenin en büyük nedenlerinden biri kuşkusuz güvenlik sıkıntısıdır. Avusturalya'da yayınlanan Illawarra Mercury gazetesi İzmir ve çevresinde yaşanan güvenlik sıkıntısını sütunlarına taşımıştır. *“Bir İngiliz’in, her yerde ticaret ve tarımı felce uğratan yaşam ve mal güvensizliğini hayal etmesi çok zordur. Köylü tek başına ve silahsız olarak kendi evinin dibindeki tarlalarda çalışamaz, tüccar askeri bir koruma olmadan ülkenin bir kısmından diğerine geçemez. (...) İzmir’in banliyöleri de aynı derecede güvensiz durumdadır. Ülke içlerine doğru sadece yarım gün yolculuk yapmak, mükemmel eşkıya yataklarının ortasında kendini bulmak için yeterlidir.”*²⁹⁰ Modern öncesi dönemde birçoğu kalelerle korunan şehirlerin aksine taşradaki birçok köy ve kasaba bu türden bir korumadan mahrum hayata tutunmaya çalışmıştır. Celali isyanları döneminin halka hatırlattığı olgulardan biri de kuşkusuz bu güvensizlik ortamında hayatta kalmak için halkın kendisini savunmak zorunda olduğudur. Celali ayaklanmaları süresince bölgede birçok saldırı görülmüştür. Suhte ayaklanmalarının ilk başladığı dönemde Hacıhızıroğlu önderliğindeki suhteler Tire yakınlarındaki köylere saldırmışlar ve mallarını yağmalamışlardır. İstanbul ise kendilerini “il eri” olarak atamıştır²⁹¹. 1560'ta Tire'ye bağlı bir köye baskın yapan 15 suhte gurubu yakalanmış ve kendilerine yardım eden Tire asesbaşı da tutuklanmıştır²⁹². Aynı yıl içerisinde Ege kıyılarından kaçırdıkları özgür Hristiyanları Ayasuluğ (Selçuk) ve çevre köylere getirip köle olarak satan levent askerleri İstanbul'a şikâyet edilmiştir. Bir belgede İzmir ve civarındaki denize yakın birçok köyün bu adamlara destek verdiği, evlerine davet edip günlerce ziyafet verdikleri, ancak leventlerin Ayasuluğ ve köylerinde birçok evi bastıklarını, onlara yardım eden kişilerin ise düşmanlarını bu kişilere öldürttüğü belirtilmektedir²⁹³.

Suhte, celali yahut leventlerin dışında yağmacı aşiret grupları da yarı-göçer halde bulunan insanlara saldırmıştır. Aşiret çadırları ve damları

²⁹⁰ Illawarra Mercury, 6 Ocak 1880, 4.

²⁹¹ Uluçay 1955, 27.

²⁹² Akdağ 1975, 170.

²⁹³ B.O.A., A.DVNSMHH.d., 3/1360; Akdağ 1975, 148.

eşkîyaların saldırılarına açıktır. Yörüklerin altın ve benzeri kıymetli eşyaları ile mal varlıkları bu baskınlarda yağmalanmıştır. Aşiret mensupları da başka aşiretlere yönelik eşkîyalık yapmıştır. Aşiretlerin eşkîya ile iş birliği yapmasındaki en önemli gerekçe, saldırıya uğrama ihtimaline karşı koruma yardımı alabilmeleridir ki bu da eşkîyalığın artışıında bir etken olmuştur²⁹⁴.

Bir önceki bölümde İzmir ve çevresinde yaşayan toplulukların birbirleri ile nasıl tartışma içinde bulunduğu açıklanmıştı. Bir de bu duruma taşra yöneticileri ve adamlarının yaptıkları baskı ve zorbalıklar da eklenmiştir. Devlet, eşkîyalığı sona erdirmenin tek yolunun eşkîya ile çatışmak olmadığını bildiğinden, eşkîyalığı destekleyen ona kaynak sağlayan her duruma müdahale etmeye çalışmıştır. II. Abdülhamid'e eşkîyalığın engellenmesi hususunda sunulan bir raporda; *“Eşkîyanın hadise çıkardıktan sonra kaçması ve saklanması pek kolay değildir. Bu sebeple eşkîya takımı, kasaba, köy ve şehir merkezlerinde kendilerine yataklık yapacak kişiler ile irtibat kurmaktaydı. Aynı zamanda kendileri için seyahat evrakı, pasaport, çeşit çeşit elbise ve silahlar tedarik etmekteydiler. Bölgede kaçabilecekleri güzergâh ve geçitleri öğrendikten sonra o muhitte bulunan kolluk kuvvetlerinin sayısı ve hareket tarzları hakkında bilgi toplamaktadırlar. Bunların bertaraf edilebilmesi için, kendilerine yataklık yapan kişilerin tespit edilip tutuklanması gerekir. Yataklık yapanları tespit etmek öyle kolay bir iş değildir. Bu işte görevli kolluk kuvvetlerinin, zeki, tecrübeli ve maharetli kişilerden seçilmesi elzemdir. Yataklık yapanların bertaraf edilmesi durumunda eşkîya, yiyecek ve içecek tedarikinden mahrum kalacak perişan bir hale düşecektir”* denilmektedir²⁹⁵.

Öncelikle eşkîyalığın insan kaynağını durdurabilmek için konargöçer olan topluluklar iskân edilmeye çalışılmıştır. Kısmen başarılı olan bu politikanın ardından eşkîyaları dağda besleyen, barınmasına yardımcı olan kişilere karşı savaş açılmıştır. Devlet eşkîyaya yataklık yapan kişilere son vermenin eşkîyalığa son vereceğini düşündüğünden, dağdaki eşkîyalar kadar köy, kasaba ve şehirdeki yatakları sindirmeye çalışmış ve yerel halka görevler yüklemiştir. Celali döneminde ortaya çıkan il erliği bir nevi yeniden gündeme gelmiştir. Katırcı Yanni çetesini yakalayabilmek için İzmir ve civarındaki köylerin ahali “kefalet-i müteselsile” ile birbirine bağlanmıştır. Böylece eşkîya çetesinin geldiğinde bunları yakalama görevi köylülerin kendisine devredilmiş hatta bu iş için köylülerden senetler alınmıştır. Bu sistem amacına ulaşmamış anca ileriki tarihlerde yeniden denenmiştir²⁹⁶.

²⁹⁴ Demir 2018, 233.

²⁹⁵ Ürkmez 2015, 35.

²⁹⁶ Yetkin 2003, 55.

Halil Rifat Paşa 1886'da eşkiya konusundaki ağır sorumlulukları köylülere yükleyen bir talimname yayınlamıştır. Bu talimnamede köye eşkiya çetesi geldiğinde bunları yakalamanın hatta takip etmenin ahalinin görevi olduğu, köylerdeki çoban, bakkal, meyhaneci, hancı ve rençper gibi işlerle uğraşanların eşkiyaya yataklık yahut kılavuzluk etmeyeceklerine dair kefalet senedi vereceği belirtilmiştir²⁹⁷. Her köye jandarma bulundurulmasının mümkün olmadığı belirtildiği raporda “deştiban” adı verilen köy bekçilerinin bu korumaya yardım etmesine karar verilmiştir²⁹⁸. Aslında amaç eşkiyaya karşı, halk ile jandarmanın ittifak yapması olsa da bu durum halkı eşkiya karşısında savunmasız bırakmıştır. Zaten dağlarda, köylerde, şehirlerde saldırıya açık olan bu kişilerin devletin koruyuculuğunu hissedememesi onları, kuşkusuz kendilerini koruyacaklarına inandıkları eşkiya çetelerine yöneltmiştir. Devlet yine de eşkiyanın peşine nizamiye askerlerini göndermiştir. Ancak bunların bir kısmı halka eşkiyadan daha fazla sorun çıkarmıştır. Döneme ait birçok belge müfrezelerin yaptıkları haksızlıkların önüne geçilmesi üzerinedir. Eşkîya takip kollarında görev yapan bir zaptiyenin ayda yedi mecdiye civarında para kazandığı bilinmektedir²⁹⁹. Maaşlarının aldıkları riskler karşısında düşük olması birçok jandarma gücünün yağma yapmasına, halkı suçsuz yere yatak olarak suçlayıp ondan para istemekle yahut takip ettikleri eşkiyaya yataklık yapmalarına neden olmuştur. Zeynel Besim Sun, Ege bölgesindeki eşkiyalık hareketlerine halkın destek vermesinin en büyük nedeni olarak “halka zulümden başka hiçbir halt etmediğini” ve “zaptiye ve tahsildarların zulüm ve yolsuzluklarını” göstermiştir³⁰⁰. Bu dönemde kaymakamlık yapan ve dönemin canlı tanığı olan Tahsin Uzer de : “(...) köyleri şöyle bir dolaştım. Zaptiye ve jandarma zulmünden ve azabından başka bir şey görmedim. Bütün ahali bunlardan şikâyetçi idi.” cümlelerini kullanmıştır³⁰¹. 1881'de Mithat Paşa, vilayetteki jandarmaların “na-ehil”, “başıbozuk” ve “irtikâpçı” guruhundan olduğunu belirtmiştir³⁰². Ödemiş Yenice Karyesinde Hacı Mustafa çetesi ile çatışma yaşayan müfrezeler Hacı Çavuş oğlu İsmail ve iki refikinin bulunduğu evi yakmışlardır³⁰³. Kara Sait Paşa 27 Eylül 1906'da yedi maddelik bir beyanname yayınlamıştır. İki bölümden oluşan bu beyannamenin birinci bölümü disiplinsizlik yapmamaları ve köylülere gayr-i ahlaki davranmamaları konusunda oldukça sert bir üslupla kolluk kuvvetlerini uyarmıştır³⁰⁴.

²⁹⁷ Yetkin 2003, 70.

²⁹⁸ Özçelik 2019 (a), 226.

²⁹⁹ Yetkin 2003, 74.

³⁰⁰ Sun 1934, 30. Yetkin 2003, 80.

³⁰¹ Uzer 1987, 31.

³⁰² Yetkin 2003, 82.

³⁰³ B.O.A., DH.H, 40/5-8.

³⁰⁴ Özçelik 2019 (a), 228.

Aydın vilayetinde uzun yıllar eşkiya takibinde bulunan Mustafa (Dirim) istibdat döneminde, “yöredeki takip kumandanlarının asayişsizlik istediğini çünkü bundan kazanç sağladıklarını” ifade etmiştir. Kendisinin gece gündüz tutukladıkları kişilerin Binbaşı Rıza, Erzurumlu Binbaşı Ahmet ve Hassa Nizamiye taburundan Binbaşı Ahmet Beyler’i hemen serbest bıraktıklarını iddia etmiştir. Yetkin; asayişli sağlamak üzere kumandanlara yüksek ücret ödendiği için kumandanların çetelerle iş birliği yaptığını ve toplanan ganimetten komisyon aldıklarını ifade etmiştir³⁰⁵. Çakırcalı’nın hapisteki akrabalarını kaçırma planı yapan Refik Bey’in de bu türden bir bağlantısı olabilir³⁰⁶.

II. Abdülhamid’e eşkiyalığın sona erdirilmesi hakkında verilen raporda, Mülkiye ve Adliye memurları arasında yaşanan sorunlara da bir bölüm ayrılmıştır. Bazı bölgelerde takip müfrezelerinin görevlerini yaptığı ancak adliye memurlarının eşkiyaları bıraktıklarını, bunun neticesi olarak da eşkiyalığa son verilmediği bildirilmiştir³⁰⁷. Yaşanan güvensizlik ortamı nedeniyle halkın eşkiyaların insafına bırakıldığı görülmektedir. Sonuç olarak yaşanan güvensizlik ortamı eşkiyaya yardım edilmesine neden olmuştur.

3.2.3. SEÇİM ZORUNLULUĞU: YA YATAKSIN YA DA MUHBİRSİN

İzmir ve çevresinde gerek devlet gerekse çeteler tarafından yaratılan güvensizlik ortamından en çok etkilenen kuşkusuz halk olmuş ve halk, bir tarafı seçmek zorunda kalmıştır. Faaliyetlerinin çoğunluğu ekin mevsimine denk gelen, ürünlerini paylaşmak zorunda kalan ve can güvenliğini hiçe sayan eşkiya çetelerini herkes desteklememiştir. 8 Mayıs 1910’da Tire’de Çakırcalı’nın adamı olan Kara Ali aleyhinde yapılan miting bu konuda bir örnektir³⁰⁸.

Her ne kadar eşkiyalığı sona erdirmek için devletin halka baskı yaptığı bilirse de devlet bölgeyi çok iyi bilen ve eşkiyalar ile müfrezelerden daha fazla karşılaşan halkın muhbirliğine muhtaç olmuştur. Köylü gazetesinde yer alan bir yazıda, jandarmanın her ne kadar bölgeye hâkim olsa da izbe yerleri, gizli köşeleri, saklanacak noktaları ve eşkiyanın nerede dolaşacağını yahut saklanacağını en iyi köylülerin bildiği belirtilmiştir³⁰⁹.

³⁰⁵ Yetkin 2003, 81-82.

³⁰⁶ B.O.A., Y..EE..KP., 27/2642.

³⁰⁷ Ürkmez 2015, 35.

³⁰⁸ Özçelik 2019 (d), 32.

³⁰⁹ “Bir de şurası unutulmasın ki jandarması en mükemmel olan memleketlerde bile jandarma eşkiya kovalama işinde yerli ahaliye, köylüye muhtaçtır. Zira o memleketin haline ne kadar vakıf olsa, izbe yerleri, gizli köşeleri, saklanacak noktaları ve bahusus eşkiyanın nerede bulunup nerede dolaşacağını ve saklanacağını yerliler, köylüler kadar bilemez, kestiremez”. Köylü, “Çakırcalı Niçin Tutulamıyor”, 12 Haziran 1910.

Muhbirler takip kollarının şüphesiz en önemli haber kanalları olmuştur. Eşkîyalık konusunda devletin en büyük açmazı eşkîyalara yataklık edenlere engel olamaması ve ihbarların devamlılığını sağlayamamasıdır. Çünkü eşkîyayı ihbar edenlerin genellikle tüm ailesine varana kadar katledilmiş, malı mülkü yanıp kül olmuştur. Bu nedenle çoğu zaman gizli muhbirler kullanılmıştır. Ancak muhbirlik meselesini kendi çıkarları için kullanan insanlar da olmuş, düşmanlık nedeniyle “falanca eşkîyanın yatağı” suçlamasıyla dövülen, tutuklanan insanlar belgelerde şikâyetlerini dile getirmişlerdir³¹⁰.

Devlet eşkîya takibinde köylülere yüklediği görevleri bir süre yumuşatmıştır. Kara Sait Paşa 1906'da yayınladığı beyannamesinin ikinci kısmında halka bazı sorumluluklar yüklemiştir. Eşkîyalara haber verip kılavuz ettikleri için jandarmanın başarısız olduğunu belirten Sait Paşa, geceleri belirli bir saatten sonra fenersiz kimsenin dolaşmamasını, devriye kolları tarafından verilecek “dur” emrine itaat etmeyenlerin ise vurulacağını bildirmiştir. Müfrezelere pusu kurulma ihtimalinin fazla olması ve çatışmaların yoğun yaşanması nedeniyle ahalinin bir tehlikeye maruz kalmaması için geceleri kendi köy ya da kasabalarından ayrılmamaları ve silah taşımaları emredilmiş aksinin de kanunen yasak olduğunu bildirmiştir³¹¹.

Devletin esneklik gösterdiği bir diğer konu ise eşkîyaya yataklık etmek zorunda kalanların ceza almamasıdır³¹². Ancak bu durum her zaman uygulanmamıştır. Çakırcalı'ya ister istemez (*hah na-hah*) yardım ve yataklık eden akrabalarının İzmir'e yakın adalara sürülmesine ve muhtaç olanlara da bir ay yetecek kadar harcırah verilmesi buna örnektir³¹³.

Eşkîyalara verilen desteğin önüne geçmek isteyen devlet, eşkîyaların ve yatakların yakalanması hususunda yararlılık göstereceklere mükâfat vermeye başlamıştır. Devlet, ilk olarak eşkîyaya yataklık ettikleri kesin olan kişilerden yarımşar lira alacağını ve bu toplanan paraların yarısının, bir kişinin yataklık yaptığını ispat edenlere diğer yarısının ise eşkîyanın yakalanmasına yardım eden kişilere vereceğini bildirmiştir. Hatta eşkîyayı ele geçiren kişiye 50 lira ödül verileceği söylenmiştir³¹⁴. Daha sonra ise ahali den eşkîyayı yakalayacak kişilere 2000 mecdiye mükâfat verileceği ve bunun Ödemiş Ziraat Bankası

³¹⁰ B.O.A., DH.H.,14/2/-07.

³¹¹ Özçelik 2019 (a), 229.

³¹² “...eşkîyayı hanelerinde ba-mecburiye kabul edenlerin mahkemece adli mesuliyetlerim hüküm olunmakda olduğundan yataklık maddesi ihtiyari olunmakda olduğundan yataklık maddesi ihtiyari ve ba-zaruri mi olduğu anlaşılacak eşkîyayı redde muktedir olmayarak mecburen hanelerine kabul edenlerin beyhude tevkifiyle mağduriyetlerine meydan verilmemesi tavsiye olunur”. B.O.A., Y..EE..KP., 31/3049.

³¹³ B.O.A., Y..EE..KP., 41/4021.

³¹⁴ B.O.A., DH.MKT., 1904/117.

tarafından karşılanacağı ilan edilmiştir³¹⁵. Bu mükâfat sistemi ilerleyen süreçlerde takip kuvvetlerine de yansımıştır. 1912'de eşkiyaları yakalamak üzere İzmir'e gönderilen üç tabur askere yarım maaş ikramiye verilirken, eşkiya takibinde hizmeti görülen kılavuzlara ve muhbirlerle bin lira tahsis edilmesine karar verilmiştir³¹⁶. Ancak bu kişilerin kimlikleri kuşkusuz gizli tutulmak zorundaydı çünkü nasıl ki devlet yatakları yok etmeye çalışıyorsa, eşkiya çeteleri de muhbirleri yok etmeye çalışmıştır. Bir belgede eşkiya takibinde istihdam olunan kişilerin işe yaramayanların bu görevine son verilmesi, işe yaramayanlara daha fazla ücret verilmesine ancak bu paraların kılavuzlar aracılığıyla gönderilmesine karar verilmiştir³¹⁷. Kara Sait Paşa'nın 27 Eylül 1906'da ilan ettiği beyannamenin bir maddesi muhbirlerle ayrılmıştır. Muhbirlerin kimliklerinin kesin surette gizli tutulacağı ve muhbirleri ifşa edenlere ağır cezalar verileceği bildirilmiştir³¹⁸.

Halkı eşkiyaların yakalanmasına teşvik eden durumlardan biri de kuşkusuz eşkiyaların başına konan ödüller olmuştur. Devlet bir eşkiya çetesi için büyük para ödülü koyduğu zaman çetenin günleri sayılı kabul edilmiştir. Zira arka arkaya gelen ihbarlar çetenin etrafının hızlıca sarılmasına neden olabilmıştır. Peşinde olunan zeybeğin önemine göre iki bin mecdiye veya daha fazla miktarda para ödülü konmuştur. Ödüller Türkçe ve Rumca yayımlanmış, vilayetteki bütün liva kaza ve köylerde halkın göreceği yerlere astırılmış ve ihtiyar heyetlerine okutularak halka duyurulması sağlanmıştır. Gazeteler, Tekelioğlu'nun ölüsü veya dirisi için vaat edilmiş olan 200 liranın Maliye tarafından ödenmesi gerektiğini, aksi halde Çakırcalı için vaat edilmiş 1.000 liranın verileceğine kimsenin inancı kalmayacağını yazmıştır³¹⁹.

Muhbirlerin yakayı ele vermesi durumuna en çarpıcı örnek Ödemiş'in Suçıktı köyünde yaşayan hem Çakırcalı'ya yataklık hem de Said Paşa'ya muhbirlik yapan Hacı Mehmed'in başına gelendir. Said Paşa, Ahenk gazetesine verdiği röportajda, Hacı Mehmed'i herkesin Çakırcalı'nın adamı olarak bildiğini belirtmiştir. Müfrezedeki en yakınlarının bile muhbir olduğunu anlamaması için bu kişinin kendisinin yanına geldiğinde şiddetle odasına tek başına aldığını ve gerekli bilgileri aldıktan sonra aynı şiddetle makamından kovduğunu belirtmiştir. Alınan önlemlere rağmen Çakırcalı bu kişinin muhbir olduğunu anlamış ve Hacı

³¹⁵ B.O.A., Y..EE..KP., 14/1306.

³¹⁶ B.O.A., BEO, 3483/261173.

³¹⁷ B.O.A., DH.H..., 14/21.

³¹⁸ Özçelik 2019 (a), 230.

³¹⁹ B.O.A., DH.H..., 14/1, 23.

Mehmed'in köyünü basmıştır³²⁰. Ramazan ayında gerçekleşen bu olay Ahenk gazetesinde yer almıştır. Çakırcalı ve adamları Suçıktı civarında bir müfreze mensup bir onbaşı ve refikini pusuya düşürüp öldürdükten sonra köye giderek Hacı Mehmed'i, karısını ve küçük çocuğunu katletmiştir³²¹.

Halk, muhbirlerin eşkıyalar tarafından nasıl cezalandırıldığını, devletin de eşkıyalara yataklık yapanlara ne tür cezalar verdiğini kuşkusuz duymuştur. 1909'da Önce Rumeli vilayetinde ve ardından Aydın vilayeti için çıkan Men-i Şekavet Kanunu ile eşkıyalığın önüne geçilmeye çalışılmıştır. Aydın Divanı Harbi'nin yayımladığı beyannamede; Aydın vilayetinde uzun süreden beri hüküm süren bir fenalık olan eşkıyalık nedeniyle halkın çok zarar gördüğü ve çekmediği eziyetin kalmadığı bildirilmiştir. Eşkıyalar yüzünden ana-babaların evlatsız, masum çocukların yetim kaldıkları belirtilmiştir. Bu beyanname ile halka yeniden sorumluluklar yüklenmiştir. Köylülerin köy içinde veya dışında rast gelecekleri ya da haberlerini duyacakları eşkıyayı yakalaması istenmiştir. Bunlara gücünün yetmemesi durumunda en yakın karakola yahut müfreze kumandanına haber vermeleri zorunlu hale getirilmiştir. Yerli veya yabancı şahıslardan biri, köy ahalisini eşkıya ile birleşmeye, para vermeye, bedenen yardım etmeye, saklamaya ve eşkıyayı zaptiyeye haber vermeye teşvik ya da zorla ikna etmeye kalkarsa bu kişinin köylüler tarafından yakalanıp karakola teslim edilmesi gerektiği ifade edilmiştir. Bu beyanname ile köylülerin eşkıyanın köylere gönderdiği kâğıtları ya da bunları götürüp getirenleri yakalayıp hükümet kuvvetlerine haber vermek zorunda olduğu belirtilmiştir.

Köylülerin sorumlulukları belirtildikten sonra sıra, bunlara uymayanlara verilecek cezalara gelmiştir. Köy bekçileri ve muhtarlarıyla ihtiyar meclisi azasından ve ahalisinden her kim olursa olsun, söz konusu maddelerde yer alan yükümlülükleri kasıtlı olarak, herhangi bir makul mazereti olmaksızın yerine getirmezse eşkıyaya yardım ve yataklık yaptıkları sabit kabul edilecek ve fiillerin derecesine göre Ceza Kanununun ilgili maddesine binaen tutuklanıp, 3 yıldan 15 yıla kadar küreğe konulacağı belirtilmiştir. Köy ahalisinin aynı suçu işlemesi durumunda ise ilk defa için 10 Osmanlı altınından 100 Osmanlı altınına kadar para cezası kesilecektir. Köylülerin aynı suçu tekrar işlemeleri durumundaysa hükümetin söz konusu şahısları beş yılı geçmemek üzere başka bir vilayete sürme hakkı olacaktır.

³²⁰ Ahenk, "Said Paşa ile Mülakat", 17 Teşrinisani 1910.

³²¹ Ahenk, "Çakırcalı Hakkında", 14 Eylül 1910.

Eşkiyanın saklanmasına veya gezmesine kolaylık ve uygunluk gösterenler ile yiyeceklerini, cephanelerini, yük ve ağırlıklarını taşıyan, götüren, saklayan, besleyen, yatacak yer veren ve gizli ya da aşikâr gerek yazı gerekse ağızdan iletişim kurmalarına aracılık yahut kılavuzluk eden, eşkiya çetelerine ve bunların ortak, yatak ve yardımcılarına parasıyla yahut vücuduyla ortaklık ya da yardımcılık eden kimseler eşkiya yatakları hakkındaki cezayı görecek, yani 3 yıldan 15 yıla kadar küreğe konulacaklardır.

Eşkiyayı arayan ve kovalayan takip kollarının faaliyetlerini, eşkiyaya yardımcı olmak amacıyla bozmaya çalışan, gerçekleri gizleyen ya da değiştiren, bu surette de takip kollarını aldatıp, askeri kolların hareketlerini haber vermek için dağdan dağa bağırarak veya işaret vermek gibi şeylere cüret eden kimseler yatak cezası göreceklerdir. Yalan haberler yahut yanlış yönlendirmeyle askeri kolları tehlikeye sokarlarsa idam edilecektir.

Bu kanunda da sadece eşkiyaya yataklık yapanlar cezaları sıralanırken muhbirleri korumak amacıyla da maddeler eklenmiştir. Eşkiya aleyhinde muhbirlik yapan şahısların kim olduklarını, vazife sahibi hükümet memurlarından başka kimse bilmeyecektir. Muhbiri ifşa eden devlet görevlileri bir daha devlet hizmetinde kullanılmamak üzere memuriyetten azledilecektir. Şayet ifşa edilen muhbirin başına bir iş gelir ise, yani vurulup öldürülürse, ifşayı yapan memur hakkında yaralama veya ölüme sebebiyet suçundan ceza verilecektir. Eşkiyayı ihbar etmek veya yakalanmasını sağlamak amacıyla hükümete hizmet eden ve faydaları görülen şahısların ifşa olmalarından dolayı can ve malları tehlikeye girerse, hükümet söz konusu muhbirleri güvenli bir yere taşıyıp güvenliğini ve geçimini sağlayıp, memleketlerinde kalan emlak ve arazilerini de koruyacak ve idare edecektir. Ahaliden hükümete kılavuzluk ve muhbirlik edenler hükümetin himaye ve muhafazasına rağmen yine de eşkiya tarafından öldürülecek olursa bunların ailelerini geçindirecek maaş da yine hükümet tarafından verilecektir³²².

Çıkarılan bu kanunlar halk tarafından kuşkusuz duyulmuştur ancak halk, yine de eşkiyalara yardımlarını kesmemişlerdir. Örneğin Tire ve civarında göçebe olarak bulunan Çepni aşireti iki farklı eşkiya grubuna yardım ettiği gerekçesi ile Ankara'ya sürülmüş ancak orada yer olmadığı için Sivas'a gönderilmiştir. Bunların Tire'ye geri dönüş istekleri ise kesinlikle reddedilmiştir³²³. Çakırcalı'ya yataklık eden akrabaları da İzmir civarındaki

³²² Ahenk, "Aydın Divan-ı Harbi'nin Beyanname-i Umimisidir", 27 Teşrin-i Evvel 1909. Metnin tam çevirisi için bkz. Özçelik 2019 (a), 231-233.

³²³ B.O.A., DH. EUM.1.Şb, 4/31.

adalara sürgün edilmiştir. Tabi ki tüm kişilere sürgün cezası verilmemiştir. Çakırcalı'ya yataklık ettiği tespit edilen Kavaklı köyünden Durmuş Bey, Tahtacı Molla Halil ve Süleyman oğlu Bekir'e üçer sene küreğe konulma cezası verilmiştir³²⁴.

Osmanlı arşivinde Çakırcalı'nın ölümünün ardından ona yataklık ettiği gerekçesi ile hapiste olan kişilerin listesi verilmiştir³²⁵. Bu listede yer alan kişilerin Bozdoğan, Manisa, Salihli gibi yerlerin yanı sıra İzmir, Küçük Menderes havzasında yoğunlaştığı görülmektedir. Ödemiş'in Semit (Üçkonak), Bucak, Yeni Köy, Kayaköy, Seki, Kışla, Suçıktı, Tire'nin Fata (Gökçen) ve Dereli Köyü ile Bayındır'ın Kızıl Kilise (Kızıloba) köylerinde yatakları bulunmaktadır. Ödemiş'in Kışla köyünden Koca Hüseyin'in eşi Dudu'nun olması kadınların da yataklık konusunda çalıştıklarını ispat etmektedir.

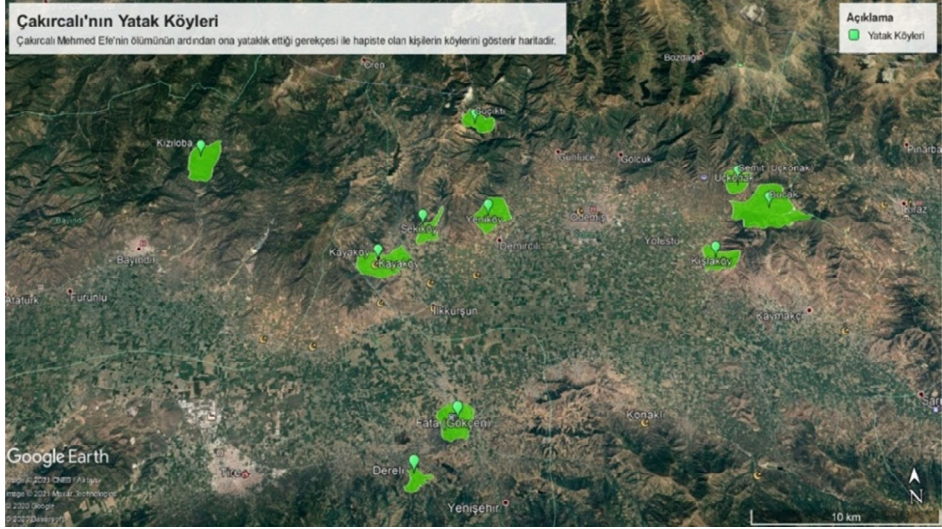
İlçe	Köy	Adı	Tutukluluk Süresi (Yıl)	Tutukluluk yeri
Ödemiş	Semit (Üçkonak)	Hacı Hasan oğlu Ali	10	İzmir
Bayındır	Kızıl Kilise (Kızıloba)	Bekir oğlu Mustafa	3	İzmir
Ödemiş	Bucak	Muhtar Yusuf bin İbrahim	3	İzmir
Tire	Fata (Gökçen)	Ramazan oğlu Mustafa	5	İzmir
Ödemiş	Yeni Köy	Kendireci oğlu Hüseyin bin Süleyman	3	İzmir
Ödemiş	Yeni Köy	Karaosman oğlu Hoca İbrahim Efendi bin Süleyman	3	İzmir
Tire	Dereli	Hacı Küpoğlu Mustafa bin Musa	5	İzmir
Ödemiş	Kayaköy	İmam Molla Ali bin Hasan	3,5	İzmir
Ödemiş	Seki	Muhtar Topal Süleyman bin Mustafa	3	İzmir
Ödemiş	Kışla	Koca Hüseyin zevcesi Dudu binti Ömer	5	İzmir
Ödemiş	Suçıktı	İmamoğlu Hacı Ali bin Hüseyin	10	İzmir
Ödemiş	Kayaköy	Muhtar Hüseyin Çavuş	3	İzmir

Çakırcalı'ya yataklık suçlamasıyla tutuklanan kişilerin listesidir. B.O.A., DH.H., 14/2 arşiv kaynağından oluşturulmuştur.

³²⁴ B.O.A., BEO, 3897/292213.

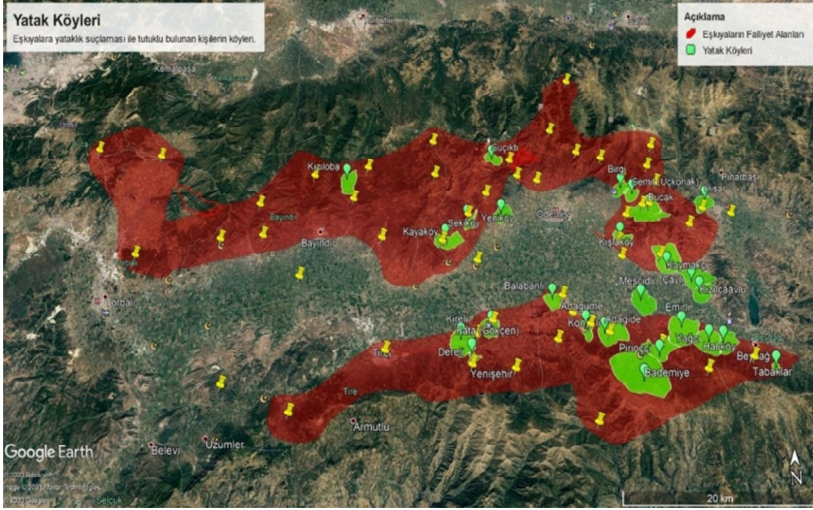
³²⁵ B.O.A., DH.H., 14/2.

II. Abdülhamit Döneminde İzmir ve Çevresinde Eşkiya ve Eşkiya Yatakları (Haritalandırma ve Haritalara Analitik Bir Yaklaşım)

Resim 37: Küçük Menderes Havzasında Çakırcalı'ya yataklık etmekten tutuklanan kişilerin köylerini gösteren haritadır.

Bu bilgilere dayanılarak hazırlanan harita dikkate alındığında Çakırcalı'nın yatak ağının Küçük Menderes havzasının kuzeyinde doğudan batıya, Bucak köyünden Kızıloba köyüne kadar bir çizgi, havzanın tam ortasından Suçıktı'dan Dereli'ye kadar da kuzey-güney doğrultusunda bir hat oluşturduğu tespit edilmiştir. Böylece kuzeyde Rahmanlar vadisinden Manisa'ya giden yol, güneyde ise Fata (Gökçen) ve Dereli üzerinden İncirliova ve Aydın'a giden yol Çakırcalı ve çetesi için çok daha güvenli olacaktır. Buçak ve Semit (Üçkonak) köyleri Yılanlı Kale üzerinden Bozdağ'a oradan da Salihli'ye giden yolun girişini tuttuğu için kuşkusuz çok önemlidir. Bu iki köye yakın olan Kışlaköy ise Çakırcalı ile çok fazla çatışmada bulunan ve Çerkezlerin yaşadığı Ertuğrul köyüne yakındır. Buradaki Çerkezler kolluk kuvvetlerine de yardımcı olduğundan, Ertuğrul köyündeki bir hareketlilik en çabuk Kışlaköy'den haber alınacağından dolayı bu köy yatak köyü olarak seçilmiş olabilir. Ayrıca Çakırcalı'nın Kiraz-Beydağ kısımlarında yatak köyünün bulunmamasının nedeni o bölgenin diğer efelere yataklık etmesidir.

Resim 38: Küçük Menderes havzasında eşkiyalara yataklık yapan köyler ile eşkiyaların faaliyet alanlarını gösteren haritadır.

Osmanlı arşivinde yer alan başka bir belgede daha eşkiyaya yataklık yapmak suçundan tutuklanan ve daha sonra serbest bırakılan kişilerin listesi bulunmaktadır³²⁶. Bunların hangi eşkiyaya yataklık yaptığına dair belgede bir bilgi bulunmamasıyla birlikte hangi köylerin yatak köyü olduğu ve yataklık yapanların kimler olduğu liste halinde yayımlanmıştır. Sadece açık bilgi olarak bir belgede Çakırcalı ve Sarıteke Mehmed'in tutuklanan yakınlarının listesinin olması bir ipucu teşkil etmektedir³²⁷.

Bu üç arşiv kaynağından en erken tarihli olan belgede yataklık eden köyler içerisinde, Bademiye, Birgi, Kire, Mescidli, Kaymakçı, Balabanlı, Adagide, Pirinççi, Yağcı, Hisar ve Adagüme köyleri yer almıştır. Adı geçen köyler harita üzerinde konumlandırıldığı zaman dikkat çeken ilk nokta çoğunun ova ile dağ arasında kalan köyler olması ve Küçük Menderes'te bir yay çizmesidir. Kişilere baktığımız zaman ise yatakların herhangi bir kişi olabileceği anlaşılmıştır. Örneğin; Bademiye'nin muhtarı Hasan oğlu İsmail ve Yağcı'nın muhtarı olan Hacı Mehmed oğlu Muhtar Hasan bize muhtarların da yataklık yaptığını kanıtlamaktadır. Ayrıca Pirinççi köyünden Ayan Mehmed iki oğlu Tahir ve Ali de yataklık etmiştir. Yörük ve Türkmenlerin yataklık yapanlarından biri ise Mescidli köyünden Yörük oğlu Kel Mehmed ya da Pirinççi köyünden Yörük Hasan oğlu Mehmed'dir³²⁸.

³²⁶ B.O.A., Y..EE..KP.., 21/2083. Y..EE..KP.., 29/2858. DH.EUM.6.Şb, 19/21.

³²⁷ B.O.A., Y..EE..KP.., 29/2858.

³²⁸ B.O.A., Y..EE..KP.., 21/2083.

İkinci belgede ise 1906'da eşkıyaya yataklık etme, asker kaçağı, silah taşıma gibi suçlardan ceza almış kişilerin listesi verilmiştir. Belgede hangi eşkıyaya yataklık yaptıkları belirtilmemiştir. Yataklık yapanların listesinde sadece Emirli ve Çaylı köyünden kişiler yazılmıştır³²⁹.

Üçüncü belge ise 1917'de eşkıyaya yataklık yaptıkları gerekçesi ile tutuklanan kişilerin listesidir. Bu belgede yer alan köylerin isimleri ise şöyledir; Adagide, Çaylı, Hamidiye, Halı, Tabaklar, Emirli, Bademiye, Kızılcahavlulu ve Tire merkezdir. Yataklık yapan kişilere baktığımızda ise yine çeşitli meslekten insanlar ve kadınlar dikkat çekmektedir. Hatta bazılarının eşleri askerdir³³⁰.

Bu listelerin bize gösterdiği yatakların herhangi bir kişi olabileceğidir. Yatakların cinsiyeti, meslekleri ve etnik grupları çok farklı olabilir. Bu yatakların ne tür yardımda buldukları maalesef bilinmiyor ancak bu kişiler hükümetin sert önlemlerine rağmen yataklık yapmaya devam etmişlerdir.

3.2.4. YAŞAM ORTAKLIĞI

Eşkîyalığı sona erdirmek üzere hazırlanan çoğu raporda, eşkıyaların insan kaynakları ve dağlarda yaşamak için gerekli bilgi, yiyecek, barınma gibi imkânları kendilerine sağlayan kişiler, konargöçer aşiretler gösterilmiştir. 1883'te Aydın vilayetinde yapılması gereken düzenlemeler içerisinde bir türlü iskân edilemeyen ve eskiden beri eşkıyaya yardım eden aşiretlerin, eşkıyaların kaçmasına kolaylık sağladığı, askerlere ise zorluk çıkarttıkları bildirilmiştir³³¹. Said Paşa ile yapılan mülakat da Çakırcalı'ya yardımcı olan halkın Tahtacı ve Çepniler olduğunu bu yardımın nedenin ise dağlarda fakir olarak dolaşan bu halkın Çakırcalı'nın kendilerine yapacakları yardıma muhtaç olmalarına dayandırmıştır³³².

Konargöçer aşiretler ile yaylak-kışlak hayatını sürdüren köylüler için meskeni dağlar olan eşkıyalar ile karşılaşmama olanağı yoktur. Üstelik hükümet Celali isyanları döneminden beri her bölgedeki soruna yetişemeyeceği için aşiretlere kendilerini korumaları için küçük birlikler oluşturma imkânı vermiştir. Silah kullanma hakkını elde eden bu gruplardan bazıları eşkıya çetelerine direnmiş olsa da bu her zaman mümkün olmamıştır. Özellikle 19. yüzyılda eşkıyaya karşı alınan önlemlerde hükümet halkın silah taşımalarını yasakladığı

³²⁹ B.O.A., Y..EE..KP.., 29/2858.

³³⁰ B.O.A., DH.EUM.6.Şb, 19/21.

³³¹ B.O.A., İ..DH.., 893/71084.

³³² "İhtiyari yardım eden halk ise 'Tahtacı', 'Çepni' namıyla iki kabiledir. Bu tahtacı ve Çepnilerin derbeder ve sefil kısmı ve göçebe olanları Çakırcalı'dan gördükleri istifadeyi temin etmek üzere yardım ederler. Yoksa bunlarda ileri gelen, hal ve vakti yerinde olanlar Çakırcalı'nın adüvv-ü ekberidir. Çakırcalıya birtakım serseri Tahtacı ve Çepniler yardım ederler." Ahenk, "Said Paşa ile Mülakat", 17 Teşrinisani 1910.

için hem dağdaki konargöçerler hem de yerleşik hayata geçen kişiler eşkiya saldırılarına karşı en güvenilir yolun çete reisine destek çıkmak olduğunu düşünmüşlerdir. Celal Bayar'ın örnek verdiği gibi dağda savunmasız halde çadırlarında yaşayan kişiler karşılarında eşkiya çetelerini gördükleri zaman yardım etmeme gibi bir durum söz konusu olamamıştır. Aşiret çadırları ve damları eşkiyaların saldırılarına açık olduğundan Yörüklerin altın ve benzeri kıymetli eşyaları ile mal varlıkları bu baskılarda yağmalanmıştır. Aşiret mensupları da başka aşiretlere yönelik eşkiyalık yapmıştır. Sandıklı'da bulunan Karateke Aşireti'nden Ahmed'in çadırı Manavlı aşiretinden Mustafa tarafından basılmış ve para ile eşyaları yağmalanmıştır³³³. Ahenk gazetesi Çakırcalı'nın ustalıklı faydalandığı dağlardaki Yörük çadırlarının tamamen kaldırılması gerektiğini vurgulamıştır³³⁴. Bu yüzden de hükümet zamanla yataklık eden kişileri tasnif etmeye çalışmış ve yardım etmek zorunda kalan kişilerin ceza almaması konusunda tavsiye vermiştir.

Küçük Menderes havzasının coğrafi yapısı gereği burada bulunan Yörükler isteyerek ya da istemeyerek eşkiyalar ile birliktelik kurmuşlardır. Bu birliktelik her iki tarafın da dağlarda yaşam sürmesi için birbirine muhtaç olmasından kaynaklanmıştır. Bu birliktelik de eşkiyaların lehinedir. Eşkîya çetelerinin sayıca az olmaları hızlı hareket etmelerine de olanak sağlamıştır³³⁵.

3.3. ÇIKAR İLİŞKİLERİ

Eşkîyalara yataklık yahut devlete muhbirlik etmenin birçok nedeni vardır. Bu nedenlerin başında sosyoekonomik çıkarlar gelmektedir. Eşkîyalara yataklık eden kişiler hizmetleri karşısında eşkiyaların topladıkları ganimetten pay alma, kısa sürede zengin olma, düşmanlarına karşı korunma, önemli bayındırlık hizmetleri gibi karşılık beklemektedirler. Dağa çıkan eşkiya gruplarının izleyecekleri ilk adım şüphesiz maddi anlamda güçlenmek ve kendilerine hizmet edecek olan yatak ağını maddi anlamda tatmin etmektir. Bu nedenle de yol kesmiş, haraç almış veya biraz daha cesursa davranabilirlerse ev basıp, mal gasp etmişlerdir³³⁶.

3.3.1. SOSYOEKONOMİK İLİŞKİLER

Aydın ve civarında eşkiyalık hareketlerinin çıkma nedenlerinden biri olarak özellikle bölgede gün geçtikçe etkisi artan yabancı sermaye

³³³ Demir 2018, 233.

³³⁴ "Kezalik dağlarda Yörük çadırları, müteferrik damlar kaldırılıp Çakırcalı'nın mahirane bir surette istifade ettiği bu vesait-i muhabere mahvedilmeli." Ahenk, "Çakırcalı Çetesi Hakkında Bir Mülakat", 21 Teşrinisani 1910.

³³⁵ Demir 2018, 234.

³³⁶ Özçelik 2019 (a), 85.

gösterilmiştir. Levant Company'nin 1825'te tüccarların hareketlerini daha da kısıtlamak için kendisi feshetmesi, 1838 Balta Limanı Ticaret Anlaşması ve yabancıların mülk edinme haklarını kazanmaları ile İzmir ve artalanında yer altı ve yer üstü kaynaklara yatırım yapmışlardır. İzmir-Kasaba ve ardından İzmir-Aydın demiryollarının açılması kaynaklara ulaşımında ve ürünleri taşımada kolaylık sağlamıştır. Birçok Levanten aile İzmir ve çevresindeki bereketli topraklarda ticari ürünler yetiştirip, ihraç etmiştir. Bunlardan biri İzmir'de yaşayan ünlü İngiliz Levanten aile Whitaller'dir.

Eşkiyalık hareketlerinden kuşkusuz ilk etkilenen sosyal ve ekonomik hayat olmaktadır. Bölgede yabancı sermayeye karşı biriken öfke de bu duruma eklenince eşkiyalık hareketlerinden ekonomik anlamda en fazla etkilenen kişiler kuşkusuz tüccar grupları olmuştur³³⁷. Örneğin incir kurutulurken yahut bağbozumu yapılırken eşkiyalık hareketlerinin olması, tarlalarda çalışan halka yönelik eşkiyalık eylemleri halkın topraklarını terk ederek evlerine kapanmaları ile sonuçlanmıştır. 1880'li yıllarda bir İngiliz girişimcinin tarlalarında çalışan kişileri korumak üzere 43 silahlı adam tutması yahut 1881'de İngiltere Büyük Elçiliğinin Batı Anadolu'da toprak satın alanları tehlikeye karşı uyarmaları durumun ciddiyetini göstermektedir³³⁸.

Eşkiyalık hareketleri sosyoekonomik hayat için sıkıntılar yaşatsa da aslında doğru hareket eden insanlar için büyük bir kazanç kapısı olmuştur. Eşkiyalık hareketleri nedeniyle ürünlerin fazla üretilmemesi metanın değerini arttıracığı için ürünü elinde tutan tüccara büyük bir gelir getirmiştir. Çete mensupları da hem yaptıkları saldırılarda elde ettikleri ganimetten kâr ederlerken hem de bazı sermaye sahiplerinin özel koruması olarak görev yaptıklarından dolayı kazanç sağlamışlardır. Örneğin dağlarda sümbül soğanı toplayan Whitall'in adamları Çakırcalı'nın çeteye kılavuzluk etme görevini üstlenmişlerdir³³⁹. Böylece yanlarında Çakırcalı'nın adamları olacağı için onlara kimse zarar verememiştir. Kısacası tüccarlar için kargaşada kâr etmenin tek yolu, kargaşayı çıkaran kişilerle ortak hareket etmek olmuştur. Böylece bu çıkar ilişkisinden her iki grupta kâr etmiştir. Levantenler bu durumu Katırcı Yanni'den itibaren kullanmıştır. Ahenk gazetesinde yer alan bir yazıda Çakırcalı'nın ekonomik hayat için önemli bir unsur olduğu belirtilmiştir. Gazete, tüccarların, madencilerin, çiftlik sahiplerinin Çakırcalı'nın himayesinde geliştiklerini iddia etmiştir³⁴⁰. Kel Hayim gibi kişiler eşkiyanın topladıkları ganimetleri paraya

³³⁷ Daha ayrıntılı bilgi için bkz. Yapucu 2007, 173-214.

³³⁸ Özgün 2009, 20.

³³⁹ Yetkin 2003, 61.

³⁴⁰ Bir de bu adamın (Çakırcalı) bir ehemmiyet-i iktisadiyesi vardır. Buna şaşmayınız. Evet, bir ehemmiyet iktisadiye! Aşar mültezimleri Çakırcalı'nın vücudundan müstefit olmuşlardır. Tüccar, madenciler, yol müteahhitleri ve bahusus çiftlik ashabı suver-i muhtelifede Çakırcalı çetesinden, himayesinden, kudretinden müstefit olurlar ve binaenaleyh buna yardım ederler. Ahenk, "Çakırcalı Çetesi Hakkında Bir Mülakat", 21 Teşrinisani 1910.

çevirme yahut Levanten ailelerinden silah temin edip eşkiyaya gönderme işlerinden de kâr etmiştir.

Eşkiyalar ile aralarında yaşanan sosyoekonomik çıkarlara rağmen zenginlikleri nedeniyle adam kaçırmının ilk hedefi, yine tüccar ve Levanten aileler olmuştur. Yabancı basında eşkiyalarca İzmir'den kaçırılan Levanten aileler hakkında haberler yer almıştır. 21 Eylül 1885 tarihinde Bornovalı Levantenlerden "Fritz Charnaud" Salihi'de kaçırılmış, 8000£ fidyeye istenmiş, fakat pazarlıklar sonucu 500£ fidyeye karşılığında serbest bırakılmıştır. Kendisini kaçıran 4 eşkiyadan 3'ü öldürülmüş, 1'i yaralanmıştır³⁴¹. 24 Eylül 1887 tarihinde İzmir'de R.C.H. ve W.J.Wilkin ve O. Whittall kaçırılmış, esirlerden birisi 3000£ olan fidyeye isteğini iletmek için yine serbest bırakılmış ve sıkı pazarlıklar sonucunda 800£'de anlaşılmıştır. Fakat O. Whittall tutsaklığı esnasında çektiği sıkıntılar yüzünden ölmüştür³⁴². Levanten aileleri bu açık saldırılar karşısında kendilerini korumak üzere bölgenin namı eşkiyalarına yataklık etmek zorunda kalmışlardır. Eşkiyalar da cephaneye ve istihbarat sağladıkları için zamanla Levantenleri tehlikelerden korumuşlardır³⁴³.

Kargaşa ortamından karşılıklı olarak kâr edebilecek bir diğer grup ise eşkiyayı takip eden müfreze komutanları olmuştur. Asker ücretlerinin düşük olması nedeniyle jandarma olabilecek işsiz gençler eşkiyaya çetelerine katılarak, kolay yoldan para kazanmaya çalışmışlardır. Bunun yanı sıra, düşük ücretle çalışan güvenlik güçleri, eşkiya takibi için gittikleri yerlerde, zorla kendilerini ve hayvanlarını beslemişler, köylülere "yataklık" suçlamasında bulunmamak için para almışlar ve böylece fakir köylülere devletten soğutarak eşkiyalara yakınlaştırmış, asayişsizliği arttırmışlardır³⁴⁴. Üstelik dönemin anılarında jandarma komutanlarının eşkiyalar ile anlaşarak ganimetten pay aldıkları için eşkiyalığın bitmediğine dair iddialar yer almaktadır.

Halkın beklentisi genelde can güvenliği olsa da en büyük ekonomik beklentileri yataklık etmeleri halinde zenginleşeceklerine olan inançlarıdır. Çoğunluğu tarım ve hayvancılık ile uğraşan halkın kazancı doğanın ellerinde olduğu için bir de kargaşa ortamı olduğunda kazançlarının kendilerinde kalması çok zor olduğundan maddi açıdan rahatlamak ve kısa sürede zengin olmak isteyen insanlar da eşkiyalara yataklık etmişlerdir.

Eşkiyalar yataklarının güvenini ve sadakatini arttırmak, kendisine inanmayan ve desteklemeyen insanlara kendilerinin bir kahraman olduğunu göstermek için halk yararına birçok faaliyette bulunur. Bunlardan biri adaleti

³⁴¹ Portadown News, 03 Ekim 1885, 2; The Dundee Evening Telegraph, 23 Ekim 1885, 2; Lincolnshire Chronicle, 09 Ekim 1885, 3; Schmidt, 1992, 3.

³⁴² South Wales Daily News, 27 Eylül 1887, 3; Pall Mall Gazette, 13 Ekim 1887, 2; Hampshire Telegraph, 22 Ekim 1887, 9; Schmidt, 1992, 3.

³⁴³ Newton 1865, 118.

³⁴⁴ Yetkin 2003, 74.

sağlamaktır. Taşra yöneticilerinin yaptıkları yolsuzluklar ve merkeze uzaklık nedeniyle halk, adaleti en kısa sürede sağlayabilecekleri eşkiyalara sığınmaktadırlar. Ayrıca eşkiyaların yapmış oldukları bayındırlık işleri ve evlenecek kızlara çeyizlik hazırlamaları da halkın çetelere yataklık etmesine teşvik etmektedir³⁴⁵. Ahenk gazetesinde Çakırcalı'nın köylere yaptığı iyilikler hakkında bir yazı kaleme alınmıştır³⁴⁶. Çakırcalı'nın halka karşı yaptığı yardımlar neticesinde köylülük âleminde sanki bir sosyalizm oluşturduğunu söylenmiş ve etrafına muhabbete dayalı bir ağ ördüğü için gittiği güzergâhların çoğunda sorun yaşamadığını belirtilmiştir.

3.3.2. AKRABALIK İLİŞKİLERİ

Modern öncesi dönemde sanayileşmemiş topluluklarda akraba ilişkilerinin çok önemli olduğu kabul edilmektedir. Eşkiyalık faaliyetleri içerisinde de kişiler ilk desteklerini en yakın çevrelerinden almışlardır. Akrabalarından başka, ait oldukları cemaat, aşiret, dini gruplar çetelerin destekçileri olmuşlardır. Devlet her ne kadar yatakların kim olduğunu tespit etmekte her zaman başarılı olamasa da çete liderlerinin akrabalarına her daim gözetim altında tutmuştur. 1906'da Ödemiş kaymakamı olan Şakir Bey'in gönderdiği yazıda, Çakırcalı'ya yataklık eden tutuklu kimsenin bulunmadığı ancak Çakırcalı'nın eşinin akrabasından Koca Hüseyin oğlu Mehmed'in babası Hüseyin ve onun kardeşi olan Ömer ile Çakırcalı'nın teyzesinin çocuğu olan Süleyman'ın tedbir amacı ile hapisnede tutulduğu bildirilmiştir³⁴⁷. Belgede aynı zamanda Çakırcalı'nın eniştesi Veli Mehmed ve yine akrabalarından biri olan Ahmed'in tutuklandığı bildirilmiştir³⁴⁸.

Ödemiş'te eşkiyalık yapan Kara Mehmed ile Saritekeli Mehmed'in yakınları, yataklık şüphesiyle 1906 yılının ilk ayında tutuklanmıştır. Emirli'de yaşayan Kara Mehmed'in kardeşi, Hamidiye'de yaşayan eniştesi ve Salı köyünde iki üvey kardeşin kendisine yataklık ettiği gerekçesi ile tutuklanmıştır. Ayrıca Saritekeli aşiretinden olan Mehmed'in Hamidiye köyünde yaşayan kardeşi ve Yağcılar köyünde yaşayan diğer kardeşi yataklık gerekçesi ile tutuklanmışlardır³⁴⁹.

³⁴⁵ Çakırcalı'nın muhtacine muavenet-i nakdiyede bulunmak ve bir köyün harab olmuş köprüsünü tamir etmek ve fakir köylü kızlarını ce hazlık gibi sahih veya gayr-i sahih birtakım efali ve bazı merdane muamelatı beynenas deveran edip evvela bu yüzden kura ahalişi indinde bir teveccüh kazanmış olması. B.O.A., Y.PRK.UM., 65/93, lef 1; Özçelik 2019 (a), 98.

³⁴⁶ Çakırcalı takip ettiği politika mucibince, köylülerin her birine birçok iyilikler etmiş, paralar vermiş, bu adam sanki köylülük âleminde bir sosyalizm tesis etmiş, etrafına muhabbetten mamul kavi bir ağ kurmuştur. Çakırcalı'nın yaşadığı, geçtiği 10 kadar kaza vardır ki buraları onun için emniyet mintikası add olunur. Bu adamdan menfaatlar olmayanlarda kendisinden korktukları için sükût ederler ve kendisine muavenet etmeseler bile hükümetin icraatını teshile yanaşamazlar. Ahenk, "Çakırcalı Çetesi Hakkında Bir Mülakat", 21 Teşrinisani 1910.

³⁴⁷ B.O.A., Y..EE..KP., 28/2794.

³⁴⁸ B.O.A., Y..EE..KP., 42/4161.

³⁴⁹ B.O.A., Y..EE..KP., 29/2858.

4. Bölüm

EŞKIYA VE EŞKIYA YATAKLARININ PEŞİNE DÜŞMEK

4.1. İTAATSİZ EŞKIYAYA KARŞI: “DEVLET, KÖYLÜ VE KORKU”

Eşkîya takip edilmesi zor dağlar, yüksek tepe veya ovalar, ormanlar, dar geçitler ya da engebeli bölgelerde faaliyet göstermiştir. Yapılan araştırmalar XVIII. ve XIX. yüzyıllarda Avrupa ve Asya’da birçok kanun dışı tipin ortaya çıktığına işaret etmektedir. Söz konusu bu dönemin genel özelliği ise Avrupa ve Asya coğrafyasında yaşanan toplumsal değişimler, milliyetçilik akımlarının büyüleyici etkisi, yeni pek çok devletin oluşum sürecine girmesidir. İşaret edilen zaman diliminde, Osmanlı devleti topraklarında eşkiya gruplarının özellikle de Batı Anadolu coğrafyasında daha da artan eşkiya çetelerinin “sisteme başkaldıran bireyler” oldukları gayet açıktır. Söz konusu bu kanun dışı hareketlerde bulunan çete ya da eşkiyaların ortak özellikleri arasında baskı altında kalmaları ve bunun sonucunda bir suça bulaşmış olmaları, kanunlara karşı geldikleri için dağa çıkmaları bulunur. Bu nedenle de devlet, onları tenkil etmek, etkisiz hale getirmek için peşlerine düşer. Onların takip edilmesi sürekli yer değiştirmelerine, bu süreçte bir gurup ya da çete oluşturma çabalarına, yerel yönetim ya da merkezi güçle açık bir çatışma içine girmelerine de neden olmuştur. Bu tür kanun dışı hareketler ya affedilme yöntemiyle mevcut sistemin kontrolü altına alınırlar ya da öldürülerek tamamen ortadan kaldırılırlar³⁵⁰. He ne olursa olsun Osmanlı dünyasında bu türden çete ya da eşkiya grupları kanun *tanımaz ve ahlaksız olarak algılanmıştır. Dahası* yol kesme, haneye tecavüz, adam soyma, adam kaçırma, fidye isteme gibi eylemleriyle *kamu düzenini bozan hareketleri, toplumda endişeye sebep olacak şekilde güvenlik sorunu yaratmaları*, onların yerleşik düzeni bozduklarını ve toplumsal barışa zarar verdiklerini de ortaya koymaktadır³⁵¹.

Osmanlı devlet yönetimi bu türden eylemlerde bulunan eşkiyanın üstesinden gelmek için toplumsal düzeni bozan ve merkezi devlet için tehdit

³⁵⁰ Hobsbawm 1998, 157; Bezci 2006, 101; Cangür 2013, 12.

³⁵¹ Yapucu 2007, 173- 181.

unsuru olan ortak sorun karşısında doğal bir ittifak arayışına girmiştir. Osmanlı devletinin en disiplinli güvenlik araçlarından biri olan jandarma güçleri öncelikli olarak köylünün bilgisine başvurma yöntemini uygular. Bu hem doğrudan bilgi almak için ve hem de köylünün ilk tepkisinin sınılanması için gerekli adım olmalıdır. Bu yöntem kendi içinde kimi zaman sağlıklı bir bilgi akışına fırsat vermeyebilir. Özellikle de köylünün bölgesinde görüp şahit olduğu eşkiyaya ilişkin bildiklerini jandarmayla ya da diğer güvenlik güçleriyle paylaşmasının hayatına mal olması gibi kötü bir akıbete kapı aralaması ihtimali de söz konusudur. Devlet ve halk arasındaki iş birliğinin bu nedenle sürekli ve düzenli olduğunu söylemek çoğu zaman güçtür³⁵².

Çoğu araştırmacı bu durumdan hareketle İngiliz tarihçi E. Hobsbawm'ın ortaya attığı teze yaklaşma eğilimi içine girmişlerdir. Hobsbawm, 1997 yılı basımlı "Eşkiyalar" adlı eserinde, "toplumsal eşkiyalık" kavramını ortaya atarak, *toplumsal eşkiyanın devlet yönetimi tarafından suçlu sayıldığını, ancak yaşadığı bölge halkı tarafından kahraman, yenilmez, intikam alıcı, adalet için savaşan, bazen de özgürlüğün lideri olarak kabul edildiğini savunmuştur. Bu türden bir yaklaşım eşkiyanın her koşulda saygı duyulan, bu yüzden de yardım edilen ve desteklenen kanun kaçağı köylüler olmasına kapı aralamıştır.* İngiliz tarihçinin bu tezi eşkiyalığın kimi eylemleriyle zaman zaman topluma zarar verse de eşkiyalığı adeta düzene karşı soylu bir direniş olarak görmesi gibi bir romantik söylemi de ön plana çıkarmaktadır³⁵³. Bir başka deyişle E. Hobsbawm'ın ilgili tezi doğrudan ve tartışmasız kabul edilirse, köylülerin devlete olan tepkilerinde eşkiyanın adeta aracı rol oynadığı sonucuyla karşı karşıya kalınır. Hatta bu tezi somutlaştırmak için Çakırcalı Mehmet örneğinden hareket de edilebilir. Çakırcalının, ezilen köylünün haklarını savunması ve köylüyü faizle ezen, borç para ya da borç tohumluk buğdayla kendisine köle yapan, haraca bağlayan, mahsulünü elinden alan ve köylü üstünde bir tür derebeylik kuran bölgesel güçlere karşı durması Hobsbawm'ın tezini destekler türden bir toplumsal eşkiya davranışıdır³⁵⁴.

Hobsbawm'ın tezi ciddiye alınırsa Çakırcalının, iyi niyetli ahlâki sorumlulukla köylülere maddi yardım sağladığı sonucuna ulaşılmaktadır. Oysaki Çakırcalının dağda kendini korumak için stratejik davranışları "köylünün eşkiya korkusu" gibi bir zafiyetten beslenmiştir. Bir başka deyimle devlet ve halk ittifakına çoğu zaman engel olan köylünün eşkiyadan korkması, söz konusu tezin herhangi bir yerinde yoktur. Köylünün de eşkiyanın da öncelikli olarak

³⁵² Coşar, Milliyet Gazetesi, 30 Mayıs 1973.

³⁵³ Gözütok 2011, 50.

³⁵⁴ Gözütok 2011, 56 ve 60.

“kendilerini korumak” istedikleri asla göz ardı edilmemelidir. Bu nedenle eşkıya köylünün yardımına “muhtaçtır”. Bu muhtaçlık eşkıyayı, korku salarak, devlete karşı gelerek, toplumda güvenlik sorunu yaratarak elde ettiği paralardan bir kısmını köylülere dağıtmak zorunda bırakmıştır. Hatta “devletin köylüyle müttefik olarak” eşkıyaya karşı mücadele etme eylemi, “eşkıyanın köylüyü kendisine suç ortağı etmek” gibi ciddi bir problemi de beraberinde getirmiştir.³⁵⁵ Eşkıyanın yaptığı eylemleri, “devletin sağlayamadığı adaleti sağlamak” ya da çok mücbir sebepler yüzünden mesela “nefsi müdafaa gibi gerekçelerle adam öldürmek” gibi bir algı üzerinden değerlendirmek³⁵⁶ sosyal eşkıyalık tezine yağ sürecek türden yanlış ve eksik bir sonuca götürür.

Çakırcalının, bir karı-kocayı uykuda boğazlaması, yanına aldığı bir eşkıyayı kendisini öldürecek endişesiyle uyurken kafasından vurması, bir hapis arkadaşının intikamını almak için bir kadının kocasının kollarını, kadının da kafasını kestirerek öldürtmesi gibi eylemlerinde adalet, nefsi müdafaa gibi gerekçelerin bulunmadığı gayet açıktır. Dahası bu korkunç işlerden sonra vicdanını temizlemek için namaz kıldığı iddia edilse bile, aslında bunu da yaptığı zulüm, soygunlar, işlediği cinayetleri temize çıkarmak için “halkın gözünü boyamak için yaptığı” da gayet açık bir şekilde anlaşılmaktadır. Üstelik onu evliya mertebesine taşıyan, ona kurşun işlemeyen biriymiş gibi halk arasında dolaşan tevatürlere de sıkça rastlanması, bunları, köylüler arasında kendisine olan güveni pekiştirmek yaptırdığına işaret etmektedir³⁵⁷.

Daha da ilginç olanı, dönemin Fransız başkonsolosları hatta Osmanlı ordusunun generallerinden biri dahi, Çakırcalının adı bir eşkıya olmadığını, yoksul köylüye yardım ettiğini, köprü ve yol yaptırdığını söylemek konusundaki gayretleridir³⁵⁸. Çakırcalı köylülerle *dostluklar kurmak için kimi zaman onlardan kız almış, böylece yakınlıklar kurmayı da ihmal etmemiştir*³⁵⁹. Bu nedenle, Osmanlı güvenlik güçlerinin kamu düzenini sağlamak konusunda takip ettikleri unsur sadece eşkıya ya da çete grupları değil, daha giriftleşmiş haliyle bu unsurlara yardım ve yataklık edenlerin de içinde olduğu daha çapraşık bir durumdur³⁶⁰.

Öte yandan her eşkıyanın kendi bölgesi vardır, çok zorunlu olmadıkça maddi menfaat elde etmek için bu bölgelerin dışına çıkılmamıştır. Çoğu zaman da devletin resmi görevlisi kendileri için bir sorun çıkarmıyorsa ve halk için

³⁵⁵ Demirağ 2016, 37.

³⁵⁶ Üstüntaş 2018, 38-39.

³⁵⁷ Demirağ 2016, 38 ve 41.

³⁵⁸ Coşar, Milliyet Gazetesi, 27 Mayıs 1973.

³⁵⁹ Gözütok 2011, 68.

³⁶⁰ Devellioğlu 1990, 1227 ve 1296.

tehlike yaratmıyorsa eşkiya bunlara bir engel yaratmamış, resmi işlerin yürütmesine engel olmamışlar ve devletin memurlarına pek dokunmayarak, takip dışında onlarla çatışmaya girmemişlerdir³⁶¹. Hatta kimi zaman eşkiyanın bu tutumu, farklı boyutlarıyla da karşımıza çıkmaktadır. Bazen taşra idarecileri idari, askeri, mali alanlardaki görevlerini yerine getirebilmek için eşkiyalarla iş birliği yapmış, birbirleri ile bölgesel iktidar mücadelesine girişen paşalar, voyvodalar ya da ayanlar kendi çıkarlarını korumak için eşkiya veya çete desteği sağlamaya çalışmışlardır. Bu türden bir destek kuşkusuz bölgenin ileri gelenleri için kendi nüfuzlarını korumaya hatta bölgesel nüfuz ve statü elde etmeye yönelik bir davranıştır. Öte taraftan bu tür bir iş birliğinin korkudan kaynaklandığı, taşra idarecilerinin kendilerini hem eşkiya ve haydutlar ve hem de bazen hükümetin kolluk kuvvetleri karşısında korumaya aldıklarını da ortaya koymaktadır³⁶².

4.2. EŞKIYA VE YATAK TAKİBİ

4.2.1. KIRSALLA BÜTÜNLEŞMEK: “ETRAFI TANIMAK”

İzmir ve çevresindeki eşkiya ve çetecilik faaliyetlerinin yoğunluğu, kuşkusuz kamu düzeni ve toplumsal güvenliğin sağlanması konusunda Osmanlı güvenlik güçlerine büyük sorumluluklar yüklemiştir. Özellikle Osmanlı devletinin hayli disiplinli silahlı genel kolluk kuvveti olan Jandarma kuvvetlerine bağlı subaylarının harp okulunda öğrendikleri nizami tekniklerin kullanıldığı da tespit edilmektedir. Ancak bu türden tekniklerin eşkiya takibinde yetersiz olmasının anlaşılması üzerine gayri nizami harp tekniklerine daha da ağırlık verilmiştir. Bu teknikler arasında “sızma harekâtı, pusu atma, keşif-gözetleme, haber elemanı, kılavuz kullanma, istihbarata karşı koyma, istihbarat krokileri çıkarma, eşkiya işbirlikçilerini tespit etme, meskun mahalde muharebe” vardır. Özellikle de dere yataklarında yüksek dağlık alanlarda faaliyet gösteren eşkiyaların takibi sadece yatay açıdan yapıldığından, Osmanlı takip kollarının eşkiya çetelerini tespit etmelerini güçleştirmiştir. Bu ise Jandarma kuvvetlerinin harita eğitimine daha çok ağırlık vermelerine neden olmuş, bu eğitim sonrasında eşkiya çeteleri ile karşılaşılacak muhtemel sahalarda krokileri çizilmiş eşkiyaların kullanabileceği yol, köprü, su kaynakları, mandıra, göçer dinlenme noktaları, meskûn mahallerin tespit edilmesine öncelik verilmiştir³⁶³.

³⁶¹ Yapucu 2019, 75.

³⁶² Ertaş 2017, 185-187.

³⁶³ Cömert 2019 (a), 42-46.

Resim 39: Eşkîya ve Çetelerin Dağlarda Gezerken Kullandıkları Bir Su Kaynağı (Tire Kaplan Mevkii- Çalışma Kapsamında Gerçekleştirilen Alan Araştırması Sırasında Çekilmiştir)

Eşkîyaların dere yataklarını kullanmaları, dik bir yere tırmanırken dere yataklarının tırmanmayı kolaylaştırıcı doğal bir yol görevi görmelerinden kaynaklanmıştır. Aynı zamanda dere yatakları eşkîyaların her an gizlenmelerini kolaylaştıracak coğrafi birtakım imkânlar da sunmaktadır. Eşkîyanın dere yatağı içinde ilerlemesi etrafında bulunan yamaçların görünmesine engel oluşturmuştur. Eşkîya için yamaçlardan ya da zirve hatlarından gitmeye çalışmanın onları daha çok yoracağı da ortadadır. Aynı zamanda eşkîyanın Osmanlı güvenlik güçleriyle bir çatışmaya girmesi sonrasında dere yatakları çekilme istikametlerinde kolluk kuvvetlerinin bulunma ihtimalini de azaltmıştır. Kolluk güçlerinin eşkîya takibinde bu dere yataklarını daha az kullandıkları söylenebilir, çünkü söz konusu bu alan eşkîya saldırısına hayli açık bir durum arz etmiştir. Üstelik dere yataklarının hemen yakınlarındaki yerleşim yerlerinde eşkîya çetelerinin yatakları ve haber kaynaklarının var olması hayli yüksek bir olasılıktır. Osmanlı takip kollarının saldırıya gayet açık durumdaki dere yataklarından ilerlemesi ve geçiş istikametlerini öğrenen eşkîyanın o bölgelere

pusu atmaları da hayli yüksek bir diğer ihtimaldir. Dere yatakları bu nedenle Osmanlı kolluk güçlerinin eşkıya pususuna düşmesi için adeta “bulunmaz tuzak alanlar” gibi durmaktadır. Bu ise Osmanlı takip kollarının eşkıyanın tespit edildiği bölgelerdeki daha hâkim noktaları tercih etmelerine neden olmuştur³⁶⁴.

Osmanlı kolluk kuvvetleri tarafından takip edilen eşkıyanın üstesinden gelinmesi için bir diğer adımın coğrafya ve iklimin tanınması olduğu da gayet açıktır. Jandarma kuvvetleri eşkıya çetesinin takibinde öncelikli olarak arazi durumunu incelediği ve bu konuda hazırlıklar yaptığı tespit edilmektedir. Arazi durumunun bilinmesi eşkıya ya da çetelerin kaçış yollarını kapamak ve bunları en kısa sürede etkisiz hale getirmek için belki de en hayati öncelikler³⁶⁵. Bu aynı zamanda jandarmanın “*kırsal dünyaya uyum sağlama*” aşamasını da yani görev yaptıkları bölgenin coğrafi, toplumsal, dilsel, ailevi ve iktisadi yakınlık derecelerini öğrenme sürecini de beslemiş, jandarmanın güvenlik amaçlı olarak gözetim altında tuttukları toplumla bütünleşmesini sağlamıştır³⁶⁶.

İzmir ve çevresinde yaşanan eşkıyalık olaylarının ağırlıklı olarak her sene Mart ortasından Kasım ayı sonuna kadar sürmesi, eşkıyanın faaliyetlerini genel olarak bahar aylarında sürdürmeyi tercih ettiğini göstermektedir. Hava şartlarından başka bölgenin topoğrafik yapısı yani doğu-batı doğrultusunda uzanan dik ve birbiriyile birleşen kapalı dağların varlığı, İzmir ve çevresindeki eşkıyalık olaylarının fiziki dağılımını doğrudan belirlemiştir. Bölgedeki dağlar gayet sarp, keskin ve diktir, bu durum dağlara iniş ve çıkışları güçleştirirken, askeri birliklerin hareket ve takiplerini de güçleştirmiştir³⁶⁷. İzmir’de en yoğun olarak eşkıyalık olaylarının görüldüğü Ödemiş fiziki coğrafyasının büyük bir kısmı “kartal yuvası” gibi çok sarptır ve dağların eşkıyayı çok kolay bir şekilde saklamasına müsait görünmektedir. Bu nedenle Ödemiş dağlarında gezen eşkıyadan haberdar olabilmek oldukça zor gibi gözükmektedir³⁶⁸.

Ege coğrafyasında genel olarak dağların ortalama yükseltisi 2000 metreyi aşmaktadır. Özellikle Boz Dağlar ve Aydın Dağları hızla yükselen ve alçalan bir yapıya sahiptirler. Şiddetli kırılmalar ve birden yükselmeler şeklinde oluşan bu dağ oluşumları engebeli kayalık arazilerin meydana gelmesine neden olmuş ve bu dağlar üzerinde yer yer karstik arazi yapısı derin vadiler ve mağara oluşumlarını ortaya çıkarmıştır. Tüm bunlar dağlarda yaşayan eşkıyanın hayatını kolaylaştıracak türden doğal coğrafi avantajlar olarak kabul edilebilir. Dağlık alanlar, eşkıya için askerlere karşı doğal bir sığınak ve savunma

³⁶⁴ Cömert 2019 (b), 143-144.

³⁶⁵ Ömer Fevzi Bey 2016, 39.

³⁶⁶ Luc 2009, 29 ve 33; Houte 2009, 176.

³⁶⁷ Hamaloğlu, Özgün 2009, 137, 141-142.

³⁶⁸ Yaşar 2015, 57.

alanırken aynı zamanda, onları yakalamaya çalışan Osmanlı güvenlik güçleri için bu durum takip etme sürecini daha da zorlaştırmıştır. Osmanlı kolluk kuvvetleri için derin vadilerden, kayalık araziden, orman içlerinden eşkiya çetelerini takip etmek ve onları etkisiz hale getirmek oldukça zor bir hal almıştır. Dahası bölgedeki sıra dağları örten ormanların eşkiyaların güvenliklerini sağlamalarına ve daha kolay saklanmalarına yardım ettiği de mutlaka belirtilmelidir. Bu durumun bölgede bulunan kolluk kuvvetleri için sadece iç güvenliği sağlayabilmek için eşkiyanın peşine düşmesini değil, aynı zamanda bölge iklimi, coğrafyası ve daha pek çok faktörle aynı anda mücadele etmesini gerektirmiştir³⁶⁹. *Dağların ve ormanların çokluğu* eşkiya gruplarının bundan yararlanarak firar etmelerini sürekli mümkün kılmış ve bu da Osmanlı kolluk güçlerinin eşkiyaları etkisiz hale getirmelerini zorlaştırmıştır³⁷⁰. Bölgenin iklim koşullarının elverişliliği, eşkiyaların dağlardaki rahat yaşamını arttırmış ve daha da önemlisi onların dağlardaki kalış sürelerini uzatmıştır. Ege bölgesinin ikliminin dağlarda yaşamaya elverişli olması, eşkiyaların Osmanlı güvenlik güçlerine teslim olma oranını da düşürmüş olmalıdır. Bölge coğrafyasının ikliminin elverişli durumundan başka, dağların sarp ve engebeli yapısı Osmanlı kolluk kuvvetlerinin geniş çapta birlik operasyonları yapmasına engel teşkil etmiştir³⁷¹.

Resim 40: Eşkiyanın Kullandığı Tire Ovacık'tan Karaçamur Yaylasına İnen İki Ayrı Yol (Bu fotoğraf çalışma kapsamında gerçekleştirilen alan araştırması sırasında çekilmiştir.)

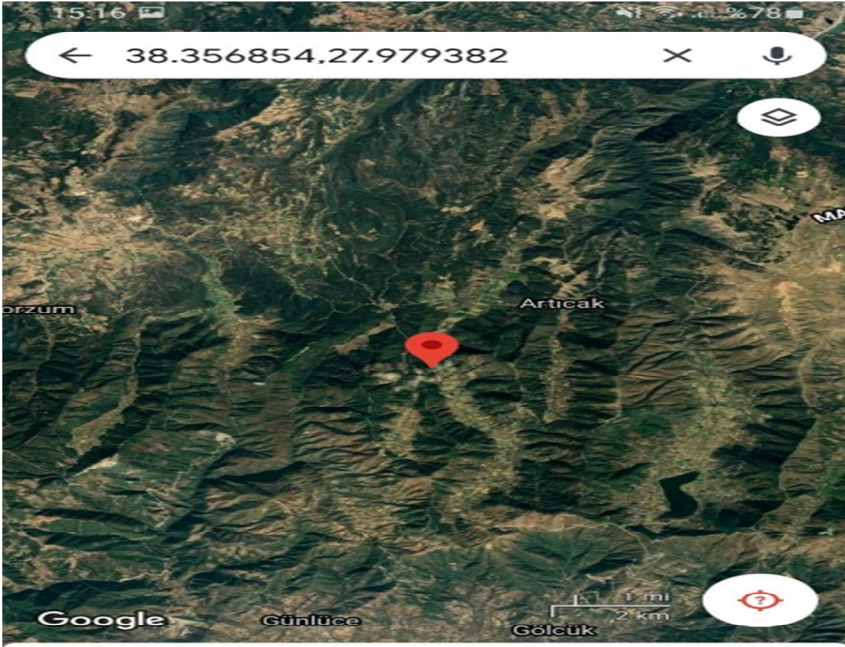
³⁶⁹Hamaloğlu, Özgün 2009, 137; Cömert 2019 (b), 108 ve 136.

³⁷⁰Temel 2010, 417.

³⁷¹Cömert 2019 (b), 134 ve 136; Özçelik 2017, 2.

II. Abdülhamit Döneminde İzmir ve Çevresinde Eşkiya ve Eşkiya Yatakları
(Haritalandırma ve Haritalara Analitik Bir Yaklaşım)

Kışın, havanın soğuması eşkiyanın faaliyetlerine bir süreliğine ara vermesine neden olmuş, bu durum Osmanlı kolluk kuvvetleri tarafından, eşkiyalık hareketlerinin sona erdiği anlamına gelmese de eşkiya takibinin kısa bir süre bırakılmasını gerektirmiştir³⁷². Osmanlı kolluk kuvvetlerinin kış aylarında eşkiya takibine çok da sıcak bakmamasının geçerli bir nedeni vardır. Kimi zaman tamamen karlarla örtülü, iki bin metreyi aşan yükseklikteki dağlık ve yolsuz bir arazide o günün koşulları altında kış donanımından yoksun Osmanlı yaya ve atlı birliklerinin eşkiyayı takip etmek ve onları etkisiz hale getirmek için çabalamaları hem zor ve hem de çok risklidir³⁷³. Aynı zorluk eşkiya için de geçerli olmalıdır. Kış aylarında su yataklarının donması bile onların günlük mecburi ihtiyaçlarını ve işlerini karşılamaları konusunda sıkıntıya sokacağı gayet açıktır. Bölge de yapılan alan araştırmasında İzmir yakınlarındaki Ödemiş Artıcak yakınlarındaki bir su kaynağının Ocak ayının ortasında kullanılmayacak şekilde donduğu tespit edilmiştir.

38°21'24.7\"N 27°58'45.8\"E
38.356854, 27.979382

³⁷² Ürkmez 2015, 36.

³⁷³ Koparan 2007, 55.

Resim 41: Ödemiş Artıcak yakınlarındaki bir mağara ve GPS Konumu (22 Ocak 2021 tarihinde Çalışma Kapsamında Gerçekleştirilen Alan Araştırması Sırasında Çekilmiştir)

Resim 42: Ödemiş Artıcak yakınlarındaki bir mağaranın girişi (22 Ocak 2021 tarihinde Çalışma Kapsamında Gerçekleştirilen Alan Araştırması Sırasında Çekilmiştir)

II. Abdülhamit Döneminde İzmir ve Çevresinde Eşkîya ve Eşkîya Yatakları
(Haritalandırma ve Haritalara Analitik Bir Yaklaşım)

Resim 43: Ödemiş Artıcak yakınlarındaki bir su kaynağı (22 Ocak 2021-Çalışma Kapsamında Gerçekleştirilen Alan Araştırması Sırasında Çekilmiştir)

Eşkîyanın dere yatakları, dağlık, ormanlık alanlar ve sarp bölgelerdeki kaynak başlarından başka, mandıra, kulübe ve bazen de değirmenlere yakın bölgelerde dolaştıkları da tespit edilmektedir. Özellikle mandıralar sayesinde eşkıyanın köylerle olan iletişim ve haberleşmeyi daha kolay sağladıkları ve maişetlerini temin ettikleri bilinmektedir. Tam da bu nedenle yani eşkıyanın öncelikli olarak su ve yemek bulmak konusundaki kaygıları, jandarmaların dağlarda kaç pınar başı ya da akarsu bulunduğunu öğrenmesi ve bu sayede doğrudan doğruya eşkıyanın sığınağını tespit etmeleri açısından önemli bir ayrıntıdır. Hatta bu muhtemel çatışma meydanı olacak mahallerin de önceden tespit edilmesi ve dahası krokide özenle gösterilmesine de fırsat vermiş olmalıdır. Ayrıca o bölgedeki eşkıyanın nerelerde görüldükleri, barındıkları ve nerelerde çatışmaya girdiklerinin de detaylı bir şekilde belirtilmesi anlamına gelmektedir³⁷⁴. Dönemin yerel bir gazetesinde, eşkıya ile mücadelede coğrafyanın tanınmasının, Osmanlı kolluk kuvvetlerinin başarıya ulaşması için en önemli adım olarak gösterilmektedir. 1910 yılına ait söz konusu haberde

³⁷⁴ Ömer Fevzi Bey 2016, 54.

jandarmanın görev yaptığı bölgenin *dağları, yolları, memleketin halini köylerini ve köylülerin yerlerini tabiatlarını bilmesi gerektiğine işaret edilmektedir. Ancak aynı haberde daha da dikkat çeken ayrıntı, dönemin kolluk kuvvetlerinin henüz bu konuya ilişkin gerekli tecrübeye ulaşmadığının bildirilmesidir. Aynı haberde Osmanlı jandarma güçlerinin “henüz pek çok eksik ve noksanlarının bulunduğu, eşkıya kovalamak için mülhakatta bulunan askerlerin hep acemi olduğu, yer yurt bilmedikleri ve muvaffakiyetin olmamasına bunların sebep olduğu” ifadesi³⁷⁵ ise eşkıya takibinde yaşanan kimi başarısızlıkların nedenini ortaya koymaktadır.*

Herhangi bir kazada görevlendirilen jandarmadan, görev yapacağı bölgenin karakollarını, hapishanelerini gezmesi, mevkiilerin durumunu ve güvenlik noktalarını öğrenmesi beklenmiştir³⁷⁶. Jandarmanın aynı zamanda köylerde, bucaklarda, çiftlik ve ormanlarda, kendi bölgesi içinde her yerde dolaşması, kol gezmek suretiyle güvenliği sağlaması gerekmiştir³⁷⁷. Osmanlı kolluk kuvvetlerinin köylerin krokisini çizmeleri, yanlarında saklamaları, olası bir eşkıya tesadüfünde ya da eşkıyayla çatışma söz konusu olduğunda söz konusu krokilerin yardımına başvuracak şekilde hazırlıklı bulunmaları gerekmiştir. Bununla birlikte Osmanlı kolluk güçleri köy halkının eşkıyaya karşı tavırlarını, düşüncelerini, sürekli yoklayıp, takip etmişlerdir. Osmanlı güvenlik güçlerinin, eşkıyanın da sıkça başvurduğu bir yöntem olan çoban ve çiftçi kıyafetleriyle kılık değiştirerek bölgede keşif yaptıkları da anlaşılmaktadır. Genelde jandarma kılık değiştirerek, kömürcü, tütün kaçakçısı, deveci gibi kılıklarda eşkıya takibinde bulunmuştur³⁷⁸.

4.2.2.BİR TEDBİR YÖNTEMİ: “YATAĞI ARAMAK”

Osmanlı güvenlik güçlerinin, köy ve nahiyelerde dolaşan serserileri ya da kendilerini tanıttırarak bir evrak taşımayanları her türlü yöntemle takip ederek yakalamaları gerekmiştir. Bunun için her bir köyde çocuklar hariç olmak üzere ne kadar erkek nüfusun olduğunun tespit edilmesi ve köyde kaç kişinin yaşadığının öğrenilmesi ilk aşamayı oluşturmuştur. Özellikle jandarma köy sakinlerinin hangi mezhepten olduklarını, içlerinde fesatlığa meyilli olup olmayanların varlığını, varsa kimlerin olduğunu tespit etmeye çalışmıştır. Jandarma aynı zamanda bölgede gezenlerin 1841 ile 1910 yılları arasında düzenli biçimde kullanılmış olan eşkâli tanımlayan iç pasaport yani mürur

³⁷⁵ Köylü Gazetesi, 12 Haziran 1910.

³⁷⁶ Ömer Fevzi Bey 2016, 52.

³⁷⁷ Alyot 2008, 158.

³⁷⁸ Ömer Fevzi Bey 2016, 53- 75; Uyanık 2017, 224- 234.

tezkerelerinin olup olmadığını incelemiş, silah taşıyanların ruhsat tezkirelerini taşıyıp taşımadıklarını kontrol etmiştir. Kimi zaman da jandarma köyün bütün erkeklerini köy meydanına toplayarak arama yapmış, köylülerin nüfus tezkerelerini incelemiş, çevresindekilere teşhis ettirmiş, böylelikle köyde yabancı olup olmadığını anlamaya çalışmıştır. Öte yandan köylerde eşkiyanın saklanma olasılığına karşı, köyün tüm hanelerinin aranarak eşkiya ya da çete üyelerinin tespit edilmesi de başvurulan bir başka yöntem olmuştur³⁷⁹. Bu bağlamda eşkiyanın evde saklanma olasılığına ilişkin İngiliz Queensland Times gazetesinin bir haberi hayli dikkat çekçidir. Çakırcalının Osmanlı güvenlik güçlerini her defasında atlatmasının altında ona evlerini açan köyün fedakâr kadınların çabaları yatmaktadır. Kadınlar bazen onu haftalarca evlerinde saklamış, yiyeceklerini tedarik etmiş, düşmanlarının her hareketi hakkında önceden bilgilendirmiş ve tehlikeli bölgelerde, gizli patikalarda Çakırcalı'ya rehberlik yapmışlardır. Elbetteki bunun karşılığı olarak söz konusu eşkiya kadınlara olan gönül borcunu vefasıyla ödemiş, birçok köylü kızının çeyizini yapmıştır³⁸⁰.

Eşkiyanın, çete üyelerinin ya da tütün kaçakçısının saklandığı evin tespit edilmesi durumunda ise, kimi zaman hayli ilginç bir yöntemle başvurulduğu da anlaşılmaktadır. Etrafı sarılan evden gönül rızasıyla çıkmayan bu düzen bozucuların, buldukları yeri terk etmeleri için, saklandıkları evin ateşe verildiği de olmuştur. Böylece yanmamak ve dumandan zehirlenmemek için dışarıya çıkmaları sağlanmış, bu yöntemle dışarı çıkmaya zorlanan eşkiya ya esir alınmış ya da orada öldürülerek etkisiz hale getirilmiştir³⁸¹. Bu türden bir örnek Kamalı Mustafa çetesinin, Alaşehir'in Düzaraplı köyüne misafir gittiğinde Kamalı'nın gelişini gören bir kısım köylülerin jandarmaya ihbar etmeleri ve köyün kuşatılmasıyla yaşanmıştır. Kamalı jandarmadan kaçıp, bir eve sığınmış, o evin etrafının sarılması üzerine Kamalı, kireç duvarını delip daha dayanıklı olan yan eve ve o evinde sarılması üzerine diğer yan eve geçerek sürekli çatışmayı sürdürmüştür. Jandarma kumandanı Kamalı'nın saklandığı evleri ateşe vermiş, onu dışarıya çıkarmayı denemiştir. Yan yana tam dokuz eve giren eşkiya Kamalı, bu yöntemle dışarıya çıkarılmak istense de, bir yolunu bulup jandarmanın elinden kaçıp kurtulmayı başarmıştır³⁸².

³⁷⁹ Hamaloğlu 2021 (b), 611-612; Ömer Fevzi Bey 2016, 54 ve 98-100; Alyot 2008, 158- 160 ve 277; Özçelik 2019 (b), 339; Turna 2019, 156.

³⁸⁰ Özçelik 2019 (b), 339.

³⁸¹ Uyanık 2017, 224.

³⁸² Yapucu 2019, 84- 85.

4.2.3. ÜSTÜNLÜK SAĞLAMAK: “SİLAH VE MÜFREZE TEMİNİ”

Eşkîya takibinde Osmanlı güvenlik güçleri yerli ahali ve köylüyle iş birliği yapmak zorunda kalmıştır. Kolluk kuvvetlerinin bölgenin coğrafi yapısını ne kadar tanırsa tanısın, izbe yerleri, gizli köşeleri, saklanacak noktaları ve özellikle eşkıyanın nerede bulunup nerede dolaşacağını ve saklanacağını o bölgenin yerlileri ya da köylüleri kadar bilemediği de bir gerçektir³⁸³. Köylünün bilgi ve tecrübesine duyulan ihtiyaç eşkıyanın takip edilip etkisiz hale getirilmesinde jandarma- köylü diyalog kanallarının açık kalmasını gerektirmiştir. Osmanlı güvenlik güçleri eşkıya hakkında tüm ayrıntıları, eşkıyaya yardım ve yataklık edenleri, köy bekçisinden muhtarına kadar bölge ahalisinden kendilerine bildirmesini istemiştir³⁸⁴. Bu iş birliğinin ise gerektirdiği bazı uygulamalar söz konusudur. Bunlar arasında en önemlisi kuşkusuz Osmanlı devlet yönetiminin kimi zaman da jandarma kuvvetlerinin yükünü hafifletmek için, köylüye silah dağıtılmasına izin vermesi olmuştur. Devlet bazen köylülere silah taşıma izni vererek eşkıya ya da çetelerle mücadele etmek konusunda halkı fiilen takip etme sürecine ortak kılmıştır. Devletin izni altında söz konusu bu silahlar, yine bölgenin kolluk kuvvetlerinin denetiminde köy muhtar ve ihtiyar meclisleri azalarıyla ileri gelenlerinin müşterek sorumluluğu altında köylülerden uygun görülenlere dağıtılmıştır³⁸⁵. Bu uygulama kimi zaman Osmanlı devlet adamları tarafından eleştirilmiş ve hatta bir dönem Osmanlı meclisinde tartışma konusu dahi olmuştur. Saruhan (Manisa) Mebusu Şekip Bey, 11 Ocak 1909'da Dâhiliye Nezareti'ne soru önergesi vererek, bu uygulamayı meclise taşımış ve *“hiçbir zaman 300 jandarmanın göremeyeceği işi 4-5 köylü görebilir mi”* diyerek hükümetin eşkıya takibinde daha farklı yöntemler bulmasını önermiştir³⁸⁶. Köylüye silah dağıtmak devlet- halk iş birliğinin bir başka boyutudur ve aynı zamanda bu durum, eşkıyanın etkisiz hale getirilmesinde köylülere kolektif bir sorumluluk da yüklendiği anlamına gelmektedir. Bu yöntemin somutlaşan bir örneği, 1910 yılı Haziran'ında Çakırcalının eylemlerini sürdürdüğü Tavas'tan, devlet tarafından dağıtılan silahları olan köylüler tarafından kovalanmasında yaşanmıştır³⁸⁷. *Benzer şekilde* Aydın valisi Mahmud Muhtar Paşa'nın Çakırcalıya karşı yürüttüğü mücadele sırasında da Ödemiş yakınlarında, devlet tarafından silahlandırılmış köylülerin desteğiyle iki yüz asker ve jandarma ile Çakırcalı çetesi arasında adeta bir savaş yaşanmıştır³⁸⁸.

³⁸³ Köylü Gazetesi, 12 Haziran 1910.

³⁸⁴ Alyot 2008, 274.; Ömer Fevzi Bey 2016, 53.

³⁸⁵ Alyot 2008, 274.

³⁸⁶ Yakut 2012, 141.

³⁸⁷ Köylü Gazetesi, 9 Haziran 1910.

³⁸⁸ Ömer Sami Coşar, Milliyet Gazetesi, 14 Haziran 1973.

Bu konunun ayrıntılı bir şekilde incelenmesiyle ortaya iki önemli detay çıkmaktadır. Bunlardan ilki devletin eşkıya takibi sırasında köylünün iş birliğine ihtiyaç duymasındır ve bunun da önemli bir sebebi mevcut kolluk kuvvetlerinin yeterli sayıda olmamasından kaynaklanmış olabileceğidir. Dahası Osmanlı güvenlik güçlerinin ellerindeki silahların etki alanı ya da silah gücünün genel durumu da bir başka tartışma konusudur. 1904 yılında Aydın valisi Kamil Paşa'nın Yıldız Sarayı'na gönderdiği bir rapor jandarma alayının tümünün bölgede faaliyet gösteren eşkıyanın üzerine gönderilemediğine dair bir içeriğe sahiptir. Üstelik adı geçen resmi yazışmada eşkıyaları takip ve tenkil etmek için seksen kadar jandarma kuvvetinden söz edilmesi, bunun yetmediğinin belirtilmesi, aynı maaşla bu kadar daha jandarma takviyesinin gerekli olduğuna işaret edilmesi hayli ilginçtir. Raporun belki en dikkati çeken ayrıntısı ise jandarmanın da eşkıyanın kullandığı "*martini*" tüfekler türünde silahlara sahip olması gerektiğinin belirtilmesidir³⁸⁹. 1906 yılı Temmuz'unda Anadolu'nun batısındaki sahil bölgelerinde daha da artan eşkıyalık olayları karşısında yapılan resmi yazışmalarda, eşkıyalıkla mücadelede devletin bir türlü üstünlük elde edememesinin, "jandarma efradının elindeki *kar-ı kadim kapaklı tüfekler*"den kaynaklandığı anlaşılmaktadır. Aynı yazışmaların satır aralarında bu eski zaman işi kapaklı tüfeklerin martini silahlarına sahip eşkıyaya karşı bir etkisinin bulunmadığı da bildirilmiştir. *Jandarmaların kaval tüfenkleri ile eşkıyaya karşı koyamadıklarına ilişkin döneme ilişkin başka resmi kayıtlar da*³⁹⁰ eşkıyanın kaçak olarak elde ettiği güçlü martini silahlar karşısında Osmanlı jandarmasının kimi zaman zor durumda kaldığını, eşkıyaya karşı etkili bir mücadele sergileyemediğini gayet açık bir şekilde ortaya koymaktadır³⁹¹.

Bölgede eşkıyalık yapan çetelerde genel olarak filinta marka tüfeklerin ya da daha basit türden silah olan mavzer ya da martin adlı tüfeklerin varlığı bilinmektedir³⁹². Ayrıca eşkıyanın kesici silah olarak kılıç, pala, teber, yatağan ve kama gibi silahlar kullandıkları da tespit edilmektedir. Kubur, Kocabeşli, Altıpatlar gibi tabancılar, Şişhane, Karamartin gibi ateşli silahlar ve tüfekler kullandıkları, çatışmalar sırasında da filinta, Almanborulusu, Delikundak ve Aşırma kullanmayı daha çok tercih ettikleri de anlaşılmaktadır³⁹³.

³⁸⁹ B.O.A., Y.MTV., 266/ 126, 11 Ş 1322 (1904).

³⁹⁰ B.O.A., Y. MTV., 252/ 202, 1 Ş 1321 (1903); B.O.A., Y. PRK. ASK., 240/ 44, 1 C 1324 (1906).

³⁹¹ Bölgede çoğu zaman, eşkıya ya da çeteler büyük ihtimalle kaçakçılıkla sağladıkları başta gırıra, martini, winchester, mavzer tüfekler olmak üzere son model silahlara sahiptiler. Buna karşılık eşkıya takibinde bulunan askerin mavzer kullanmayı bilmediği ve endahat talimi yapması gerektiğini itiraf eden birtakım resmi belgeler Osmanlı kolluk güçlerinin içinde bulunduğu zor durum hakkında çok çarpıcı bilgiler sunmaktadır. Yapucu, 2007, 196- 200; Yetkin 2003, 77.

³⁹² Cangür 2013, 41-42.

³⁹³ Karpuz, Gaddar 2013, 35.

1907 yılı Temmuz ayının sonlarında Dâhiliye Nezareti'ne gönderilen bir raporda bölgede pek çok silah ve suçlunun ele geçirildiği bildirilmiş, raporun ayrıntılarında İzmir, Bayındır, Ödemiş ve çevre köy ve diğer bazı yerleşim yerlerinde eşkıyalık yapan yaklaşık yüz kişinin 15 Rovolver ve 117 kesici aletle (bıçak, kasatura, pala, saldırma) birlikte yakalanıp tutuklandıkları bilgisine yerilmiştir³⁹⁴. Bu eşkıyanın sahip olduğu kesici alet sayısının silahtan daha fazla olduğuna işaret etmesi açısından önemlidir. Kuşkusuz bu durumun kesici alet temin etmenin silah alımından daha kolay, daha az maliyetli ve daha hızlı olmasından kaynaklanmış olmalıdır.

Burada tartışılması gereken bir başka konu ise kuşkusuz, Osmanlı kolluk kuvvetlerinin çoğu zaman eşkıya takibini kapaklı tüfek kadar daha gelişmiş silahlar olan martini ve mavzer tüfekleriyle yapmaya çalışmasıdır ve benzer ateşli silahların eşkıyalarda da bulunmasıdır. Bu eşkıyaların Osmanlı kolluk kuvvetlerinin elindeki silahların ayarında tüfekler temin ettiklerini ortaya koymaktadır³⁹⁵. Bu haliyle eşkıyanın silahı nereden ve nasıl temin ettiği sorusu ortaya çıkmaktadır. Yaşanan eşkıyalık olayları bu sorulara cevap verilebilmesine imkân sağlayan detaylar barındırmaktadır. 1902 yılı Ocak ayında Çakırcalı kuracağı muavin çetesi için Adagideli Kel Panayot adlı zengin tütün yetiştiricisinden yüklü bir para, üç kara martini ve yeterli miktarda da fişek talep etmiştir. Ancak Panayot'un bu istekleri yerine getirebileceği gücü olmadığından, Çakırcalı paradan vazgeçmiş ama diğer silah ve fişek talepleri yerine getirilmiştir. Benzer şekilde Çakırcalı, Aydın'ın en zengin kişisi olan Barutçu İstavri Efendi'nin Çiftekahveler'deki fabrikasını basıp yüklüce bir para gasp ettikten sonra ardından Alaşehirli Mütevellizade Tefik Bey ile Çavuşlar Köyü'nden Hacı Hasan Kâhya'ya mektup gönderip para, tüfek ve fişek göndermelerini istemiştir³⁹⁶.

Kimi zaman da eşkıyanın çatışmaya girdiği Osmanlı güvenlik güçlerinin ellerindeki silahları gasp ettikleri anlaşılmaktadır. Kamalı Mustafa Çetesi, 1903 yılının ocak ayında, Ödemiş'le Adagide köyü arasında bir yol kestiklerinde kendilerine rastlayan müfreze ile çatışmaya girmişler, bu çatışmada bir jandarma öldürülmüş ve esir alınan iki jandarmanın ellerindeki silahları alındıktan sonra serbest bırakılmıştır. Bu olay hem eşkıyanın silah elde etme yöntemlerinden birini ortaya koyduğu kadar, diğer taraftan Jandarmaların bu çatışmadaki başarısızlıklarının ardında eğitimsizlik ya da tecrübe eksikliği veya

³⁹⁴ Soysal 2016, 170-171.

³⁹⁵ Uyanık 2017, 222-223.

³⁹⁶ Kişi 2017, 89 ve 96.

silahların yetersiz olması gibi durumların bulunmasını da göstermektedir. Vilayet yetkilileriyle İzmir Fırka Kumandanlığı arasında bu konuya yani eğitimsizlik ve silah yetersizliğine ilişkin tartışmaların yaşandığı da bilinmektedir. Ancak her ne olursa olsun söz konusu bu tartışmanın yansıdığı resmi yazışmalarda, bu çetelerle jandarmanın çatışmaya girmesi durumunda martini ve girra tüfeklerle silahlı olan eşkiyaya, şınayder tüfekleriyle silahlı olan jandarmanın yaklaşmadığından bahsedilmektedir. Bu ise eşkiyanın bazı durumlarda Osmanlı kolluk kuvvetlerinden silah gücü açısından üstün olduğuna işaret etmektedir³⁹⁷.

Üstelik bu durumun daha detaylı bir şekilde incelemesi oldukça şaşırtıcı başka gerçekleri de ortaya çıkarmaktadır. Bölgede eşkiyanın başarılı olmasında elbette ki elindeki martini tüfeklerinin payı büyüktür. Bununla birlikte İzmir ve çevresinde görev yapan Osmanlı kolluk kuvvetlerinin elinde kapaklı tabir edilen tüfekler ve çok sınırlı sayıda bulunan martini tüfekler vardır. Serasker Rıza Paşa Aydın vilayetinden gelen talep üzerine 1902 yılında Aydın vilayeti jandarma alayına dağıtılmak üzere iki binden fazla şınayder marka tüfeği İzmir'e göndermişken, tam o sırada eşkiyanın bu silahtan daha etkili martini tüfekler ile silahlanmaya başladıkları anlaşılmıştır. Üstelik daha da düşündürücü olanı, devlet tarafından gönderilen çok sayıda tüfeğin uzun yıllar boyunca depolarda saklanmaya çalışılmasıdır³⁹⁸. Bunun da sebebi talep edilen silahların İzmir deposuna gelmiş olmasına rağmen, Osmanlı yönetiminden bu konuda bir türlü izin alınamamış olmasıdır. Devletin eşkiya takibinde kullandığı silahların eşkiyaların sahip olduklarına kıyasla daha eski ve yetersiz olduğu ortadayken ve Jandarma askerleri “yok hükmünde olan karıkadim silahlarıyla” eşkiyaların ellerindeki “martini”, “girra”, “winchester”, “manliccher” ve “mavzer” gibi son derece gelişmiş tüfeklerine karşı mücadele ediyorken, söz konusu bu izin meselesi hayli düşündürücüdür. Hem bu izin meselesinde devletin tutumu ve hem de eşkiyaların uzun menzilli gelişmiş silahlarına, jandarmanın kısa menzilli silahlarla cevap vermeye çalışması ve hem de jandarma birliklerinin şınayder tüfeklere ulaştığında, eşkiya çetelerinin ellerindeki silahları bu defa martiniye çevirmeleri, yönetimin bu konudaki “ihtiyatsızlığına” işaret etmektedir³⁹⁹.

Üstelik daha da düşündürücü olan, jandarmanın sayıca az olma durumuna bir türlü çözümün bulunamamasıdır. 1897 yılının ortalarında Dâhiliye

³⁹⁷ Yaşar 2014, 8-9.

³⁹⁸ Türkmen 2003, 76-77.

³⁹⁹ Yapucu 2007, 196- 200; Arslan 2008, 27.

Nezareti bünyesinde gerçekleşen jandarmanın mevcut durumuna ilişkin çoğu resmi yazışma, eşkıyalığın önüne geçilebilmesi için önce jandarmaya, sonra silah ve maaşa ihtiyaç olduğuna işaret etmektedir⁴⁰⁰. Osmanlı dünyasında jandarmaların tek görevi eşkıya ya da çeteleri takip etmek ve onları etkisiz hale getirmek de değildir, onlar aynı zamanda sancak, kazalarda, nahiyeye ya da köylerde yani taşrada asayiş ve emniyetin sağlanmasından da doğrudan sorumlulardır. Jandarma kuvvetinin zaten sayıca olması kuşkusuz eşkıya ya da çeteleri takip etmek için, bağlı buldukları görev yerlerinden ayrılmalarına dağ, ova ya da şehirden uzak yerlerde eşkıya takibine gitmelerine neden olmuştur. Bu nedenle jandarmanın sorumluluk sahasındaki sayılarının azalmasına bağlı olarak görev yerlerinin boş kalması ve bunun da meskûn mahallerde asayişsizliğe yol açan sonuçlar doğurması kaçınılmaz olmuştur⁴⁰¹. Eşkîya ile mücadelede Osmanlı güvenlik güçlerinin içinde bulunduğu bu türden can sıkıcı durumların yanı sıra hükümetin kimi zaman İzmir ve çevresinin güvenliğinin sağlanması için istenen atlı askerler bile sağlayamaması, taşra yönetimiyle merkezi idare arasında güvenlik konusunda bir koordinasyon zafiyetinin var olduğuna da işaret etmektedir. Osmanlı kolluk kuvvetlerinin sayıca az olması, devletin eşkıya olaylarının görüldüğü bölgelere takviye kuvvet göndermekteki maharetsizliği “devlet makinesinin gayet bozuk ve âciz” olduğu yorumlarını da beraberinde getirmiştir. Hatta kimi araştırmacılar bu durumu devletin “beş kişilik bir çete ile başa çıkacak kudrete malik olmadığı” üzerinden eleştiri konusu yapmıştır⁴⁰².

Ayrıca jandarmanın sayıca az olması, kullandığı silahların eşkıyanın elindeki silahlara kıyasla çok da iyi durumda bulunmaması ya da bir eşkıya takibinde çevre bölgelerden Osmanlı güvenlik güçlerine takviye sağlama sürecinde ortaya çıkan sorunlardan başka bir başka problem daha vardır. Mali zorluklar içindeki devletin kimi zaman kolluk kuvvetlerinin işlerini sağlayamaz, aylık maaşlarını bile düzenli olarak ödeyemez duruma da düşmüştür. Bu yüzden işsiz kalmış grupların jandarma olmaktansa, eşkıya olmayı tercih ettiğine ilişkin hayli şaşırtıcı örnekler de söz konusudur⁴⁰³. Tüm bu zafiyetler karşısında artan eşkıyalık olayları ve gittikçe büyüyen şikâyetler karşısında devlet, kimi zaman çeteleri dağdan indirip affetme yoluna başvururken, öte yandan da kırsalda asayişini sağlamak için jandarma sayısını artırmaya çalışmıştır⁴⁰⁴.

⁴⁰⁰ B.O.A., DH. T.MİK. S., 12/ 41, 26 S 1315 (1897); B.O.A., DH. T.MİK.S, 10/ 20 (1897).

⁴⁰¹ Köylü Gazetesi, 12 Haziran 1910 ve ayrıca bkz. Ürkmez 2015, 44.

⁴⁰² Sağlam 2018, 195.

⁴⁰³ Yapucu 2007, 199.

⁴⁰⁴ Özcan, Güneş 2019, 70.

Osmanlı kolluk güçlerindeki söz konusu bu eksiklik ya da zafiyetlerin üstesinden gelebilmek için devlet, bazı durumlarda, eşkıyanın takip edilip etkisiz hale getirilmesi konusunda başıbozuk müfrezelerin desteğine de ihtiyaç duymuştur. Bu türden bir desteğin süreklilik arz ettiğini söylemek oldukça güçtür. Ancak bölgeyi çok iyi tanıyan ve özellikle de Arnavut ya da Çerkez gibi unsurlardan oluşan bu başıbozuk müfrezeler, başlarına yetenekli ve namuslu kumandanların atanması suretiyle bazen eşkıya takibinde görevlendirilmiştir. II. Abdülhamit döneminde ağırlıklı olarak Arnavutlardan oluşturulan bu takip kuvvetleri, İttihatçılar zamanında yerini Çerkezlere bırakmıştır. Bunun yanı sıra bölgede eşkıya takibinde Laz ve Kürt takipçilerin de görevlendirildiği tespit edilmektedir. İzmir ve çevresinde eşkıya ve çete guruplarının takibinde Arnavut, Çerkez, Laz, Kürt gibi unsurlardan oluşan müfrezelerin kullanılması, bu müfrezelerin eşkıyalarla doğrudan bir bağlantılarının olamayacağı inancından kaynaklanmış olmalıdır. Aynı zamanda, bu takviye müfrezelerin eşkıya lehine istihbarat sızdırma ihtimallerinin de bulunmadığı düşünülmüş olmalıdır. Ancak daha da önemlisi bu müfreme askerleri bölgede yerleşik olmadıkları için sahip oldukları ailelerinin, takip ettikleri eşkıya tarafından öldürülme ihtimalleri de oldukça zayıftır⁴⁰⁵.

1909 yılında Osmanlı kolluk kuvvetleri Çakırcalının peşindeyken, onu takip eden müfreme içinde Arnavutlar da yer almıştır. Bu türden gurupların eşkıya ile mücadelesinde ne kadar yararlılık gösterdikleri de ayrı bir tartışma konusu olmuştur. Çakırcalıyla mücadele sırasında sözü edilen bu müfrezeden dört Arnavut askeri yaralanmış ancak sonrasında basına yansıyan bu durum kamuoyunda büyük bir tartışmayı da beraberinde getirmiştir. Gazetede Arnavut erlerin sırtlarından yaralandıkları yazmaktadır. O halde bu durum, yaralanan Arnavutların eşkıya mücadelesi sırasında kaçarlarken sırtlarından vurulduklarına işaret etmektedir. Bu türden takviye müfrezelere en başından beri tepki gösteren kamuoyu bu konuya yakından ilgi göstermiş, yaralanmış Arnavutlar “*sarp bir yamaçtan dikine aşağı inerken kurşunların sırtlarına isabet etmiş olduğu*” iddiasını ileri sürmüşlerse de kimseyi inandıramamışlardır⁴⁰⁶. 1909 yılı sonlarında artık bölge halkı Çakırcalı sorunun çözülmesini merakla beklerken, kimi zaman Çakırcalının öldürüldüğü şayialarına bile halkın büyük sevinçler gösterip kutlamalar yaptıklarına tesadüf edilmeye başlanmıştır⁴⁰⁷.

Halkın Çakırcalı sorununun bitmesi konusundaki heyecan dolu bekleyişi, elbette ki bölgeye eşkıyalık faaliyetleriyle korku salan bir şakinin adaletle teslim

⁴⁰⁵ Kemal Yakut, 2012, 148; B.O.A., DH.MUİ. 2/-4/2, 22 Ş 1327 (1909).

⁴⁰⁶ Ahenk Gazetesi, 27 Teşrinievvel 1909.

⁴⁰⁷ Gözütök 2011, 67.

edilmesindeki gecikmeden kaynaklanmaktadır. Ancak bunun kadar önemli bir başka neden tam da söz konusu bu başıbozuk müfrezelerin davranışlarından da kaynaklanmaktadır. 1911 yılı Mart ayında İzmir basınında çıkan haberler Çakırcalıyı yakalamak için Erzincan'dan getirilen kırk kişilik başıbozuk müfrezenin Salihli'de toplum huzurunu kaçırdıklarına ilişkin şikâyetlere odaklanmıştır⁴⁰⁸. Jandarma komutanlarının başlarında olmasına rağmen başıbozuk müfrezelerden yararlanılırken, ciddi sorunlar ortaya çıkabilmektedir. Hatta bu konu 1911 yılı Kasım ayında Meclis'e taşındığında, Dâhiliye Nazırı Celal Bey, Osmanlı topraklarının kimi bölgelerinde jandarma sayısının az olması nedeniyle bazı gönüllülerin kullanıldığını ve bu gönüllülerin de zaman zaman halka kötü davranışlarda bulunduğunu dile getirmiştir. Celal Bey yaptığı konuşmada, jandarma güçlerinin sayıca artırılmasıyla bu başıbozuk müfrezelerden destek alma uygulamasına son verileceğini beyan etmiştir. Vali Nazım Paşa da, 1911 yılının son aylarında Dâhiliye Nezaretî'ne gönderdiği bir raporda, Çerkez müfrezelerinin başarı elde edemedikleri için görevlerine son verilmesi konusunda ısrar etmektedir⁴⁰⁹.

4.3. EŞKIYANIN ETKİSİZ HALE GETİRİLMESİ

4.3.1. PUSUYA YATMAK: "İHBAR VE TAKİP"

Çeteler oluşturup yol kesen, soygunculuk yapan, servet sahiplerini dağa kaldırıp fidye isteyen eşkiyanın halka saldıkları korku, halkın onları ihbar etmelerini teşvik eden bir nitelik almıştır. İhbar faktörü doğru işlerse eşkiyanın izi hemen bulunmuş ve baskınla etkisiz hale getirilebilmiştir⁴¹⁰. Nitekim II. Meşrutiyet yıllarında Ödemiş'te beş altı kişiden oluşan bir eşkiya çetesi, üç yüz haneli bir köye gelerek, gecelemiş, o sırada halktan birini rehin alarak kahve kahve dolaştırıp idam edeceklerini alenen söylemişlerdir. Köy halkı eşkiyadan korktukları için karşılık verememişlerdir, daha da önemlisi eşkiyanın tüm bu faaliyetleri yaparken eşkiyaların kılavuzlarını o köyden seçmiş olmalarıdır. Bu nedenle ihbar faktörünün eşkiya lehine nasıl işlediğine örnek oluşturması açısından bu ayrıntı hayli dikkate değerdir⁴¹¹.

Gerek eşkiya faaliyetlerinde ve gerekse eşkiyanın takip ve etkisiz hale getirilmesinde görevli Osmanlı güvenlik güçlerinin kullandıkları öncelikli yöntem

⁴⁰⁸ Köylü Gazetesi, 5 Mart 1911.

⁴⁰⁹ Kemal Yakut 2012, 148.

⁴¹⁰ Ömer Fevzi Bey 2016, 58- 59.

⁴¹¹ Hakan Yaşar 2015, 57.

ihbar yani bilgi edinmedir. Daha da önemlisi eşit silah gücü bulunan jandarma ve eşkiyadan hangi tarafın üstün geleceği söz konusu bu yöntemin işlemesiyle alakalıdır⁴¹². Osmanlı kolluk güçleri açısından eşkiyanın sayıca kaç kişiden oluştuğu, nerelerde gezdikleri gibi öncelikli tespit işlemlerinden sonra nerelerde barındıkları ya da kimlerin desteğini aldıkları da öğrenilmeli ve ardından takip edilerek ya da baskın yapılarak etkisiz hale getirilmelidir. Bu ise Jandarma kuvvetlerinin halkla iş birliği yapması, yerel halktan bilgi toplaması zorunluluğunu ortaya çıkarmaktadır. Muhabirlerden doğru bilgiler vermesi beklenmiş, eşkiyanın bu bilgilerle yakalanması ve etkisiz hale getirilmesi öncelikli hedef olarak uygulanmıştır. Çünkü aksi halde eşkiyaların bu muhbirden öç almak için girişimde bulunabilme ihtimalleri de göz ardı edilmemiştir. Özellikle de eşkiya çetelerinden zarar görmüş ahalinin muhbirlik yapması gayet olağandır ancak devletin kimi zaman bu bilgi akışını teşvik etmek için para ödülleri de verebildiği anlaşılmaktadır. Daha açık bir anlatımla muhbirlere para ödülü verilmesi eşkiya çeteleri hakkında bilgi toplamak için kullanılan etkili bir yöntemdir. Üstelik bu yöntemin başka yörelerdeki halkı özendirmek eşkiyaya karşı Jandarma-halk iş birliğine ikna etmek amaçlı kullanıldığını da ifade etmek gerekir⁴¹³. Bu açıdan değerlendirildiğinde muhbirlerin ya kendiliğinden ya da belli ödüller karşılığında ihbarda buldukları hatta kimi zaman da muhbirlik ettikleri kimselere düşman oldukları için jandarmayla iş birliğine girdikleri olmuştur⁴¹⁴. Aranılan çete üyesinin önemine göre ödül miktarı değişiklik göstermiş, ödüller kamuoyunda Türkçe ve Rumca yayınlanarak duyurulmuş, vilayetdeki bütün sancak, kaza ve köylerde halkın göreceği yerlere astırılarak ihtiyar heyetlerine okutulmuş ve halka duyurulması sağlanmıştır⁴¹⁵.

Osmanlı güvenlik güçlerine bilgi sağlayan muhbirin öncelikli olarak eşkiyanın faaliyet gösterdiği bölgelerde yaşayan ya da önceden yaşamış olan jandarma, köy bekçisi, subaşı, muhtar gibi güvenilir kimselerden seçildiği de anlaşılmaktadır. Eşkiyaya bilgi sağlayanların ise Tahtacı, Çepni ve Yörüklerin yanı sıra kahveci, imam, tüccar gibi şüphe çekmeyecek kişilerden seçildiği de bilinmektedir. Bölge halkının ve güvenilir kesimden bazı kimselerin eşkiyadan korkması ya da menfaatlerine aykırı bir durum teşkil etmesi halinde söz konusu jandarma- halk iş birliğinin gerçekleşemediği durumlar da olmuştur⁴¹⁶. Muhbir kimselerin eşkiya tarafından tespit edilmesi durumunda muhbirlere bunun

⁴¹² B.O.A., Y. MTV., 252/ 202, 1 § 1321 (1903).

⁴¹³ Cömert 2019 (a), 46-47.

⁴¹⁴ Ömer Fevzi Bey 2016, 58- 59.

⁴¹⁵ Uyanık 2017, 233.

⁴¹⁶ Yapucu 2019, 80-81; Ömer Fevzi Bey 2016, 55-58, 61 ve 103.; Hamaloğlu-Özgün 2019, 145.

bedelini çok ağır ödemişler, hatta kimisinin evleri yakılıp yıkılmış, bazısı da kendisi ya da ailesiyle birlikte katledilmiştir⁴¹⁷. Çakıcı'nın, Ödemiş kazasında kendi aleyhinde muhbirlik yapan iki kişiyi acımadan öldürmesi örneği söz konusu muhbirlik faktörünün ne kadar hassas bir konu olduğunu ortaya koymaktadır⁴¹⁸. Osmanlı güvenlik güçleri, muhbirlik ederek eşkıyanın şiddet dolu tepkisini çekmek istemeyen bölge halkına karşı birtakım taktikler geliştirmiştir. Örneğin, eşkıya takibindeki bir Jandarma, köylüye kendini bir eşkıya olarak tanıtmış, köylünün ağzını arar türden bir taktikle, eşkıyaya katılmak için firar ettiğini bildirmiş, ancak eşkıyayı nerede bulacağını bilemediğinden yakınlıkta, köylüden eşkıya çetesini nerede bulabileceğini öğrenmeye çalışmıştır⁴¹⁹. Bazen de eşkıyanın kaçırdığı rehini aldıkları bir mağdurun ihbarı dikkate alınmıştır. Bu türden bir örnek ise Çakırcalı ve çetesinin ortadan kaldırılmasının hemen ardından, Kuşçubaşı Hacı Sami Bey'in liderliğindeki Çerkezlerin İzmir kasabaları ve dağlarında eşkıyalık yapmaya başlamasından sonra yaşanmıştır. Hacı Sami çetesi ile ilgili bir ihbar kendisini dağa kaldıran Terzioğlu Mehmed Ağa tarafından takip müfrezelerine bildirilmiştir. Ödemiş civarındaki Adagide mevkiinde boş bir bağ kulesinde uykuya dalan çetenin elinden kurtularak Jandarma karakoluna giden Mehmed Ağa eşkıyaların yerini ihbar etmiş ve bu sayede yerleri tespit edilen eşkıya takibe alınmıştır. Osmanlı güvenlik güçleriyle eşkıya arasında çıkan çatışma sonucunda çeteden üç kişi ölmüş, iki kişi de yaralı ele geçirilmiş, dahası ciddi anlamda kayba uğrayan Hacı Sami çetesi vilayet sınırlarından dışarı çıkarak bir daha Aydın vilayeti içinde eşkıyalık yapamamıştır⁴²⁰.

Osmanlı güvenlik güçlerinin eşkıya faaliyetlerine karşı, bölgede asayiş tam olarak sağlayamaması, adeta eşkıya ile bölge yerlileri arasında bir iş birliğine davetiye çıkarmıştır. Rum eşkıyalar Levanten ailelerine musallat olup, aile üyelerini kaçırmaya, fabrikalarını yakarak fidye veya haraç toplamaya başlaması bu iş birliğinin eşkıya lehine sonuçlanmasına kapı aralamıştır. Devlet asayiş sağlamak konusunda içinde bulunduğu bu zor durum, bazı Levanten ailelerin zeybek gruplarıyla anlaşması, silah ve cephaneye karşılığında ailelerinin ve iş yerlerinin güvenliğini sağlamaya çalışmalarına ve hatta bazen de bölgedeki asayişsizlikten yararlanmak amacıyla çıkarları gereği eşkıyalık olaylarına destek vermelerine neden olmuştur⁴²¹. Böyle bir ortamda yani eşkıya

⁴¹⁷ Uyanık 2017, 225.

⁴¹⁸ B.O.A., Y. MTV., 252/ 202, 1 Ş 1321 (1903).

⁴¹⁹ Ömer Fevzi Bey 2016, 76.

⁴²⁰ Hızal 2018, 40-41.

⁴²¹ Kişi 2017, 85

ve bölge sakinleri arasındaki komplike ilişki göz önüne alındığında, ihbar faktörünün ne kadar etkili bir yöntem olduğu tartışmalı hale gelmektedir. Eşkîyanın yerinin tespit edilmesi konusunda ihbar faktörünün sağlıklı bir şekilde işlemesi için muhbirlik edenlerin verdikleri bilginin ne kadar doğru olduğunun tespiti de hayli zor bir süreç gerektirmiştir. Kimi zaman eşkıyanın menfaatine uygun davranarak Osmanlı güvenlik güçlerini meşgul edecek türden ihbarların alındığı da olmuştur. Üstelik sadece eşkıya değil, onların uzantısı ya da yataklıkları da bu süreçte mutlaka hesaba katılması gerekmiştir⁴²². Bu türden bir araştırmanın ne kadar verimli olduğu tartışmaya açıktır. Söz konusu bu tespit aşaması zor bir süreç gibi gözükmemektedir. Çünkü efenin yatakçıları sadece ezilen köylüden oluşmamaktadır. Efenin yatakçıları arasında bölgenin nüfuzlu ileri gelenleri, yerel yöneticiler, muhtarlar, ağalar, beyler hatta jandarma teşkilatından kişiler bile bulunabilmektedir⁴²³. Eşkîyaların çoğu zaman bölgenin ileri gelenlerinden himaye görmeleri, halk ve köylü tarafından korunmaları haliyle, eşkıyanın kolluk kuvvetleri tarafından takip edilmesini ve ele geçirilmesini hayli zorlaştırmış hatta engellemiştir⁴²⁴. Dahası eşkıyanın faaliyetlerini sürdürebilmek için kendilerine bilgi sağlayan muhbirlere fazlaca gereksinim duymuşlardır. Bunlar arasında konargöçer yürüklerden ticaretle uğraşan Levantenlere kadar toplumun her kesiminden kişilerin varlığı bilinmektedir. Bu kesimin ortak paydası kuşkusuz eşkıyaya bilgi sağlayarak yani muhbirlik ederek kendi can ve mal güvenliklerini emniyet altına almaktır. Üstelik İngiliz Whithall'ler hem siyasi ve hem de işlettikleri madenler ve dağlardan toplattıkları sümbül soğanları nedeniyle Çakıcı ile yakın bir dirsek teması içinde olmuşlardır. İzmir Valisi Kamil Paşa, Babıali ile tam altı sene yazıştıktan sonra zaptiyeye martin tüfekleri temin edebilmişken, Whithall'ler Çakıcı'ya zamanın en mükemmel silahlarını kolaylıkla sağlamışlardır⁴²⁵.

Eşkîyanın bölgede, ticari hayatta önemli roller üstlenen kimi sermaye sahipleriyle olan bu türden iş birliği aslında, yüzyıllardır devam eden eşkıya ve yabancı devletlerin temsilcileri ya da ülkedeki diğer uzantıları arasındaki çıkarıcı ilişkinin devamına işaret etmektedir. Eşkîyalar sadece bölgede yaşayan tüccarlara ve sanayicilere zarar vermemişler, aynı zamanda dışarıdan Osmanlı ülkesine ticaret için gelen yabancılara da güvenlik sorunu yaşatabilmişlerdir. Bu konuya ilişkin olarak, yabancı ülkelerin konsoloslarının yazışmaları araştırmacılara yeni bilgiler sunmaktadır. Avrupa'nın Kuzey batı ülkelerinden

⁴²² Ömer Fevzi Bey 2016, 54, 58 ve 68.

⁴²³ Yapucu 2019, 82

⁴²⁴ Daşcıoğlu 2017, 312.

⁴²⁵ Özbilgin 2003, 91

İzmir ve çevresine ticaret amaçlı gelen tüccarların bölgede güven içinde faaliyet yapabilmesi için İzmir konsolosu Nicolini Orlando 1625 yılında eşkıya lideri Cennetoğlu'na haraç göndermiştir⁴²⁶. Aynı şekilde 1850 yılı başında ünlü Rum eşkıya Katırcı Yani 1853 yılında teslim olduğunda İzmir'deki sorgusunda, İzmir ve civarındaki bazı İngiliz tüccarların kendisine yardım ettiğini söylemiş, hatta onların Buca ve İzmir'deki evlerine konuk olduğunu açıklamıştır⁴²⁷.

Bu bakımdan eşkıyalık yardım ve yataklık yapanların iş birliği ile süreklilik kazanmıştır. Eşkîya bazen kimin kaçırılıp kimin soyulacağını bile bu yataklar aracılığıyla tespit etmiştir. Ayrıca eşkıyanın yiyecek, erzak, silah temini gibi ihtiyaçlarını karşılaması ve istihbarat sağlaması açısından da yatakların önemi epey büyüktür⁴²⁸.

Eşkîya takibinde haber veren yani muhbirler kadar, yol gösteren ve rehberlik eden kılavuzlara da büyük ihtiyaç duyulmuştur. Osmanlı kolluk güçleri eşkıya ile karşı karşıya gelmeden önce mutlaka o yerin etrafındaki gözcülerden bilgi almaya çalışmıştır. Şayet eşkıya Jandarmanın elinden ya da görüş sahasından kaçarsa, etrafa ateş açıp, kaçan eşkıyanın saklanmalarını engellemeye çalışmıştır. Hatta kimi durumlarda kaçan eşkıya bir köylü kılığında girip jandarmanın elinden kurtulmayı da başarabilmiştir⁴²⁹. Üstelik bölgede, çoban veya kadın kılığında ya da koyun postu ile gizlenerek kolluk güçlerinden kaçan eşkıyaların varlığı da bilinmektedir⁴³⁰.

Bu nedenle eşkâleri ve nerede yaşadıklarının tespit edilmesi güç olan eşkıyanın takibi, onları tanıyan ya da kendi köyünden olmadığını bilebilecek *kılavuz*ların yardımını gerekli kılmıştır. Kılavuzlar hem bölgeyi ve hem de bölge halkını yakından bilen insanlardır. Üstelik kılavuzlar bu yardımları karşılığında yevmiye de almışlardır. Bu durum ise kılavuzluğun halk arasında daha da rağbet görmesini sağlamış olmalıdır. Söz konusu kılavuz yevmiyesinin bir tür örtülü ödenek olan *Masarifat-ı Müteferrika-i Cüz'iyye Tertib'*nden ya da *Hapishaneler Tahsifatı*'ndan karşılandığı anlaşılmaktadır. Bunun kılavuzlara verilen yevmiyenin bütçede karşılığı olmadığı anlamına geldiğinden, kimi zaman bu işi yapabileceklerin jandarma mesleğinde istihdam edilmesi de düşünülmüştür⁴³¹.

Ayrıca eşkıyanın yatak ve ona yardım edenlerle arasında haberleşme için parola kullandıkları da bilinmektedir. Sık sık değişen bu parola geceleri vahşi

⁴²⁶ Uzun 2008, 8 ve 227.

⁴²⁷ Başaran, Özçelik 2019, 84-85.

⁴²⁸ Pıçak, Buluk, Demir 2020, 385; Koçak 2019, 16

⁴²⁹ Ömer Fevzi Bey 2016, 56-57, 70 ve 81.

⁴³⁰ Yapucu 2019, 86; Özçelik 2019 (b), 339.

⁴³¹ Yapucu 2007, 202.

hayvan veya kuş sesi çıkartmaya kadar değişik içerikleriyle dikkat çekmektedir⁴³². Eşkîya çetelerinin haberleşme ağı çok kuvvetli olmak zorundadır, çünkü bu onların ne kadar uzun süre hayatta kalabileceklerini belirleyen en önemli unsurdur. Eşkîyanın bilgi edinme, gözetleme, ön araştırmada kullandığı bu kişiler özellikle kaçırılacak zenginler veya iyi satış yapmış esnaf hakkında haber kaynağı olmuşlardır. Eşkîya muhbirleri aracılığıyla peşlerine düşen takip müfrezelerinin hareketlerini öğrenebilmişlerdir. Bu muhbirler genellikle çobanlardan seçilmiştir. Ödemiş'e bağlı Yusufderesi köyündeki bir imamın eşkıyaya nasıl yardımcı olduğuna ilişkin şu ayrıntılar hayli dikkat çekicidir: *"Ben her akşam yatsı namazını kıldırırım. Birinci vazifem odama çekilmek ve lambanı yakmaktır. O lambanın üç türlü ödevi vardır: Birincisi lamba pencerede yanıyorsa, köyde hükümet kuvvetleri var demektir. O gece efe köyde zaptiyeler olduğunu bilir. İkincisi lamba kısık ise köye hükümet kuvvetleri gelmişler ve gitmişler demektir. Üçüncüsü ise pencere lambasız ve karanlık ise köy boştur. O gün köye gelip giden yoktur!"*

Eşkîya köye gireceği ya da yiyecek ihtiyacını temin edeceği zaman da yollara işaretler bırakmışlardır. Mesela sebze bahçelerinin ya da dağdaki suyollarının eşkıyalar tarafından bozulması aslında köylüye bir mesajdır. Bahçıvanlar durumu fark edince, daha önce anlaştıkları yerde bekleyen eşkıyaya yiyecek götürmüş ve bu haliyle suyolları bir çeşit haberleşme aracı olarak ortaya çıkmıştır. Zamanında kararlaştırılan yere gelmeyen eşkıyanın öldürüldüğü ya da yakalandığı kendiliğinden anlaşıldığından, bu türden bir durumda çete üyelerinin yataklarında olup olmadıklarını öğrenmek için gizlice haberler gönderilmiştir. Buna rağmen kaybolan çete üyesi, tüm aramalara rağmen bulunamadıysa çatışma bölgesine casuslar gönderilmiş, kesin bilgi almak için tahkikat başlatılmıştır⁴³³. Osmanlı güvenlik güçleri eşkıyanın bu türden taktiklerini bildiğinden bölgeyi çok iyi tanımasını gerekmiş, onların gizli ve bilinmesi zor olan yatakları tespit edip ulaşmalarını da doğrudan etkilemiştir. Jandarma mola sırasında yetenekli nöbetçilerin dikkatine gerek duymuş, ortalık karardıktan sonra konaklamaya ve gün ağarmadan ayrılmaya dikkat etmişlerdir. Ayrıca Osmanlı kolluk güçlerinin de eşkıya gibi sürekli hareket halinde ve eşkıya takibinde olmaları gerekmiş, konaklama ya da mola sürelerini kısa tutmaları icap etmiştir⁴³⁴.

⁴³² Yapucu 2019, 82.

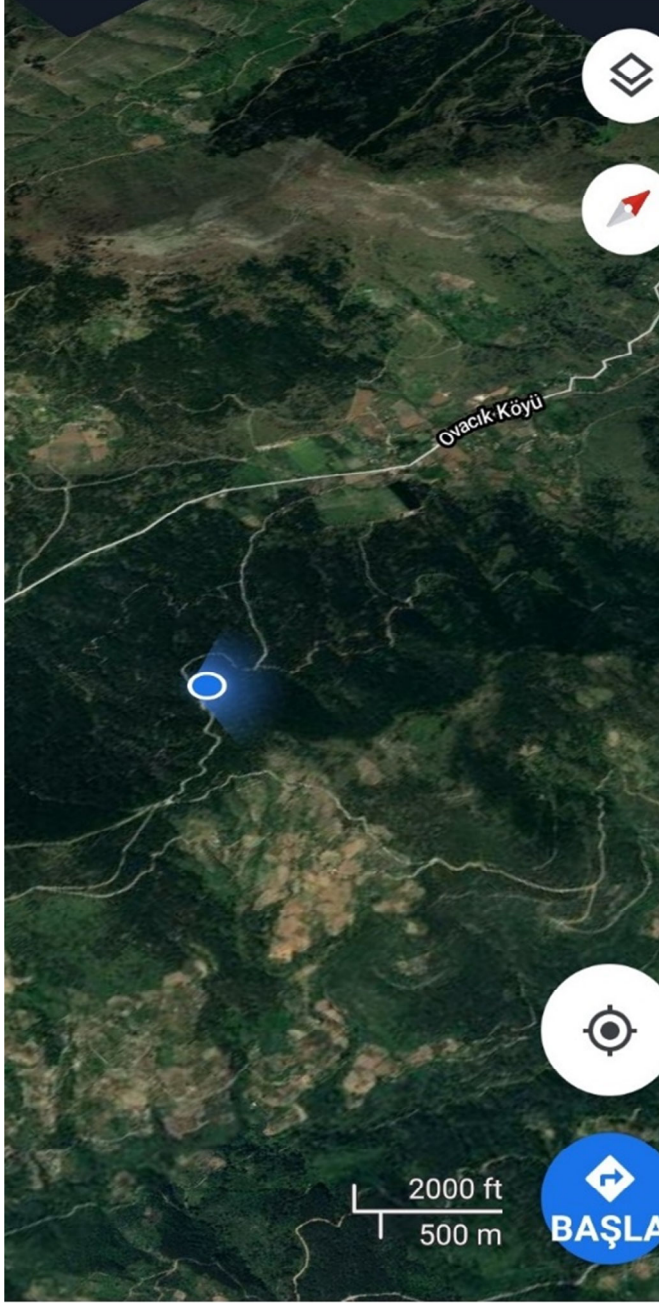
⁴³³ Yapucu 2019, 73-94.

⁴³⁴ Ahenk Gazetesi, 11 Teşrinisani 1910.

Resim 44: Eşkiya ya da Çetelerin Faaliyet Gösterdiği Dağdaki Coğrafi Yarıklar, Bel veya Boğazlar (Çalışma Kapsamında Gerçekleştirilen Alan Araştırması Sırasında Bulunulan Konumu Göstermesi İçin Çekilmiştir)

II. Abdülhamit Döneminde İzmir ve Çevresinde Eşkya ve Eşkya Yatakları
(Haritalandırma ve Haritalara Analitik Bir Yaklaşım)

Resim 45: Eşkyanın Kullandığı Ovacık Köyüne İnen Geyik Gediği Mevkinin GPS koordinat Sisteminde Tam nokta tespiti (Çalışma Kapsamında Gerçekleştirilen Alan Araştırması Sırasında Tespit Edilmiştir.)

Resim 46: Eşkiyanın Kullandığı Ovacık Köyüne İnen Geyik Gediği Mevki (Bu fotoğraf çalışma kapsamında gerçekleştirilen alan araştırması sırasında çekilmiştir.)

Eşkiya takibinde pusunun gece kurulmasına, bu türden bir hazırlığında birkaç köy yolunun birleştiği noktalarda, köylerin giriş ve çıkışlarında, mandıra ve değirmen geçitlerinde, eşkiyanın geçme ihtimali yüksek yerlerde kurulmasına dikkat edilmiştir⁴³⁵. Pusunun daha çok dar geçit engebeli alanlar kadar nehir yataklarının hemen yakınlarında kurulduğu da anlaşılmaktadır. Menderes Nehri üzerinden bir salla geçerken pusuya düşürülen çetenin başına gelenler bu konuya ilişkindir⁴³⁶. Özellikle de eşkiya dağlarda, ormanda, sarplık arazilerde, dere mecralarında faaliyet göstermiştir. Ancak mandıra, kulübe ve değirmenlere yakın yerlerde dolaşıp buralarda çete üyelerini keşif ve gözcülük için görevlendirdikleri de hesaba katılırsa, eşkiya hâkim alanlarda ve tepelerde pusu kurmuş, Osmanlı kolluk güçleri atış menziline girince de ateş etme pozisyonu almışlardır. Çetelerin en genel çatışma taktiği pusudur ve bu da karşı tarafı yanıltma üstüne kuruludur. Çete genellikle Osmanlı güvenlik güçleriyle doğrudan çatışmaya girmemiş, geri çekilir gibi yaparak, kendilerini takip eden grubu pusuya doğru çekmeye çalışmışlardır. Kimi zaman çatışma sırasında vurulmuş gibi acıyla bağırışlar, kimi zaman da ateşi kesip kaçmaya çalıştıkları izlenimi yaratmışlardır. Bu tür yanıltıcı taktikleri dikkate alarak siperinden çıkan Osmanlı güvenlik güçlerinin yayılım ateşiyle öldürüldüğü de bilinmektedir⁴³⁷.

⁴³⁵ Ahenk Gazetesi, 11 Teşrinisani 1910; Ömer Fevzi Bey 2016, 76, 77 ve 88.

⁴³⁶ Koçak 2019, 49

⁴³⁷ Yapucu 2019, 80 ve 83-84.

Osmanlı güvenlik güçlerinin eşkıyayı takip ederken kendilerini fark ettirmemeleri, ses ve gürültü çıkarmadan yol almaları gerekmiştir. Çatışma öncesinde tüm hazırlıkların eşkıyanın faaliyet gösterdiği bölgeye gitmeden önce ve gizlice yürütülmesi, hazırlıkların mümkünse gece yapılıp, çatışma bölgesine gün doğmadan gidilmesi gerekmiştir⁴³⁸. Eşkîyalar için jandarma ile çatışma oldukça önemlidir. Eşkîyalar kimi zaman jandarma ile gece oluncaya kadar çatışmış, onları oyalayarak kaçmak için fırsat bulmaya çalışmışlardır. Bu türden bir oyalama Aydın Sancağı Kaymakamı Osman Efendi'nin kaleme aldığı bir resmi yazıda tesadüf olunmaktadır. Eşkîyayı etkisiz hale getirmek üzere Beydağ'da faaliyet gösteren Osmanlı güvenlik güçleri, sekiz kişiden meydana gelen bir çeteye çarpışmış, çete üyeleri teslim olmaya ikna edilmiş ancak son ana kadar oyalama taktiği sürdüren bu eşkıya grubu elden geçirilmiştir⁴³⁹.

Eşkîyanın girdikleri çatışmalarda kendilerine özgü bir taktik geliştirerek şaşırtma ve kaçıp kurtulma yöntemine "*silkme*" denilmiştir. Düşmanı oyalamaya yönelik atışlara "*yığdırma*", havaya yapılan atışa "*dikleme*", püskürtme ve yarma amacıyla Osmanlı güvenlik güçlerine baskı yapmaya yarayan toplu ve seri atışlara da "*çalımlı*" adı verilmiştir⁴⁴⁰.

Vur-kaç denilen bir sistemle anı bir şekilde en can alıcı noktaya yönelip saldıran eşkıya, hedeflerine ulaştıktan sonra güvenlik güçleri olay yerine gelmeden kaçmaya çalışmıştır. Kaçmaya fırsat bulamadıkları durumlarda, çevrelerinin tamamen sarılmış olmasından dolayı gece olana kadar güvenlik güçlerini oyalayıp, çeşitli yanıltmaca taktikleriyle elden kurtulmayı denemişlerdir. Bunun için kaçtıkları yönün tam tersi istikamette ateş açmışlar, ya da gidecekleri yönün tersine kendilerine ait eşyalarını ya da yiyecek parçalarını bırakarak kolluk kuvvetlerini yanıltmaya çalışmışlardır⁴⁴¹.

Kimi zaman da, zaptiye kollarına yakalanan çete üyeleri hemen çatışma başlatmış, çok zor durumda kaldıklarında ise birbirlerini atışlarla koruyarak değişik yönlere dağılmışlardır. Ardından önceden kararlaştırılmış bir bölgede buluşup, kendilerini saklayacak yatlardan yardım almışlardır. Takip ve baskına uğrayan çeteler geceleyin "*kuyruk savurma*" denen bir taktik de uygulamış ve bu yöntemle gidilecek yönün aksi yönünde ateş yakılarak söndürülmüştür. Ayrıca "*üçleme*" taktiğiyle çatışma esnasında saç ayağı şeklinde üç kola ayrılan eşkıya, kolluk güçlerini üç yönden ateş altına alarak etkisiz hale getirmeye çalışmıştır⁴⁴².

⁴³⁸ Ömer Fevzi Bey 2016, 45, 62- 84; Alyot 2008, 277.

⁴³⁹ Keleş 2017, 127.

⁴⁴⁰ Koçak 2019, 17.

⁴⁴¹ Özbilgin 2003, 89.

⁴⁴² Koçak 2019, 17.

Her ne olursa olsun çetelerin asil ve en başat savaş taktiği doğru bir pusu kurmaktır. Genellikle doğrudan çatışmaya girmeyip geri çekilen çeteler kendilerini takip eden gruba karşı pusu kurmuşlar, çatışma sırasında türlü yöntemlerle takip müfrezelerini kandırmaya çalışmışlardır. Çatışma sırasında kimi zaman vurulmuş gibi acıyla bağırılmışlar, kimi zaman da ateşi kesip firar etmiş izlenimi yaratmışlardır. Bunlara inanıp siperinden çıkan güvenlik güçleri ise genellikle yayılım ateşiyle etkisiz hale getirilmiştir. Eşkîyanın sadece kendilerini takip eden Osmanlı güvenlik güçlerine karşı değil, aynı zamanda kendileri içinde de bir güvenlik sağlama kaygısı içinde oldukları anlaşılmaktadır. Güvenliği öncelik sayan çete üyeleri bir oda bulunurlarken bile sırtlarını duvara vererek birbirlerini görecektir şekilde oturmaya dikkat etmişler, çatışmalara karşı tedbir amaçlı kuşaklarında ve belli sığınaklarda silah, pamuk, ispirto, sargı bezi ve fişek saklamayı da ihmal etmemişlerdir. Bununla birlikte, eşkıyalarla gece çatışması hemen hemen pek tercih edilmemiştir. Gece eşkıyanın dağılması, kaybolması gayet kolay ama kolluk güçleri tarafından takip edilmesi çok güç bir iştir⁴⁴³. Nitekim böylesi bir durum 1904 yılı ortalarında Kamalı Mustafa'nın Alaşehir civarında peşine düşülmesiyle yaşanmıştır. Osmanlı takip kolları akşama doğru çeteye ulaşabilmiş ve havanın kararmasına rağmen bir çatışmaya girmiştir. Havanın kararması, arazinin engebeli olması gibi dezavantajlı durum nedeniyle çete üyeleri kaçıp izlerini kaybettirmişlerdir. Bu çetelerin geceleri yer değiştirip, gündüzleri güvenli bir yere çekildiklerine de işaret eden bir ayrıntıdır. Osmanlı kolluk güçleri ise geceleri dinlenip gündüzleri eşkıya takip ettiklerinden çete ve güvenlik güçlerinin karşılaşmalarını zorlaştırmıştır⁴⁴⁴. Dahası kimi zaman, eşkıyanın geceleyin Osmanlı müfrezelerini takip ettikleri, gece mola halinde uyuyan askerlerin silahlarını ele geçirip kaçtıkları da bilinmektedir⁴⁴⁵.

4.3.2. EŞKIYA VE YATAK KOVALAMACASINDA SON: “GÜÇ VE OTORİTE”

Osmanlı devletinin eşkıyalıkla mücadelede başarılı olarak devlet gücünü ispat etmek gibi büyük bir de sorumluluk içine girdiği, eşkıyalıkla mücadele yöntemlerini de söz konusu güç ayrıntısı üzerinden belirlediği anlaşılmaktadır. Osmanlı devletinin eşkıyalık olayları karşısında özellikle XIX. yüzyıl ortalarına kadar ağırlıklı olarak idam, kısas, sürgün, kalebend, ya da kürek cezaları verdiği tespit edilmektedir. Bu cezalardan bir kısmı Tanzimat'tan sonra da

⁴⁴³ Yapucu 2019, 83 ve 86.

⁴⁴⁴ Uyanık 2017, 105-106 ve 229.

⁴⁴⁵ Özçelik 2019 (b), 340.

II. Abdülhamit Döneminde İzmir ve Çevresinde Eşkîya ve Eşkîya Yatakları
(Haritalandırma ve Haritalara Analitik Bir Yaklaşım)

uygulanmaya devam etmiştir. Ancak Tanzimat sonrası, eşkıyalığa verilen ağır cezalar yerini suçun niteliğine göre hapis ya da idam cezalarına bırakmaya başlamıştır⁴⁴⁶.

II. Abdülhamit döneminde eşkıyalık suçu işleyenlerin bazılarının yapılan yargılamadan sonra kürek cezasına çarptırıldığı, gemilerde çalışmaya zorlandıkları tespit edilmektedir. Söz konusu kürek cezaları yıllara göre değişmekle birlikte kimi zaman da ömür boyu kürek cezasına çarptırılan eşkıyalar söz konusudur. Bu şekilde cezalandırılan eşkıyalar zaman zaman gemi içerisinde de taşkınlıklar çıkarmışlar, hatta bazen kaçma girişiminde de bulunabilmişlerdir. Böylesi durumlarda eşkıyaların, suçun niteliğine göre ölüm cezasıyla bile cezalandırıldıkları anlaşılmaktadır. Bunun bir örneği İzmir civarında demirlemiş olan Türk bandıralı Cezayir gemisinde yaşanmıştır⁴⁴⁷.

Devletin eşkıyalık faaliyetleri için farklı cezalandırma yöntemleri denediği, bunlardan birinin de sürgün olduğu anlaşılmaktadır. Tanzimat döneminden önce, XVIII. yüzyılın hemen sonlarında yapılan bir eşkıyalık hareketinde Ödemiş'te 800 kadar eşkıyayı toplayarak "*nüfus katli, zulm, mal ve eşya gasp etmek, nice ve kazanın harap olmasına sebep olmak*" fiillerinden dolayı cemaat ve aşiretlerden bir grup insan Limni Adası'na sürülmüştür⁴⁴⁸. Benzer bir sürgün cezası Tanzimat'tan sonra da karşımıza çıkmaktadır. İzmir'e bağlı Ödemiş'in Adagüme köyünde görevli iki jandarmanın Bakırlı Mustafa ve Küçük Mehmed çetesi tarafından öldürülmesinden sonra başlayan tahkikat sonunda, bu çetelere yardım ve yataklık eden kadın- erkek 81 kişiden oluşan aile Ankara ve Sivas gibi vilayetlere sürgün edilmişlerdir⁴⁴⁹.

İzmir ve çevresinde sağ ele geçirilen eşkıyaların cezalandırılması 1858 Ceza Kanunnamesine göre yapılmıştır⁴⁵⁰. II. Abdülhamit'in saltanat yıllarında daha ciddi boyutlara ulaşan eşkıyalık olaylarını önlemek ve suçluları yakalamakta zorlanmaya başlayan Osmanlı devleti, halkın çetecilik hareketlerine karışmasını önlemek için 1873 yılında bir beyanname yayınlamış, burada yakalanan eşkıyalara verilecek ağır cezalar kamuoyuna sunulmuştur. İlgili beyanname en dikkati çeken ayrıntı ise, yakalanan eşkıyaların idam, hapis, sürgün, pranga ve kürek cezalarına çarptırılacağı, ele geçirilemeyenlerin ise ahirette cezalandırılacağına bildirilmesidir. Bu durum kuşkusuz halkı tehdit ederek eşkıyalıktan uzak tutmak ve yaşanan sosyal hareketin oluşum nedenlerini gidermeden, eşkıyalığı önlemeye çalışmasının da bir sonucudur.

⁴⁴⁶ Adak 2006, 68-69.

⁴⁴⁷ Geniş bilgi için lütfen bkz. Cömert 2019 (b), 133; Gökmen- Yazıcı 2016, 12.

⁴⁴⁸ Cangür 2013, 61.

⁴⁴⁹ Yaşar 2015, 388.

⁴⁵⁰ Gökmen- Yazıcı 2016, 12.

Osmanlı devletinin bu beyannamesi, yataklık edenlerin saptanması, eşkıyalara yataklık yapanların bertaraf edilmesi ve eşkıya- yatak iş birliğinin bozulmasına hizmet etmektedir⁴⁵¹.

Eşkîyanın peşine düşen Osmanlı güvenlik güçlerinin, onları etkisiz hale getirebilmeleri onlar gibi hareket edip, onların taktiklerine hazırlıklı olmalarına bağlıdır. Dahası dağlarda silahlı bir şekilde gezip geceleri baskın ve pusu yapma tehlikesi bulunan eşkıyaya karşı düzenli orduyla mücadele etmenin pek de umulan sonuçlar vermediği de ortadadır⁴⁵². Hatta Osmanlı devletindeki eşkıyalık olaylarının Jandarma teşkilatının kurulmasına neden olduğu, XIX. yüzyıldaki asayişe yönelik en büyük sorunlardan biri olan eşkıyalık hareketlerine karşı Osmanlı devletinin bu kolluk kuvvetlerinin hatırı sayılır bir yardımı bulunduğu da bilinmektedir. Merkezi otoritesini kırsal alanlarda kaybetmeye başlayan Osmanlı devletinde Jandarma teşkilatının, eşkıya ile mücadelede başat araç olarak kullanıldığı da ortadadır⁴⁵³. 1845 yılında İstanbul ve diğer taşra kentlerinin güvenliğinden sorumlu olması amacıyla kurulan Zaptiye Müşirliği, sonradan “jandarma” adını alacak olan zabıta kuvveti olarak teşkilatlanmış, 1860, 1870, 1879 yıllarında da birçok değişiklik yapılarak, İkinci Meşrutiyet döneminde Dâhiliye Nezaretine bağlı Emniyet-i Umum Müdürlüğü çatısı altında görevini sürdürmüştür⁴⁵⁴. Jandarma, suç tespiti, delil toplama, suçluların aranması, operasyonel müdafaa ya da savunma gibi çok geniş bir alanda faaliyet sürdürmüştür⁴⁵⁵.

Jandarma için öncelikli mesele eşkıya ile mücadelede başarılı olunmasıdır, aksi takdirde boşuna yapılan takipler ve sonuçsuz kalan çatışmalar hem eşkıyalığın yayılması ve hem de kolluk güçlerine olan güvenin sarsılmasına neden olabilmektedir⁴⁵⁶. Eşkîya ile mücadele kolluk kuvvetlerine ve takip kollarına yüklenen bu sorumluluk, kimi zaman kolluk kuvvetleri arasında yaşanan sorunlar nedeniyle bir çıkmaza da girmiştir. II. Meşrutiyet döneminde İzmir ve yakın çevresinde görev yapan takip kuvvetlerinin bazen disiplinize olamadıkları, aralarında birlik ve beraberliği bozan davranış ve tutumlar sergileyenlerin de bulunduğu, verilen emirleri layıkıyla yapamadıkları tespit edilmektedir.⁴⁵⁷ Devletin özellikle bu konuda korkaklık gösteren ya da eşkıya ile anlaşarak görevini kötüye kullanan jandarmaları askeri mahkemelerde yani divan-ı harpte yargıladığı ve ağır cezalara çarptırdığı da anlaşılmaktadır⁴⁵⁸.

⁴⁵¹ Öztoprak 2016, 64; Ürkmez 2015, 35.

⁴⁵² Ahenk Gazetesi, 11 Teşrinisani 1910.

⁴⁵³ Kara 2016, 198-202.

⁴⁵⁴ Yapucu 2017, 199vd.

⁴⁵⁵ Luc 2009, 20.

⁴⁵⁶ Ömer Fevzi Bey 2016, 51.

⁴⁵⁷ Arslan 2008, 25-26.

⁴⁵⁸ Demir 2018, 233.

II. Abdülhamit Döneminde İzmir ve Çevresinde Eşkiya ve Eşkiya Yatakları
(Haritalandırma ve Haritalara Analitik Bir Yaklaşım)

Osmanlı kolluk kuvvetleri öncelikli olarak eşkiyanın sağ ele geçirilmesini sağlamış, teslim olmak için aman dilemelerini de dikkate almıştır. Bununla birlikte eşkiyanın gerçekleştirdikleri eylem sırasında yakalanıp tutuklanması sonrasında, hemen üstü aranarak ve silahı alınarak kasabaya nakledilmesi gerekmiştir⁴⁵⁹. Eşkiyanın yakalanması, otorite açısından devlet gücünün ispatlanması anlamına gelmiştir. Devletin eşkiyayı yakalamak konusunda hayli çaba harcadığı, hatta uzun yıllar çeteleri ortadan kaldırmak için jandarma dışında da diğer Osmanlı güvenlik güçlerinden destek alınabildiği anlaşılmaktadır. 1854'de başlayan Sinanoğlu ayaklanmasını bir türlü bastıramayan Aydın Kaymakamı liderliğindeki Osmanlı askerleri, Arnavutluk'tan getirilen destek kuvvetin de yardımıyla başarı elde edebilmiş ve çete liderleri idam edilmişlerdir⁴⁶⁰. Bölge eşrafından olan Tireli Hacı Ali Paşa, 1886 yılı Temmuz'unda, az sayıda koruması ile Bayındır'daki kaplıcadan dönerken yolda Vasili Çetesinin pususuna düşmüş, Rum eşkiyaların açtığı çapraz ateş sonucunda ölmüştür. Söz konusu saldırının üzerine yoğun bir takip başlamış, Osmanlı takip müfrezeleri söz konusu Rum eşkiyalardan birkaçı yaklaşık iki yıl gibi uzun bir süre sonra yakalanabilmiştir⁴⁶¹.

Resim 47: Vasili Çetesinin Hacı Ali Paşa'yı vurmak için pusu kurdukları yer (Bu fotoğraf çalışma kapsamında gerçekleştirilen alan araştırması sırasında çekilmiştir.)

⁴⁵⁹ Alyot 2008, 158, Ömer Fevzi Bey 2016, 55-103.

⁴⁶⁰ Veren 2014, 3; Baykara 2017, 23.

⁴⁶¹ Özçelik 2019 (b), 339-343.

Çete lideri Vasili ise ancak 1892 yılında yakalanmıştır ve ele geçirilen eşkıyalar ve çete reislerinin Ceza Kanunu'nun 62. maddesince idama mahkûm edilmesi gerektiğinden, Adliye Nazırı Cevdet Paşa'nın davaya müdahalesiyle birlikte, yargılanıp aynı yıl İzmir'de idam edilmiştir⁴⁶². Bu ve buna benzer örneklerin de ortaya koyduğu gibi eşkıya ve çetelere karşı alınan bu tedbirler “*tatbikat-ı şedide*” içinde değerlendirilebilir. Çünkü verilen idam gibi ağır cezaların eşkıya ve eşkıyaya yardım ve yataklık edenler arasında ciddi bir caydırıcılık yaratacağı da ortadadır⁴⁶³. Hatta çoğu zaman, Osmanlı güvenlik güçlerinin etkisiz hale getirdiği eşkıyaların kafalarının kesilip hükümet binalarında, meydanlarda ve ahalinin yoğun olduğu bölgelerde teşhir edilmesi gibi bu caydırıcılık faktörü farklı biçimlerde de karşımıza çıkar. Söz konusu bu teşhir faktörü, eşkıyanın yakalandıktan sonra ahaliye duyurulmasıyla, devlete karşı gelmenin cezasının ne olacağına herkese gösterilmesi istenmiştir. Bu nedenle eşkıyanın cezalandırılmasının halkın gözleri önünde yapılması, eşkıyanın kesik başlarının kalabalık yerlerde teşhir edilmesi, şiddet, kan, otorite, güç ve isyanla örülü bu sahnelerin halkı korkutma amacına hizmet ettiği tartışmasızdır⁴⁶⁴.

Nitekim İzmir ve çevresinde eşkıyalık yapan Yılık Abdî'nin kesilen kafası kulaklarından ağaca çivilenmesi, Koca Ali'nin ise çatışmayla yakalanmasından sonra vücudunda yer alan kurşunlar görülsün diye belden yukarısı çıplak olarak Bayındır'da boynundan çınar ağacına asılıp halka teşhir edilmesi devletin söz konusu “ibret-i alem” yaklaşımının örneğidir. Benzer şekilde Çamlıcalı Mehmet ile Kör Mehmet'in cesetleri de 1911 yılında İzmir hükümet konağı önündeki ağaçlarda teşhir edilmiştir. Hatta bu ve benzer çok sayıda uygulama yani eşkıyalara verilen ölüm cezalarının kimisinin adeta seyirlik haline gelmesi İzmir'deki konsolosların tepkisine neden olmuş ve bu konsoloslar Babıali'ye başvurarak söz konusu durumların halkın moralini bozduğunu iddia etmişlerdir⁴⁶⁵.

Eşkîyanın yakalanması ve öldürülmesine ilişkin kimi zaman da önceden planların yapıldığı da olmuştur. 1883 yılı sonlarında, valiliği zamanında eşkıyalarla mücadele kapsamında önemli adımlar atan Hacı Naşit Paşa; vilayetteki kaymakam ve mutasarrıflarla gizli bir toplantı yaparak, zeybeklerden kurtulmanın yollarını aramaya başlamıştır. Bunun için kafasındaki planı hayata geçirmiş ve Rum eşkıyaları yok etmek bahanesiyle onlara karşı yapılacak takibatı konuşmak üzere Yörük Osman ve Harputlu Ömer'i İzmir'e davet

⁴⁶² Yetkin 2003, 46.

⁴⁶³ Ahenk Gazetesi, 11 Teşrinisani 1910.

⁴⁶⁴ Yapucu 2007, 203

⁴⁶⁵ Yetkin 2003, 47- 48; Uyanık- Özçelik 2014, 19; Özçelik 2019 (b), 339-343.

etmiştir. Kendilerine kurulan bu pusudan haberleri olmayan zeybekler de hükümet konağına geldikleri sırada öldürülmüşlerdir. Benzer planla aynı tarihte Küçük Cerit ve çetesi Tire’de, Büyük Cerit ve çetesi Bayındır’da, Piç Osman ve çetesi Akhisar’da, Kürt Mustafa ve çetesi Söke’de ve diğer çeteler de değişik bölgelerde birer bahane ile pusuya düşürülüp etkisiz hale getirilmişlerdir. Bunların arasında pusuya düşürülüp etkisiz hale getirilenlerden; daha sonra Aydın yöresini neredeyse hükmü altına alacak olan meşhur Çakırcalı Mehmet Efe’nin babası Çakırcalı Ahmet Efe ile Boşnak Hasan Çavuş da vardır ve söz konusu bu pusu hareketi, sonraları zeybek katliamı olarak anılmıştır. Ardı ardına yaşanan bu olaylar İzmir ve çevresini adeta Rum eşkıyaya bırakmış, efelerin devlete olan güvenleri de kalmamıştır⁴⁶⁶.

Devletin birtakım bahanelerle eşkıyaları bu şekilde etkisiz hale getirmesi sık yaşanan bir durum değildir. Padişahın eşkıyaları affederek onların faaliyetlerini durdurmaları konusunda hayli samimi davrandığına ilişkin çok sayıda örnek de söz konusudur. Ancak yine de yaşanan bazı örnekler, devletin eşkıyaları birbirine düşürmek için farklı entrikalara başvurmuş olabileceği şüphesi uyandırmaktadır. Kamalı örneğinde olduğu gibi Amerikan tebaasından olan ve Vali Kamil Paşa’yla dostluğu bulunan Adamoplu, Kamalı’nın affı için Valiyle Kamalı arasında aracılık ederken, kendi çiftliğinde bir ziyafet düzenleyerek Kamalı Mustafa ile Vali Kamil Paşa’yı bir araya getirmiştir. Kamil Paşa, Kamalı’ya affedilmesini sağlayacağını ancak bunun karşılığında da onun eşkıyalık faaliyetlerini durdurmasını istemiştir. Hızlı işleyen bürokratik bir süreç sonunda Kamalı, Padişah tarafından affedilmiştir. Bu af olayından sonra yaşananların devletin eşkıyalar arasındaki husumeti körüklemek için bir planı uyguladığına ilişkin açık bir ipucu sunmaktadır. Çakırcalının Kamalı’nın affedilmesine hayli sinirlenmiş olduğu, baş düşmanının serbestçe gezecek olmasını kabullenmek istemediği bilinmektedir. Bu nedenle Kamalı’nın Bozdağ’dan Birgi’ye doğru inmekte olduğunu haber alan Çakırcalı, kendi yatağı olan Rumlar vasıtasıyla Kamalı’ya tuzak kurmuş, ardından da Birgi’nin batısında bir kiraz bahçesinde pusu Kuran Çakırcalı ve adamları tarafından Kamalı Çetesinin büyük bir kısmı yok edilmiştir. Üstelik bu çatışmada jandarmadan da beş kişi yaralanmıştır. Dahası Kamalı’nın öldürüldüğü çatışmayı 22 Haziran 1904 tarihli sayısında “tenkil-i eşkıya” başlığıyla duyuran İzmir’in yerel bir gazetesi, çatışmanın tüm detaylarını vermesine rağmen ilgili haberde Çakırcalı’dan hiç bahsetmemesi oldukça düşündürücüdür⁴⁶⁷.

Önemle belirtmek gerekir ki, Osmanlı devlet yönetimi eşkıyalarla mücadelede “cezalandırma” ve “bağışlama” gibi iki temel yöntemi takip

⁴⁶⁶ Koçak 2019, 23; Yetkin 2003, 69; Öztoprak 2016, 68-69.

⁴⁶⁷ Yaşar 2014, 10-13.

etmişlerdir. Bu nedenle devletin hareket tarzının salt şiddetten ibaret olduğunu iddia etmek imkânsızdır. Hatta Osmanlı devlet yönetimi için topraklarında faaliyet gösteren eşkıyayı affetmek yöntemi, katletmekten çok daha yaygın bir adettir. Devletin, onları öldürmek yerine onları denetim alıp tüm tecrübelerini devletin hizmetine sunmalarının daha faydalı olacağını düşünmüştür⁴⁶⁸. “Dağdan düze inen eşkıyadan”, devlet hizmetine alınarak, “uzlaşmış bir kolluk gücü” kimliğiyle, 1877-78 Osmanlı-Rus Savaşı sırasında artan asker ihtiyacı nedeniyle yararlanılmak istenmesi II. Abdülhamit’in “afv-ı umumî” ilan etmesini gerektirmiştir. Bu sadece çetelerin dağdan inip Osmanlı ordusu saflarında Ruslarla savaşmasını değil aynı zamanda bu eşkıyaların dinlenmesi ve anlaşılması için de bir fırsat sunmuştur⁴⁶⁹.

Devletin eşkıyayı affetme politikasında, çetelerin takibinde ortaya çıkan masrafların yükünü hafifletme düşüncesinin payı kuşkusuz göz ardı edilemez. Özellikle devletin zaman zaman eşkıyayı püskürtmek için çok çaba sarf etmesi, askeri anlamda büyük paralar harcayarak bölgeye asker sevk etmesi, eşkıya takibinde yararlılıkları görülenlerin ödüllendirilmesi ya da askerin sevk, cephanesi, teçhizatı, iaşesi gibi tüm masraflar, devleti eşkıyayı affetmeye sevk etmiş olmalıdır⁴⁷⁰. Öte yandan jandarma sayısındaki azlığına ya da yakalanıp yargılanan eşkıyadan hapis cezası alanların gönderilecekleri hapisanelerin sayıca yetersiz olması gibi çok sayıda neden de söz konusu olabilir⁴⁷¹. Osmanlı yönetiminin eşkıyayı çoğu kere idam veya hapsedmek yerine onunla uzlaşmak istemesini, ortaya çıkan masrafların ağırlığından kurtulmak istemesiyle elbette ki ilgili olduğu açıktır ancak bu devletin güçsüzlüğünden kaynaklanan bir tercih değildir. Sadece eşkıyaların tecrübesinden yararlanmak değil aynı zaman da Osmanlı güvenlik güçlerinin eşkıya ile gireceği tehlikeli çatışmalardan korunması da göz önünde bulundurulmuş olmalıdır⁴⁷².

Üstelik Osmanlı devletinde eşkıyalık yapan suçluları hapisanede cezalarını çekerken de affedildikleri tespit edilmektedir. Ancak devletin bu türden bir af yönteminden her zaman umulan faydayı sağlamış olduğunu iddia etmek güçtür. 1901 yılında İzmir hapisanesinde eşkıyalık suçundan mahkûm

⁴⁶⁸ Özçelik 2019 (b), 345

⁴⁶⁹ Alyot 2008, 161; Yapucu 2007, 206; Buna ilişkin bir örnek 1907 yılı içinde yaşanmış, Şaki Ali altı neferiyle beraber bir bayram gecesi Buldan’da eşkıyalık hareketinde bulunup kaçmıştır. Ardından Jandarma Kumandanı Kaymakam Saadettin Bey “takib-i eşkıya kumandanı” olarak görevlendirilmiş ve etraftan çıkarılan takip kolları bir süre eşkıyaları etkisiz hale getirmek için faaliyette bulunmuştur. Ancak Şaki Ali, yanındaki diğer altı çete üyesiyle birlikte, “...Padişahım çok yaşa dualarıyla afv ve merhamet-i şahaneye dehalet...” etmiştir. B.O.A., Y. PRK. ASK., 243/71, 29 Z 1324 (1907).

⁴⁷⁰ Öztop 2014, 104.

⁴⁷¹ Yetkin 2003, 72–74.

⁴⁷² Avcı 2017, 51- 52.

olan doksan beş kişi serbest bırakıldıktan sonra şehirde ortaya çıkan asayişsizlik, Osmanlı hükümetine adeta şikâyetlerin yağmasına neden olmuştur. Aynı şekilde iki yüze yakın kişiyi öldüren eşkıya Kara Ali ve çetesinin idam kararının ertelenmesi ve yeniden yargılanacakları haberinin toplum içinde ciddi bir infial yarattığı da anlaşılmaktadır⁴⁷³.

Kimi durumlarda eşkıyanın devletin affetme yöntemine karşılık vermediği de anlaşılmaktadır. 1906 yılında II. Abdülhamit'in tahta çıkmasının otuzuncu yılı dolayısıyla bütün eşkıyaların ellerindeki silahları teslim etmeleri şartıyla bir af daha ilan edilmiştir. Ancak Çakırcalı "erkek adamın elindeki silah teslim alınmaz gerekirse gelir zorla alınır" demiş ve ardından bölgede eşkıyalık faaliyetlerine hız vermiştir⁴⁷⁴.

Osmanlı devletinin eşkıya ya da çetelerle uzlaşma ya da pazarlık yapma yönteminde onlara nasihat ve teminat içeren mektuplar yollaması, öncelikli olarak çatışmayı değil uzlaşmayı hedeflediğini göstermektedir⁴⁷⁵. Eşkîyalık yapanlar kadar onlara yardım ve yataklık eden aile ya da aşiretlerin "arabulucu" ve "nasihatçı" vasfı olan kişiler aracılığıyla devletle uzlaşmaya davet edildikleri anlaşılmaktadır⁴⁷⁶. İzmir ve çevresinde İkinci Meşrutiyet'in ilanından sonra eşkıyalık hareketlerine karışanların silahlarını hükümete teslim etmek ve bir daha bu tür faaliyetlerde bulunmamak şartıyla affedilmeleri gündeme geldiğinde, aynı af eşkıyalara yardım ve yataklık edenleri de kapsamıştır. İzmir'in Ödemiş kasabasında 22 Ağustos 1908'de aftan yararlanan ve silah bırakan çeteler, bir daha eşkıyalığa dönmeyecekleri konusunda yemin ederek vatan ve millet yararına çalışacakları sözünü vermişlerdir⁴⁷⁷.

Devlet bir yandan affetme yöntemini sabırla uygularken öte yandan eşkıyalıkla mücadelenin bölgede daha etkin bir şekilde yürütülebilmesi için 1 Ekim 1909'da Aydın Vilayeti, dört ayrı bölgeye ayrılarak elde bulunan kuvvetler buralara gönderilmiş ve her bir kuvvetin başına ayrı kumandanlar tayin edilmiştir. Buna göre ilk iki bölge İzmir ve çevresini kapsamaktadır. Kasaba merkezli birinci bölgenin komutası Manisa Redif Binbaşısı Sami Efendi'ye verilmiş ve sorumluluk bölgesi Kasaba, Manisa, Alaşehir, Salihli'yi içine alacak şekilde belirlenmiştir. Ödemiş merkezli ikinci bölgenin başına da Ödemiş Redif Kolağası Hamdi Efendi getirilmiş ve onun da sorumluluk alanı Ödemiş, Tire, Bayındır olarak belirlenmiştir⁴⁷⁸.

⁴⁷³ Adak 2006, 77.

⁴⁷⁴ Yetkin 2003, 113.

⁴⁷⁵ Daşcıoğlu 2017, 309.

⁴⁷⁶ Çetin 2015, 296.

⁴⁷⁷ Yakut 2012, 140.

⁴⁷⁸ Olgun 2015, 221.

Bununla birlikte devlet yönetiminde affetme ve cezalandırma yöntemlerinin eşkıyalık olaylarının üstesinden gelinmesi için yeterli olmadığı düşüncesine de rastlanmaktadır. İzmir Mebusu Mahmut Celal Bey, hükümetin tasarısı lehinde konuşmakla birlikte, eşkıyalığın zor kullanılarak bitmeyeceği, eşkıyalığın önünün alınabilmesi için “toplumsal zeminin kurutulması” gerektiğini vurgulamıştır. Konuşmasında eşkıyalığın yoğun olarak görüldüğü bölgelerde eğitime önem verilmesini istemiş, az haneli köylerin birleştirilerek daha büyük köylerin oluşturulmasını savunmuş, eşkıyanın sürekli affa uğramasının sakıncalı olması nedeniyle bunun önüne geçilmesini ve liyakatli yönetici, memur ile kolluk güçlerinin görevlendirilmesini önermiştir⁴⁷⁹.

II. Meşrutiyet döneminde Osmanlı hükümeti özellikle de, 31 Mart Olayı deneyiminden sonra “emniyet ve asayiş” sağlamak üzere toplumsal ve siyasal yönü ağır basan yasalar çıkarmaya başlamıştır. İzmir ve çevresinde eşkıyalığın artması ve ünlü eşkıya Çakırcalı Mehmet Efe'nin Eylül 1909'da tekrar dağa çıkması üzerine, “Şekâvetin Men'i ve Mütecasirlerinin Ta'kip ve Te'dibi Hakkında Kanun-ı Muvakkat” hemen uygulamaya konulmuş ve Ekim 1909'da Divan-ı Harp kurulmuştur. Bu mahkeme kurulur kurulmaz, halka yönelik bir beyanname yayınlarak, kanunun çıkış gerekçesini, eşkıyalığın önlenmesi için halkın sorumluluk ve görevlerinin neler olduğunu ayrıntısıyla bildirmiştir⁴⁸⁰. Hükümetin 3 Ekim 1909 tarihinde yayınladığı *Men-i Şekavet Kanunuyla* her köyde ikişer asker jandarma bulundurulup bekçilerin de bu jandarmaların emri altına girmeleri kararlaştırılmıştır. Öte yandan aynı kanunda bölge ahalisinden eşkıya çetelerine katılanların ailelerinin hükümetin kararlaştıracağı yerlere sürülmesi de yer almış, eşkıya ve ona yardım edenlerin yargılanması için Divan-ı Harb-i Örfilerin kurulması da öngörülmüştür⁴⁸¹. Nitekim alınan tüm bu önlemler sonrasında 1910 yılının hemen başlarında eşkıya takibine hız verilmiş ve ele geçirilen eşkıyalar divan-ı harplerde hızla yargılanıp idama mahkûm edilmeye başlamıştır. Üstelik infazların çok kısa sürede gerçekleştirildiği anlaşılmaktadır. Eşkîyalara yardım ve yataklık edenler de çok ağır cezalara çarptırılmış, eşkıyaların anne, baba, kardeş, amca, kayınbirader, enişte, damat, evlat gibi yakınları da sürgüne gönderilmiştir. Eşkîyaların ve ailelerinin tüm mal ve mülklerine el konulmuş, eşkıyaya tekrar yardım ve yataklık etmelerinden korkulan Yörüklere ait tüm çadırlar da yakılmıştır⁴⁸².

⁴⁷⁹ Yakut 2012, 153.

⁴⁸⁰ Yakut 2012, 140-147

⁴⁸¹ Meclis-i Mebusan: Levayih ve Tekâlif-i Kanuniyye ve Encümen Mazbataları, 1992, 109–123.

⁴⁸² Öztoprak 2016, 64-65.

II. Abdülhamit Döneminde İzmir ve Çevresinde Eşkiya ve Eşkîya Yatakları
(Haritalandırma ve Haritalara Analitik Bir Yaklaşım)

5. Bölüm

İZMİR VE ÇEVRESİNDE MEYDANA GELEN EŞKIYALIK OLAYLARININ HARİTA ÜZERİNDE KONUMLANDIRILMASI

Eşkıya İzmir ve çevresinde meydana gelmiş eşkıyalık faaliyetlerinin yerinde incelenmesi için gerçekleştirilmiş alan araştırmasının bir izdüşümü olan bu bölümde alan araştırmasında elde edilen veriler doğrultusunda harita üzerinde konumlandırma çalışmaları yer almaktadır. İzmir ve çevresinde yaşanmış eşkıyalık olaylarının kayıtlara yansıdığı haliyle nerede meydana gelmiş olabileceği tespit edilmeye çalışılmıştır. İklimi ve coğrafi özellikleri yerinde deneyimlemek için farklı aylarda gerçekleştirilmiş alan araştırmalarında eşkıyalık olaylarının meydana geldiği tahmini yerler üzerine yoğunlaşmıştır. Haritalandırma çalışmasında Google Earth programı kullanılmıştır. Araştırma inceleme eserleri ile resmi kayıtlardan tespit edilen eşkıyalık olaylarının meydana geldiği yerler alan araştırması ile desteklendikten sonra harita üzerinde konumlandırma çalışmaları yapılmıştır. Örneğin, Efes ve Balatçık arasında eşkıyalık yapan bir çetenin meydana getirdiği eylem kayıtlara şu şekilde geçmiştir: “Küçük Menderes’in bereketli ovasından geçerken, tarla ve incir bahçelerinin ortasında bir yer bana gösterildi. Burada iki büyük köyün yakınında, askerlerle eşkıyalar arasında bir iki gün süren bir çatışma meydana gelmiş, beş eşkıyanın ölümü ve altısının da yakalanmasıyla sonuçlanmış. Ancak bu çete, bölgeye musallat olan birkaç eşkıya çetesinden yalnızca bir tanesiydi. Efes’te, yedi kişilik ünlü bir çete olan Kilizanoğlu’nun (Chilzanoglou) liderliği ile terör estiriliyor; Efes ve Balatçık arasında biri beş ve diğeri yedi kişilik iki çete varken, on sekiz kişilik yeni bir çete Balatçık’ın doğusundaki tepelerin eteklerinde ortaya çıkmıştır. İzmir’in banliyöleri de aynı derecede güvensiz durumdadır”⁴⁸³.

⁴⁸³ Hamaloğlu- Özgün 2019, 137 ve 141-142.

II. Abdülhamit Döneminde İzmir ve Çevresinde Eşkya ve Eşkya Yatakları (Haritalandırma ve Haritalara Analitik Bir Yaklaşım)

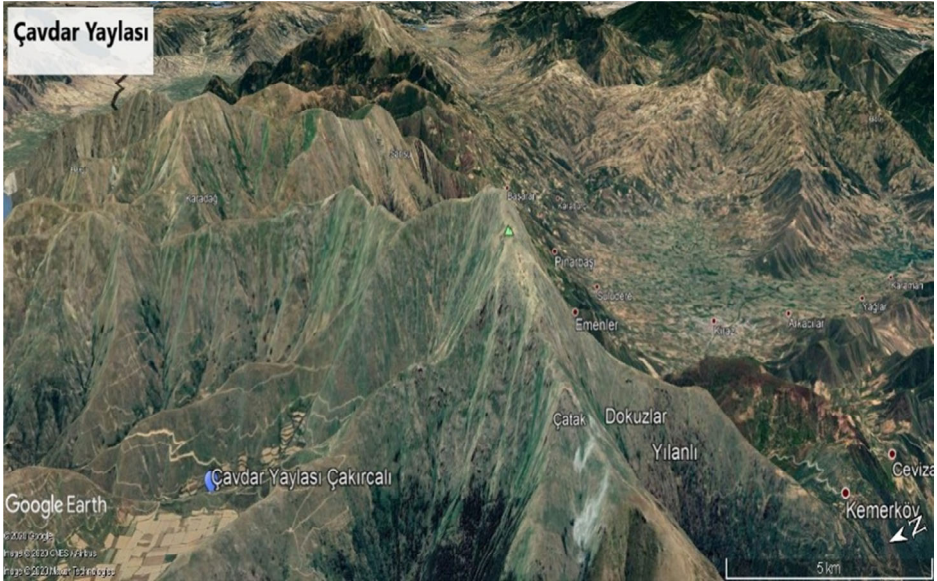
Resim 48: Selçuk çevresinde eşkıyalık yapan çetelerin faaliyet gösterdiği alanın örneklendirildiği harita

Yapılan alan araştırmasından elde edilen verilere göre bahsedilen bölge engebeli ve dik bir araziye sahip, aniden yükselen dik kayalıklarla kaplıdır. Selçuk-Efes-Şirince, Meryem Ana ve çevresi eşkıyalık için oldukça uygun bir coğrafi yapıya sahiptir. Temiz su kaynaklarının yanı sıra deniz eşkıyalığına ev sahipliği yapan koylara sahiptir. Bu durumda eşkıyaların burada faaliyet göstermesi kaçınılmazdır çünkü coğrafya kanun dışı faaliyetlere ev sahipliği yapabilecek özelliklere sahiptir.

5.1. ÇAKIRCALI MEHMET EFE’NİN İSTASYON BASKINI

Çakırcalı Mehmet Efe 1903 yılında yüze çıkmışken, Padişah tarafından verilmiş olan söze ihanet edildiği kanaatine vararak tekrar dağa çıkmaya karar vermiştir. Başkonsolos: «300 kişinin ölümüne sebep olan bu korkunç eşkıyanın yeniden dağa çıkışı, bütün tafsilatı ile anlatılmaya değer» diyerek Dışişleri Bakanına şunları yazar: «Çakırcalı, her zaman zavallı adam gözü ile baktığı köyünün Jandarma teğmenine silahını teslim etmeyi reddetti. Ayrıca Sait Paşanın silahını teslim almayı reddetmesinin, Çakırcalının ünlü şövalye unvanına ağır hakaret teşkil ettiğine inandı. Sağa sola dağılmış olan arkadaşlarını süratle topladı, Ödemiş mutasarrıflığı, Said Paşa ile askerlerinin mevcudiyeti sebebiyle artık kendisi için emniyetli olmadığından daha uzak ve sakin yerlere çekilmeye karar verdi. Süratli bir gece yürüyüşü ile Bozdağ’ı aştı

ve Dereköy istasyonuna vardı. Trenin gelmekte olduğu sırada çetesi ile garı işgal etti. Yolcular korkudan yarı ölü halde idi. Adamlarını silahlı olarak bütün vagonlara dağıttı ve ayrıca lokomotifin üzerine de iki kişiyi yerleştirmek istedi. Gar şefi yalvarıp yakarıp silahlı bu iki eşkıyanın lokomotifte değil de hemen gerisindeki furgona yerleştirilmeleri hususunda Çakırcalıyı güçlükle ikna etti. Çakırcalı çetesi ile birlikte Alkan İstasyonunda trenden İndi. Alaşehir kapılarında kahvaltı ettikten sonra dağa çıktı ve kayboldu⁴⁸⁴. Hızlı bir gece yürüyüşü ile Bozdağ'ın aşılmasına ilişkin harita üzerinde tespit çalışmasında mümkün olan en yakın yerden tırmanış başlatılmıştır. Takip edilme ihtimaline karşı yüzey şekillerinin avantaja dönüştürülmesi Çakırcalı gibi tecrübeli bir çete için alışıl gelmiş bir durumdur. Ödemiş'ten kuzeye doğru bakışta Bozdağ'ın arkasında kalan Çavdar yaylası Çakırcalı'nın ilk durağı olmuştur.

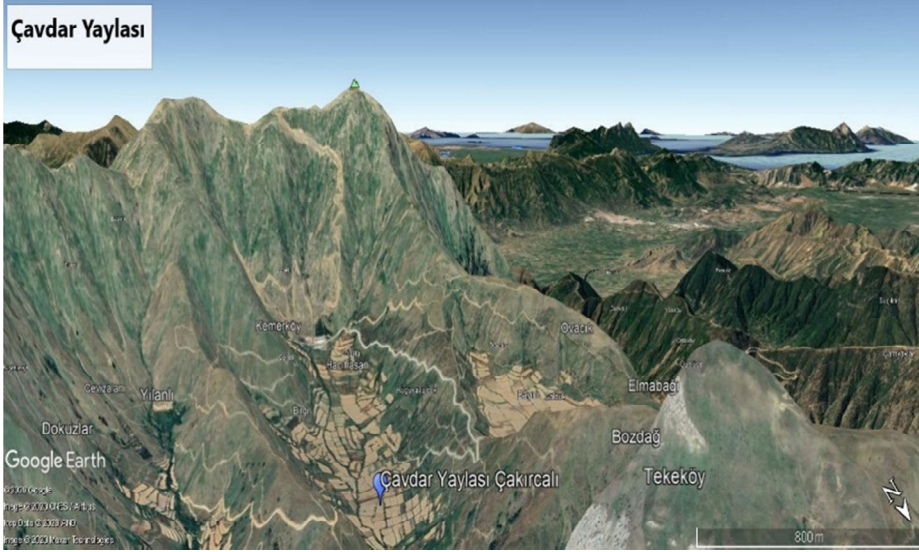

Resim 49: İzmir ve çevresinde eşkıyaların Küçük Menderes Ovasından Gediz ovasına geçmek için sıklıkla kullandığı Bozdağ'ın eteklerinde yer alan Çavdar yaylasının batıdan görünümü.

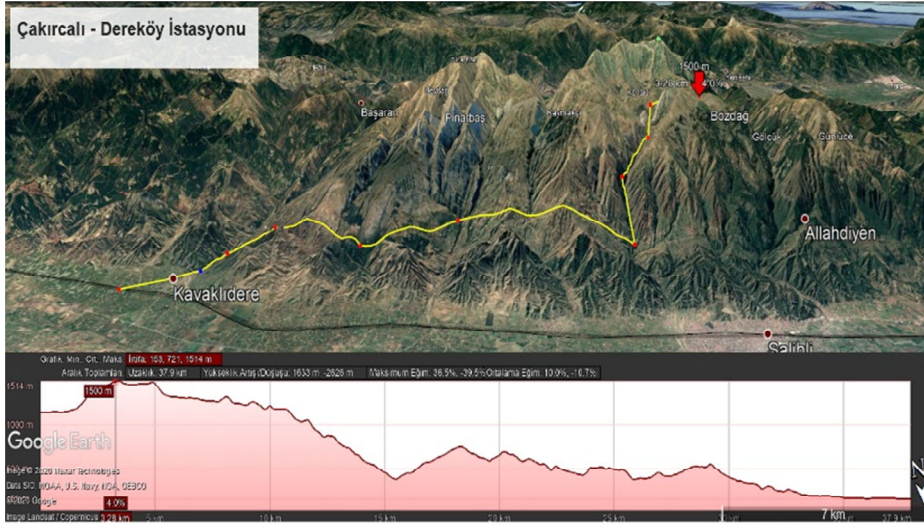
Çavdar yaylası etrafı yüksek tepeler ile çevrili ve deniz seviyesinden yaklaşık 1500 m yükseklikte yer almaktadır. Yaylaya habersiz baskın düzenlenmesi çok da mümkün değildir. Çünkü en rahat çıkışı kuzey yönünde yer almaktadır. Bu özellikleri Çavdar yaylasını eşkıyalar açısından uygun bir dinlenme yeri yapmaktadır.

⁴⁸⁴ Coşar 1973, Dosya No:10- Çakırcalı Mehmet Efe

II. Abdülhamit Döneminde İzmir ve Çevresinde Eşkiya ve Eşkiya Yatakları
(Haritalandırma ve Haritalara Analitik Bir Yaklaşım)

Resim 50: Çakırcalı'nın Ödemiş'ten Dereköy'e geçerken durakladığı Çavdar Yaylasının eşkiyaların faaliyet alanlarını da içine alacak şekilde kuzeyden görünümü.

Resim 51: Çakırcalı çetesinin Çavdar yaylasından Dereköy tren istasyonuna gitmek için kat etmesi gereken arazinin engebelerini ve eğimini gösterir harita

Çakırcalı'nın Dereköy'de yer alan istasyona ulaşması için maksimum eğimin %36, ortalama eğimin %10 olduğu bir yolu tırmanması gerekmiştir. Bozdağ ile Dereköy arası yürünecek yol ise yaklaşık olarak 37kmdir.

Yakalanma ihtimalini ortadan kaldırmak için ovadan değil dağ eteklerinden hareket etmesi gerekmektedir. Bu dağ eteklerinde aniden derinleşen derin yarıklar bulunmaktadır. Bu doğrultuda çetenin muhtemel güzergâhı Resim 51'de görülebilir. Nitekim baskını düzenledikten hemen sonra dağlara doğru yol almış ve hemen gözden kaybolduğu kayıtlara geçmiştir.

5.2. KAMALI ZEYBEK'İN FAALİYETLERİ

Daha sonra Kamalı Zeybek hakkında malumat vermeye başlar: Asıl adı Mustafa olan ve Ödemiş'in Karacaova Köyünde doğan, çocukluğu oldukça sakin geçmesine rağmen on beş yaşından itibaren hırçınlaşan, on sekiz yaşında da o havalide hemen her erkeğin gönlünde yatan zeybekliğe heves eden, ailesinin itiraz ve müdahalelerine rağmen kazaya gelerek kendisine mükemmel bir zeybek elbisesi tedarik eden ve bir de silahlık alan, ardından buna bir silah ekleyen Kamalı Zeybek; Ödemiş, Tire, Bayındır, Turgutlu, Parsa, Salihli, Alaşehir, Nif, Bozdağ ve Karıncalıdağ mıntıkasında kendine bağlı zeybek grubu ile şekavet hareketlerinde bulunmuştur⁴⁸⁵.

Kamalı Mustafa Çetesi, 1903 yılının ocak ayında, Ödemiş'le Adagide köyü arasında yol keserek bir Hıristiyan'ı soymuş, bir Müslüman'ı ise öldürmüştü. Bu esnada kendilerine rastlayan müfreze ile çete arasında çatışma çıkmış, bu çatışmada bir jandarma öldürülmüş ve esir alınan iki jandarma silahları alındıktan sonra serbest bırakılmıştı. Jandarmaların bu çatışmadaki başarısızlıkları Aydın Vilayeti tarafından jandarmanın ellerindeki silahların yetersizliğine bağlanmıştı. Fakat İzmir Fırkası Kumandanı Ferik Tefvik Bey, Saray'a bunun sadece başarısızlığı örtmek için bir bahane olduğunu, asıl nedenin ise gerekli tedbirlerin alınmaması ve jandarmaların yeterince eğitilmiş olmamasından kaynaklandığını belirtmiştir⁴⁸⁶.

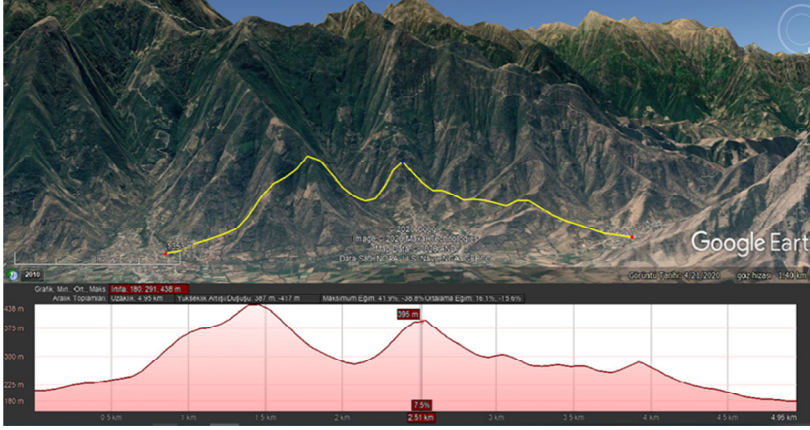
Kamalı Mustafa Harun Çorbacı'nın düzenlediği suikastta efesi Toscalı ile Büyük Dağdelen ve Küçük Dağdelen'i kaybetmişti bu nedenle ondan intikam almak istemiştir. Kamalı, Harun Çorbacıyı kendisini Çakırcalı bekliyor diyerek pusuya düşürmüştü ve canını almıştır⁴⁸⁷.

⁴⁸⁵ Akkoyun 2014, 453.

⁴⁸⁶ Yaşar 2014, 26.

⁴⁸⁷ Dural 1999, 161.

II. Abdülhamit Döneminde İzmir ve Çevresinde Eşkiya ve Eşkiya Yatakları
(Haritalandırma ve Haritalara Analitik Bir Yaklaşım)

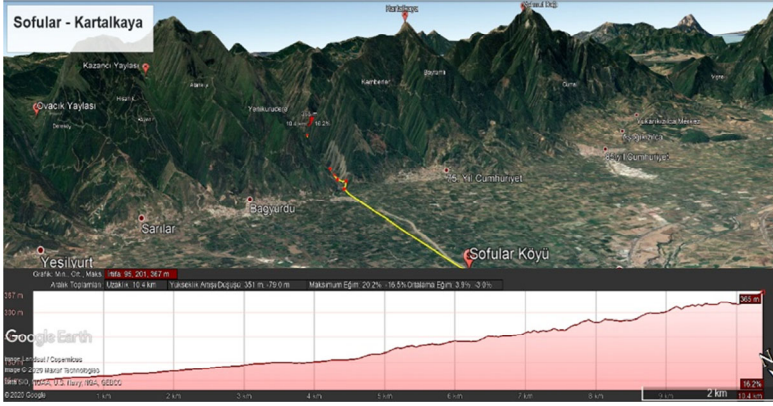
Resim 52: Kamalı Mustafa çetesinin yol kestiği Bozdağ'ın eteklerinde yer alan Ödemiş-Adagide arası bölgenin dağlık arazi içerisindeki konumunu ve eğimini gösterir harita

Yukarıda Ödemiş Adagide arasındaki engebeli araziye göstermek için oluşturulan haritada görüldüğü üzere ovadan oldukça yakın olan iki yerleşim yeri Bozdağların eteklerinde yer almaktadır. Kanundan kaçan çetenin ovadan hareket etmesi yakalanma riskini arttırdığından mantıklı değildir. Takip müfrezelerinden mümkün olduğu kadar uzak ancak hedefe mümkün olduğu kadar yakın olmak için eşkiyaların tercih edeceği yol dağ yamaçlarından geçmelidir.

Zeybek ve efeliğin bu derece yaygın olduğu ve mahalli asayişin pek bulunmadığı 1905 yılında Kamalı, beş arkadaşını yanına alarak dağa çıkar. Beş kişilik avanesi ile dağa çıkan Kamalı, kısa zamanda kızanlarının adedini on ikiye çıkarmıştır. “ne garip bir tecelli ki, ilk denemesini rahmetli babamda yaptı ve babamdan para sızdırmak için beni dağa kaldırdı. ...” Şükrü'nün maiyetindeki orman kolcuları Hüsnü ve Mehmet Ali vasıtası ile “sivri külâh tahtacıları”nı takip ettirmesi neticesinde, tahtacılar kendisine düşman olur. Kamalı Zeybek ile irtibat kurarlar, o da orman korucusu Mehmet Ali'yi bularak Şükrü'nün oğlu Kemal'i, Datbey civarına getirmesini ister. Mehmet Ali Efendi, Kamalı'dan aldığı direktif üzerine enteresan bir plan çizdi. Korkak ve o nispette evhamlı olduğu için bir an evvel harekete geçmek istiyordu⁴⁸⁸. Kamalı Zeybek, bu vukuatından sonra Nif'in Sofular köyüne gelerek izini kaybettirmeye çalışır. Ancak bu köyden Hıdıroğlu Süleyman'ın ihbarı ile yeri, müfrezeler tarafından tespit edilir. Alınan tertibatla yazarın adını hatırlayamadığı bir yüzbaşı ve yanındaki Denizlili Mehmet Ali Başçavuş ile Bayındır Takip Bölüğü'nü idare eden mülazım Kazım Efendi,

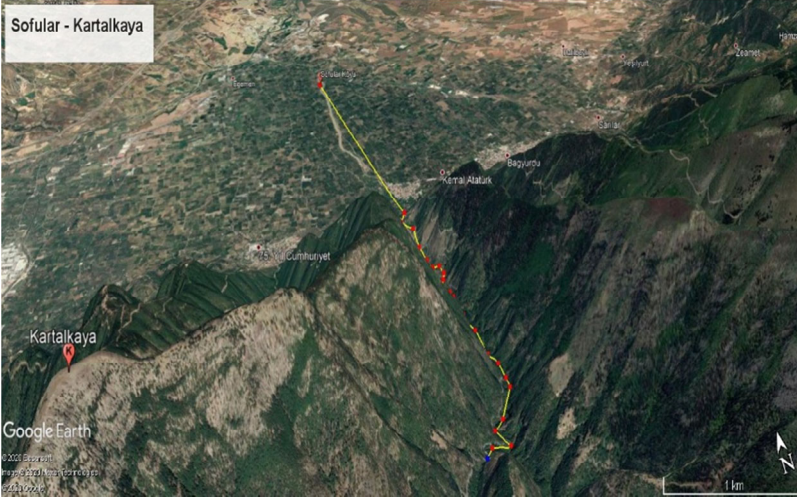
⁴⁸⁸ Akkoyun 2014, 454.

Kamalı'yı bulunduğu yerde ablukaya alsalar da Kamalı firara muvaffak olmuştur. Kamalı önce Kartalkaya'ya hemen sonra Parsa'nın Kazancı mevkiine gelmiştir⁴⁸⁹.

Resim 53: Kamalı çetesinin Sofular köyünde uğradığı baskının ardından saklanmak üzere Kartalkaya mevkiine giden geçit ve boğazın eğimini gösterir harita

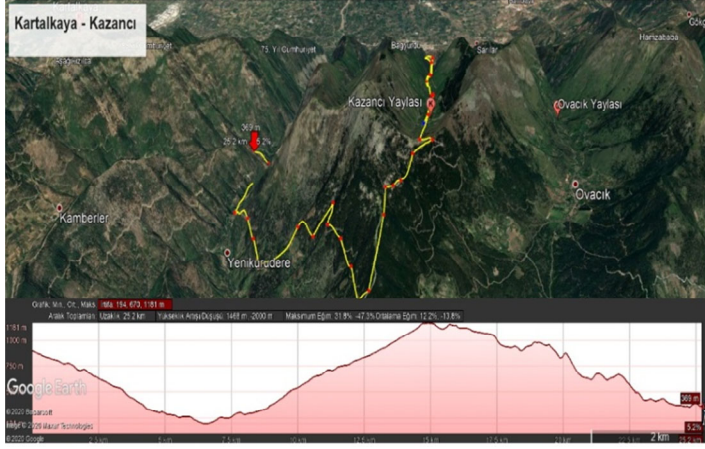
İzini kaybettirmeye çalışan Kamalı'nın Sofular köyünde bunu gerçekleştirmesi mümkün değildir çünkü köy Ovada ve korunaksızdır. Ancak 10 km uzaklıktaki Kartalkaya mevki eşkıyalar için oldukça uygun bir korunma olanağı sağlamaktadır. Deniz seviyesinden yaklaşık 350 m yükseklikte bulunan bu yere maksimum %20, ortalama %3'lük bir eğimle ulaşılabilir.

Resim 54: Ovada yer alan sofular köyü ile çetenin saklanmak üzere gittiği Kartalkaya mevkiindeki dar boğazların görünümü

⁴⁸⁹ Akkoyun 2014, 458.

II. Abdülhamit Döneminde İzmir ve Çevresinde Eşkiya ve Eşkiya Yatakları (Haritalandırma ve Haritalara Analitik Bir Yaklaşım)

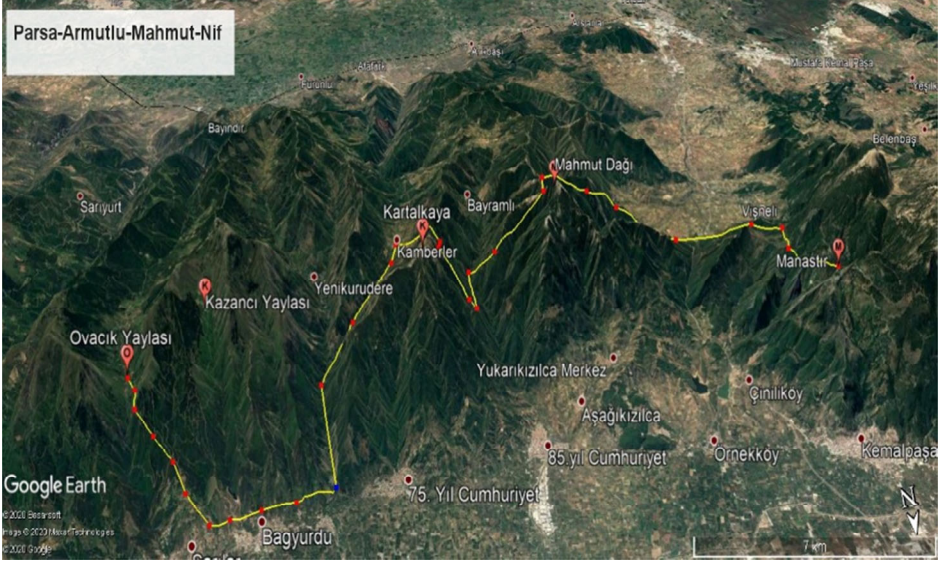
Resim 55: Müfreze tarafından takip edilen Kamalı çetesinin Kartalkaya'dan Kazancı Yaylasına geçişi sırasında kullandığı arazinin engebesini ve eğimini gösterir harita

Kamalı, üç gün sonra Parsa'nın zengin Rumlarından Papazoğlu Mimiko'yu dağa kaldırmıştır. Kartalkaya'dan Bağyurdu'na(Parsa) geçmek için Kazancı yaylası üzerinden geçmek gerekmektedir. Diğer yol daha kestirme görünse de kolluk kuvvetlerine yakalanma ihtimali daha yüksek olduğundan dik yamaçların erişilmezliğine sığınmak daha mantıklıdır. Üç gün rehlin tuttuktan sonra bin altın karşılığında onu serbest bırakıp, Ovacık yaylasına geçmiştir. Bu yayla yine Kazancı yaylasına yakın yaklaşık 5 km uzaklıktadır. Deniz seviyesinden yüksekliği yaklaşık 706 metredir.

Resim 56: Kamalı çetesinin izini kaybettirmek için Kazancı yaylasından Ovacık yaylasına geçişi sırasında kullandığı yolun engebeli arazisini ve eğimini gösterir harita

Kamalı kuşatmadan kaçarak Parsa-Armutlu-Mahmut dağlarını geçmiş ve Nif dağına gelmiştir. Geçen yüzyılın azılı eşkıyalarından Katırcı Yani çetesinin karargah olarak kullandığı Manastır mevkiinde bir harabeye yerleşmişlerdir⁴⁹⁰. Ulaşılması zor yerlere ya da yüksek tepelere kurulan manastırlar fiziksel olarak kanundan kaçanlar için bir sığınak sağlamaktadır.

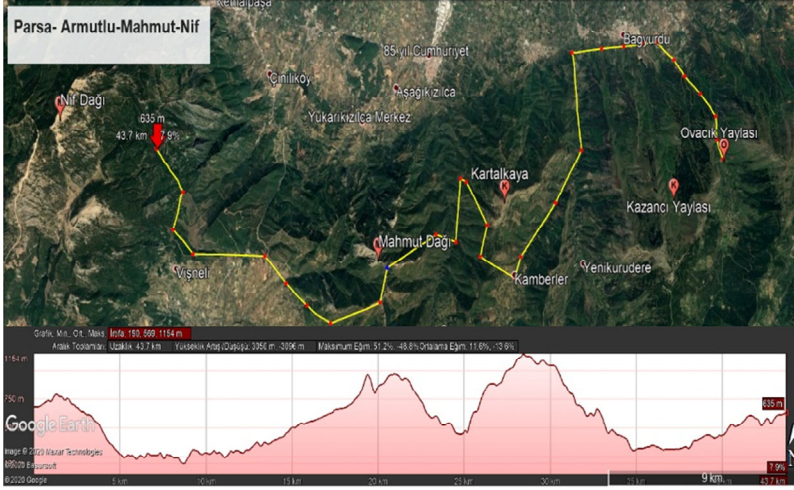

Resim 57: Kamalı çetesinin bir hafta içerisinde izini kaybettirmek için yer değiştirdiği sırada konakladığı yerlerin Spil Dağı tarafından görünümü

Kamalı çetesinin yaklaşık bir hafta içerisinde kat ettiği yol yukarıdaki gibi olmalıdır. Nitekim meydana gelen baskınlardan sonra yine dağın zirvesine yakın yerlerden Manastır mevkiine ulaşmış olmaları muhtemeldir. En son Ovacık yaylasında olduğu tespit edilen Kamalı'nın Nif dağı eteklerinde yer alan Manastır bölgesine ulaşması için yaklaşık 44 km'lik bir tırmanış yapması gerekmektedir. Ovacık yaylası ile Kartalkaya arasındaki dağlar oldukça dik ve inişli çıkışlıdır. Derin yarıkların yer aldığı bu bölgede çete için izlenebilecek güzergâhın yukarıdaki gibi olduğu tahmin edilmektedir. Aşağıda eğim çizelgesi bulunan bu yolda maksimum eğim %51 iken yolun toplam eğim ortalaması ise yaklaşık %12dir.

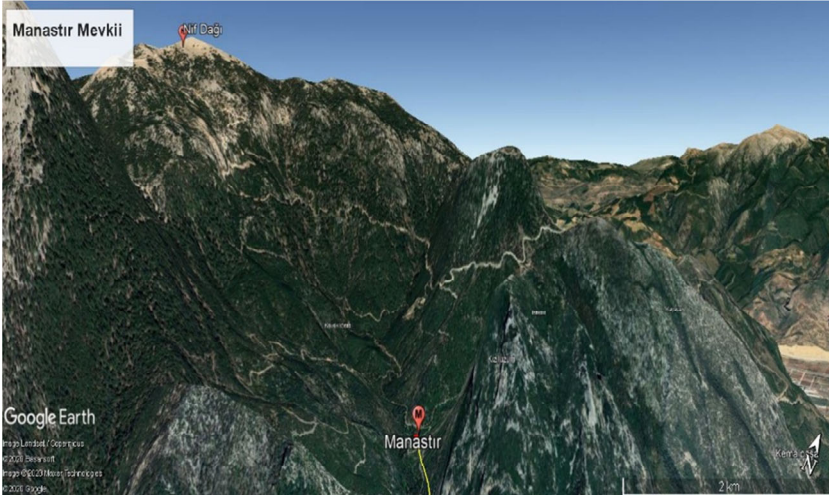
⁴⁹⁰ Akkoyun 2014, 458.

II. Abdülhamit Döneminde İzmir ve Çevresinde Eşkiya ve Eşkiya Yatakları (Haritalandırma ve Haritalara Analitik Bir Yaklaşım)

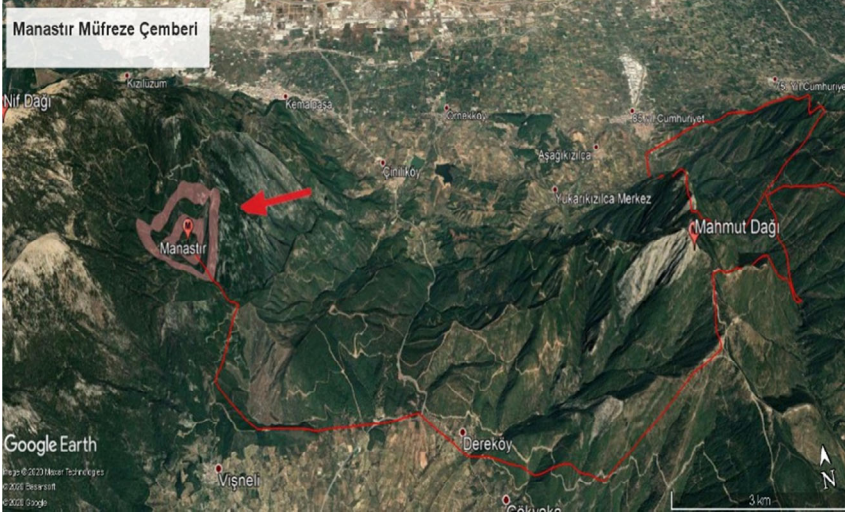
Resim 58: Kamalı çetesinin bir hafta içerisinde izini kaybettirmek için yer değiştirdiği sırada kat ettiği arazinin kuş bakışı görünümü ve arazinin engebelerini gösteren kesit.

Manastır mevkinde kamp kuran çete kolluk kuvvetleri tarafından takip edilmiştir. Üç tarafı yüksek tepeler ile çevrili olan bu yerde saldırının gelebileceği doğu yönünde bir tek giriş ve çıkış vardır. Coğrafya baskını yapan için uygun gözükmemektedir. Ancak çatışmayı başlatan müfreze çeteyi ele geçirmeyi başaramamıştır. Bu durumu tek başına coğrafya ile açıklamak doğru olmamakla birlikte çetenin kendini kurtarmasında bölgeyi iyi tanınmasının etkisi çoktur.

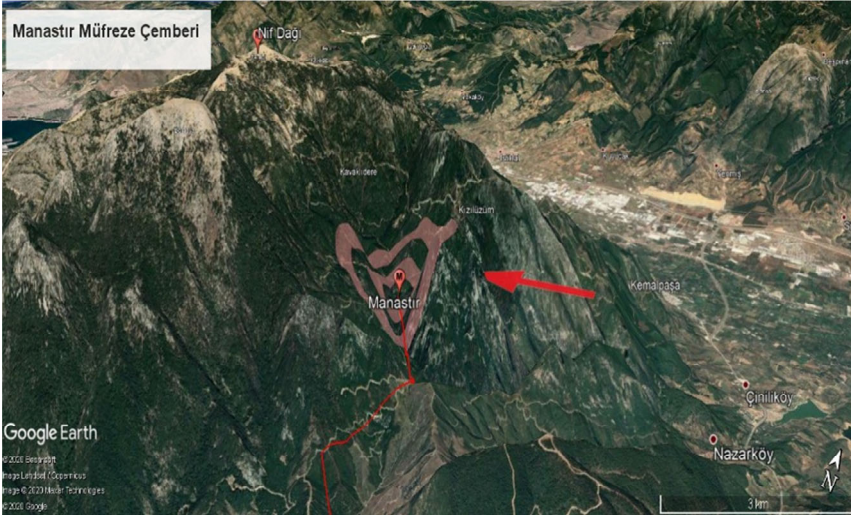

Resim 59: Müfrezenin Kamalı Çetesini baskına uğrattığı Manastır bölgesinin konumunu Nif Dağı'nı da içine alacak şekilde gösteren harita

Kamalı'nın peşine düşen takip kuvvetleri Ören, Mahmut, Armutlu dağlarını tarayarak Nif Dağında çeteyi ablukaya almışlardır. Ancak coğrafyayı iyi bilen tecrübeli bir eşkıyayı tuzağa düşürmek kolay değildir. Nitekim Kamalı çemberi yarıp bu defa Bayındır dağları üzerinden Bozdağ'a gitmiştir⁴⁹¹.

Resim 60: Kolluk kuvvetlerinin Kamalı çetesini takibi sırasında taradığı araziye ve sonunda baskına uğrattığı Manastır mevkiini gösterir harita

Resim 61: Kamalı çetesinin baskına uğrattığı Manastır Mevkii'nin müfrezenin çemberini de gösterecek şekilde engebeli yapısını gösterir harita

⁴⁹¹ Akkoyun 2014, 458.

II. Abdülhamit Döneminde İzmir ve Çevresinde Eşkiya ve Eşkiya Yatakları
(Haritalandırma ve Haritalara Analitik Bir Yaklaşım)

Resim 62: Müfreze baskınından kurtulmayı başaran Kamalı çetesinin izini kaybettirmek için Bozdağ'a gittiği bilinmektedir. Nif Dağı yakınlarında yer alan Manastır mevki ile Bozdağ arasındaki mesafeyi ve Bozdağları gösterir harita.

Manastırda kolluk kuvvetlerinin elinden kurtulmayı başaran Kamalı bir müddet Bozdağ'da kaldıktan sonra Ovacık Yaylası üzerinden Parsa'ya dönmüştür⁴⁹². Bozdağların yüksek yerlerinde dolaşmayı tercih eden Kamalı çetesi daha sonra faaliyet alanını genişletmiştir. Kamalı Mustafa, az zamanda çetesini genişletmiş ve Bozdağlarda gezdikten sonra oradan Gediz vadisine geçmiştir. Hatta bazen Kütahya iline kadar gittiği olmuştur. Nitekim Gediz vadisi Kamalı'nın faaliyet alanı içerisindeyken Küçük Menderes ile Büyük Menderes Çakırca'nın oğlunun seyrangahı olmuştur⁴⁹³.

Resim 63: Kamalı çetesinin Bozdağ'dan Parsa'ya geri dönmek üzere aşması gereken arazinin engebelerini ve eğimini gösterir harita

⁴⁹² Akkoyun 2014, 458.

⁴⁹³ Dural 1999,159.

Yukarıdaki haritada Parsa'dan Bozdağ'a doğru bir kesit alınmıştır. Coğrafyanın ne kadar engebeli olduğunu göstermesi açısından önemlidir. Aniden dikleşen ve derin yarıklar oluşturan Bozdağlar, zengin su kaynakları bulunması ve korunaklı sığınaklar oluşturması açısından da eşkıyalar için uygun ortamı yaratmaktadır. Ovacık yaylasına tırmanışa örnek olması için oluşturulan bu harita çalışmasında patika yol takip edilmiştir. Ancak unutulmamalıdır ki kanundan kaçan eşkıyalar kolay yakalanabilecekleri yolları tercih etmezler. Ovacık yaylası farklı zamanlarda çeşitli çetelerin saklanmak için kullandığı bir mevki olduğu anlaşılmaktadır. Nitekim oldukça yüksek olan bu yaylayı kat ederek kuzeyde Manisa, Kemalpaşa tarafına geçiş sağlanabilmektedir.

Kamalı Zeybek'in kayıtlardan anlaşıldığı kadarı ile bir haftalık süre içerisindeki hareketi yukarıda örneklendirilmiştir. Kırmızı ile çizilen güzergâh sıradan bireylerin yürüyebileceği bir yol olmamakla birlikte Bozdağları "avcunun içi gibi" bilen çete üyeleri için zor değildir.

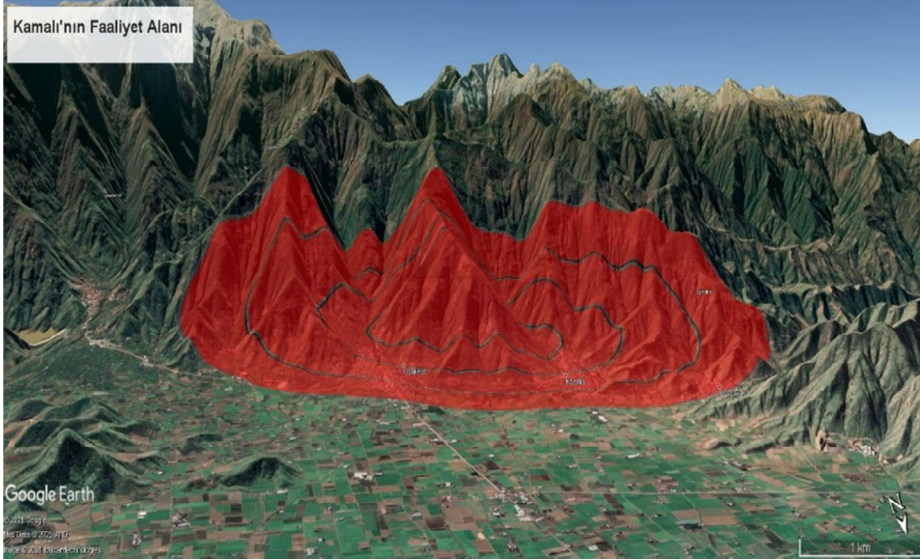

Resim 64: Kamalı çetesinin takip müfrezesinden kaçmak için kullandığı güzergahın kuş bakışı görünümü

Kamalı Zeybek, bu vukuatından sonra Nif'in Sofular köyüne gelerek izini kaybettirmeye çalışır. Ancak bu köyden Hıdıroğlu Süleyman'ın ihbarı ile yeri, müfrezeler tarafından tespit edilir. Alınan tertibatla yazarın adını hatırlayamadığı bir yüzbaşı ve yanındaki Denizlili Mehmet Ali Başçavuş ile Bayındır Takip Bölüğü'nü idare eden mülazım Kazım Efendi, Kamalı'yı bulunduğu yerde ablukaya alsalar da Kamalı firara muvaffak olmuştur. Kamalı önce Kartalkaya'ya

hemen sonra Parsa'nın Kazancı mevkiine geldi. Üç gün sonra Parsa'nın zengin Rumlarından Papazoğlu Mimiko'yu dağa kaldırdı. Üç gün rehin tuttuktan sonra bin altın karşılığında onu serbest bırakıp, Ovacık yaylasına geçmiştir⁴⁹⁴.

Kamalı bir müddet Bozdağ'da kaldıktan sonra Ovacık Yaylası üzerinden Parsa'ya döndü. Burada kundura tamirciliğine başladı. Ancak kimliği çok kısa zamanda ortaya çıkınca oradan Kokluca'ya geçti. Takip müfrezeleri orada da kendisini rahat bırakmayınca tekrar Ödemiş'e, Adagide mevkiine, dönecek; oranın yanı sıra Adagüme, Bademye ve Balyanbolu civarında sık sık yer değiştirip durdu. Çırpı köyü yakınlarında bir Kamalı-Çakıcı müsademesi daha yapılmış, her iki zeybek grubu reisi de birbirine üstünlük sağlayamamıştı. Kamalı müsademe sonrasında Tire istikametini takip ederek Adagide dolaylarına giderek bir mağaraya sığınmıştır.

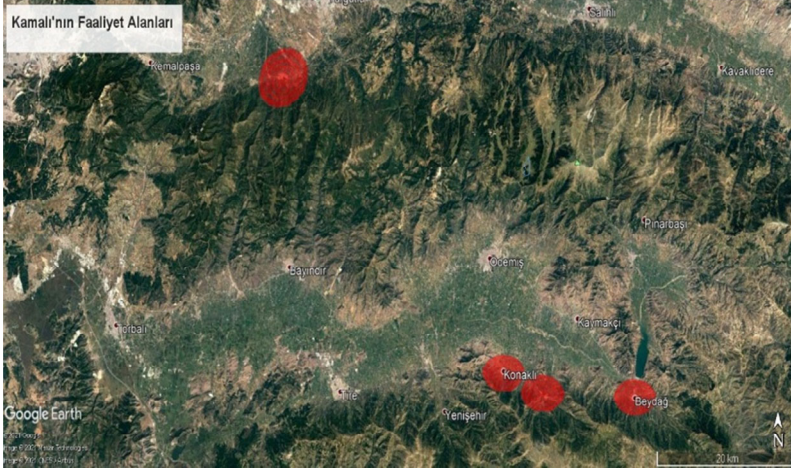

Resim 65: Kamalı çetesinin Küçük Menderes Havzasında faaliyet gösterdiği alanlardan olan Bozcayaka-Bademli bölgesinin harita üzerinde gösterilmesi

Aydın Dağlarının kuzey yamacındaki dağlık ve dik arazide faaliyet gösteren Kamalı çetesinin bir yerde uzun süre konaklamadığı anlaşılmaktadır. Nitekim Ovakent, Konaklı, Beydağ civarında görüldükten sonra izini kaybettiren çete bir süre sonra Bozdağları aşarak Kemalpaşa yakınlarında ortaya çıkmıştır.

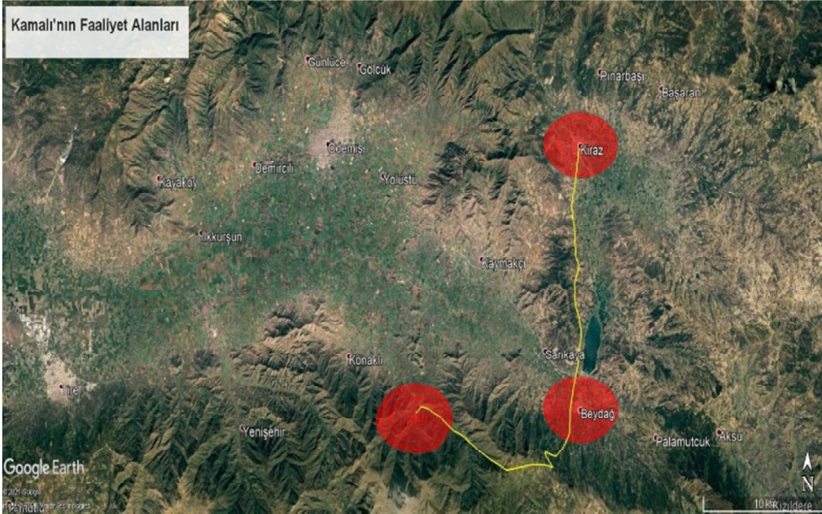
⁴⁹⁴ Akkoyun 2014, 458.

Izmir ve Çevresinde Meydana Gelen Eşkıyalık Olaylarının Harita Üzerinde Konumlandırılması

Resim 66: Kamalı çetesinin çalışma kapsamında tespit edilen faaliyet alanlarının harita üzerinde gösterilmesi

Çetenin kısa sürede bu kadar çok hareket etmesi hem kendilerini yormuş hem de efradı arasında, gelecek hakkında fikir ayrılığına sebep olmuştur. Kaymakçı üzerinden, Gölcük Yaylası altından geçerek Salihli hududu dahilinden Kasaba'nın Irlamaz köyüne gelmişlerdir. Takip müfrezeleri ile tekrar karşılaşıldı ise de Kamalı yine firar etmeye muvaffak oldu. Daima firar etmesi ise türlü şaiyalara sebep olmakta ve yerini kaybettirmesini kolaylaştırmakta idi. O, Keles, Balyanbolu ve Bademiye köyleri arasında daima yer değiştirmekte idi.

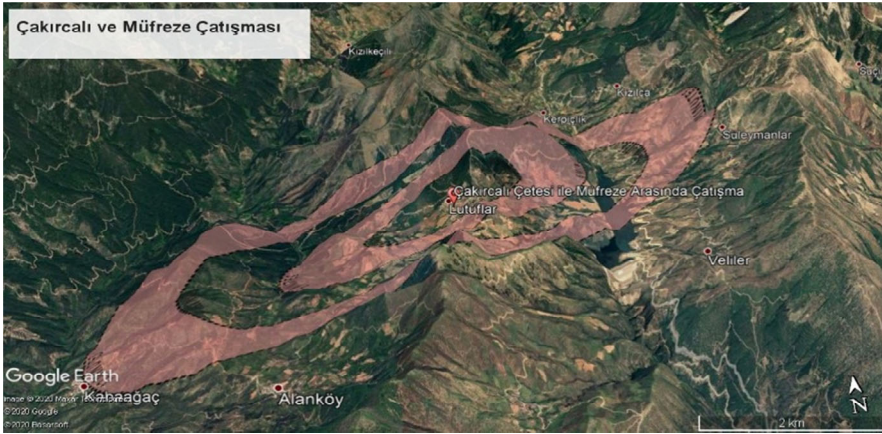

Resim 67: Kamalı çetesinin Kiraz – Beydağ – Bademli üçgenindeki firar rotası ve faaliyet alanlarının gösterilmesi

Buralarda rahat nefes alması pek mümkün görünmediği için Alaşehir'e doğru yöneldi. Sart'ta iken yeniden ama bu kez zaptiye birliği tarafından muhasara altında alındı ise de yine de firara muvaffak oldu. Kamalı yeniden Kasaba'ya geldi. Orada da fazla kalmayıp Alaşehir ovasına gitti. Burada da bir kere daha, ama çok zorlu bir baskın yaşadı. Bundan da kurtulmasını bildi⁴⁹⁵.

5.3. ÇAKIRCALI MEHMET EFE'NİN FAALİYETLERİ

25 Ekim 1909'da takip müfrezeleri Bayındır'ın Lütufkar Köyü civarında Çakırcalı çetesini kısırmış, çeteden üç kişinin ağır yaralı olduğu, yaralılarından birinin çete reisi Çakırcalı diğerinin ise çete kurmaylarından Hacı Mustafa olduğu vilayete bildirilmiştir. Ayrıca gelen haberlerde çetenin yaralı arkadaşlarını alıp gece karanlığından yararlanarak kaçtıkları, çetenin ele geçirilmesinin an meselesi olduğu vurgulanmıştır⁴⁹⁶.

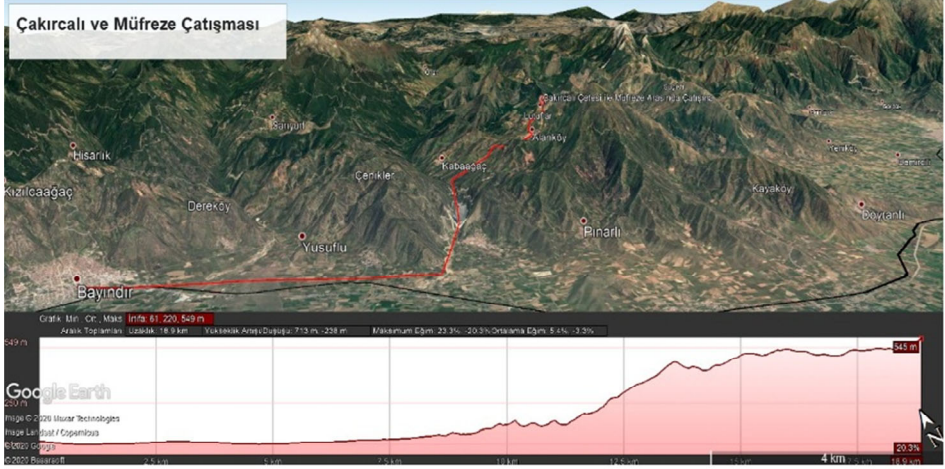

Resim 68: Çakırcalı çetesi ile kolluk kuvvetleri arasında Lütufkar köyünde meydana gelen çatışmanın birer saatlik yürüme mesafesiyle birlikte konumunu gösterir harita

Çatışmanın gerçekleştiği bölgeye Bayındır'dan sevk edilen müfrezenin takip ettiği yol yukarıdaki gibi olmalıdır. Hızlı hareket etmek için mümkün olduğunca uzun süre ovoidan hareket edilmesi kolluk kuvvetleri için mantıklıdır. Çenikler, Karapınar aarasından Kabağaca oradan Alanköy çevresinden Lütufkar'a ulaşmak mümkündür. Bayındır'dan yaklaşık 19 km uzaklıkta bulunan çatışma bölgesine ulaşmak için ortalama %20lik bir eğimle tırmanış gerçekleştirmek gerekmektedir.

⁴⁹⁵ Akkoyun 2014, 458- 459.

⁴⁹⁶ Yetkin 2003, 135- 136; Uyanık 2014, 30; Gözütok 2011, 67.

Resim 69: Bayındır'da yer alan kolluk kuvvetlerinin Çakırcalı çetesini yakalamak üzere Lütufalar köyüne giderken kullandığı çalışma kapsamında tespit edilen rotayı ve müfrezenin aşacağı engebeyi eğimiyle birlikte gösterir harita

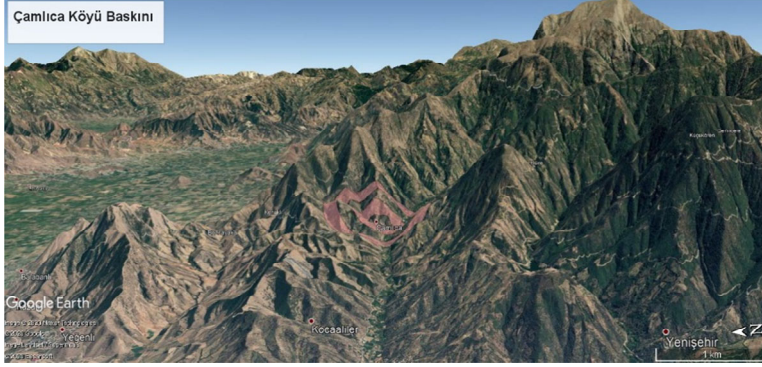

Resim 70: Palamut, Dede ve Koca Tepeleri arasında kalan Lütufalar Köyü'nün dağlık arazi içindeki konumunu gösterir harita

Lütufalar Köyünde meydana gelen çatışmada eşkıya, gecenin karanlığından istifade ederek kaçmıştır. Çatışmada Arnavut müfrezesinden bir er şehit olmuş, dört er de yaralanmıştır. Bu gelişme üzerine Mahmud Muhtar Paşa, takip işini idare etmek üzere Bayındır'a gitmişse de çetenin kaçması

II. Abdülhamit Döneminde İzmir ve Çevresinde Eşkiya ve Eşkiya Yatakları
(Haritalandırma ve Haritalara Analitik Bir Yaklaşım)

engellenememiştir⁴⁹⁷. Yapılan resmi açıklamada Çakırcalı ve bazı kızanlarının ağır yaralandığını bildirilmiştir. Halk arasında Çakırcalının öldüğü haberleri yayılırken, 29 Ekim'de Çakırcalı Ödemiş'in Çamlıca Köyü'nü basmıştır.

Resim 71: Dana, İmam ve Sinekçi Tepeleri arasında kalan Çamlıca Köyü Küçük Menderes ovasının güneydoğusunda oldukça engebeli bir arazide yer almaktadır.

Bu baskında düşmanlarından Çamlıcalı Hüseyin'in dört akrabasını öldürmüş üç tane ev yakmıştır. Ertesi gün Ödemiş'in Kurucaova Köyü'nü basarak, eski düşmanlarından Kamalı Mustafa ve Şaki İsmail'in akrabalarını öldürüp evlerini yakmıştır⁴⁹⁸.

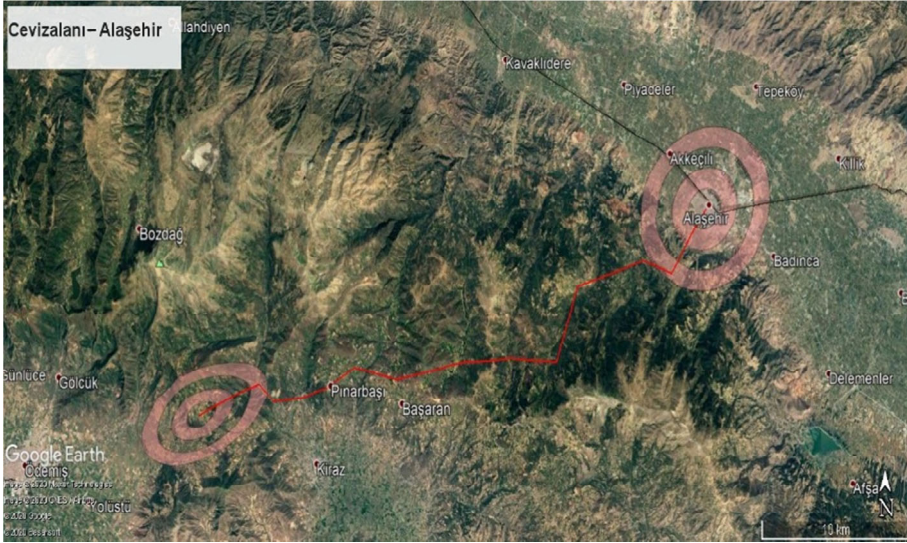
Resim 72: Çakırcalı çetesi Küçük Menderes ovasının güneydoğusundaki Çamlıca köyünü bastıktan bir gün sonra ovanın kuzeydoğusunda yer alan Kurucaova köyünde görülmüştür. Çalışma kapsamında oluşturulan bu haritada iki köy arasındaki mesafe kırmızı çizgiyle ovadan sarı çizgi ile çetenin takip etmesi muhtemel güzergahı göstermektedir.

⁴⁹⁷ Olgun 2015, 224.

⁴⁹⁸ Sevinç Kişi 2017, 106; Yetkin 2003, 135- 136; Uyanık 2014, 30; Gözütok 2011, 67.

Çamlıca Köyü Aydın Dağlarının kuzey eteklerinde yer almaktadır. Ödemiş'ten yaklaşık 22 km, Kurucaova Köyüne ise yaklaşık 24 km uzaklıktadır. Yukarıdaki haritada gösterildiği üzere kırmızı çizginin takip edilmesi halinde 4-5 saatlik bir yürüme mesafesi ile iki köy arası yol kat edilebilmektedir. Ancak kolluk kuvvetlerinden ve diğer düşmanlarından kaçan bir çete için en güvenli yol ovidan değil dağlık araziden geçmelidir. Bu doğrultuda eşkıyanın yukarıda örnek olması için sarı ile gösterilen güzergâh üzerinden hareket etmiş olması muhtemeldir. Nitekim Pirinççi, Emirli, Kaymakçı gibi yol üzerinde yatak köyleri bulunması bu ihtimali arttırmaktadır.

1910 yılının Haziran ortasında Çakırcalının 12 kişilik çetesi Birgi'nin Cevizalanı civarında görülmüştür. Bayındırlı Mülazım Mehmet 4 askeriyle ve destek birliği olarak yakın çevreden istediği 50 zaptiye ile çatışmaya başlamıştır. Akşama kadar süren çatışmalarda Çakırcalı Çetesi'nden Aboş Recep, Kör Ali ve Pabuççu Mustafa yaralanmış, kendisi de hafif yara almıştır. Çete karanlıktan faydalanarak kaçmayı başarmıştır. Çakırcalı Çetesi'yle takip müfrezeleri arasındaki bir sonraki çatışma bir hafta sonra Bucak Köyü yakınlarında meydana gelmiştir⁴⁹⁹.

Resim 73: Küçük Menderes Ovasında yer alan Birgiye bağlı Cevizalanı köyünde müfrezelerle çatışmaya giren Çakırcalı çetesi karanlıktan faydalanarak kaçmış bir hafta sonra Gediz ovasında yer alan Alaşehir'e bağlı Bucak köyü civarında ortaya çıkmıştır. Görsele çalışma kapsamında Çakırcalı'nın bir hafta içinde kullandığı muhtemel güzergâh tespit edilmiştir.

⁴⁹⁹ Sevinç Kişi 2017, 110; Hızal 2018, 52.

II. Abdülhamit Döneminde İzmir ve Çevresinde Eşkiya ve Eşkiya Yatakları
(Haritalandırma ve Haritalara Analitik Bir Yaklaşım)

Çakırcalı Çetesi Adagüme'deki zengin ailelerden Kırkayakların konağını basarak Molla Mehmet'ten 25 altın ve birer Acem şalı kuşak ve birer top Şam çitarisi gasp etmiştir⁵⁰⁰. Adagüme köyü Aydın dağlarının kuzey eteklerinde yer almaktadır. Eşkiyaların kol gezdiği dağ yamaçlarına yakın olması bu köyü hedef haline getirdiği ileri sürülebilir.

Resim 74: Eşkiyalığın sıklıkla yaşandığı Sivritepe ve İkitape Sırtları arasındaki Adagüme Köyünün kuzeyden görünümü.

Nitekim resmi kayıtlardan anlaşıldığı kadarı ile asayiş sorunları Adagüme köyü çevresinde sıklıkla yaşanmıştır. Bir örnek daha vermek gerekirse; Ödemiş'in Adagüme köyüne görevli olarak gönderilen iki jandarma köy kahvesinde otururken, Bakırlı Mustafa ve Küçük Mehmed çetesi tarafından yayılım ateşine tutulmuştur. Bunlardan Onbaşı Mehmed Ali öldürülmüştür. Bu olay üzerine tekrar Dâhiliye Nezaretine başvuran Vali Rahmi Bey, mevcut eşkiya takip kuvvetlerinin ikmal efradı adıyla istihdam edilenlerden ibaret olduğunu ifade ederek bu durumun eşkiyanın cüretini artırdığını belirtmiştir⁵⁰¹.

İzmir çevresinde yaşanmış eşkiyalık olayları arasında kan davasına dönüşen durumlar bulunmaktadır. Özellikle Çakırcalı çetesine destek veren Yörükler ile onlarla mücadele için devlet tarafından getirilen Arnavut ya da

⁵⁰⁰ Sevinç Kişi 2017, 89- 90.

⁵⁰¹ Yaşar 2015, 388.

Çerkezler arasında ciddi çatışmalar yaşanmakta idi. Örneğin; Çakırcalı Mehmet, Posluoğlu Mehmet Efe'nin çetesiyle birleşerek bölgedeki Yörüklerin elinden kâhyalık ve çobanlık gibi işleri ellerinden alan Çerkez ve Arnavutlardan intikam almak amacıyla Doyrıanlı Çiftliği baskınına çıkmıştır.

Resim 75: Çakırcalı çetesinin Adagide'den yola çıkarak Adagide Köyünün kuzeybatısında yer alan Doyrıanlı Çiftliğini basması

Çakırcalı ve Posluoğlu Mehmet Efe Doyrıanlı'daki çiftliği basmak üzere Adagide'den yola çıkmıştır. Kızanları da Tire yolunda Arnavut Yanyalı kardeşlerin çiftliğini sararak Arnavut Ali, kardeşi Cafer ve beş çobanı öldürdükten sonra bölgede karşılarına çıkan 21 Arnavut çobanı ve Çerkez Köyü Ertugrul civarında tarlada çalışan iki Çerkez'i daha öldürmüştür. Arnavutların öldürülmesinden memnun kalan köylüler Doyrıanlı Çiftliği'ne bitişik 30.000 dekarlık geniş bir merayı Çakırcalının üzerine tapulamışlardır⁵⁰². Resim 75'de de görüldüğü üzere çiftlik ovada yer almaktadır. Günümüzde adı Ovakent olan Adagide köyü Aydın dağları eteklerinde bulunmaktadır. Yaklaşık 28 km uzaklıktaki Doyrıanlı çiftliğine ulaşmak karayolunu kullandıkları anlaşılmaktadır. Nitekim Tire yolu üzerinde bulunan bir çiftliği basarak yollarına devam etmişlerdir. Bu durumdan Çakırcalı çetesinin daha cüretkâr bir tavır sergilediği çıkarılabilir.

⁵⁰² Sevinç Kişi 2017, 89- 90; Dural 1999, 116-117; Türkmen 2003, 84.

II. Abdülhamit Döneminde İzmir ve Çevresinde Eşkiya ve Eşkiya Yatakları
(Haritalandırma ve Haritalara Analitik Bir Yaklaşım)

Çakırcalı, Beydağ'a bağlı Ovacık yaylasının Bıçakçı gediği olarak anılan mevkisinde peşindeki Yüzbaşı Arnavut İsmail Ağa'nın takip müfrezesine pusu kurup Malyok Çavuş ve üç Arnavut kır serdarını öldürmüş, iki neferi de yaralamıştır. Çetenin kızanlarından Balabanlı Molla Mehmet de çatışmada ölmüştür⁵⁰³. Ovacık yaylası Beydağ'ın batısında Aydın dağlarının yaklaşık 1170 m yüksekliğinde yer almaktadır. Bıçakçı gediği iki yanı dik bir yamaç olup sık bitki örtüsü ile kaplıdır. Çakırcalının kendisini takip eden kolluk kuvvetlerinden kurtulmak amacı ile Bıçakçı gediğinden pusu kurması Çakırcalı açısından mantıklıdır.

Resim 76: Küçük Menderes ovasının güneydoğusunda yer alan 1200 metre rakımlı Ovacık yaylası özellikle Çakırcalı çetesinin sıklıkla kullandığı bir dağ geçidi olma özelliğine sahiptir.

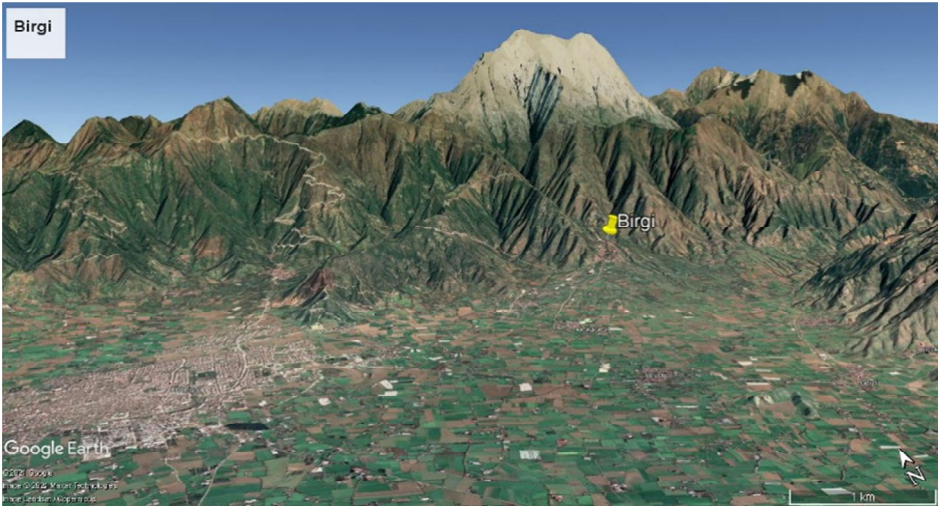
Bıçakçı gediğinde gerçekleştirilen pusu çete için başarılı geçmiştir. Kolluk kuvvetlerinin çeteye karşı yenilmesinde coğrafyanın yeterince iyi tanınmaması önemli bir etkidir.

Çakırcalı Mehmet çetenin ihtiyaçlarını gidermek için Birgi'de yaşayan Musaoğlu Mehmet'e bir liste göndermiştir. Çakırcalı bu mektubu ciddiye almayıp üstelik kendisini öldürmek için takip müfrezesine katılan Musaoğlu Mehmet'in Birgi'deki elma bahçesini basmış ve parayı üç güne kadar getirmesini istemiştir.

⁵⁰³ Hakan Yaşar 2015, 252.

Resim 77: Ovacık yaylası ile Çakırcalının yatak köylerinden olan Piriñçi, Bademli, Bıçakçı gibi köyleri birbirine bağlayan Bıçakçı gediğinin ve Bıçakçı Deresi'nin oluşturduğu vadinin doğudan görünümü.

Resim 78: Ödemiş'in merkezine çok yakın olmasına rağmen eşkıyaların çok sık görüldüğü Birgi Köyünün Ödemiş yönünden Bozdağları da içine alacak şekilde görünümü

Musaoğlu parayı ödeyecek durumu olmadığı için Ödemiş'e kaçmış ve Zaptiye Ağasına durumu anlatmıştır. Bunun üzerine kolluk kuvvetleri ile

II. Abdülhamit Döneminde İzmir ve Çevresinde Eşkiya ve Eşkiya Yatakları
(Haritalandırma ve Haritalara Analitik Bir Yaklaşım)

Kartaltepe'de karşılaşılan Çakırcalı çetesi üstün gelmiştir⁵⁰⁴. Bozdağ'ın eteklerinde yer alan Birgi'nin kuzeyinde bulunan Kartaltepe, hem Çakırcalının çok hâkim olduğu bir bölgedir hem de pusu kurmak için uygun coğrafi özelliklere sahiptir. Oldukça eğimli ve sık bitki örtüsüne sahip arazide göz hizasından yukarı bir konumda yer alan tarafın çatışmada galip gelen taraf olma ihtimali oldukça yüksektir.

Çolak Çetesi, Balabanlı Kalesi önlerinde Birinci Mülazım Mustafa Ağa idaresindeki Seyyar Birinci Takım Müfrezesi ve takip kollarıyla çatışmaya girmiştir. Çakırcalının Adagüme Köyü'ndeki yataklarından İbrahim, Çakırcalı'yı Nif'in (Kemalpaşa) Parsa Köyü'nde bulup çatışmayı haber vermiştir. Çatışmaya yetişen Çakırcalı Çetesi'nin saldırısıyla iki ateş arasında kalana müfrezeden on beş kişi ölmüştür⁵⁰⁵. Çete müfrezeden sağ kalanları da öldürmüş yalnızca kumandanı sağ bırakmıştır. Çakırcalı çetesinin Balabanlı Kalesi çevresinde kendilerini güvende hissettikleri ileri sürülebilir. Çete birçok kez bu bölgede konaklamış ya da girdiği çatışmalardan galip gelmiştir. Bu kale Küçük Menderes ovasına hâkim bir konumda yer almaktadır. Kolluk kuvvetlerinin ovidan hareket ettiği göz önünde bulundurulduğunda kanundan kaçanlar için Balabanlı Kalesi saklanmak için uygun bir yerdir.

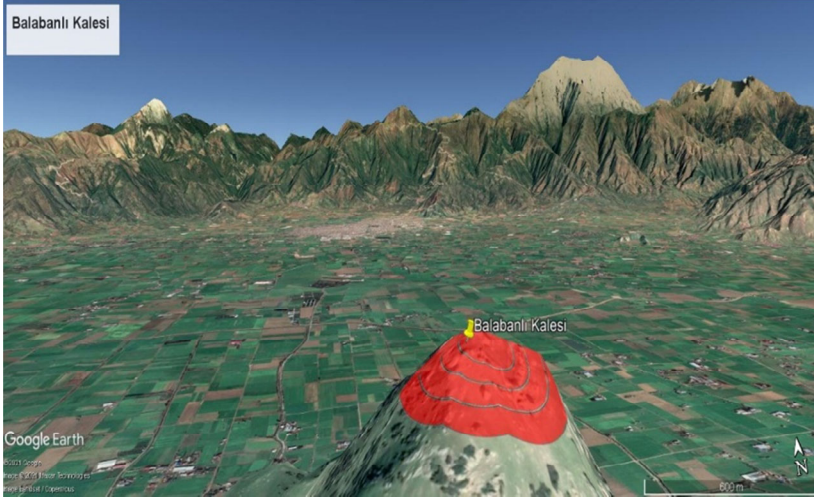

Resim 79: Çakırcalı çetesinin takip müfrezelerinden saklanmak için sıklıkla kullandıkları Balabanlı Kalesinin kuzeyden görünümü ve Aydın dağlarını da içeren konumu

⁵⁰⁴ Uyanık 2014, 6.

⁵⁰⁵ Uyanık 2014, 7.

Nitekim gözlerden uzak kalmak isteyen Çakırcalı, çetesiyle Balabanlı Kalesi'nde üç gün saklanmış⁵⁰⁶. Çetenin peşine dört ayrı müfrezeye takıldı. Çakırcalı'nın sığındığı Balabanlı Kalesi'nde çıkan çatışmada üç zaptiye öldürüldü, çete karanlıktan yararlanarak kaçtı. 10 Haziran'da Aydın Vilayeti'ne gönderilen telgrafla Çakırcalı'nın Ödemiş'e bağlı Kaya Köyü yakınlarında saklandığı öğrenildiğinden yakalanması için iş birliği yapmak üzere Ödemiş Kaymakamlığı'na da tebligat gönderilmesi istendi⁵⁰⁷.

Resim 80: Çakırcalı çetesinin üç gün boyunca saklandığı Balabanlı Kalesinin güneyden Topaç Tepesi eteklerinden görünümü ve Kaleden Küçük Menderes Ovası'nın Bozdağ ile Keldağı da kapsayan görünümü

Çakırcalı, Balabanlı Köyü'nden Bademiye Köyü'ne doğru yola çıkmış olduğu bir günde yol üzerinde Ertuğrul köyü civarında tarlada çalışan iki Çerkez'i öldürmüştür. Bademiye köyüne vardığında ise düşmanı olan Posluoğlu ve kızanları Gerçeklili Mehmet ile Yiğenlili İbrahim'i uykudayken vurarak öldürmüştür⁵⁰⁸.

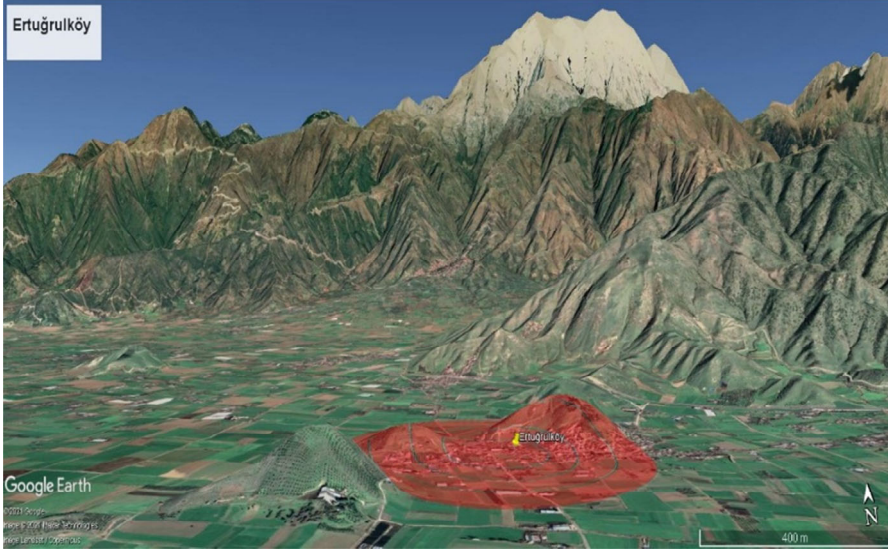
19. yüzyılda meydana gerçekleşen bir diğer çatışma ise Yılanlı civarında olmuştur. Yılık Abdi adlı eşkıyanın Yılanlı civarında Cerit tepesi denilen bir höyükte olduğu istihbaratı alınmıştır. Bunun üzerine Ödemiş Kaymakamı Hilmi Bey, Takip Kumandanı Hafız İlhami müfrezesi, Bayındırlı müfrezesi ve Çakırcalıyla adamlarını yanına alıp evi kuşatmıştır.

⁵⁰⁶ Uyanık 2014, 8.

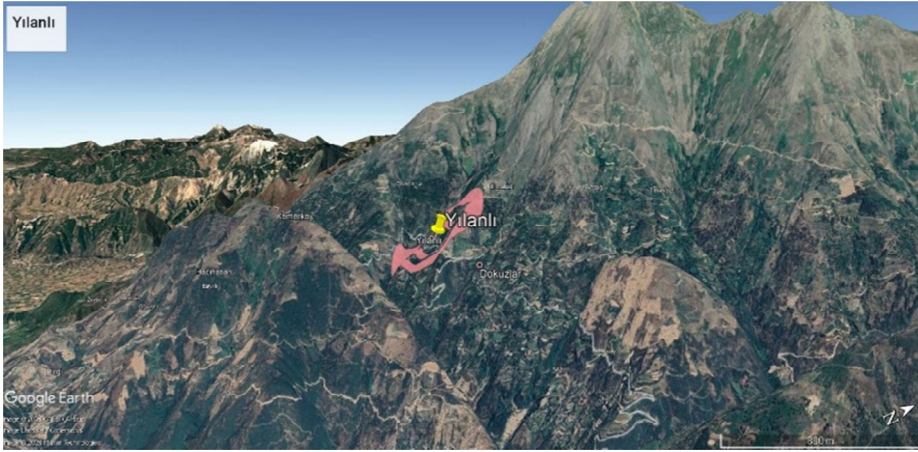
⁵⁰⁷ Uyanık 2014, 15-16; Sevinç Kişi 2017, 94- 95.

⁵⁰⁸ Uyanık 2014, 8; Dural 1999, 118- 119.

II. Abdülhamit Döneminde İzmir ve Çevresinde Eşkiya ve Eşkiya Yatakları
(Haritalandırma ve Haritalara Analitik Bir Yaklaşım)

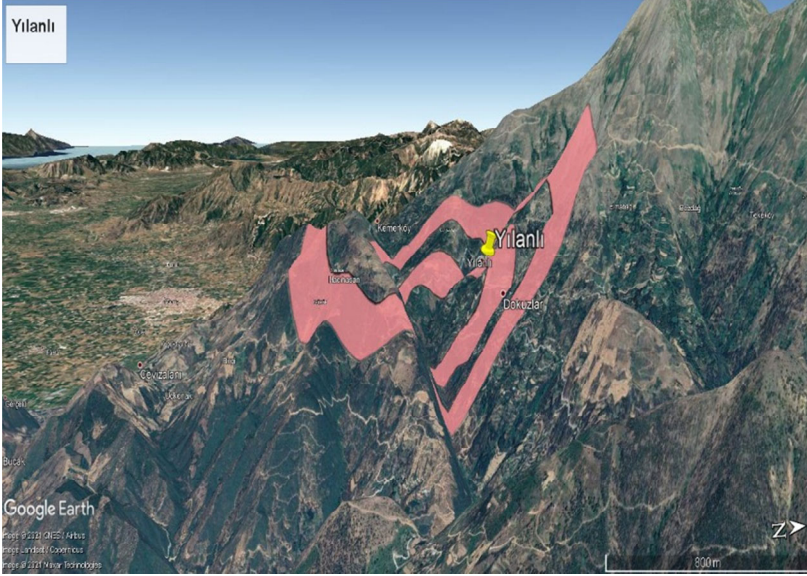
Resim 81: Çakırcalı çetesi Bademiye Köyüne giderken yol üstünde olan Ertuğrul köyü yakınlarında iki Çerkez'i öldürmüştür. Dağlara göre nispeten ovada kurulu olan Ertuğrul köyünün Kuru, Kaftancı ve Köy Tepeleri arasındaki konumu

Resim 82: Bozdağ eteklerindeki Yılanlı köyü civarında kolluk kuvvetleri ve Yılık Abdi çetesinin çatışma alanını Bozdağlarda içine alacak şekilde gösterir harita

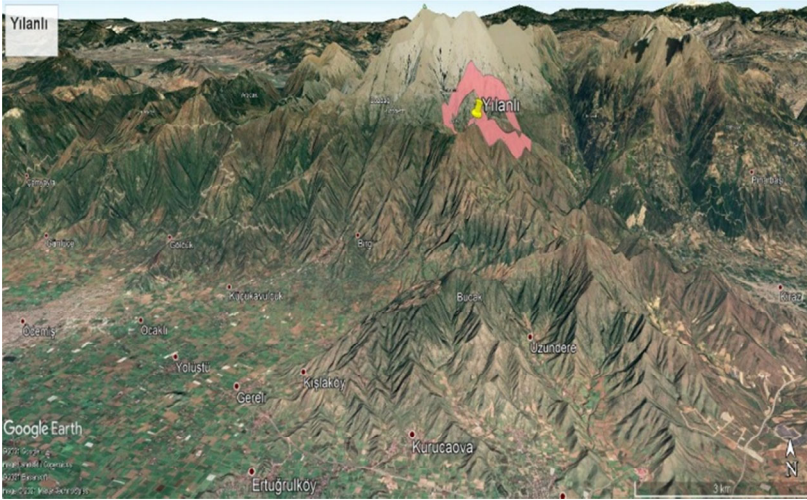
Çıkan çatışmada, Yılık Abdi, Kaymakamı kolundan vurdu. Çoban Mehmet de Yılık Abdi ve arkadaşı Mehmet'i damın içinde vurmuştur⁵⁰⁹. Gelenek olduğu üzere cesetler teşhir edilmek üzere merkeze götürülmüştür.

⁵⁰⁹ Uyanık 2014, 14.

Resim 83: Yılık Abdi çetesi ile Kır serdari Çakırcalı ve kolluk kuvvetleri arasında meydana gelen çatışmanın doğudan Küçük Menderes Ovası'nı da içine alacak şekilde görünümü

Bozdağ'ın güney yamacında yer alan Yılanlı mevki, eşkıya için güvenli bir alan sağlasa da coğrafyayı en iyi tanıyan Çakırcalı gibi tecrübeli bir eşkıyanın kolluk kuvvetlerine yol göstermesi durumu tam tersine çevirmiştir.

Resim 84: Kır serdari Çakırcalı ile Yılık Abdi arasında Yılanlı köyü civarında meydana gelen çatışmanın engebeli Bozdağ ve Ovacık ve Yeşildere dağları içerisindeki konumunu Ödemiş'i de içine alacak şekilde gösterir harita

II. Abdülhamit Döneminde İzmir ve Çevresinde Eşkiya ve Eşkiya Yatakları
(Haritalandırma ve Haritalara Analitik Bir Yaklaşım)

Resim 85: Eşkiyaların yoğun olarak kullandığı Karcıkaya, Kurtkapağı, Kızılıcıkgediği tepeleri arasındaki Hamamköy (Mendegüme) derbentinin güneyden görünümü

Yılanlı gibi oldukça önemli bir diğer mevki ise Mendegüme (Hamamköy) dir. Bu önemi özellikle Milli Mücadele sırasında askeri ikmallerde kullanılmasıyla da hissedilmiştir. Efelerin karargâhları Karaçamur ve Ovacık köyleri de buraya çok yakındır. Milli Mücadeleden önce ise eşkiyaların sık kullandığı bir derbenttir⁵¹⁰.

Resim 86: Eşkiyaların Küçük Menderes'ten Büyük Menderes'e geçişini sağlayan Hamamköy (Mendegüme) mevkiinin Aydın Dağları üzerindeki engebeli arazi yapısını ve konumunu gösterir harita

⁵¹⁰ Yapucu- Özgün 2011, 537.

Birbirine düşman çetelerin rakibini gafil avlamak için bu bölgeyi seçtiği anlaşılmaktadır. Çakırcalı çetesi Mengüdeme köyüne vardığında Çayır Mahallesinde bir evin dam başında sabahlamışlar ancak Aydın yolu için Eğrikavak yolunu tutan efeler pusuya düşürülmüşlerdir. Bu çatışmada Çakırcalının kaplanı Çoban Mehmet vurulmuştur⁵¹¹.

Hamamköy diğer adı ile Mendegüme gediği eşkıyaların saklanıp pusu kurmasına oldukça elverişli bir coğrafyaya sahiptir. İki yanı dik dar geçitlere ev sahipliği yapan bölge eşkıyaların Aydın tarafına geçmesi için sıklıkla kullandığı bir yer olma özelliğine sahiptir.

Çakırcalının karıştığı bir diğer çatışma ise Cevizalanı mevkiinde meydana gelmiştir. Çakırcalı, Çöpdere köyüne geldiğinde etrafı kendisini takip eden gönüllüler, Çerkezler, Eşref Bey ve Koca Mehmet'ten oluşan kalabalık bir birlik tarafından çevrilmiştir. Çakırcalı çetesi, on dört saatin ardından müsademedan ayrılır. Bayındırlı Mehmet Efendi, ayak izlerini takip ederek Cevizalanı istikametine gelir. Çakırcalı, onu arkadan çevirince Mehmet Bey, onlara teslim olmamak için arkadaki uçuruma atlamış ve sağ kurtulmuştur. Çakırcalı buradan, Manisa tarafına geçerek Sart ılıcaları sahiplerinden Dağıstanlı Hamit ve Hasan'dan, bin altın ister. Altınlar gelmeyince Çakırcalı çetesi ılıcaları yakmıştır⁵¹².

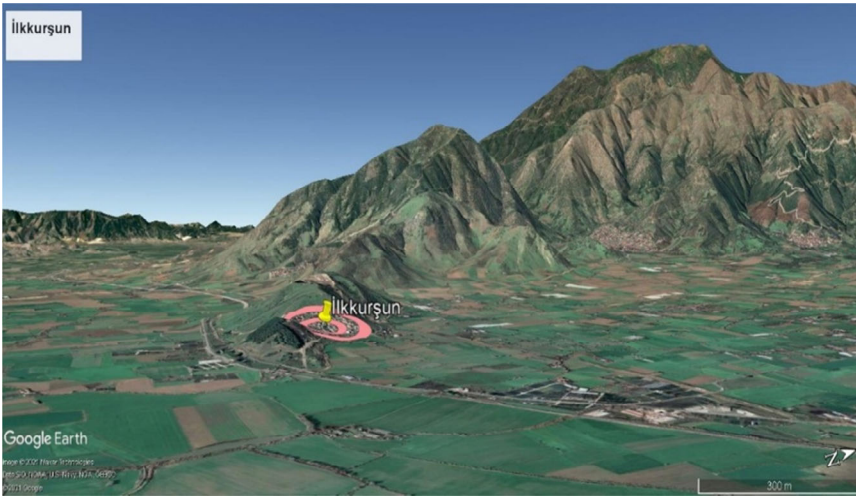

Resim 87: Çakırcalı'nın Küçük Menderes ovasından Gediz ovasına geçerken kullandığı güzergâh olan Bozdağ eteklerindeki Yel ve Kurt tepeleri arasında bulunan Cevizalanı köyünün konumunu gösterir harita

⁵¹¹ Dural 1999, 187.

⁵¹² Öztoprak 2016, 112.

Bozdağ'ın güney eteklerinde bulunan bu yayla Ödemiş ile Kiraz ilçeleri arasında yer almakta ve dağın aşılması ile Manisa'ya ulaşılabilir. Eşkiyalığa başladığı ilk yıllardan itibaren Ödemiş ve çevresinde faaliyet gösteren Çakırcalıyı kendi evinde gafil avlamak çok da mümkün olmamıştır. Nitekim Çakırcalı ve çetesi Ödemiş yakınlarında İlyaslar (Hacıilyas)'da 4 Çerkezi öldürmüş, birini de ağır yaralamıştır. Bundan sonra Çakırcalı Torbalı'da bulunan Hazine çiftliğini basmıştır. Orada bekçi olarak kullanılan dört Arnavut çete tarafından öldürülmüştür⁵¹³. Torbalı İlkurşun'un (İlyaslar) yaklaşık 50 km batısında bulunmaktadır.

Resim 88: Ödemiş'in güneybatısında yer alan ve görece ovada yer alan İlkurşun mevkiinde Çakırcalı çetesi tarafından işlenen cinayetlerin konumunun harita üzerinde gösterilmesi.

5.4. ÇAKIRCALI- KAMALI MÜCADELESİ

İzmir Çevresinde faaliyet gösteren meşhur eşkiyalar sadece kolluk kuvvetleri ile değil kendi aralarında da bir üstünlük mücadelesi içinde yer almakta idi. Bu üstünlük kurma içinde Çakırcalı Mehmet Efe ile Kamalı Mustafa Zeybek'in mücadelesi oldukça çekişmeli geçmiştir.

Çakırcalı'nın çocukluk arkadaşı olup daha sonradan bir kadın meselesi yüzünden araları açılan Kamalı Mustafa'nın da bulunduğu Köselioğlu (Toscalı) Mehmed çetesi, 2 Ekim 1902'de affedilmiştir. Çakırcalı, düzdeki hasımlarını ortadan kaldırmadıkça dağda rahat yüzü göremeyeceğini iyi biliyordu. Bu nedenle söz konusu çeteye pusu kuran Çakırcalı, 6 Ekim 1902'de bu çetenin büyük bir çoğunluğu öldürülmüştür. Kamalı Zeybek, bu pusudan kurtulmayı

⁵¹³ Coşar 1973, 5.

başardı ve yeni bir çete kurarak Çakırcalı'dan intikam alma peşine düşmüştür⁵¹⁴.

Kaymakçı Köyündeki vadide çatışmaya giren Hasan Çavuş, Çakırcalı'nın kurşunlarıyla can verir. Korgeneral Tevfik Paşa üç bölük askerle Çakırcalı'nın peşine düşer ama her kuşatmadan Mehmet Efe kurtulur. Hükümet, Kamalı Mustafa Zeybek ve Kara Ali' ye 40 asker, para, silah gibi mühimmat verip Çakırcalı'yı yakalamasını ister. Kamalı Mustafa, 300 askeriyle Ovakent Köyü'nde Mehmet Efe ile çatışmaya girer ama Çakırcalı bu kuşatmadan da kurtulur. Daha sonra Osmanlı yönetimi Çakırcalı'nın üstüne 500 Arnavut askerini yollar. Çakırcalı ve arkadaşları birçok Arnavut askerini öldürürken kayın biraderi Çoban Mehmet ve birkaç arkadaşını kaybeder. Çemberin hızla daraldığını fark eden Çakırcalı, bir süre bölgeden uzaklaşma kararı alır⁵¹⁵.

Çakırcalı'nın yüze inmesinin ardından Kamalı Zeybek Çetesi, onun yokluğunu aratmamış, bunun için de güpegündüz Alaşehir'de fidye için dağa çocuk kaldırmıştı. Yine muavin çetesi olan Gökdeli ile birleşerek Ödemiş'in Bademiye köyünü basıp eşraftan para istemiştir.

Resim 89: Bademli Köyü ile Bıçakçı gediğinin dağlar içerisindeki konumunu gösterir harita: Kamalı Zeybek çetesi Ödemiş'in Güneyinde yer alan Bademli köyünü basmıştır. Bıçakçı Gediği'nden Kepez, Yanık ve Kavga Tepelerini aşarak ulaşılabilen Bademli Köyü, aynı zamanda eşkıyaların sık kullandığı geçitlerden biri olarak Bıçakçı gediğinin batısında yer almaktadır.

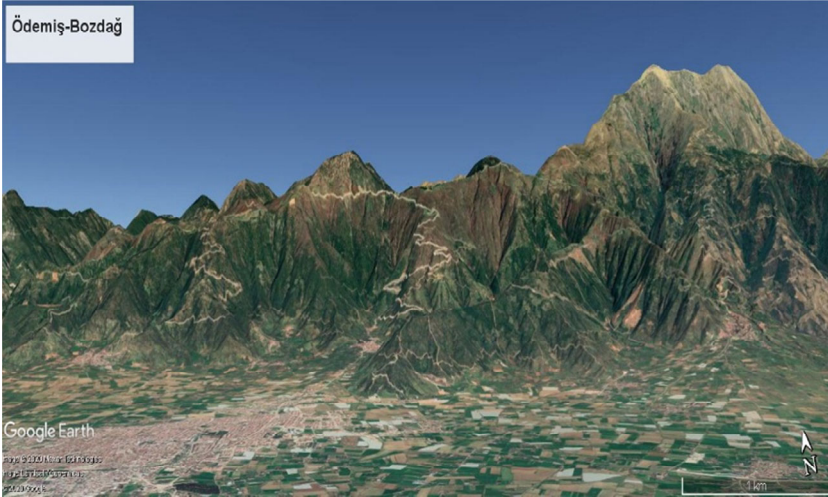
⁵¹⁴ Yaşar 2015, 107.

⁵¹⁵ Şahin 2016, 58.

Bademli Aydın Dağlarının kuzey yamacında yer almaktadır. Bıçakçı gediği ve Ovacık yaylasına oldukça yakın bir yerde bulunmaktadır. Etrafı korunaklı, dik ve dağlık bir araziye sahip olmasının yanı sıra temiz su kaynakları da bulunmaktadır.

Kır serdari olan Çakırcalı başlıca hasmı olan Kamalı'nın peşindeydi ve Birgi Bucak Müdürü ve Takip Müfreze Komutanı Hafız İlhami'yle Kamalı'nın nasıl ortadan kaldırılacağına ilişkin planlar yapmaktaydı. Nihayet Salihli'nin Allahdiyen köyünde Çakırcalı, Kamalı Çetesi'yle yeni bir çatışmaya girmişti. Fakat Çakırcalı, yanlışlıkla bu esnada köyleri dolaşan bir müfrezeyle de çatışmış ve bu çatışmada üç zaptiye ölmüş, Çakırcalı'nın adamlarından üçü de yaralanmıştı. Bu çatışmadan da hiçbir zayıat vermeden çıkan Kamalı Çetesi, meydanı boş bularak daha da serbest dolaşmaya başlamıştı⁵¹⁶.

Bu nedenle Kamalı'nın Bozdağ'dan Birgi'ye doğru inmekte olduğunu haber alan Çakırcalı, kendi yatağı olan Rumlar vasıtasıyla Kamalı'ya tuzak kurmuştu. 21 Haziran 1904'te Çakırcalı tarafından görevlendirilen Rumlar Kamalı'yı Bozdağ'da karşılayarak affı dolayısıyla kendisini tebrik edip bir ziyafet için Birgi'nin batısında bir kiraz bahçesine davet ettiler. Burada pusu Kuran Çakırcalı ve adamları tarafından Kamalı Çetesi ateşe tutuldu ve Hacı Mustafa'nın tüfeğinden çıkan bir kurşunla Kamalı öldürüldü. Çıkan çatışmada kendisinden başka altı zeybek daha öldürülmüş ve jandarmadan da beş kişi yaralanmıştır⁵¹⁷.

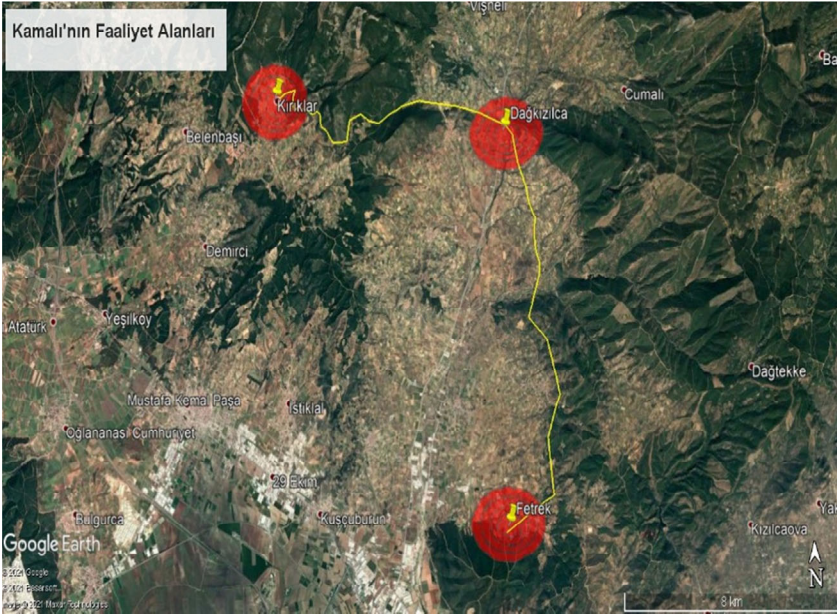
Resim 90: Eşkîyaların sıklıkla saklanmak için kullandığı Bozdağ ve eteklerinin Ödemiş merkeze göre konumunu güneyden gösterir harita

⁵¹⁶ Yaşar 2015, 30.

⁵¹⁷ Yaşar 2015, 30.

Çakıcı'nın yatağı olan, Pandeli, Ödemiş'in en zengin adamlarından idi. Yağ fabrikası vardı. Kamalı kendisinden 5.000 altın istedi, o da bunu atlama yoluna gitti. Bunun üzerine Kamalı, Pandeli'yi öldürdü. Bu hâdise başta Rumlar olmak üzere tüm Ödemişliler üzerinde infial uyandırdı⁵¹⁸.

Hareket halinde olan Kamalı, Ayasuluktaki Acarlar civarında dinlendi, Belevi'ye yöneldi. Oradan da Tire'ye geçti. Yolda Çakıcı'nın Çalıkakıcıları da ortadan kaldırdı. Ardından Koşpınar'da yeni bir grupla karşılaştı. Olaylar Kamalı'nın lehine gelişirken, Çakıcı toplum nazarında geriye düşüyordu. Çirkince'de Vangel çetesini tepeleyen Kamalı Manastır üzerinden Fetrek-Dağkızılca- Kırıklar yoluyla Adamoğlu çiftliğine gelmiştir.

Resim 91: Kamalı Zeybek çetesinin Fetrek –Dağkızılca- Kırıklar üzerinden Adamoğlu çiftliğine ulaştığı rotanın çalışma ekibi tarafından tespit edilen güzergahının kuş bakışı görünümü

Ardından; geçtiği Seferihisar'da Anastas isimli Rum çetesini de yakalayıp vilayete gönderdi. Bu gelişmeler İzmir'de "bir bomba" etkisi yaptı. Oralarda da kalamadı. Karıncalıdağa çekildi. Keles civarında Çakıcı Mehmet'in adamlarından olan Sarı Ömer isimli çalıkakıcıdan baskın yedi, atlattı. Bozdağ'dan Birgi'ye doğru inerken Çakıcı'nın tuzağına düşerek öldürülmüştür⁵¹⁹.

⁵¹⁸ Akkoyun 2014, 459.

⁵¹⁹ Akkoyun 2014, 462.

II. Abdülhamit Döneminde İzmir ve Çevresinde Eşkya ve Eşkya Yatakları
(Haritalandırma ve Haritalara Analitik Bir Yaklaşım)

Bunun üzerine Aydın Valiliğinden Binbaşı Ahmet Bey'in yeterli kuvvetle Kamalı'nın takibi için görevlendirilmesi ve Çakırcalı'nın da Kamalı'nın ele geçirilmesi için harekete geçirilmesi Ödemiş Kaymakamlığından istenmişti. Nihayet Çakırcalı kır serdarı olduktan sonra Kamalı'nın izini Kuşadası'nda bulmuş ve onun Görece köyünden Çirkince köyüne geçeceğini haber alarak pusu kurmuştu.

Resim 92: Kır serdarı Çakırcalı'nın Kamalı çetesine pusu kurduğu Aydın Dağları'nın Batı ucundaki Şirince Köyü'nün dağlar içerisindeki konumunu kuzeyden gösterir harita.

Çakırcalı ve Kamalı çeteleri arasında çıkan çatışmada Çakırcalı'nın adamlarından Mehmet, Veli ve Mustafa ölmüş iki kişi de ağır yaralanmıştı. Kamalı ise bu çatışmada Habib ve Hüseyin isimlerinde iki zeybeğini kaybetmişti. Çirkince köyü çatışmasında iki kızanını kaybeden Kamalı, çetesini güçlendirmek için takviyede bulunmuş ve çetesine dört yeni zeybek almıştı. Çakırcalı'nın yukarıda bahsettiğimiz çatışmada üç ölü ve iki yaralı vermesi onun Kamalı karşısındaki itibarını oldukça sarsmış ve her ne pahasına olursa olsun Kamalı'yı ortadan kaldırmaya ahdetmişti. Takip kuvvetlerin Kamalı'yı bir türlü ele geçirememesi ve çetenin Alaşehir tarafında faaliyetlerine devam etmesi nedeniyle bir taraftan affedilip dağdan inmesi sağlanmaya çalışılırken diğer taraftan Ödemiş Kaymakamına gönderilen bir şifreyle bunun sağlanamaması durumunda Çakırcalı vasıtasıyla yok edilmesinin yollarının görüşülüp neticenin bildirilmesi istenmekteydi. Kamalı'nın affedilmesine dair teşebbüslerden haberdar olan Çakırcalı ise Kamalı düze inmeden önce onu ortadan kaldırmak için planlar yapmaktaydı. Artık kırsardarı olan Çakırcalı başlıca hasmı olan Kamalı'nın peşindeydi ve Birgi Bucak Müdürü ve Takip Müfreze Komutanı Hafız

İlhami'yle Kamalı'nın nasıl ortadan kaldırılacağına ilişkin planlar yapmaktaydı. Nihayet Salihli'nin Allahdiyen köyünde Çakırcalı, Kamalı Çetesi'yle yeni bir çatışmaya girmişti. Fakat Çakırcalı, yanlışlıkla bu esnada köyleri dolaşan bir müfrezeyle de çatışmış ve bu çatışmada üç zaptiye ölmüş, Çakırcalı'nın adamlarından üçü de yaralanmıştı. Bu çatışmadan da hiçbir zayıat vermeden çıkan Kamalı Çetesi, meydanı boş bularak daha da serbest dolaşmaya başlamıştı⁵²⁰.

Çakırcalı ile Kamalı'nın üstünlük mücadelesi Kamalı'nın öldürülmesi ile son bulmuştur. Düзде bulunduğu sırada kolluk kuvvetleri ile birlikte hareket eden Çakırcalı Kamalı'nın Taşpazar bölgesinde olduğu istihbaratını almıştır. Akşam Çakırcalı yanındaki birliklerle birlikte zeytinlikler arasına varınca Kamalı'nın bulunduğu sebze bahçesinin etrafını çevirmiştir. Kamalı'yı gören Hacı Mustafa Kamalı'yı ellerini yıkarken ateş ederek öldürmüştür. Geri kalan sekiz kızan patlıcan ve bamyaya fidanları arasından sürünerek kaçmayı başarmıştır⁵²¹.

5.5. DİĞER EŞKIYALARIN FAALİYETLERİ

Kürt Ali önderliğinde kurulan dört kişilik çete, Ayasuret, Bezdegüme, Gere köyleri arasında ve Ödemiş'e dört beş kilometre mesafede dolaşmaya başlamışlardır⁵²².

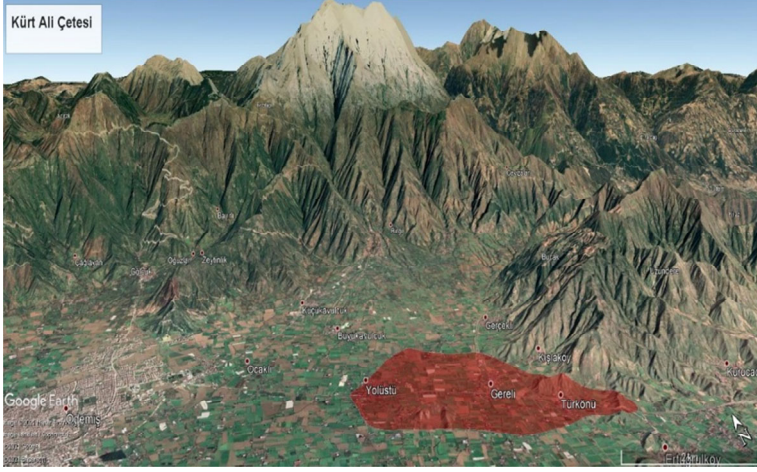
Resim 93: Kürt Ali çetesinin resmi kayıtlara yansıyan faaliyet alanını ve Ödemiş'e göre konumunu gösterir harita: Ayasuret, Bezdegüme ve Gere köylerinin güneyden görünümü

⁵²⁰ Yaşar 2014, 10-13.

⁵²¹ Uyanık 2014, 13.

⁵²² Dural 1999, 295.

II. Abdülhamit Döneminde İzmir ve Çevresinde Eşkiya ve Eşkiya Yatakları
(Haritalandırma ve Haritalara Analitik Bir Yaklaşım)

Resim 94: Kürt Ali çetesinin faaliyet alanının Bozdağ'a göre konumunu gösterir harita.

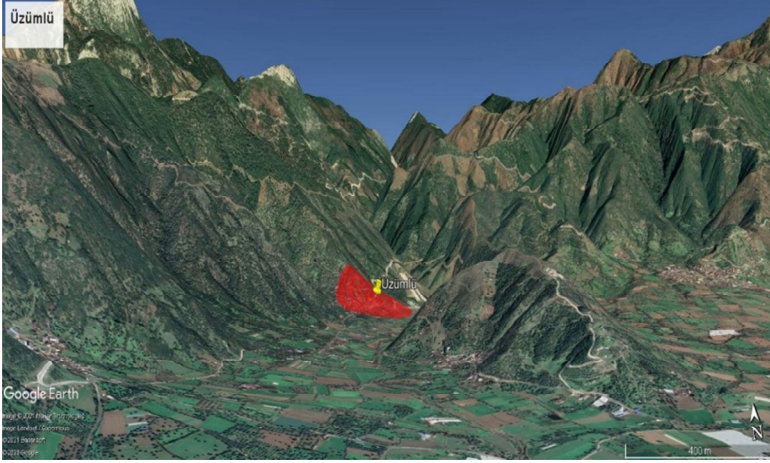
Karaca Mehmet çetesinden sonra bu kez Topçu Yusuf oğlu Hasan çetesi Bayındır ve çevresinde hâkim konuma geçmiştir. Topçuoğlu Çetesi Bayındır'ın Burgaz (zeytinova) karyesini basmış karye sakinlerinden Hacı Ahmet, Hamid, Ömer, Demircioğlu Hüseyin'in hanelerini basmış ve adı geçen karye sakinlerinin 60 lira kadar paralarını gasp etmiştir. Bu olaydan kısa bir süre sonra ise Topçu Yusuf oğlu Hasan, adamları Ekmekçi Ali, Söylemezoğlu İbrahim, Danecioğlu Hasan Ali ve bunlara yataklık edip hanesinde 3 gün misafir eden Curacioğlu İsmail derdest edilmişlerdir⁵²³.

Resim 95: Topçuoğlu Çetesinin bastığı Kargakayalık, Saplan ve Yakaköy Tepeleri arasında kurulu Zeytinova Köyünün güneyden görünümü

⁵²³ Soysal 2016, 11.

22 Mayıs 1909 gecesi, Ödemiş'in Emirli köyünden ve meşhur eşkıyadan İnce Ali, Üzümlü köylüleri tarafından silahlı olarak yakalanıp eşkıya takip kumandanlığına teslim edildi⁵²⁴. Oldukça dik iki yamacın arasında Rahmanlar vadisinde yer alan bu köy eşkıyalık olaylarına ev sahipliği yapacak coğrafi özelliklere sahiptir. Ancak silahlı köylüler İnce Ali'yi durdurabilmişlerdir. Hem kalabalık olmaları hem coğrafyayı tanımaları köylülerin lehine bir durumdur. Ayrıca coğrafi konumu gereği kaçış yolları sınırlıdır. Çam ve meşe ormanları ile kaplıdır.

Resim 96: İnce Ali çetesinin köylüler tarafından yakalandığı Kocakaya ve Sivri Tepeleri arasındaki Üzümlü köyünün güneyden görünümü.

Resim 97: Alcı Osman ve Deli Mehmet çeteleri ile takip müfrezesi arasında çıkan Kocaçitlik, Çatalpalamut ve Kavakkurt Tepeleri arasındaki Köfündere'de çatışmanın konumunu doğudan gösterir harita.

⁵²⁴ Yaşar 2015, 92.

II. Abdülhamit Döneminde İzmir ve Çevresinde Eşkiya ve Eşkiya Yatakları
(Haritalandırma ve Haritalara Analitik Bir Yaklaşım)

29 Nisan 1909 Cumartesi günü, Ödemiş'in doğusunda bulunan Küfunderesi mevkiinde, takip kolları ile Alcı Osman ve Deli Mehmed çetesi arasında çıkan çatışmada çeteden 5 kişi öldürülmüş, meşhur Şaki Koca Ali ise kaçmayı başarmıştır⁵²⁵.

Küfunderesi mevkiü üç tarafı dik dağlarla çevrili bir yerdir. Ödemiş, Kiraz ve Beydağ ilçelerinin ortasında yer almaktadır. Engebeli bir arazide yer alan köy 360 m rakımlıdır. 600 ila 800 m yükseklik tepelerle çevrilidir. Baskın düzenlemek için oldukça uygun bir yerdir nitekim çeteden 5 kişi öldürülmüştür.

Yol kesme ve adam öldürme gibi büyük suçlar işleyen ve üç kaza halkını yıldırılmış, titretmiş olan “Şaki-i hunhar” Koca Ali, Bayındır kazasının Sarımekri köyünde jandarmalar tarafından ölü olarak ele geçirildi⁵²⁶.

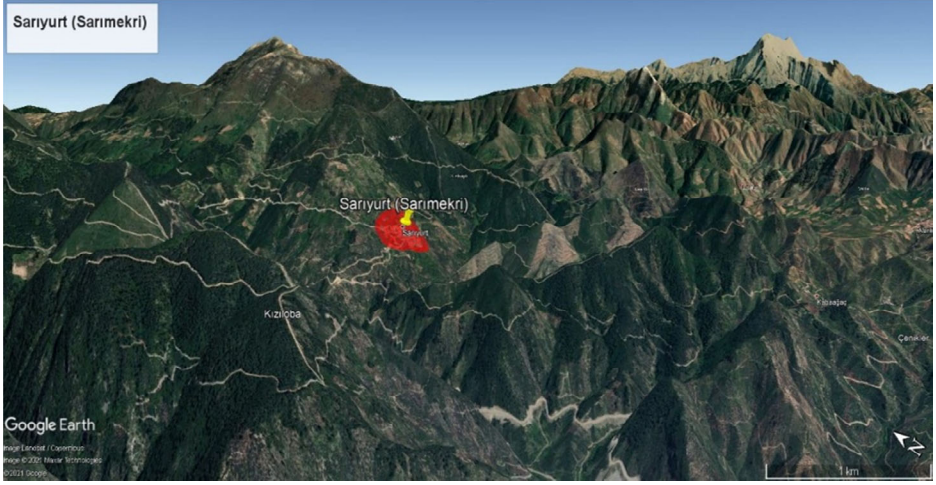

Resim 98: Koca Ali çetesinin jandarma tarafından yakalandığı Kaygan, Soğucak ve Sivrice Tepeleri arasındaki Sarıyurt köyünün Bayındır Kazasına göre konumunu gösterir harita

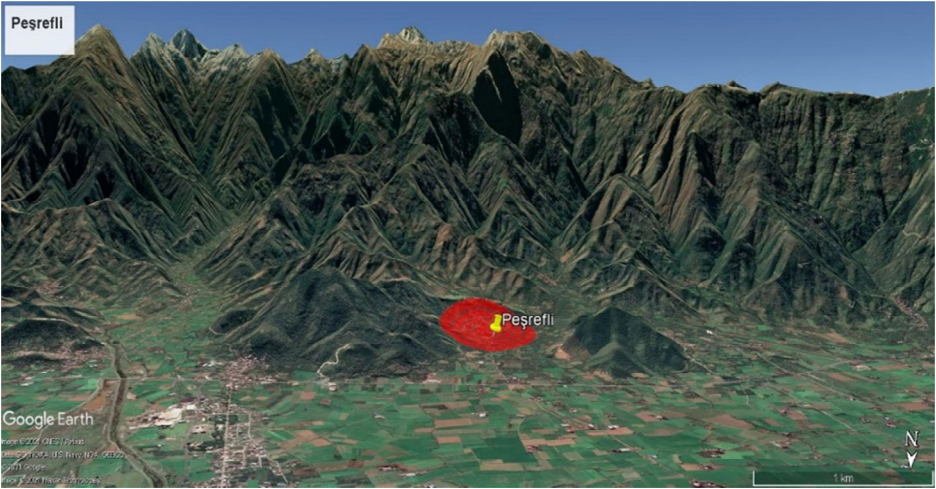
Bayındır'ın kuzey doğusunda 10 km uzaklıkta yer alan bu mevki etrafı 1000 ila 500 m arasında değişen yüksekliklere sahip dağlar ile çevrilidir. Köy 600 m rakımda bulunmaktadır. Konum itibariyle eşkiyaların sıklıkla ziyaret edebileceği korunaklı yapıya sahiptir. Ancak buna rağmen Koca Ali çetesi kolluk kuvvetleri tarafından ele geçirilmiştir.

⁵²⁵ Yaşar 2015, 93.

⁵²⁶ Yaşar 2015, 94.

Resim 99: Koca Ali çetesinin yakalandığı oldukça dağlık bir arazide kurulu Sarıyurt Köyünün Batıdan Bayındır tarafından Bozdağları da içine alacak şekilde görünümü

Resim 100: Koca Arap çetesinin saklandıkları ihbar alınan Peşrefli Köyünün kuzeyden Aydın Dağları'nı da içine alacak şekilde konumunu gösterir harita

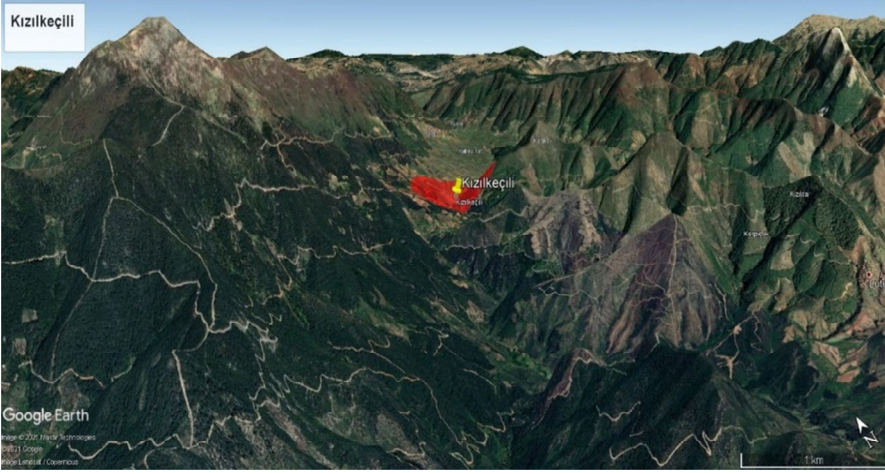
Bayındır yakınlarında meydana gelmiş bir diğer eşkıyalık olayı ise Koca Arap çetesinin, günümüzde Tire'ye o dönemde Bayındır'a bağlı olan Peşrefli karyesinde saklandıkları bilgisine ulaşılmaması ile meydana gelmiştir. Tire kazası müdürü yakalanmaları için Peşrefli'ye asker sevk etmiş, Koca Arap ve çetesi zaptiyelere teslim olmayıp silahla karşılık vermiş zaptiyelerle eşkıyalar arasında

silahlı çatışma çıkmıştır. Eşkiyaların saklandıkları ev çatışma sırasında harap olmuş, olayda 3 zaptiye neferi ve bir eşkiya ölmüştür. Durumun acilen kazaya bildirilmesi üzerine Zaptiye Yüzbaşı Hüseyin Ağa yanına verilen 10 kadar güzide asker ile olay mahalline gönderilmiştir. Meclis-i Vâlâ'nın, Aydın Vilayeti'nin ve Tire kazâ müdürlüğünün eşkiyâların yakalanıp mahkemeye çıkarılmaları konusunda kesin bir emri olsa da Koca Arap ve çetesinin ele geçirildiğine dâir herhangi bir bilgi ve belge yoktur⁵²⁷.

Bayındır çevresinde uzun süre eşkiyalık faaliyetinde bulunan bir diğer eşkiya ise Teke Osman ve çetesidir. Kimi tanık ifadelerinde Teke Osman'dan Tekeli Osman olarak söz edilmektedir. Bayındır Karahayıt karyesinden Çukalioğlu Yusuf'un ifadesine göre Teke Osman yanında bulunan 12 neferiyle birlikte bir gece Yusuf'un çadırını basmış, cebren 1000 guruş parasını gasp etmiştir. Bayındır Kızılkeçili aşiretinden Demirci Hasan'ın ifadesine göre de Tekeli Osman bir akşamüzeri Kızılkeçili karyesini basmış, Tahtalioğlu Ali'nin odasına girip orada yemek yemiş, kendisinden 4000 guruş talep ederek onu rencide etmiş, daha sonra Demirci Hasan'dan zorla 2000 guruş istemiş, elinde bu kadar nakit para bulunmayan Hasan, güç bela söz konusu miktarı ahaliden toplayıp Osman'a verebilmiştir. Tekeli Osman'ın gasp ettiği bir başka kimse ise Bayındır Sarılar aşiretinden Deli Yusuf oğlu Mehmed'tir. Tekeli Osman yine bir gün adamlarıyla birlikte Sarılar aşiretinin konakladığı yere gelmiş, Mehmet'in çadırını basıp Mehmet'i dövüp ayrıca 5.000 guruş talep etmiş, Deli Yusuf oğlu Mehmet'in bu kadar parayı tedarik edememesi üzerine bulabildiği kadarını yani 313 guruşu zorla gasp etmiştir. Yaşadığı olayın etkisiyle Mehmet çadırında ağlamakta iken oradan geçmekte olan Kır Serdarı durumu fark etmiş, Tekeli Osman'ı yakalamak için üzerine gelmiş, Osman teslim olmayıp ateşle karşılık vermiş ve aralarında çatışma çıkmıştır. Adamlarıyla birlikte kaçmaya yeltenen Tekeli Osman, Sarılar aşiretinin konakladığı yere iki saat mesafedeki Kargılık nam mahalde kır serdarı ve olayı haber alıp gelen diğer Zaptiye Çavuşu Himmet ve zaptiye neferleri tarafından kısırılmıştır. Çıkan çatışmada ise zaptiye neferlerinden birisi ölmüş, Tekeli Osman'da ölü olarak ele geçirilmiştir⁵²⁸. Bayındırın kuzey doğusuna, Ödemiş'in ise kuzey batısında ve Manisa sınırına yakın oldukça yüksek bir yerdir. Çınarcık tepes, eteklerinde yer alır 1000 m içinden değirmen deresi geçmektedir. Moruk tepesi güneyinde, büyükyumru, dümen tepesi kuzey batısında 1200 m yaklaşık arasında yer alır.

⁵²⁷ Soysal 2016, 169- 170.

⁵²⁸ Soysal 2016, 170-171.

Resim 101: Tekeli Osman çetesinin bir gece bastığı Çınarcık ve Büyükyumru Tepeleri arasında bulunan Kızıkeçili köyünün güneyden konumunu gösterir harita: Bu köy Manisa sınırına yakın oldukça yüksek bir konumda yer almaktadır.

Kargılık mevkiindeki silahlı çatışma esnasında yaralı olarak ele geçirilen çete üyesi Numan'a olayın ayrıntıları sorulmuştur. İfadesinde Manisa'dan hep birlikte yola çıktıklarını, doğrudan Birgi'ye geldiklerini, daha sonra Bayındır'a vardıklarını ve orada reisleri Tekeli Osman'ın birkaç kişinin parasına el koyduğunu daha sonra silahlı çatışmaya girip Karacasu üzerinden kaçmak isterlerken derdest edildiklerini bildirmiştir⁵²⁹.

Dağa çıkan eşkiya çeteleri, kendilerine yeni üyeler bularak çetenin mevcudunu artırmaya ve sağlam yatak ağları teşkil etmeye başlamıştı. Buna mukabil gittikçe güçlenen bu çeteler cüretlerini de oldukça artırmıştı. Nitekim afla birlikte İzmir Hapishanesinden tahliye edilen şakilerden Abdibeyzade İbrahim ve biraderi Musa Beylerle on beş kişilik çetesi Ödemiş'e bağlı Kiraz nahiyesi hükümet konağını basarak jandarmaların silah ve cephanesini gasp ettikten sonra, Halil Bey isminde birini katletmiştir. Bundan sonra İbrahim Efendi'nin evini basan çete, onu evde bulamayınca ailesini tehdit ederek, evindeki eşyalarını gasp etmiştir. Buradan Şemsler köyüne geçen söz konusu çete, bir kişiyi daha öldürmüştür⁵³⁰. Kiraz nahiyesinin neredeyse dört tarafı dağlar ile çevrilidir. Buraya sevk edilecek yardımcı kuvvetler gelene kadar çeteler çoktan engebeli araziden faydalanarak uzaklaşabilirler. Nitekim Abdibeyzade çetesi kolluk kuvvetlerini gasp edecek kadar ileri gitme cesaretini göstermiş ve yakalanmamıştır.

⁵²⁹ Soysal 2016, 170- 171.

⁵³⁰ Yaşar 2015, 65.

II. Abdülhamit Döneminde İzmir ve Çevresinde Eşkiya ve Eşkiya Yatakları
(Haritalandırma ve Haritalara Analitik Bir Yaklaşım)

Resim 102: Eşkiyaların aynı gün içerisinde gerçekleştirdiği faaliyeti bölgenin arazini yapısını da içine alacak şekilde gösterir harita: Abdibeyzade İbrahim ve kardeşi Musa Bey'in oluşturduğu çete Kiraz hükümet konağını basmış oradan Şemsiler köyünde cinayet işlemiştir.

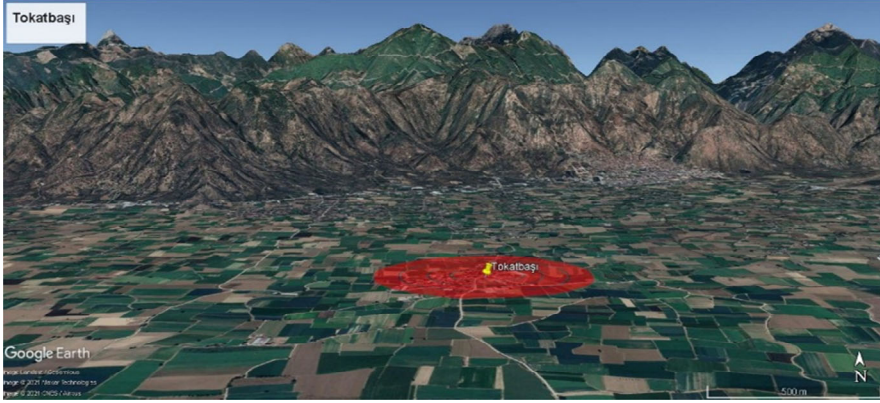
Aydın Dağlarında gezen bir diğer eşkiya Sarı Ali ise 14 Aralık 1908'de bir çocuğu dağa kaldırarak çocuğun babası Hacı Hüseyin'den "beş yüz lira" fideye almıştır. Ayrıca Sarı Ali'nin çetesi, Yanık Hüseyin çetesi ile birleşmiştir. Bu durum çetenin gücünü arttırdığı gibi cesaretini de arttırmıştır. Nitekim söz konusu çete, Çamlıca köyünü basarak, Hacı Mustafa oğlu Mehmed'i öldürüp, bu köydeki pek çok kişinin evini basmıştır⁵³¹. Aydın Dağlarının kuzey yamacında yer alan Çamlıca Köyü, birden dikleşen yamaçlar ile çevrilidir. Bitki örtüsü de eşkiyanın ihtiyacı olan gizliliği sağlamaktadır.

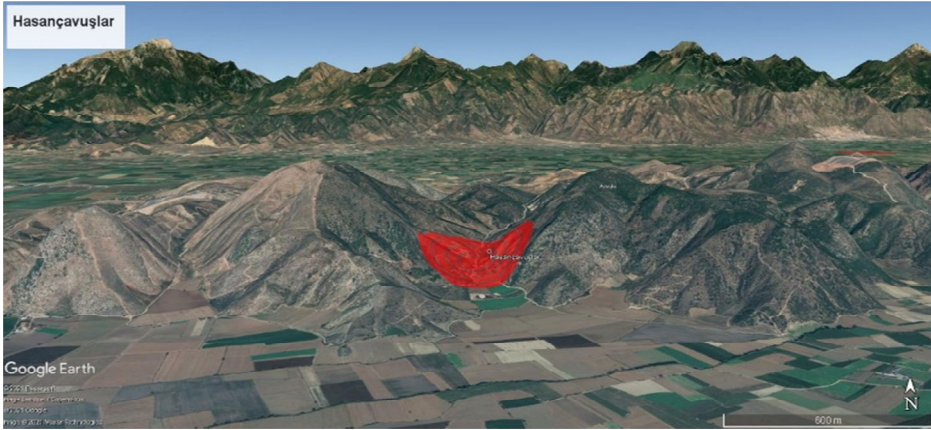
Resim 103: Sarı Ali çetesinin baskın düzenlediği İmam, Sinekçi ve Dana Tepeleri arasında oldukça engebeli bir arazide bulunan Çamlıca Köyünün dağlar içerisindeki konumunu batıdan gösterir harita

⁵³¹ Yaşar 2015, 67.

Yine dönemin en ünlü çetelerinden olan Koca Ali ile Sarı Halil çetesi birleşerek Bayındır'ın Tokatbaşı ve Tire'nin Çavuşlar köyü ahalisine yaptıkları birçok işkenceden sonra bir köylüyü dağa kaldırarak fidye almıştır. Bu çeteler bahsedilen iki köyün ahalisini, daha önce bazı eşkıyaların yakalanmasına yardım ettikleri gerekçesiyle, tüfek dipçikleri ile döverek işkence etmişler ve yumurta paralarına kadar zorla almışlardır. Hatta Saadet gazetesinin İzmir muhabirinin bildirdiğine göre, eşkıyayı hükümete ihbar ettikleri için bir köy yakılmış, köylüler darp edilmiş ve bütün eşyaları gasp ve talan edilmiştir⁵³².

Resim 104: Koca Ali çetesi ile Sarı Halil çetesinin birleşerek bastığı ovada oldukça engebesiz bir arazide kurulu olan Tokatbaşı köyünün güneyden görünümü

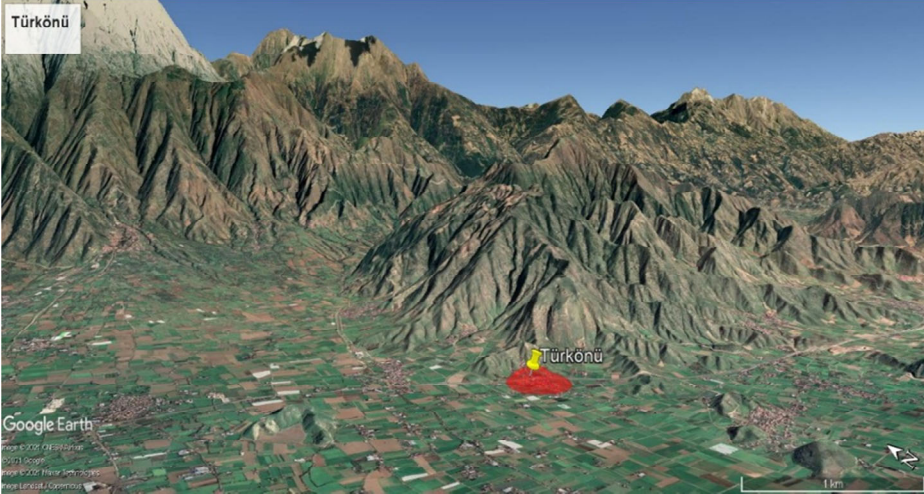
Resim 105: Eşkîyaların bastığı Çakal, Ali Hoca ve Ermişler Tepeleri arasında bulunan Hasançavuşlar köyünün güneyden görünümü

⁵³² Yaşar 2015, 76.

II. Abdülhamit Döneminde İzmir ve Çevresinde Eşkiya ve Eşkiya Yatakları
(Haritalandırma ve Haritalara Analitik Bir Yaklaşım)

Tokatbaşı köyünün ovada ve jandarma karakoluna yakın olması, çetelerin kolluk kuvvetlerinden yeterince korkmadığı izlenimini yaratmaktadır. Tokatbaşından sonra yaklaşık 18 km uzaklıkta yer alan Hasançavuşlar köyüne giden çete ovadan hareket etmek durumundadır.

Çakırcalının arkadaşlarından Kara Ali ve 3 arkadaşının hiçbir vukuata meydan verilmeden yakalanması Aydın vilayetinde oldukça ses getirmiştir. Eylül 1906'da affedilmeden önce Kara Ali, vilayetin en meşhur çetelerinden birini yönetiyor ve Çakırcalı çetesine de muavinlik etmekteydi. Meşrutiyet'in ilanından sonra da silahlı olarak gezen ve gizliden gizliye eşkiyalık yapan Kara Ali ve 3 arkadaşı Ödemiş'in Ayasuret köyü civarında yakalanmıştır. Askerlerin bu başarısından cesaret alan ahali çeteden geriye kalan 4-5 kişiyi askerlere teslim etmiştir. Diğer çete üyelerinden geriye kalan Çaparoğlu Süleyman ve Ömer oğlu Mehmed'in de yakalanmasıyla çete tamamıyla ortadan kaldırılmıştır⁵³³. Bozdağ'ın güneydoğusunda yer alan Ayasuret köyü (Günümüzde Türkönü) eşkiya açısından uygun bir konuma sahiptir. Baskını gerçekleştirdikten sonra engebeli araziden faydalanarak Bozdağ'daki yaylaları ulaşılabilir. Ancak çete bu avantajı değerlendiremeden kolluk kuvvetlerince yakalanmıştır.

Resim 106: Kara Ali çetesinin Bozdağ'ın güneydoğusunda Tilkilik ve Karayusuf Tepeleri arasında yer alan Türkönü köyüne düzenlediği baskının konumunu gösterir harita

Kara Ali çetesinin tamamen ele geçirilmesi merkez tarafından memnuniyetle karşılanmakla birlikte o dönemde yüzde olan Çakırcalının en

⁵³³ Yaşar 2015, 80.

güzide arkadaşının intikamını almak için tekrar dağa çıkacağından endişe duyulmaya başlanmıştır. Nitekim *Kara Ali'nin yakalanmasından yaklaşık on gün sonra, "kötü haberi" 27 Ocak 1909 tarihli İttihad gazetesi veriyordu: "Şaki-i şerir Çakırcalı Mehmed'in yine silah ber-düş şekâvet olarak dağa çıkmış olduğu söyleniyor[du]. ...Şerri yüzünden dokuz-on sene kan deryasına dönmüş olan Aydın ve havalisinin yine öyle bir şerir-i müdhişe cevelangâh olduğunu işiten biçare Ödemiş, Tire, Bayındır, Aydın... ahalisinde tekrar can ve mal korkuları yine tazelenmeye, eski yaralar deşilmeye başlamıştı."* Ahenk Gazetesinin Ödemiş muhabirinin bildirdiğine göre, Çakırcalı tekrar dağa çıkmak şöyle dursun iki önemli eşkıya çetesini de ortadan kaldırmıştır. Meşrutiyet'in ilanından sonra affedilen şakiler tekrar çete kurup eşkıyalığa başlamış birçok cinayet işleyerek kaza halkını dehşete düşürmüşlerdir. Bu çete reislerinden Kel Hasan ile Yanık Hüseyin, Çakırcalı tarafından öldürülmüştür. Meşrutiyet'in ilanından sonra köyünde, "namus dairesinde" hayat süren meşhur Çakırcalı Mehmed, kumandanlığa iki insan kulağı gönderip, bunlardan birinin Kel Hasan'a ve diğerinin de Yanık Hüseyin'e ait olduğunu bildirmiştir. Çakırcalı ayrıca bundan sonra hükümete yardımcı olacağını ve verilecek emirlere itaat edeceğini bildirmiştir. Sarı Ali çetesini de ortadan kaldırmak için söz veren Çakırcalı, hem kendi rahatını sağlamak hem de hükümete verdiği sözü tutmak için Ödemiş'i "eşkıyadan" temizleyeme koyulmuştur⁵³⁴.

5.6. LEVANTENLERİN KAÇIRILMASI

İzmir ve çevresinde eşkıyalık olayına ilişkin en ayrıntılı haberi Ovens and Murray Advertiser adlı Avustralya gazetesi 3 Aralık 1887 tarihinde yapmıştır. Gazete haberi "İzmir'in Eşkîyalarıyla Bir Hafta, Tutsaklardan Biriyle Bir Röportaj" başlığı altında yayınlamıştır. Haberden anlaşıldığına göre Aralık ayı başlarında İngiliz bir genç birkaç gün esir tutulduktan sonra eşkıyalar tarafından fidye karşılığında salıverilmişti. Bu haberin ayrıntılarında şu bilgiler aktarılmıştır: "...Şimdi Bay William Wilkins tarafından tutsaklardan biri için verilen bir ödemeyi gönderdim. Dediğine göre: "Aydın 24'ü yani Cumartesi akşamı, çıktığımız keklük avından, katırlarla, katırcımız ve avlak bekçimiz olan Leonhidi ile birlikte Bornova'ya dönüyorduk.

Akşam karanlığı bastırırken Çiçekliköy Palamut Vadisi civarlarından geçiyorduk 2 adamın arkamızdan koşarak bağırıldığını duydum. Leonhidi'ye bunlar kim diye sordum daha cevabı duyamadan önümüzdeki ağacın arkasından 2 adam daha önümüze fırlamış ve "Teslim ol" diye bize bağırıyorlardı.

⁵³⁴ Yaşar 2015, 81.

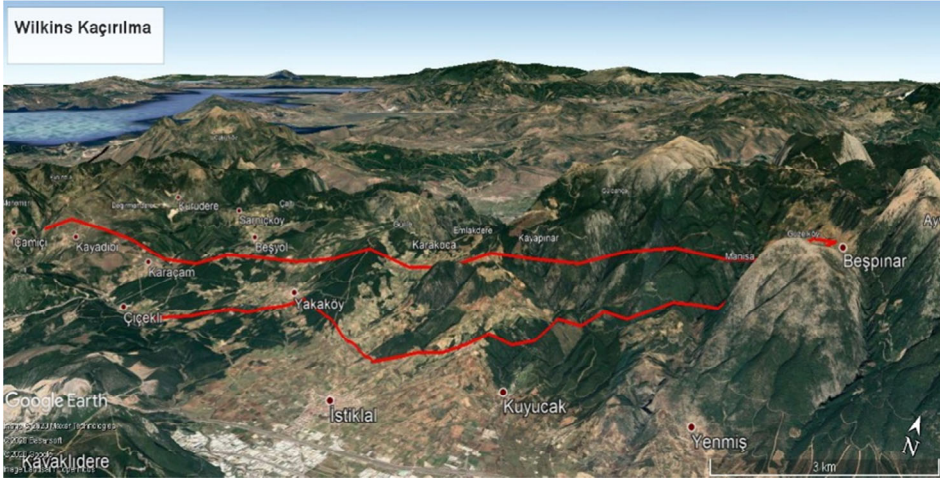
II. Abdülhamit Döneminde İzmir ve Çevresinde Eşkya ve Eşkya Yatakları
(Haritalandırma ve Haritalara Analitik Bir Yaklaşım)

Resim 107: Eşkya tarafından kaçırılan Levantenlerin ilk buldukları Çiçekliköy'ün güneyinde bulunan Palamut Sırtı'ndaki Palamut Vadisi'nin kuş bakışı konumu

Hemen yanlarında 2 soyguncu daha belirmişti. Arkamızdan koşanlarda bize yetişince etrafımızı 6 adet kızgın bakışlı şehir eşkiyası sarmış durumdaydı. Çatışmayı gözüme kestirip bir tanesine rastgele ateş edecektim ki kardeşim Charles, çatışmanın etraftaki diğer eşkiyaları da buraya çekebileceğini söyleyerek beni hiçbir şey yapmamam konusunda uyardı. Bu tereddüt anı ölümcüldü. Eğer kendimize inansaydık, silahlarımızı eşkiyalara doğrultur onları şaşırtırdık. Bu kadar hızlı ilerliyor olmaları neticesinde direnişin gereksiz olduğunu düşündük. Tüfeklerimizi namlularından tutarak aldılar. Yanlarında silahsız ve tutsaktık. Rum kıyafetleri içinde olan elebaşları bize çok kibar davrandı ve bizden bir kereliğine katırcımızın ailemize göndereceği bir mektup yazmamızı istedi. Bu iş de bitince geceyi açık havada vadiyi izleyerek geçirdiğimiz Yakaköy taraflarında bir platoya götürüldük. Elebaşı, Leonhidi ile birlikte iki eşkiyayı köyün yakınlarından erzak toplamak için aşağı gönderdi. Diğer ikisi aşağıda boş boş gezinirken Leonhidi'yi tek başına manava yolladı. Leonhidi acımasız yoldaşlarına yardım etmekten memnun gözükürken bu sayede hemen onlardan kurtulup kaçmış diğer iki eşkiya da erzak temini için yakalanmak pahasına da olsa köye inmek zorunda kalmıştı. Daha sonraları Leonhidi'nin Türk yetkililer tarafından eşkiyaların suç ortağı olarak tutuklandığını duyduk. Bu saçma bir hareketti fakat Osmanlı yetkililerinin yerelde güvenliği sağlamadaki yetersizliklerine göre olağan bir şeydi. İki eşkiya öfkeden kudurmuş bir şekilde yanlarında Leonhidi olmadan dönmüşlerdi. Biraz erzaktan yedikten sonra tüm pazar gününü geçireceğimiz Bozdağ'a doğru yürüyüşe

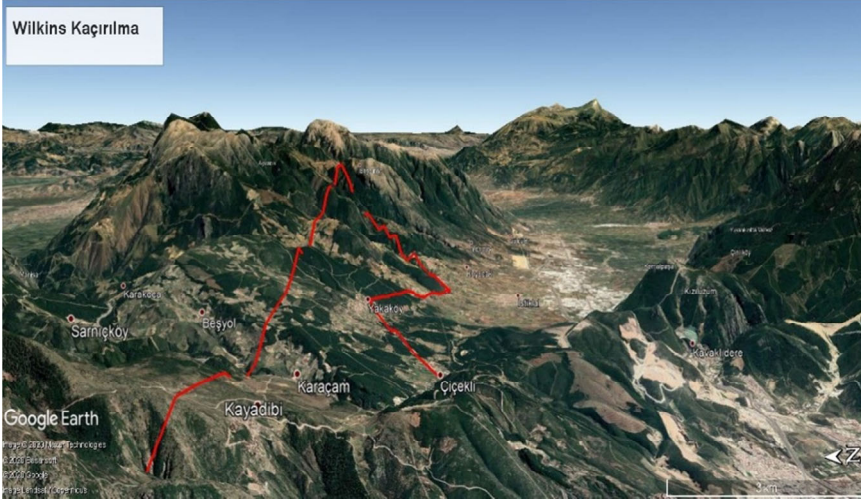
koyulduk. Sabah saat 11 gibi nöbetteki eşkiya iki Yörüğün(ormancı) kendilerine doğru yaklaşmakta olduğu alarımını verdi. Elebaşı onlarla görüşmek istedi ve onları yanına çağırmak için el kol hareketleri yaptı. Ama Yörükler aşırı korkmuş görünüyor ve kaçmaya hazırlanıyorlardı. Kaptan Dhimo (Elebaşının ismi buydu) arkalarından 2 el ateş etti ancak bu bir yaylım ateşi gibiydi hiçbirine dokunmadı. Bu şekilde verilen alarm nedeniyle kampımızı bozup başka bir yere gitmekten başka çaremiz yoktu. Gün ortasında Dermen Vadisi'ni geçip Pazartesi'ye kadar durduğumuz Manisa Dağı'na gece yarısı ulaştık. Öğle vakti kardeşim Charles ailemize 3000 Türk Lirası fidye vermeden salınmayacağımızı söylemek için serbest bırakılıp Bornova'ya gönderildi. Bu denli bir fiyatın ailemiz için çok olduğunu söyleyip eşkıyaları zengin olmadığımızı ikna etme çabaları boşunaydı. Karşımızda tartışmaktan ziyade cebimizdeki parayla ilgilenen fidyeci, paragöz bir zihniyet vardı. Eşkivalardan biri başını kaldırdı ve "Bizi kandırmaya çalışmayın. Siz İngiliz'siniz, öyleyse fidyeyi ödeyebilirsiniz ki canınız kıymetliyse ödemelisiniz." dedi. Böylece kardeşim kaçırıldığımızı bildirip fidye pazarlığını başlatmak için göreve gitmişken bizde başka bir saklanma yeri olan Dede Tekke Alan'a gittik. Burası Karagöl'e çok uzak değildi. Burada geceyi geçirdik. Eşkivalar, bizi yağmur ve sisten korumak için çok özen gösterdiler. Bu eşkıyaların ve tepelerin arasında benim için zor bir geceydi ve tabii ki çok uyuyamadım. Tutsakken yiyecek çok az erzakımız vardı.⁵³⁵

Resim 108: Eşkivaları tarafından kaçırılan Levantenlerin resmi kayıtlara yansayan anlatımları ile dağlarda izledikleri yolun çalışma kapsamında haritalandırılması

⁵³⁵ Hamaloğlu- Özgün 2019, 149.

II. Abdülhamit Döneminde İzmir ve Çevresinde Eşkiya ve Eşkiya Yatakları
(Haritalandırma ve Haritalara Analitik Bir Yaklaşım)

Resim 109: Eşkiyaları tarafından kaçırılan Levantenlerin resmi kayıtlara yansıyan anlatımları ile dağlarda izledikleri yolun batıdan görünümü

SONUÇ

İzmir ve çevresinde görülen eşkıyalık hareketlerinde “dağ ve eşkıya” ayrılmaz bir bütündür. Bu gerçek devletin resmi kayıtlarına da yansdığı şekilde “dağa çıkmak, dağa kaldırmak, düze inmek” gibi deyimler üzerinden de anlaşılabilir. Bu çalışmayla eşkıyalık hareketlerinin coğrafya ile olan doğrudan ilişkisi bir kez daha ortaya çıkmaktadır. İzmir ve çevresinde eşkıyalık faaliyetlerinin nedenleri araştırmanın dışında kalsa da bölge coğrafyasının bu hareketlerin niteliği ile kusursuz uyumu önemli bir neden olmalıdır. Eşkıya çeteleri dağları yaşam alanı olarak benimsemiş ve kendilerini de o mekânın bir parçası olarak görmüşlerdir. Eşkıyaların kendilerini parçası olarak gördükleri bu mekânın ortağı olan yarı göçer Türkmen aşiretleri eşkıya çetelerinin en önemli yatak ağını oluşturmuşlardır. Bu nedenle doğa ile çete arasındaki uyumun mümkün olabilecek en yüksek seviyede tutulması çetenin güvenliği açısından önem taşımaktadır. Aynı zamanda bu uyum eşkıya çetesini hem doğayı iyi tanıyan ve hem de ondan yararlanmayı bilen bir topluluk yapmıştır. Coğrafyadan yararlanma konusundaki en önemli başarıları yataklık eden kişilerin köylerinin coğrafi konumlarında kendisini göstermektedir. Döneme ait arşiv kayıtları, eşkıyaya yataklık suçuyla tutuklanan kişilerin yaşadıkları köylerin eşkıyanın sıkça kullandığı geçit noktalarında bulunduğu işaret etmektedir. İzmir’e bağlı Kızıloba, Suçıktı, Semit (Üçkonak) köyleri Küçük Menderes ovasından Manisa’ya, Fata (Gökçen) ve Dereli köyleri de Aydın’a geçit veren köylerdir ve bu köylerde en çok yatağı olan da Çakırcalı’dır. Coğrafi konumları sayesinde eşkıya takibinde yine aynı geçitleri kullanacak olan kolluk kuvvetlerin gelişini eşkıyaya haber veren de yine bu türden yatak köyleri olmuştur. Çünkü Fata (Gökçen) köyü haricindeki köylerin hiçbiri ne dağ ne de ova köyüdür. Belirli yükseltide olan bu köyler ovayı birçok açıdan görebilecek konumdadırlar. Ayrıca Kızıloba köyü, Bayındır’daki, Yeniköy ve Kışlaköy Ödemiş’teki, Fata (Gökçen) köyü ise Tire’deki tüm hareketliliği doğrudan izleyebilecek bir konuma sahiptirler. Kışlaköy’ün hem Ödemiş’e hem de Çerkezlerin yaşadığı Ertuğrul köyüne yakın olması yatak olarak önemini daha da arttırmıştır.

Dağların kendine özgü çetin yaşam koşulları onların çete yapılanmalarını, faaliyet sistemlerini, barınma ve iâşe temini için kurdukları yatak ağlarını da

şekillendirmiştir. Başına buyruk hareket ediyormuş gibi algılsalar da esasen eşkıyalığın kendine özgü kat'i kuralları ve sistemli bir yaşam tarzları oluşmuştur. Dağın yaşam koşullarının karşısında geliştirdikleri kamufler teknikleri, pusu veya çatışma esnasındaki serikanlılıkları ve pratik düşünceleri onların uzun ömürlü olmalarını sağlamıştır. Çete yapılanmasında "sadakât ve dirayet" kavramları ön plana çıkmış, örgütlenme anlayışı çeteleri adeta disiplinize etmiştir. Eşkîyalar hastalık veya ağır yaralanmalar karşısında doğal şifa kaynakları ya da tecrübelerine dayanarak hayatta kalma stratejileri geliştirmişlerdir. Öte yandan dağların kendine özgü çetin yaşam koşulları, eşkıyaların gündelik hayatını üzerlerinde taşıdıkları malzemeler ya da giydikleri rahat kıyafetlerden taşıdıkları silahların boyutuna kadar şekillendirmiştir.

Çalışma kapsamında elde edilen bulgularda, yaklaşık yüz elli yıl kadar önce İzmir ve çevre bölgesinde Akdeniz ikliminin etkisiyle yağış miktarının Ekim ayının ikinci yarısından itibaren arttığı, Mayıs ayına kadar devam ettiği anlaşılmaktadır. Ortalama yağış miktarının en yüksek olduğu aylar ise Aralık, Ocak ve Şubat'tır. Hava koşullarının yaşama uygun oluşu resmi kayıtlara da yansımıştır. İklim özellikleri, eşkıya faaliyetlerini yakından ilgilendirmiştir. İklim ve ekonominin yakın bağı ise İzmir ve çevresinde bulunan tarlalarda son sürüm işlerinin tamamlanırken, ilkbahar ve yaz mevsimlerinde yaşamın hızlanmasıyla daha da belirgin bir hal almaktadır. Bölge halkı kısa bir süre içinde hızlı bir ritimle tarlalardan ürün kaldırıp, birbiri ardına dizer ve buğday hasadı Haziran'da, incirler Ağustos'ta, bağ bozumu Eylül'de olacak şekilde beşerî kaynaklardan elde edilen gelir, toplumdaki sosyal ve ekonomik hareketliliği de artırır. Yaz aylarının gelmesi ile birlikte zenginlik dönemi başlar, zenginlik beraberinde mücadeleyi de getirir. Bu veriler İzmir ve çevresindeki eşkıyalık hareketleri açısından değerlendirildiğinde eşkıyalık faaliyeti, hasat zamanı yani yeniden üretilen zenginliğin paylaşıldığı dönemde bahar aylarında başlar, kış aylarının başlangıcından itibaren azalır. Elbette ki bu zaman aralığında iklim koşullarının da etkisi vardır ve bu nedenle eşkıya bahar ve yaz aylarında mevsim koşullarının da verdiği imkânı kullanarak faaliyetlerini artırmıştır. Çalışma kapsamında elde edilen bulgular da bu tezi desteklemektedir, yani "eşkîyalığın bir mevsimi vardır". Bu bağlamda İzmir ve çevresinde gerçekleşen eşkıyalık olaylarının ağırlıklı olarak her yıl Mart ayı ortasından Kasım ayı sonuna kadar süren soygunlar ve yağmalar şeklinde yoğunlaştığı anlaşılmaktadır. Arşiv kayıtlarıyla belgelenen faaliyetler ve hava koşulları ilişkisi bu çalışma kapsamında yapılan alan araştırmalarıyla da doğrulanmıştır. Karşılaştırma amacıyla çalışma ekibi tarafından hazırlanan 1760-2020 yılları

arası tahmini hava sıcaklıkları grafiğinden de anlaşılacağı üzere geçen iki yüzyılda hava sıcaklıkları çok fazla değişmemiştir. Nitekim Ekim, Kasım, Mart, Nisan gibi farklı aylarda gerçekleştirilen alan araştırmaları sırasında hava koşulları gözlenmiş sıcaklıkların ovada, dağda, gölgede ya da güneş altında eşkıyanın faaliyet göstermesi için uygun olduğu anlaşılmaktadır. Ancak bu veriler faaliyetin sadece bahar ve yaz aylarında gerçekleştiği, kış aylarında hiç faaliyet olmadığı anlamına gelmez. Elde edilen verilerden yola çıkarak eşkıyalığın sadece bahar ve yaz aylarında gerçekleştiğini ileri sürmek uygun değildir. Çünkü İzmir ve çevresi sonbahar ve kış aylarında da oldukça elverişli iklim koşullarına sahiptir. İzmir ve çevresinde, kış aylarında da bahar aylarına kıyasla az da olsa eşkıyalık faaliyetlerinin yaşandığı anlaşılmaktadır. Eşkıyalar bölgenin jeolojik özelliklerini çok iyi kullanabildikleri kadar, faaliyet gösterdikleri bölgelerin de günlük değişen hava koşullarını kendi lehlerine kullanabilmişlerdir. İzmir ve çevresinde özellikle sonbahar aylarında puslu/sisli havalar, eşkıyaların arzu ettiği gizliliği, fark edilmeden yer değiştirmeyi sağlaması açısından bir fırsat olmuştur. Hava sıcaklıklarının yaz aylarında artması eşkıyanın hem gecenin serinliğinden faydalanmasını hem de karanlıktan faydalanmasına imkân tanımaktadır. Gün batımına yakın çatışmaların geceye sarkması eşkıyaların bu çatışmalardan kolaylıkla kurtulmasına olanak da sağlamıştır. Mevcut bulgular, eşkıyanın genellikle kış aylarında kılık değiştirerek yatak adı verilen destekçilerinin yardımlarıyla saklandıkları ve mevsimin tekrar mağaralarda kalmaya elverişli hale gelmesi ile yeniden dağlara döndükleri tezini güçlendirmektedir. Elbette bu süreçte dağda yaşamını sürdüren çeteler de vardır.

Sadece arazi ve hava koşulları değil aynı zamanda eşkıyaların faaliyet alanlarının merkezden uzaklığı ve ulaşımın zorluğu da eşkıyanın eylemleri için İzmir ve çevresinde uygun ortamı yaratmıştır. Anadolu'da ilk modern ulaşım yatırımları İzmir ve çevresinde gerçekleşmiş, bölge güvenliğini sağlaması konusunda büyük ümit bağlanan demiryolunun kullanıma açılmasından sonra da eşkıyalık olayları devam etmiştir. Bu durum kuşkusuz eşkıyalığın coğrafya ile doğrudan ilişkisi tezini güçlendirmektedir. Osmanlı devleti başka gerekçelerle ulaşılmazlığı ortadan kaldırmak için hem demiryolunu hem ve karayolunu üretim merkezlerine doğru uzattığında hem yatırımlar hem de eşkıyalık bu bölgelerde yoğunlaşmıştır. İzmir ve art alanında üretilen ürünler, iklim ve coğrafi şartlar sayesinde kolaylıkla gerekli pazarlara ulaştırılırken, gelişen ticaret yolları açık bir şekilde ekonomik kaynak arayışındaki eşkıya çetelerini de bölgeye çekmiştir. Daha açık bir ifadeyle Ödemiş, Tire, Beydağ, Kiraz gibi İzmir'in belli başlı üretim

merkezlerinin eşkıyanın saklanması için uygun coğrafi ve topoğrafik koşulları sunması, bölgedeki ulaşımın modernleşmesi ve bu sayede kolluk güçlerinin eşkıyaya daha hızlı müdahale edilebileceği beklentisini boşa çıkardığı söylenebilir.

Merkezi hükümet, eşkıya ile coğrafya arasındaki bu sıkı bağı tespit ederek, eşkıyaya karşı alınan önlemleri çeşitlendirmiştir. Bunlardan biri de devlet- köylü iş birliği ve iletişimine daha fazla önem verilmesi olmuştur. Ancak eşkıyanın hem doğa ve çevreyle uyumu hem de çete yapılanmasındaki temkin ve güven duygusu, eşkıyalık olaylarına süreklilik kazandırmıştır. Bu sürekliliğe, jandarma takibine karşılık eşkıyanın sürekli farklı güzergahları kullanmaları, çete içi haberleşmenin sistemli bir şekilde yönetilmesi gibi daha pek çok detay da eşlik etmektedir. Çetelerin bölgedeki varlıklarını sürdürülebilmek için hem kendi içlerinde hem de çevreleriyle ilişkilerinde korku-güven faktörünü de dengede tuttukları anlaşılmaktadır. Bir eşkıya çetesi, köylülerle olan korku-güven üzerinde temellenen ilişkisinin yanı sıra şehir merkeziyle de sürekli temas kurmuşlardır, üstelik bu durum eşkıyanın silah teknolojisini yakından takip edebilmesine de fırsat vermiştir. Üstelik İzmir ve çevresinde iç güvenlik sorununun uzun yıllar boyunca daha çok eşkıya açısından başarılı görünmesinde çetelerin yakın-uzak çevreleriyle kurduğu “yatak” ilişkisinin rolü oldukça önemlidir. Bir eşkıyaya ya da eşkıya çetesine dağlarda hayatını idame ettirmesi için gerekli olan yiyecek-içecek, giyecek, silah, istihbarat gibi hayati durumlarda yardım edenler köy ve kasabalardaki yataklarıdır. Devlet nezdinde bir suç olmasına rağmen insanları yataklık yapmaya iten nedenler arasında yaşam ortaklığından kaynaklanan zorunluluklar, ekonomik beklentiler yahut akrabalık ilişkileri yer almıştır.

Eşkîyaya yataklık suçundan tutuklananların listeleri incelendiğinde eşkıya yataklığının sosyal ve ekonomik durumla ilişkisi anlamlı bir sonuç vermemektedir. Başka bir deyişle yatakların yerel halktan sıradan ya da ileri gelen kesimden biri olabileceği gayet açık bir şekilde tespit edilmiştir. Bireyselliğin yerine cemaat ilişkilerinin ön planda tutulduğu bir yüzyılda eşkıyanın akrabaları kuşkusuz devletin de ilk gözetim altına aldığı kişilerdir. Eşkîyalığın önünü kesmek isteyen devlet, öncelikle eşkıya reislerinin yakın akrabalarını çeşitli bölgelere sürgün etmiştir. Bu önlemlere rağmen eşkıya reislerinin yahut kızanlarının akrabaları yataklık yapmaya devam etmiştir. Çalışma kapsamında elde edilen yataklık suçlamasından tutuklananların listeleri incelendiğinde bu akrabalık ilişkileri gayet açık bir şekilde görülmektedir. Ayrıca buna ortak etnik kökenin de yataklık yapmak için bir neden oluşturabileceği

gerçeği de eklenebilir. Rum çetelere Rumlar, aşiret mensubu liderleri olan çetelere konargöçer Türkmen grupları, Arnavut ve Çerkez çetelerine de kendi etnik kökenlerinin daha çok yataklık ettiği tespit edilmektedir. Bu etnik gruplar kendi aralarında çatıştıkları için defalarca birbirlerinin köylerine saldırılarda bulunmuşlardır. Bu durum çoğu eşkıyanın kendi faaliyet bölgesinden ve bu bölgede belirlediği yataklardan yardım almasına ve bu yatakların da diğer etnik unsurların saldırılarına karşı kendilerini korumak için eşkıya gruplarına yardım etmesine kapı aralamıştır. Çerkezler ve Yörükler, Arnavutlar ve Yörükler arasında yaşanan çatışmalar bu türden olaylar için verilebilecek en tipik örnekler arasında yer almaktadır. Ancak çetelerin heterojen yapıda olduğu durumlarda böyle bir ayırım tespit edilememektedir. Katırcı Yanni'nin Levantenler, Çakırcalı'nın Kel Hayyim gibi farklı etnik unsurlardan yataklarının olması da bunu kanıtlar. Bu durumun en önemli nedeni ekonomik çıkarlardır. Kargaşa ortamında doğru hamleleri yapan kişiler için bir kazanç kapısı olan eşkıyaya yataklık etmek sürgün, kürek veya idam gibi cezalara rağmen varlığını sürdürmüştür.

Devlet eşkıyalığa son vermek için hem doğrudan eşkıya gruplarını tenkil etmeye çalışmış ve hem de eşkıyaya yardım ve yataklık edenleri sürekli takip etmiştir. Devlet, özellikle birçoğu asker kaçağı olduğu için eşkıyalığa katılan konargöçer Türkmenleri yerleşik hayata geçirmekten, halkın arasında yatakları ortaya çıkarıcıları ve eşkıyayı ihbar edenleri ödüllendirmeye kadar çok farklı önlemler uygulamasına rağmen bölgede eşkıyalık ve yatak arasındaki ilişkiyi bir türlü bozamaz. Çete liderlerinin topladığı ganimetleri yatakları ile paylaşması, kendilerine yataklık yapan bölgelerin bayındırlık işleriyle zaman zaman da olsa ilgilenmeleri ve kısa sürede adalet sağlayan bir güç olarak halkın gözünde oluşan imajları gibi sebepler, eşkıya ve yatak arasındaki ilişkiyi çoğu zaman sürekli kılmaya devam etmiştir.

Çalışma sırasında eşkıyalık faaliyeti ve yataklarının harita üzerinde konumlandırılmasıyla, eşkıyalık olaylarının İzmir ve art alanında yer alan Küçük Menderes havzasında, ovidan mümkün olduğunca uzakta ve dağ yamaçlarına yakın yerlerde yoğunlaştığı netlik kazanmıştır. Bunun nedeni kolluk kuvvetlerinin ovada konuşlanması ve çetenin ovada daha savunmasız kalacağı endişesi olmalıdır. Ancak ova köylerindeki baskın faaliyetlerinde ise Yörük, Çerkez ve Arnavut yerleşimlerinde etnik gruplar arası mücadele öne çıkmaktadır. Genel olarak bakıldığında ve çetenin kimliğiyle ilgili bir ayırım yapılmadığında, yatak köyleri bir bütün olarak Küçük Menderes Havzasının neredeyse tamamını kapsamaktadır. Yataklık konusunda Aydın Dağları bir sınır gibi görünse de

Çakırcalı Mehmet Efe örneğinde görüldüğü gibi bu sınır aşılırlarak ve dağların ötesine de geçilebilmektedir. Başka bir deyişle eşkıyalık faaliyetinin etki-yetki alanı dağlarla sınırlanmamıştır. Eski dağ yollarını, antik yolları ve patikaları, bölge coğrafyasını iyi tanıyan bölgenin yerel halkı içinden çıkan çeteler için dağların aşılması zor değildir. Yatak köylerinin konumlarına bakıldığı zaman özellikle dağ geçitlerini tutan köylerin seçilmesinin nedenlerinden biri bu olmalıdır. Öte yandan çetelerle mücadelede zorlanan kolluk güçleri için bilinmeyen bir coğrafyada söz sahibi olabilmek kolay değildir. Üstelik çetelere yataklık eden kişiler kolluk güçlerinin gelişlerini önceden eşkıyalara bildirmektedir. Çetelerin, buldukları bölgeyi iyi bilmeleri ve çeşitli yollarla elde ettikleri silahları ustalıklarla kullanabilmeleri, kolluk güçlerinin karşısında avantajlı olmalarını sağlamıştır.

Eşkîyanın yakalanması elbette otorite açısından devlet gücünün ispatlanması anlamına gelmiştir ancak bunun devletin merkezî otoritesini güçlendirme imkânına kapı araladığı da şüphesizdir. Bu gücün eşkıya ve çeteler üzerinde müzakere ve uzlaşmayla daha da pekiştirildiğini iddia etmek de mümkündür. Bir başka deyimle eşkıya ya da çetelerle uzlaşma ya da pazarlık yapılması hem bir tenkil yöntemi ve hem de eşkıyalık yapanların arabulucu ya da nasihatçi vasfı olan kişiler aracılığıyla devletle uzlaşmaya davet edilmesi devlet gücünün pekiştirilmesine işaret etmektedir. Eşkîyanın devletle anlaşma yoluna gitmesi, devlet hizmetine girerek ve eşkıya kimliğinden sıyrılarak otoriteyle uzlaşmış bir kolluk gücü haline gelmesi bu düzen bozucu unsurların dinlenmesi ve sorunlarının anlaşılabilmesi için bir fırsat da sağlamış olmalıdır. Devletin eşkıyayı tenkil etmek konusunda başvurduğu silahsız yöntemlerden biri olan bu “diyalog kurma” ya da devletin eşkıya ile anlaşma-pazarlık yoluna gitmesini sadece devletin güçsüzlüğünden kaynaklandığı iddiasıyla açıklamak büyük haksızlık olur. Bu konuya ilişkin döneme ait resmi kayıtlar dikkatle incelendiğinde, bu yöntemin eşkıya ya da çetelerin Osmanlı güvenlik güçlerine verecekleri zarardan ve yaratacakları tehlikeden korumayı amaçladığı da ortadadır.

KAYNAKÇA

Arşiv Belgeleri

T.C. Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi

A.MKT.UM. (Sadâret Mektubî Kalemi Umum Vilayet Belgeleri)

34/55, 4 ZA 1266 (1850)

140/25, 3 Za 1269 (1852)

162/97, 1 Z 1270 (1853)

494/91, 20 S 1278 (1861)

BEO (Bâbiâlî Evrak Odası)

3078/230825, 5 Ca 1325 (1907)

3219/241375, 25 Za 1325 (1907)

3897/292213, 26 Ca 1329 (1911)

4290/321743, 15 B 1332 (1913)

DH.EUM 1.Şb (Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti Birinci Şube)

4/31, 16 Za 1334 (1915)

DH.EUM 6.Şb (Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti Altıncı Şube)

19/21, 26 L 1335 (1916)

DH.H (Dâhiliye Nezâreti, Hukuk Kısmı)

14/2/-07, 6 Ş 1329 (1911)

DH.KMS (Dâhiliye Nezâreti Kalem-i Mahsûs Müdüriyeti)

52/50, 25 Ca 1338 (1919)

DH. MKT (Dâhiliye Nezâreti, Mektubî Kalemi)

1156/63, 17 S 1325 (1907)

1171/42, 23 R 1325 (1907)

1424/110, 16 N 1304 (1887)

1597/29, 20 C 1306 (1888)

1904/117, 22 Ca 1309 (1891)

II. Abdülhamit Döneminde İzmir ve Çevresinde Eşkiya ve Eşkiya Yatakları
(Haritalandırma ve Haritalara Analitik Bir Yaklaşım)

2699/92, 9 Z 1326 (1908)

2744/4, 28 M 1327 (1909)

DH.MUI (Dâhiliye Nezâreti, Muhaberât-ı Umumiye İdaresi Belgeleri)

2/4/2, 22 Ş 1327 (1909).

67/54, 2 Ra 1328 (1910)

124/3, 4 S 1328 (1910)

DH.ŞFR (Dâhiliye Nezâreti, Şifre Kalemî)

41/119, 6 B 1332 (1913)

41/136, 7 B 1332 (1913)

601/101, 8 Za 1334 (1915)

666/3, 23 Ra 1330 (1911)

DH.TMIK.S. (Dâhiliye Nezâreti Tesrî-i Muamelât ve Islahat Komisyonu, Islâhât)

12/41 26 S 1315 (1897)

10/20 (1897)

HAT (Hatt- Hümayûn)

497/24401, 5 C 1245 (1829)

534/26263, 29 Z 1244 (1828)

İ..DH (İrâde, Dahiliye)

277/17393 18 Za 1269 (1852)

893/71084, 20 L 1300 (1882)

MVL (Meclis-i Vâlâ Riyâseti)

216/14, 17 Ra 1272 (1855)

ŞD (Şûrâ-yı Devlet)

630/14, 7 S 1310 (1892)

Y.EE.KP (Yıldız Esas Sadrazam Kâmil Paşa Evrakı)

20/1941, 7 Ş 1321 (1903)

21/2083, 12 Ra 1322 (1904)

26/2566, 11 N 1323 (1905)

27/264, 15 Za 1323 (1905)

27/2650, 23 Z 1323 (1905)

28/2794, 14 S 1324 (1906)

29/2858, 20 Ra 1324 (1906)

29/2884, 18 R 1324 (1906)

31/3049, 11 L 1324 (1906)

38/3746, 29 Z 1341

Y.MTV (Yıldız Mütenevvi Maruzât Evrakı)

252/ 202, 1 Ş 1321 (1903)

266/ 126, 11 Ş 1322 (1904)

296/178, 24 S 1325 (1907)

Y.PRK.ASK (Yıldız Perakende Evrakı, Askerî Maruzâtı)

229/44, 18 Ra 1323 (1905)

232/ 80 (1905)

233/8, 27 B 1323 (1905)

237/100, 14 B 1323 (1906)

240/ 44, 1 C 1324 (1906)

243/ 71, 29 Z 1324 (1907)

247/70, 2 Ca 1325 (1907)

Y.EE (Yıldız Esas Evrakı)

79/105, 11 L 1297 (1880)

Y.PRK.UM (Yıldız Perakende, Umum Vilayetler Tahrirâtı)

56/134, 26 B 1319 (1901)

65/93, 29 R 1321 (1903)

Sürelî Yayınlar

Ahenk 14 Eylül 1910.

Ahenk 17 Teşrinisani 1910.

Ahenk 21 Teşrinisani 1910.

Ahenk 26 Eylül 1909.

Ahenk 27 Teşrin-i Evvel 1909.

Ahenk Gazetesi, 11 Teşrinisani 1910.

Ahenk Gazetesi, 27 Teşrinievvel 1909.

Ahenk, 14 Kânunusani 1324/ 27 Ocak 1909.

Ahenk, 26 Teşrinisani 1324/ 9 Aralık 1908.

II. Abdülhamit Döneminde İzmir ve Çevresinde Eşkiya ve Eşkiya Yatakları
(Haritalandırma ve Haritalara Analitik Bir Yaklaşım)

- Ahenk, 3 Kanunusani 1324/16 Ocak 1909.
Ahenk, 4 Kanunusani 1324/ 20 Ocak 1909.
Ahenk, 4 Şubat 1324/ 17 Şubat 1909.
Ahenk, 8 Kânunusani 1324/ 21 Ocak 1909.
Efe Gazetesi 13 Nisan 1335.
Hampshire Telegraph 22 Ekim 1887.
Hizmet, 22 Kanunusani 1324/3 Şubat 1909.
Illawarra Mercury 6 Ocak 1880.
İttihad 10 Ağustos 1911.
İttihad, 10 Mart 1326/23 Mart 1910.
İttihad, 2 Kânunuevvel 1324/15 Aralık 1908.
İttihad, 28 Şubat 1325/13 Mart 1910.
İttihad, 6 Kânunusani 1324/19 Ocak 1909.
İzmir Postası, 17 Temmuz 1934.
İzmir Postası, 27 Temmuz 1934.
Köylü 12 Haziran 1910.
Köylü Gazetesi, 12 Haziran 1910.
Köylü Gazetesi, 15 Ağustos 1326.
Köylü Gazetesi, 5 Mart 1911.
Köylü Gazetesi, 9 Haziran 1910.
Köylü, 2 Kanunusani 1324/15 Ocak 1909.
Köylü, 21 Nisan 1326/4 Mayıs 1910.
Köylü, 24 Mart 1326/ 6 Nisan 1910.
Köylü, 7 Kanunuevvel 1324/20 Aralık 1908.
Lincolnshire Chronicle 09 Ekim 1885.
Milliyet Gazetesi, 14 Haziran 1973.
Milliyet Gazetesi, 27 Mayıs 1973.
Milliyet Gazetesi, 30 Mayıs 1973.
Pall Mall Gazette 13 Ekim 1887.
Portadown News 03 Ekim 1885.
Saâdet, 8 Kanunusani 1324/21 Ocak 1909.
South Wales Daily News 27 Eylül 1887.

Takvim-i Vekayi, 30 Kanunusani 1324/12 Şubat 1909.

The Dundee Evening Telegraph 23 Ekim 1885.

Zeybek Gazetesi, 23 Kasım 1918.

Resmi Yayınlar

Meclis-i Mebusan: Levayih ve Tekâlif-i Kanuniyye ve Encümen Mazbataları, Devre: 1, İçtima sene: 2, H. 1325–1326, TBMM Basımevi, Ankara, 1992.

Araştırma ve İnceleme Eserleri

Adak 2006, Ufuk Adak, XIX. Yüzyılın Sonları XX. Yüzyılın Başlarında Aydın Vilayetindeki Hapishaneler, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir.

Akdağ 1975, Mustafa Akdağ, *Türk Halkının Dirlik ve Düzenlik Kavgası Celali İsyancıları*, Bilgi Yay., Ankara.

Akın Özcan 2009, Filiz Akın Özcan, Milli Mücadele'de Küçük Menderes Havzası (1919-1923), Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Ens. Yüksek Lisans Tezi, Dan. (Yrd.Doç.Dr. Günver Güneş), Aydın.

Akkoyun 2014, Turan Akkoyun, 'Ödemişli Bir Yazarın Kaleminden Yöresel Unsurlar', *Tarih Okulu Dergisi*, 7/ XIX, Eylül.

Altın 2012, Hamza Altın, "Bazı Edebi Eserlerde Ödemişli Efelerin Özellikleri", *Türk Tarihinde Efe ve Zeybek Kültürü Sempozyumu Bildiri Kitabı*, Ed: Metin Ekici, Günver Güneş, Ödemiş Belediyesi Yayını, İzmir, ss. 115- 119.

Alyot 2008, Halim Alyot, *Türkiye'de Zabıta*, Kozan Ofset, Ankara.

Arıkan 1986, Zeki Arıkan, "Mithat Paşa'nın Aydın Valiliği (Ağustos 1880-Mayıs 1881)", *Uluslararası Mithat Paşa Semineri* (Edirne, 8-10 Mayıs 1984) Bildiriler ve Tartışmalar, Ankara, ss. 127-174.

Arslan 2008, Bahar Arslan, II. Meşrutiyet Dönemi'nde Aydın Vilayetinde Güvenlik, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir.

Aslan- Tüner Öner 2011, M. Aslan- N. Tüner Öner, "Akdeniz'in Korsan Yuvaları Kylikia, Pamphylia, Lykia İonia Bölgelerinde Korykoslar" *ADALYA C.XIV*, ss.189-206.

Avcı 2004, Ali Haydar Avcı, *Zeybeklik ve Zeybekler Tarihi*, E yay., İstanbul,

Avcı 2017, Mustafa Avcı, "Osmanlı Ceza Muhakemesinde Sulh (Uzlaştırma)", *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt. 25, Sayı.1, ss.11-71.

Barkan 1957, Ömer Lütfi Barkan, "Essai sur les données statistiques des registres de recensement dans l'Empire ottoman auxXVe et XVIe siècles", *JESHO*, Vol.1, No.1, Brill, 9-36.

Barkey 2011, Karen Barkey, *Eşkıyalar ve Devlet*, Çev. Zeynep Altiok, Tarih Vakfı Yurt Yay., İstanbul.

II. Abdülhamit Döneminde İzmir ve Çevresinde Eşkîya ve Eşkîya Yatakları
(Haritalandırma ve Haritalara Analitik Bir Yaklaşım)

Başaran- Özçelik 2019, Mehmet Başaran- Ali Özçelik 'Ege Adaları Menşeli Rum Çetelerin Batı Anadolu'daki Eşkîyalık ve Kaçakçılık Faaliyetleri (XIX. Yüzyılın İkinci Yarısından XX. Yüzyılın İlk Çeyreğine)', *İzmir Araştırmaları Dergisi*, İzmir, Sayı: 11, ss. 79- 105.

Başaran- Sarıbey Haykıran 2009, Mehmet Başaran- Aysun Sarıbey Haykıran, "Osmanlı Merkezi Yönetimine Taşranın Direnişi; Atçalı Kel Mehmed Ayaklanması, *Balıkesir Üniv. Sos. Bilimler Enst. Dergisi*, C.12, S.22, Aralık, ss. 155- 164.

Bayar 1992, Celal Bayar, *Ben de Yazdım*, C.6, Sabah Kitapları Yay., İstanbul.

Bayar 1997, Celal Bayar, *Ben de Yazdım: Millî Mücadeleye Gidiş*, C. 6, İstanbul.

Baykara 2017, Tuncer Baykara, "Zeybekler, Eşkîya mı İdiler?," *Osmanlı'dan Günümüze Eşkîyalık ve Terör*, Samsun İlkadım Belediyesi Kültür Yayınları, Ed. Osman Köse, Samsun.

Benjamin 1880, Samuel Green Wheeler Benjamin, *The World's Paradises*, D. Appleton and Company, New York.

Bezci 2006, Bünyamin Bezci, "İsyanın Sosyo-Politik Tarihselliği: Eşkîyalar, Partizanlar ve Teröristler", *Uluslararası Hukuk ve Politika*, 2/ 7, Ankara.

Boran 1992, Behice Boran, *Toplumsal Yapı Araştırmaları*, Sarmal Yayınları, İstanbul.

Braudel 1990, Fernand Braudel, *II. Felipe Döneminde Akdeniz ve Akdeniz Dünyası*, (Çev. Mehmet Ali Kılıçbay), C.II, Eren Yay. İstanbul.

Büngül 1979, Nurettin Rüştü Büngül, *Eski Eserler Ansiklopedisi*, C.1, Tercüman 1001 Temel Eser.

Cangür 2013, Ahmet Cangür, Batı Anadolu'da "Efelik ve Eşkîyalık" Türküleri ve Hikâyelerinin Edebi Yönden İncelenmesi, T.C. Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dünyası Edebiyatları Ana Bilim Dalı Yayınlanmamış Doktora Tezi, İzmir.

Cochran 1888, William Cochran, *Pen and Pencil in Asia Minor*, Scribner and Welford, New York.

Coşar 1973, Ömer Sami Coşar, *Fransız Dışişleri Bakanlığı Arşivindeki Belgelerle Çakırcalı Mehmet Efe*, Taha Toros Arşivi, Dosya No:10- Çakırcalı Mehmet Efe, 1973- 05- 27

Cömert 2019 (a), Okan Cömert, "XIX. Yüzyılda Ege Bölgesinde Jandarmanın Eşkîya ile Mücadele Sorunsalı", *İzmir Araştırmaları Dergisi*, 5/11, ss. 33- 50.

Cömert 2019 (b), Okan Cömert, 19. Yüzyılda Ege Bölgesinde Bir İç Güvenlik Meselesi Olarak Eşkîyalık, Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir.

Çelebi 2010, Mevlüt Çelebi, "İşgal Döneminde İzmir Basını", *"Kuva-yı Milliye'nin 90. Yılında İzmir ve Batı Anadolu" Uluslararası Sempozyum Bildirileri*, ss. 57- 71.

Çelik 2020, Bülent Çelik, "XVI. Yüzyıl Başlarında Tire Kazasındaki Karacakoyunlu Türkmen Aşiretleri", *Tire'den Yansımalar*, S.14, İzmir, 25-29.

Çetin 2010, Necat Çetin, "Sözlü Anlatımlara Göre, Torbalı Yöresinde Yunan İşgali ve Bilinmeyen Bir Kuvayı Milliyeci: Hortunalı Hamit Efe", "Kuva-yı Milliye'nin 90. Yılında İzmir ve Batı Anadolu" Uluslararası Sempozyum Bildirileri, ss. 395- 415.

Çetin 2015, Cemal Çetin, "Kamu Düzeninde Alternatif Bir Yöntem: Nezir", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Cilt: 8, Sayı: 36, Şubat.

Çetin- Ertekin 2014, Necat Çetin- A. Levent Ertekin, "Başbakanlık Osmanlı Arşivinde Gökçen Hüseyin ile İlgili Belgeler", *Acta Turcica*, Yıl. VI., Sayı.2, Temmuz.

Çetin-Özdemir 2014, Necat Çetin- Savaş Özdemir, "İzmir'de Yayımlanan Kısa Ömürlü Bir Mizah Gazetesi; Zeybek", *Acta Turcica*, Yıl. VI., Sayı.2, ss.1-19.

Darkot- Tuncel 1978, Besim Darkot- Metin Tuncel, *Ege Bölgesi Coğrafyası*, İstanbul Üniversitesi Yayınları.

Daşçioğlu 2017, Kemal Daşçioğlu, "Osmanlı'da Eşkivalık Hareketlerinin Cezalandırma Yöntemi Olarak Sürgünler", *Osmanlı'dan Günümüze Eşkivalık ve Terör*, Samsun İlkadım Belediyesi Kültür Yayınları, Ed. Osman Köse, Samsun, ss. 303- 317.

Demir 2018, Alpaslan Demir. "Dağlarda Birlikte Yaşamak: 20. Yüzyılın Başlarında Küçük Menderes Havzası'nda Göçer-Eşkiya İlişkisi", *Uluslararası Küçük Menderes Araştırmaları ve Tire Tarihi Sempozyumu Bildiriler*, Ed. Murat Sanus-Ali Özçelik, C.1, Ankara, 231-236.

Demirağ 2016, Refika Altıkulaç Demirağ, "Köy Romanlarında Eşkivalık ve Kahraman Olma Arzusu", *Turkish Studies*, Sayı 11/15, ss. 31- 48.

Demirtaş 2007, Özge Didem Demirtaş, İzmir İli İklim Parametrelerinin Değerlendirilmesi, Ege Üniversitesi Fen Bilimleri Ens. Yüksek Lisans Tezi (Dan. Prof. Dr. Ferit Dorsan), İzmir.

Devellioğlu 1990, Ferit Devellioğlu, *Osmanlıca- Türkçe Ansiklopedik Lügat*, Aydın Kitabevi, 9 Baskı, Ankara.

Dural 1999, Halil Dural, *Bize Derler Çakırca 19. ve 20. Yüzyılda Ege'de Efeler*, Ed: Sabri Yetkin, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul.

Dural 2005, Halil Duran, *Bize Derler Çakırca 19. ve 20. Yüzyılda Ege'de Efeler*, İstanbul.

Eldem 2019, Edhem Eldem, "Doğulu Bir Oryantalist Nasıl Olunur?", *Görünenin Ötesinde Osman Hamdi Bey*, Sakıp Sabancı Müzesi Yay.

Eralp 1993, T. Nejat Eralp, *Tarih Boyunca Türk Toplumunda Silah Kavramı ve Osmanlı İmparatorluğu'nda Kullanılan Silahlar*, TTK Yay., Ankara.

II. Abdülhamit Döneminde İzmir ve Çevresinde Eşkîya ve Eşkîya Yatakları
(Haritalandırma ve Haritalara Analitik Bir Yaklaşım)

Ertaş 2017, Mehmet Yaşar Ertaş, "18. ve 19. Yüzyılda Osmanlı Taşrasında Yasadışılık: Yerel İdarecilerle Eşkîya İlişkileri," *Osmanlı'dan Günümüze Eşkîyalık ve Terör, Samsun İlkadım Belediyesi Kültür Yayınları*, Ed. Osman Köse, Samsun, ss. 179- 189.

Faroqhi 2011, Suraiya Faroqhi, *Osmanlı'da Kentler ve Kentliler*, Çev. Neyyir Berktaş, İstanbul.

Faroqhi 2016, Suraiya Faroqhi, *Devletle Başa Çıkmak Osmanlı İmparatorluğu'nda Siyasal Çatışmalar ve Suç*, çev. Hamide Koyukan Bejsövec, İstanbul.

Gökmen- Yazıcı 2016, Ertan Gökmen- Ömür Yazıcı, "Aydın Ayniyat Defterlerinde Tire Kazası (1866-1879)", *Tire Araştırmaları Sempozyumu Bildirileri*, C.2, Tire Belediyesi Kültür Yayınları, İstanbul, ss. 3- 18.

Gözütok 2011, Türkan Gözütok, "Eşkîyalık ve Çakırcalı Mehmet Efe'nin Türk Edebiyatına İzdüşümü", *Türkbilig*, 21, ss. 49- 72.

Güneş 2019, Günver Güneş, "Osmanlı Devleti'nin Son Yıllarından Cumhuriyet'e Ödemiş'te Eşkîyalık ve Güvenlik Sorunu", *Batı Anadolu Eşkîyalık Tarihi* (Editörler: Olcay Pullukçuoğlu Yapucu, Cihan Özgün, Ali Özçelik), Ege Üniversitesi Yayınları, İzmir, ss. 205- 262.

Gürler 1992, Hamdi Gürler, Kurtuluş Savaşı'nda Albay Bekir Sami (Günsav) ve Batı Anadolu Milli Direniş Hareketlerindeki Rolü, T.C. Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.

Halaçoğlu 2009, Yusuf Halaçoğlu, *Anadolu'da Aşiretler, Cemaatler, Oymaklar (1453-1650)*, Ankara.

Hamaloğlu 2018, İbrahim Hamaloğlu, "XIX. Yüzyılın İlk Yarısında Seyyahların Gözünden Küçük Menderes Havzası ve Çevresi.", *Uluslararası Küçük Menderes Araştırmaları ve Tire Tarihi Sempozyumu*, C.1, 07-09 Mayıs 2018, Tire, ss. 359- 371.

Hamaloğlu- Özgün 2019, İbrahim Hamaloğlu- Cihan Özgün 'Avustralya Basınında İzmir'de Eşkîyalık (1880- 1890)', *Batı Anadolu Eşkîyalık Tarihi* (Editörler: Olcay Pullukçuoğlu Yapucu, Cihan Özgün, Ali Özçelik), Ege Üniversitesi Yayınları, İzmir, ss. 137-156.

Hamaloğlu 2020, İbrahim Hamaloğlu "Cosmopolitanism and its Reflections to Smyrna.", *İZMİR: Search of the Past*, Ege University Press, 2020, ss. 61- 72.

Hamaloğlu 2021 (a), İbrahim Hamaloğlu, "XIX. Yüzyılın İlk Yarısında Bir Amerikan Misyonerinin İzmir ve Çevresine İlişkin Hatıraları.", *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Hatırat Uluslararası Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, Cilt 2, 25-27 Nisan 2018, Aydın, TTK Yayınları, ss. 57-78.

Hamaloğlu 2021 (b), İbrahim Hamaloğlu, "Avustralya Basınına Göre Türk Jandarması 1914-1922", *Asayişten Cepheye: Milli Mücadele'de Jandarma*, (Editörler: İsmail Hakkı DEMİRCİOĞLU - Yücel YİĞİT - Ahmet ÖZCAN - Ebru DEMİRCİOĞLU), Berikan Yayınevi, Ankara, ss. 605-622.

Hızal 2018, Talha Hızal, Menteşe (Muğla) Sancağında Eşkîyalık (1914-1818), Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

Hobsbawm 1988, Eric Hobsbawm, “Eşkîyalar”, Çev. Orhan Akalın, Ali Kerem Saysel, *Folklor Doğru Dergisi*, Sayı.59, Boğaziçi Üniv. Yay., İstanbul, ss. 31- 50.

Hobsbawm 1995, Eric Hobsbawm, *Sosyal İsyancılar*, Sarmal Yayınları, İstanbul.

Hobsbawm 1998, Eric Hobsbawm, *Devrim Çağı, 1789- 1848*, Ankara.

Houte 2009, Arnaud- Dominique Houte, “Üçüncü Cumhuriyet Döneminde Jandarmalık (1870- 1914)”, Çev. Özgür Sevgi Göral, *Jandarma ve Polis- Fransız ve Osmanlı Tarihçiliğine Çapraz Bakışlar*, Tarih Vakfı Yurt Yay., İstanbul, ss. 171- 188.

Işık- Türk 2013, Caner Işık- Gökhan Türk, “Aydın Halk Kültüründe Efelik ve Çalıkakıcılık”, *2.Ulusal Efe Kurultayı; Türk Tarihinde Efe ve Zeybek Kültürü Sempozyumu*, Ödemiş, ss. 120- 129.

İnalçık 1980, Halil İnalçık, “Military and Fiscal Transformation in the Ottoman Empire 1600-1700”, *Archivum Ottomanicum*, Vol. VI, 283-337.

İnce Erdoğan 2012, Dilşen İnce Erdoğan, “Birinci Dünya Savaşı Yıllarında Aydın Vilayeti’nde Bazı Eşkîyalık Olayları”, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt 22, Sayı 1, ss. 246- 256.

İnce Erdoğan 2017, Dilşen İnce Erdoğan, “Birinci Dünya Savaşı Yıllarında Aydın Vilayeti’nde Bazı Eşkîyalık Olayları” *Osmanlı 'dan Günümüze Eşkîyalık ve Terör*, Ed: Osman Köse, Samsun, ss. 477- 490.

Jelavich 2013, Barbara Jelavich, *Balkan Tarihi*, C.1, Küre Yay. İst.

Karpuz- Gaddar 2013, H. Ömer Karpuz, Zeliha Gaddar, “Efelik ve Zeybeklikle İlgili Terminoloji Üzerine Bir İnceleme”, *Zeybek Ateşi, 2. Ulusal Efe Kurultayı Tür Tarihinde Efe ve Zeybek Kültürü Sempozyumu*, İzmir, ss. 29- 37.

Kara 2016, Evrim Kara, Devlet-Kolluk İlişkisi Kapsamında Jandarma ve Türk Jandarması, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.

Karademir 2015, Abdurrahim Karademir, “Afro Zeybekler ve Kocaarap Zeybek Dansı”, *Prusa Dergisi*, Yıl:1, Sayı:2.

Karakuş 2018, Ufuk Karakuş, Batı Anadolu’da Yunan İşgali Nedeniyle Ortaya Çıkan İç Göçler (1919-1923), Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Basılmamış Doktora Tezi, Balıkesir.

II. Abdülhamit Döneminde İzmir ve Çevresinde Eşkîya ve Eşkîya Yatakları
(Haritalandırma ve Haritalara Analitik Bir Yaklaşım)

Karpuz- Gaddar 2013, H. Ömer Karpuz- Zeliha Gaddar, “Efelik ve Zeybeklikle İlgili Terminoloji Üzerine Bir İnceleme”, *2.Ulusal Efe Kurultayı; Türk Tarihinde Efe ve Zeybek Kültürü Sempozyumu*, Ödemiş.

Kasaba 1993, Reşat Kasaba, *Osmanlı İmparatorluğu ve Dünya Ekonomisi*, Çev. Kudret Emiroğlu, Belge Yay. İstanbul.

Kayış 2013, Yasin Kayış, “Tarihin Kavşak Noktasında “Torbalı””, *Tarihi ve Coğrafi Yönleriyle Torbalı*, Ed: İbrahim Özkaya, Torbalı Belediyesi Kültür Yayınları, İzmir, ss. 17- 18.

Kemal 2007, Yaşar Kemal, *Çakırcalı Efe*, Yapı Kredi Yay., İstanbul.

Kemal 2015, Yaşar Kemal, *Çakırcalı Efe*, Yapı Kredi Yay., İstanbul.

Kişi 2017, Şule Sevinç Kişi, “Ege'nin Namı Eşkîyası Çakırcalı Mehmet Efe”, *İzmir Araştırmaları Dergisi*, Sayı 6, İzmir, ss.77- 123.

Koçak 2019, Berkay Koçak, *Milli Mücadelede Zeybekler*, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

Koparan 2007, Necdet Koparan, *Türk Jandarma Teşkilatı (1908- 1923)*, Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.

Köksal 2014, Hasan Köksal, “Zeybeklik (Efelik) Kurumunun Geleneksel Değerleri ve And İçirilmesi Töreni”, *Acta Turcica*, Yıl.VI., Sayı 2.

Kuzucu 2017, Kemalettin Kuzucu, “II. Abdülhamid Dönemi Layihalarında Ayrılıkçı Hareketleri Önlemeye Yönelik Sosyokültürel Çözüm Önerileri”, *Osmanlı'dan Günümüze Eşkîyalık ve Terör*, Ed. Osman Köse, Samsun 2017, ss. 375- 392.

Kütükoğlu 2000, Mübahat S. Kütükoğlu, *XV ve XVI. Asırlarda İzmir Kazasının Sosyal ve İktisâdî Yapısı*, İzmir.

Leiser 2005, G. Leiser, “Zeybek”, *Encyclopeaedia of Islam*, Second Edition, ss. 493.

Luc 2009, Jean- Noel Luc, “Fransız Jandarma Teşkilatının Tarihi Hakkındaki Araştırmaların Gelişimi”, Çev. Emre Öktem, *Jandarma ve Polis- Fransız ve Osmanlı Tarihçiliğine Çapraz Bakışlar*, Tarih Vakfı Yurt Yay., İstanbul, ss. 20- 37.

Mete 2012, Ali Serdar Mete, *Osmanlı İmparatorluğundan Türkiye Cumhuriyeti'ne Türk Ordusunda Mavzer Tüfekleri*, Dan. Nilüfer Hatemi, Yeditepe Üniv. Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

Nelson 2017, Elif Charlotte Nelson, “XIX. Yüzyılın İkinci Yarısında Balyanbolu'da Asayiş Sorunu”, *İzmir Araştırmaları Dergisi*, Sayı 6, ss. 123- 136.

Newton 1865, C.T. Newton, *Travels & Discoveries in The Levant*, Vol.I, Day&Son, London.

Olgun 2015, Said Olgun, "Mahmud Muhtar Paşa'nın Aydın Valiliği (1909-1910)", *Tarih Okulu Dergisi*, Yıl.8, Sayı. XXII, Haziran, ss. 213- 238.

Orhonlu 1963, Cengiz Orhonlu, *Osmanlı İmparatorluğunda Aşiretleri İskân Teşebbüsü (1691-1696)*, İstanbul.

Ömer Fevzi Bey 2016, Ömer Fevzi Bey, *Osmanlı Gayrinizami Harp Doktrini*, Haz. Ali Güneş, Dergah yay., İstanbul.

Önkal- Çetin 2014, Ruhi Önkal- Necat Çetin, "Sözlü Anlatımlarda Çamlıcalı Hüseyin Efe (1871-1924) ve Başbakanlık Osmanlı Arşivinde Çamlıcalı Çetesiyle İlgili Bazı Belgeler", *ACTA TURCICA*, Yıl.VI.

Özbilgin 2013, Mehmet Öcal Özbilgin, *Zeybeklik Kurumu ve Zeybek Oyunları*, Dan.Fikret Türkmen, Ege Üniv. Sosyal Bilimler Ens. Folklor Bilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İzmir.

Özcan- Güneş 2019, Filiz Akın Özcan- Günver Güneş, "Mondros Mütarekesi'nden İlk Kurşun Savaşı'na Ödemiş'te Yaşanan Gelişmeler", *Çağdaş Türkiye Araştırmaları Dergisi*, Cilt 19, Özel Sayı, ss. 63- 104.

Özçelik 2015, Gülin Özçelik, Coğrafi Bakımdan Küçük Menderes Irmağı Havzası Köy Adları, Uşak Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Uşak.

Özçelik 2018 (a), Ali Özçelik, "Kuşadası Zeybekleri ve Mahmut Esat Bozkurt'un İki Mektubu Işığında Kuşadası Kuva-yı Milliyesi", *Kuşadası ve Çevresi Türklük ve Türk Tarihi Sempozyumu*, İzmir, ss. 108- 126.

Özçelik 2018 (b), "Reji İdaresinin Aydın Vilayetindeki Tütün Politikaları Üzerine Bir İnceleme: Çiftçiler, Kaçakçılar, Kolcular", *İzmir Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 9, İzmir, ss. 21- 50.

Özçelik 2019 (a), Ali Özçelik, Batı Anadolu'da Eşkialık ve Şiddet-Af Sistemi Bağlamında Devlet Eşkialı İlişkisi (XIX. Ve XX. Yüzyıllar), Adnan Menderes Üni. Sosyal Bilimler Ens. Yakınçağ Tarihi ABD Yüksek Lisans Tezi (Dan. Dr. Öğ. Ü. Mehmet Başaran) Aydın.

Özçelik 2019 (b), Ali Özçelik, "Batı Anadolu Eşkialılığının Bir Mit Haline Geliş Serüveni", *Tarih ve Günce Atatürk ve Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Dergisi*, II/5, 2019, ss. 333- 360.

Özçelik 2019 (c), Ali Özçelik, "Batı Anadolu'nun İlegal Silahşorları: Arnavut Eşkialılar", *İzmir Araştırmaları Dergisi*, S.10, İzmir, 93-115.

Özçelik 2019 (d), Ali Özçelik, "Çakırcalı Mehmet Efe'nin Tire'deki Eşkialılık Faaliyetleri", *Tire'den Yansımalar*, S.10, Ankara, ss. 25-35.

Özçelik 2021, Ali Özçelik, "Afrika Çöllerinden Batı Anadolu Dağlarına, Kölelikten Eşkialılığa; Afro Zeybekler", *Tarih ve Günce Dergisi*, S.8(Kış), İzmir.

Özel 2006, Nihal Özel ve diğerleri, *Ege Bölgesi Maki Alanlarında Bitki Toplulukları ile Yetiştirme Ortamları Arasındaki İlişkiler*, Çevre ve Orman Bakanlığı Yay. No:262, İzmir.

II. Abdülhamit Döneminde İzmir ve Çevresinde Eşkîya ve Eşkîya Yatakları
(Haritalandırma ve Haritalara Analitik Bir Yaklaşım)

Özgün 2009, Cihan Özgün, "XIX. Yüzyılın İkinci Yarısında Yabancı Sermayeye Tepki: Aydın Sancağı Üzerine Bazı Tespitler", *Tarih Okulu*, S.IV, ss. 17-38.

Özgün 2017, Cihan Özgün, "19. Yüzyılın İkinci Yarısında Aydın Sancağında Eşkîyalık Hareketleri Üzerine Gözlemler", *Osmanlı'dan Günümüze Eşkîyalık ve Terör*, Ed. Osman Köse, Samsun, ss. 159-178.

Özgün- Çınar 2021, Cihan Özgün – Semih Çınar, "Millî Mücadele'nin Başlangıcında Balıkesir ve Çevresinde Asker ve İlaş Sorunu Üzerine Tespitler (1919)", *Karesi'den Balıkesir'e (Şehrin Siyasi ve Sosyoekonomik Tarihinden Kesitler)*, Ed. Zeki Çevik ve Ahmet Köç, Nobel Yayıncılık, Ankara, ss. 69-84.

Özgün- Sarıbey Haykıran 2017, Cihan Özgün- Aysun Sarıbey Haykıran, Aysun, 'Osmanlı İmparatorluğunun Son Zamanlarında Eşkîyanın Gölgesinde Bir Kaza: Kuşadası', *Osmanlı'dan Günümüze Eşkîyalık ve Terör* (Ed. Osman Köse), İlkadım Belediyesi Yayınları, Samsun, ss. 425-441.

Öztop 2014, Fatih Öztop, II. Meşrutiyet Döneminde Aydın Vilayetinde Sosyal Yapı ve Adli Vaziyet (1908-1916), Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Doktora Tezi, Konya.

Öztoprak 2016, Betül Öztoprak, Türk Romanında Efelik ve Efeler Üzerinde Bir İnceleme, Doktora Tezi, T.C. Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Balıkesir.

Öztürk 2006, Serdar Öztürk, "Eşkîyalar, Kabadayılar, Külhanbeyiler ve Silah Toplama", *Bilgi ve Bellek Dergisi*, S.5., ss. 136- 159.

Öztürk 2006, Okan Murat Öztürk, *Zeybek Kültürü ve Müziği*, Pan Yay., İstanbul.

Pıçak- Buluk- Demir 2020, Murat Pıçak- Mustafa Buluk- Şeymus Demir, "Eşkîyaların Merkezi Devlet ve Feodal Otoritelerle İlişkileri", *The Journal of Social Science*, Cilt 7, Sayı 7, ss. 377- 393.

Sağlam 2018, M. Halil Sağlam, "Zeynel Besim Sun'un Çakıcı Mehmet Efe Romanında Başkahraman Üzerine Tespitler", *Rumeli'de Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, 12, Kırklareli, ss. 184- 208.

Sami 2014, Şemseddin Sami, *Kâmûs-ı Türkî*, Haz. Raşit Gündoğan, Niyazi Adıgüzel, Ebul Faruk Önal, İdeal Kültür Yay., İstanbul.

Sarıbey Haykıran 2017, Aysun Sarıbey Haykıran, "Tanzimat ve İskân:1844 Nüfus Sayımında Aydın Sancağı'nda Aşiretler", *Tarih Okulu Dergisi (TOD)*, S.XXXII, Aralık, 247-291.

Sarıbey Haykıran- Avcı 2018, Aysun Sarıbey Haykıran- Uğur Avcı, "Tanzimat Dönemi'nde Tire'de Aşiretlerin İskânı ve Yerleşim Birimleri (Sarılar ve Kirenizli Örneği)", *Uluslararası Küçük*

Menderes Araştırmaları ve Tire Tarihi Sempozyumu Bildiriler, Ed. Murat Sanus-Ali Özçelik, C.1, Ankara, ss. 263-276.

Satış 2011, İhsan Satış, "19.Yüzyılın İkinci Yarısında Osmanlı- Amerika Silah Ticareti", *History Studies; ABD ve Büyük Ortadoğu İlişkileri Özel Sayısı*, ss. 295- 311.

Schmidt 1992, Jan Schmidt, "Banditry and The Dutch Colony in the Vilayet Of Aydın", *Through the Legation Window 1876-1926. Four Essays on Dutch, Dutch-Indian and Ottoman History*, 1- 24.

Serçinlioğlu 1972, Mehmet Serçinlioğlu, "Zeybeklik ve Zeybekler", *Töre Dergisi*, S.39, İstanbul, ss. 23- 34.

Soyluer 2018, Serdal Soyluer, "Tüfekhane-i Amire'yi Mamur Kılmak; Osmanlı Tüfek İmalatında Avrupalı Uzmanların Rolü", *Osmanlı Araştırmaları Dergisi*, S.LII, ss. 267- 309.

Soysal 2016, Umut Soysal, Bayındır'da Eşkialık Hareketleri, Eşkialık Temelinde Ortaya Çıkan Asayiş Problemleri ve Osmanlı Devleti'nin Bu Konuda Aldığı Tedbirler (1760-1920), *İzmir Araştırmaları Dergisi*, Sayı 4, İzmir, ss. 163- 179.

Şahin 2016, Nadir Şahin, "Dalyan'da Çakırcalı Mehmet Efe", *Muğla Büyükşehir Belediyesi Kültür Dergisi*, Cilt 2, Sayı 3, ss. 58- 59.

Şakir 1950, Ziya Şakir, "Zeybekler", *Resimli Tarih Mecmuası*, S.6.

Temel 2010, Mehmet Mehmet, "Kuvâ-yı Milliye Döneminde Milas-Bodrum'da Eşkialık ve Çetecilik", *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, Sayı 27, ss. 403- 420.

Thévenot 1978, Jean Thévenot, *1655-1656'da Türkiye*, Çev. Nuray Yıldız, Tercüman 1001 Temel Eser, İstanbul.

Toptaş 2013, Cengiz Toptaş, Kuva-yı Seyyare, Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Bilecik.

Toy 1970, Erol Toy, *Türk Gerilla Tarihi*, İstanbul.

Tozer 1881, Henry Tozer, *Turkish Armenia and Eastern Asia Minor*, Longmans, Green, and co. London.

Tuna 2015, Pınar Tuna, İstanbul Basınında Kuva-yı Milliye Algılamaları (1918-1922), T.C. İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Anabilim Dalı Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul.

Turna 2019, Nalan Turna, Geç Dönem Osmanlı İmparatorluğunda Seyahat Varakaları ve Kadınlar, *Osmanlı Mirası Araştırmaları Dergisi*, Cilt 6, Sayı 14, Mart, ss. 446- 451.

Türkay 2001, Cevdet Türkay, *Başbakanlık Arşivi Belgelerine Göre Osmanlı İmparatorluğu'nda Oymak, Aşiret ve Cemaatler*, İstanbul.

II. Abdülhamit Döneminde İzmir ve Çevresinde Eşkîya ve Eşkîya Yatakları
(Haritalandırma ve Haritalara Analitik Bir Yaklaşım)

Türkmen 2002, Zekeriya Türkmen, "XX. Yüzyıl Başlarında Batı Anadolu'da Eşkîya ile Mücadelede Osmanlı Kolluk Kuvvetlerinin Faaliyetleri: Çakırcalı Eşkîyasının Takip Harekâtı", *XIV. Türk Tarih Kongresi Bildiriler Kitabı*, 2. Cilt-1. Kısım, Ankara, ss. 199- 237.

Türkmen 2003, Zekeriya Türkmen, "XX. Yüzyıl Başlarında Batı Anadolu'da Eşkîya İle Mücadelede Osmanlı Kolluk Kuvvetlerinin Faaliyetleri: Çakırcalı Eşkîyasını Takip Harekâtı", *Askeri Tarih Araştırmaları Dergisi*, Yıl.1, Sayı.2, ss. 71- 103.

Uluçay 1955, Çağatay Uluçay, *18 ve 19. Yüzyıllarda Saruhan'da Eşkîyalık ve Halk Hareketleri*, İstanbul.

Usta 2012, Onur Usta, "Celâlliliğin Türkmen Cephesi 17. Yüzyıl Anadolu Kırsalında Türkmen Voyvodası ve Türkmenler", *Kebikeç*, S.33, 2012, 49-85.

Uyanık 2014, Ercan Uyanık, "Çakırcalı Mehmet Efe Kronolojisi", *Ege Defterleri*, Sayı 4, ss. 3- 43.

Uyanık 2017, Ercan Uyanık, *20. Yüzyılın Başlarında Batı Anadolu'da Eşkîyalık ve Çakırcalı Mehmet Efe*, İBB yay., İzmir.

Uyanık- Özçelik 2014, Ercan Uyanık- Ali Özçelik, "Zeybek Kültüründe Yüze Çıkma ve Kır Serdarlığı", *ACTA TURCICA*, Cilt 6, Sayı 2, ss. 1- 26.

Uyanık- Yetkin 2013, Ercan Uyanık- Sabri Yetkin, *Halil Dural'ın Kaleminden Ödemişli Efe ve Zeybekler*, Ödemiş Belediyesi Yay., İzmir.

Uzun 2008, Efkân Uzun, XVII. Yüzyıl Anadolu İsyanlarının Şehirlere Yayılması: Sosyal ve Ekonomik Hayata Etkisi (1630–1655), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara.

Üner 2009, Mehmet Emin Üner, *Aşiret, Eşkîyalık ve Devlet*, İstanbul.

Ürkmez 2015, Naim Ürkmez, "Eşkîyalığın Engellenmesine Dair Sultan II. Abdülhamid'e Sunulan Bir Rapor", *ETÜ- Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1/1, Aralık, ss. 31-64.

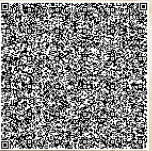
Üstüntaş 2018, Serdar Üstüntaş, Ege Bölgesi Türkülerinde Eşkîya Tipi, T.C. Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Afyonkarahisar.

Vardar 2013, Serdar Vardar, Küçük Menderes Havzası Doğu Bölümünün Fiziki Coğrafyası ve Ödemiş Ovasında Paleocoğrafya Araştırmaları, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, İzmir.

Vatin 2004, Nicolas Vatin, *Rodos Şövalyeleri ve Osmanlılar (Doğu Akdeniz'de Savaş, Diploması ve Korsanlık)*, (Çev. Tülin Altınova), Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul.

Veren 2014, Ergün Veren, "Efelik Müessesinde Zeybekliğe Terfi Etme ve Yemin Töreni", *ACTA TURCICA- Çevrimiçi Tematik Türkoloji Dergisi*, Yıl.VI, Sayı.2.

- Warner 1879, Charles Dudley Warner, *In the Levant*, Houghton- Osgood Press, Boston.
- Yakut 2012, Kemal Yakut, "Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e Eşkivalığın Önlenmesine İlişkin Düzenlemeler", *Kebikeç*, 34, ss. 139-158.
- Yapucu 2007, Olcay P. Yapucu, *Modernleşme Sürecinde Bir Sancak Aydın*, İstanbul.
- Yapucu 2017, Olcay P. Yapucu, "Coğrafya, İnsan ve İsyân", *Uluslararası Börklüce Mustafa Sempozyumu Bildirileri*, (Ed. A. Y. Kaya, M. Kuyurtar, S. Salgırlı, A. Sabuktay, E. Maheras ve E. Akpınar) İzmir B.B. Yay. İzmir, ss. 349-365.
- Yapucu 2019, Olcay P. Yapucu, "Bir Çetenin Anatomisi", *Batı Anadolu Eşkivalık Tarihi*, Ed.Olcay Pullukçuoğlu Yapucu, Cihan Özgün, Ali Özçelik, Ege Üniv. Yay., İzmir, ss. 73- 94.
- Yapucu- Özgün 2011, Olcay P. Yapucu- Cihan Özgün, Batı Anadolu Yol Ağı Araştırmaları-III İzmir'in Ardalanında Kervan Yolları, *Tarih İncelemeleri Dergisi*, Cilt XXVI, Sayı 2, Aralık, ss. 527- 549.
- Yaşar 2014, Hakan Yaşar, "Kamalı Zeybek (Kamalı Mustafa) Çetesi ve Faaliyetleri", *ACTA TURCICA*, Cilt 6, Sayı 2, ss. 17- 32.
- Yaşar 2015, Hakan Yaşar, II. Meşrutiyet'in İlanından Yunan İşgaline Batı Anadolu'da Eşkivalık (1908-1919), Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara.
- Yeşil 2015, Yılmaz Yeşil, "Muskanın Tarihsel ve İşlevsel Açından Değerlendirilmesi ve Bu Bağlamda Zeyneddin Baba Örnekleme", *Türkbilig Dergisi*, S.30, ss. 49- 58.
- Yetkin 2003, Sabri Yetkin, *Ege'de Eşkivalar*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul.
- Yıldırım 2017, Cevat Yıldırım, *Güzelhisar (Aliağa Çevresi ile Birlikte)*, Aliağa Kent Kitaplığı, 3. Baskı, Ankara.
- Yıldız 2000, Özlem Yıldız, 19. Yüzyıl Ortalarında Beydağ (Balyambolu) Kazasının Sosyal ve Ekonomik Yapısı, Ege Üni. Sosyal bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi (Dan. Prof. Dr. Zeki Arıkan), İzmir.
- Yılmaz 2018, Şahin Efe Yılmaz, *Aydın Sancağı ve Efeler*, Efeler Belediyesi Yay. Aydın.

Ege Üniversitesi
Basımevi
Müdürlüğü

